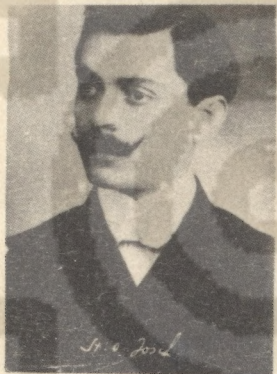

d. anghel • st. o. iosif

suflul înnoitor ce adia în literatura
epocii; pe de o parte aduce în sfera poe-

«Creația
comună a
lui Anghel
și Iosif, în
totalitatea
ei eclectică
și avînd
numai u-
nele con-
tingențe
cu simbo-
lismul, re-
ceptează
sfera poe-
ziei teme
și aspecte
din reali-
tate so-
cote în-
că nepoe-
tice, pe de
alta, apro-
pie poe-
zia de mu-
zică.»

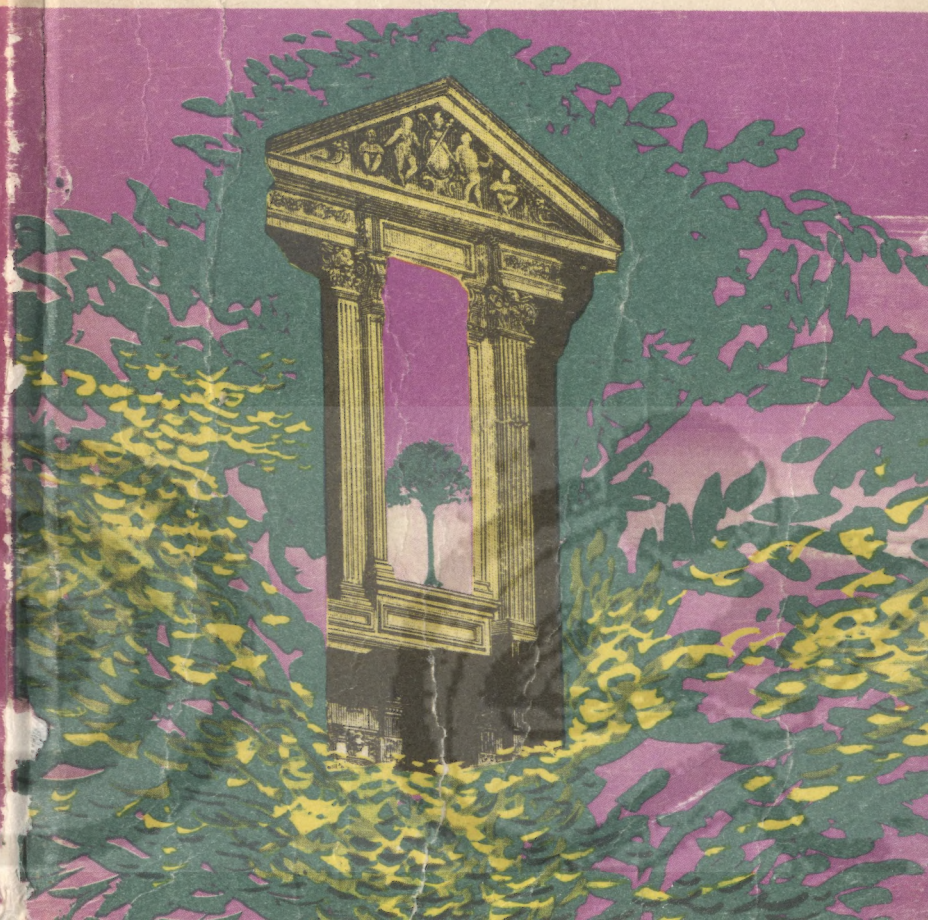
ION ROMAN

874

d. anghel • st. o. iosif
cireșul lui lucullus

d. anghel • st. o. iosif

Lei 5

editura minerva

Ilustrația copertei: *Damian Petrescu*

d. anghel • st. o. iosif

cireșul lui lucullus

TEATRU, PROZĂ TRADUCERI

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI NOTE DE ION ROMAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1976

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

Culegerea de față constituie al doilea volum din scrierile publicate sub semnătură comună de D. Anghel și St. O. Iosif, prevăzute să apară în „Biblioteca pentru toți”.

Primul volum, cuprinzînd prefața, tabelul cronologic și nota asupra ediției, a apărut în anul 1974, sub nr. 779, cu titlul *Caleidoscopul lui A. Mirca*.

„Biblioteca pentru toți”

ORIGINALE

LEGENDA FUNIGEILOR
POEM DRAMATIC ÎN TREI ACTE

P E R S O A N E

RUNA

RILDA, mama ei

HUNAR

LANDOR, fratele Runei

ACTUL I

Interiorul unui castel vechi cu bolți întretăiate. Fundul scenei se deschide pe o terasă largă, lăsînd să se vadă un parc cu arbori seculari. Printre arbori se străvede un lac. Lumina se schimbă treptat cu mersul norilor, care trec în forme fantastice pe fundul cerului coprîns în deschizătura terasei. Supt bolta terasei e un război de țesut, la care stă Runa pe gînduri. Intră Rilda. În răstimpuri se aud sunete de goarne și clopote.

RILDA

Tot stai pe gînduri, Runa?

RUNA

Ah, mamă, dragă mamă,
Același glas de surle
Care răsună-ntr-una,
Și clopotele-n turle
Ce bat și-ntr-una cheamă,
Nu poți s-arunci o vrajă
Să tacă, dragă mamă?

RILDA

O, pune gurii tale strajă

RUNA

Vezi, firele se-ncurcă,
Nu pot să ȋes o floare;
Spetezele cînd urcă
Și cad, așa îmi pare
Că sună a pustiu,
Ca bulgări de ȋărînă
Ce cad peste-un sicriu.
Ce harnică, ȋii minte,
Era această mînă,
Și ochii ce cuminte
Știau ca să încheie
Pe tortul alb de lînă
Frumoase curcubeie.
Dar azi știu doar să plîngă,
Iar dreapta iscusită
Desface și distramă
Ce face mîna stîngă.
N-o fi o vrajă, mamă?...

RILDA

Copila mea iubită,
De vrajă nu mai spune!
Pe cer nu-s semne bune:
Nu vezi tu negri nouri
Cum se adună-n bande
Închipuind armate
Ce-aleargă și se-nfruntă
Cu flamuri ridicate?...

RUNA

Mai ieri erau ghirlande
Închipuind alaiul
Unei serbări de nuntă...
Schimbau din oră-n oră,
Din clipă-n clipă straiul,
Se risipeau și iară
Se-ngemănau în horă
Ca umbre plutitoare,
Ca-nchipuiri de spune,
Pân' ce intrau pe-ncetul,
Ca pe-un portal, în soare...
Ce-s semnele acestea, mamă?

RILDA

Au toate rost pe lume
Și toate-și au secretul,
Sînt semne ce nu mint.
Și firele de-argint
Din plete, la bătrini,
Și liniile scrise
În palma unei mîni,
Și semnele din vise
Și frunțile-ncrețite,
Și-o dungă supt pleoape,
Și nourii pe cer,
Sunt toate-nvăluite
De un fatal mister
De care nimeni, nimeni nu poate ca să scape!

RUNA

Atunci, ce-i scris pe cer?
Citește, ce vreau norii
Ce-aleargă și s-adună,

De ce mă prind fiorii
Cînd clopotele sună?

RILDA

(cătînd spre cer)

În clopote-i furtună!
Vroiam să nu-ți răspund,
Dar clopotul mă-ndeamnă
Nimic să nu-ți ascund...
Ascultă, dragă Rună!
Vezi, mamă, pe supt norul
Ce-nchipuie-o arcadă,
Pe-un nor de-argint cum trece,
Următ de-o cavalcadă,
Pe stepele senine
Un călăreț sălbatec
Cu fulgere pe cască,
Prăpăstios cum vine
Gonind spre casa noastră,
Cum prinde să descrească
Întîndera albastră
Și ochiul meu încearcă
În van să-l recunoască,
Deși-l cunoaște parcă...

RUNA

Ah, mamă, cine-i oare norul?
N-o fi chiar Hunar, călătorul,
Străinul ce-a sosit aseară
Supt adăpostul casei noastre?
Avea și el pe cască fulgere albastre,
Și calul lui tot alb era
Cînd a intrat în curte, supt arcadă,
Următ de cavalcadă.

RILDA

Se poate... Dar acum.
Se farmă norul.
Dispare călătorul.
Învăluită-n fum
Se stinge cavalcada,
Se năruie arcada,
Și, alb ca zăpada,
Se face-acuma un castel
Și-un lac albastru lângă el,
Cu palmieri cu umbrele rotunde,
Cu nuferi albi ce dorm pe unde:
Castelu-i nalt, cu arcuite geamuri,
Iar colo-n fund, supt un umbriș de ramuri,
Se vede înăuntru, pe fereastră,
O fată blondă care țese-ntr-una.

RUNA

O, mamă, parcă-i casa noastră!

RILDA

O vezi și tu ca mine, Runa?
O vezi cum țese?
Cum stativele urcă și coboară
Și cum suveica-n mini dihace zboară?
Cum firele de borangic alese
Vin unul cite unul să se-nșire
Și se prefac
Painjenis subțire
Ca pentru-o cămașă de mire?

RUNA

Văd, mamă, văd!

RILDA

Dispar acum și palmieri și lac
Și nuferii, în unde;
Castelu-ncepe-ncet să se cufunde;
Dispare pin' la geam, treptat, treptat,
Și fata cea bălaie ce țese nencetat
La mîndra ei cămașă —
Un fulger de lumină o înfașă
Și-o văd, o văd acuma bine:
Ah, cum mai seamănă cu tine,
Runa!

RUNA

O văd și eu, mă văd ca-ntr-o oglindă.

RILDA

(cu spaimă)

Tăria parcă stă să se aprindă!
Străbate ca un bici albastru cerul...
Vezi largile zigzaguri...
Și steaguri după steaguri...
Și iată iar armatele-n șiraguri,
Cum dau năvală,
Cu caii-nnebuniți de-nvălmășeală,
Și iată iarăși cavalerul
Pe calu-i de zăpadă,
Următ de-nfricoșata cavalcadă.

RUNA

E Hunar, mamă, cavalerul!
Îl văd cum m-am văzut pe mine!

RILDA

Acum s-a-ntunecat tot cerul
Și nu mai văd nimic, dar, iată,

Perdeaua mare de-ntuneric
Se-nlătură deodată
Și se deschide-acolo, sus,
Un luminiș feeric,
O pajiște pe care doarme dus
Un om cu fața-n jos căzută,
Și unde ochii-mi port
Nu știu s-aleg de-s flori sau sînge,
Că fața nu i-o văd și iarăși nu-nțeleg
De ce îmi vine parc-a plînge?
Și inima îmi spune
Că omul care doarme-i Landor,
E fratele tău, Landor!

RUNA

Vai, mamă, nu sunt semne bune!
Ce rost să aibă oare toate-aceste?

RILDA

E Landor, fratele tău Landor este!
Și-acum pricep... Ascultă, dragă Rună!
Știi că din țara-ntreagă se adună
Toți tinerii să plece la război,
Că Landor și cu Hunar, amîndoi,
Se duc și ei să lupte pentru țară...
De-aceea norii care ard în pară
Întruchipeaz-o bătălie mare.
Frumosul cavaler, pe cît se pare,
E Hunar care teafăr o să scape...

RUNA

Castelul însă ce-l vedeam
Pe marginea acelei ape,
Și fata ce țesea la geam?

RILDA

Chiar tu ești, Runa mea iubită!

RUNA

Și-acel ce doarme dus
Pe pajiștea-nflorită?

RILDA

E fratele tău Landor, cum ți-am spus!

RUNA

Și ce-nsemnează aceste toate, mamă?
De ce mă prind fiori și mi-este teamă?

RILDA

Nu cunoști tu, Rună, dragă Rună,
Basmul cu cămașa fermecată,
În trei nopți țesută de o fată,
În trei nopți la razele de lună?

Albe mîini curate de fecioară
Albe fire trebuie să țasă
Celui drag cămașă de mătasă,
Dacă vrea ca-n luptă să nu moară...

Albe zile trei, întregi de-a rindul,
Alb ca tortul alb să-i fie gîndul,
Albe minile și nepătate
Ca veșmîntul Maicei Preacurate...

Albe razele de-argint cînd plouă
Tortul alb să-l ia ca pe-o plămădă,
Și s-amestece cîntînd, în două,
Aluatul alb ca o zăpadă.

Alb-aşa ca cine-o fi s-o poarte
Nici cuţit, nici glonte să-l atingă,
În război de-a pururea să-nvingă
Şi să fie ocolit de moartel

RUNA

*(care a ascultat, ca într-un extaz, se ridică şi, întinzând mâinile spre icoana
Preacuratei, cade-n genunchi).*

Cum e nimbul alb ce-ţi împresoară
Fruntea ta, aşa de alb mi-e gîndul
Nu trei nopţi, ci ani întregi de-a rîndul
Eu aş ţese, numai să nu moară!

Clopote şi surle pot să sune,
Moartea poate la fereşti să bată,
Eu ursitei mele m-oî supune,
Ca să ţes cămaşa fermecată.

Aluatul alb ca o zăpadă
L-oi lua cînd albe raze plouă,
L-oi lua cu minile-amîndouă
Să-l amestec ca pe o plămadă.

Alb-aşa voi ţese-o ca s-o poarte
Fratele meu drag în bătălie,
Ca de moarte teamă să nu-i fie,
Ci să fie el stăpîn pe moartel

RILDA

Dar ştii tu ce blestem amar
Au razele de lună,
Pe fata ce-a păcătuit
Cum ele se răzbună,
Cînd altuia i-a dat în dar

Cămaşa făr' de moarte,
De moarte-n luptă biruit
Acel menit s-o poarte?

Blestemul cade-asupra ta,
Să țeși viața-ntreagă,
Din munca fără de temeii
Nimic să nu s-aleagă,
Să se destrame tortul tău
Și fir cu fir să zboare,
Să zboare albii funigii
În cete călătore;

Să se destrame tot ce faci,
Să-ți scape de supt mîni,
Să se anine de copaci,
De cumpeni de fîntîni,
Să treacă repezi la răscruci,
Pe stoguri să se lase,
Să se anine sus, pe cruci,
Pe streșine de case,

Dar nici acolo să nu stea,
Și vîntul să le-alunge,
Să spuie de osînda grea
Oriunde or ajunge,
S-alerge, fără de noroc,
Fir după fir, tot tortul,
Pin' vor găsi în care loc
Neîngropat stă mortul.

Și precum țeș fulgi după fulgi
O pînză de zăpadă,

Să se adune ca un giulgi
Și-asupra lui să cadă,
Iar fata ce-a păcătuț
Să țeasă-n veci nebună...
— Acesta-i blestemul cumplit
Al razelor de lună!

RUNA

(a ascultat în genunchi, și întorcându-se din nou către icoană)

Alb ca nimbul care-ți împresoară
Fruntea ta, așa de alb mi-e gândul:
Nu trei nopți, ci ani întregi de-a rindul
Eu aș țese, numai să nu moară!

ACTUL AL II-LEA

Același decor. Luna, la înălțimea arborilor, aruncă razele pieziș, învăluind stativale și pe Runa care țese. Restul iatacului plutește într-o lumină de vis.

RUNA

(singură)

Lună, ca pe-o harfă trec mîinile mele,
Firele sunt parcă strune fermecate.
Stativale cîntă, și eu cînt cu ele...
Ca o harfă cîntă stativalele mele,
Și în noaptea asta toate-s luminate.

Nu știu cîntă-n mine sau firele sună,
Fiecare-și spune nota lui cu taină,
De trei nopți într-una Țes cu tine, lună,
Țes fără de preget fermecata haină.

Nu știu cîntă-n mine sau firele sună...
După cum artistul atinge o strună,
Mai încet, mai tare, mina mea cînd țese,
Trezește atitea glasuri nențesele.

De trei nopți de veghe Țes fără de preget,
Nu știu cîntă-n mine sau firele sună,
Nu știu cine cîntă cînd le-ating c-un deget:
Firul de mătăsă sau raza de lună?

Ca o harfă cîntă stativale mele
Și-i atîta farmec... Umbre violete
Umbl-așa sfioase... Ca niște mărgele
Rid în umbră ochii vechilor portrete,
Căutînd uimite la minile mele...

Ah, e-atîta farmec și-i atîta taină...
De-aș sfîrși odată fermecata haină!
Scade noaptea... Ceasul prinde lung să bată,
De-aș sfîrși odată haina fermecată!

*(Desface pinza de pe sul, pregătindu-se s-o coasă. În acest timp, odată cu
ultimele versuri, ceasul bate lung. Hunar intră.)*

HUNAR

Veșnicie să se facă ora asta dulce!

RUNA

(speriată, se întoarce cu tortul în mînă)

Pe cine cauți tu, străine?

HUNAR

Cum? Nu s-a dus frumoasa Rună să se culce,
Cînd toate dorm?

RUNA

Ce cauți tu la mine?
Cum îndrăznești să-mi tulburi ora asta?

HUNAR

O boltă de senin era fereastra
Și eu treceam supt ea, visînd la moarte,
Și mă gindeam că mine plec departe
Și poate n-o să mai revin.
Și-atunci o formă albă ca un crin,
Mai albă ca un crin, mai castă
Se zugrăvi-n seninul din fereastă
Și crinul ăsta alb erai tu, Runa!

RUNA

(cu grijă)

O, taci, să nu te-audă luna!

HUNAR

Și s-a întunecat pe urmă iar fereastra
Și-apoi, precum arunci
Într-o sonoră cupă de cleștar
Ușoare boabe de mărgăritar,
Așa sonor atunci
A prins să sune-un glas,
Încît pătruns de farmec am rămas —
Și glasul ăsta era glasul Runii!

RUNA

O, taci, tu nu cunoști blestemul lunii!

HUNAR

O, lasă-n pace luna, și-ascultă-mă mai bine:
Trei zile sunt acuma de cînd petrec la voi,
De-ai ști tu cită cale lăsat-am înapoi,
Un ghem de l-ai desface, trei zile nu-ți ajung
Să măsurî drumul lung
Ce m-a mînat spre tine.

Viața mea-nainte era așa pustie,
Dormeam prin taberi noaptea, cu fruntea pe un scut,
Totuna mi-era mie să nu mă fi născut,
Sau să mă pierd în lupte, să mor ca un pribeag
La umbra unui steag
Pe-un câmp de bătălie!...

Vedeam pe cer nainte-mi un stol de corbi de pradă;
Ca un herold al morții urmam eu negru semn
Și nu știam eu singur ce-nsamn-acest îndemn —

Acum abia-mi dau seama ce taină m-a-ndreptat
În goană spre palat
Să trec pe sub arcadă...

Era îndemnul vieții ce m-a cuprins deodată,
Cînd te-am văzut, o, Rună, și groaza c-o să mor,
Cînd aș putea prin tine să fiu nemuritor,
Să am ceea ce nimeni pe lume n-ar avea:
Pe tine, Runa mea,
Și haina fermecată!

RUNA

Cum poți vorbi tu astfel, o Hunar, cînd știi bine
Că n-am țesut cămașa pentru tine!

HUNAR

De n-ai țesut-o pentru mine,
Atuncea, spune, mîna ta,
Nainte ca să vin la tine
De ce nu mai putea lucra?

RUNA

De unde știi tu taina mea?

HUNAR

De n-ai țesut-o pentru mine,
Atunci de ce privirea-ți oare
Nu mai putea să vadă bine
Pe albul tort s-aleag-o floare?

RUNA

Ah, Hunar, inima mă doare!

HUNAR

De n-ai țesut-o pentru mine,
De ce de cînd eu am intrat,
Răsună, ca un stup de-albine,
De cîntec vechiul tău palat?

RUNA

O, Hunar, taci — că e păcat!

HUNAR

De n-ai țesut-o pentru mine,
De ce-i mai albă fața ta
Ca pinza asta, cînd cu tine
Vorbesc — răspunde, Runa mea!

RUNA

De unde știi tu toate așa de bine?

HUNAR

Painjenis de raze e-ntins din stea în stea
Și ca o plasă largă cuprinde universul,
În care sfera noastră pe osia ei grea
Ca un painjen negru își cumpănește mersul.
Nu mișcă nicăirea și nu se farm-o rază

Pe-ntinderea acestei rețele diafane,
Ca în aceeași vreme mii de meridiane
Să nu prindă de veste...
Și crezi că nu vibrează
Și-n noi undele-aceste
De-nștiințări secrete
Și că în fiecare din noi nu dormitează
Aceleași legi ce mișcă enormele planete?

RUNA

Nu te-nțeleg, o Hunar, dar cum un arc se rumpe,
Când e întins prea tare, așa mă simt înfrintă.
A tale vorbe-aruncă luciri de pietre scumpe,
Și tu te joci cu ele;
A tale vorbe cîntă
Ca razele de lună pe stativale mele!

HUNAR

Nu vorbele aruncă luciri de pietre scumpe,
Ci-i dragostea din ele ce le aprinde focul!
Văzut-ai licuriciul părechea cînd și-o cheamă,
Cum scînteie în aer, ca să-i arate locul?
Cum vrei a mele vorbe să nu scînteie, spune?

RUNA

De ce mă prinde, Hunar, o nențelegasă teamă?

HUNAR

Nu-i teamă, ci iubirea!
Dar știi tu ce-i iubirea?
Știi ce-i o apă mare
Ce doarme-ncătușată în albele ghețare?
De ani de zile-acolo a nins și veșnic ninge,
Țin norii întuneric și noaptea nu mai moare,

Dar vine-odată totuși biruitorul soare,
Se luptă mult o rază și-n clipa ce-o atinge,
Precum un mag vrăjește cu varga fermecată,
Cu zgomot apa-și iese din matca înghețată:
Dind unul peste altul, în vâlmășag, deodată
Pornesc albastre sloiuri,
Și tot ce sta acolo incremenit de mult,
Întreaga rînduială
Se prăbușește-acuma, curg libere puhoiuri,
Și-o larmă, o năvală,
Un furios tumult,
Îneacă tot și cîntă scăparea din robie!

RUNA

Așa e, Ilunar, viața mi-era așa pustie!

IIUNAR

Dormeau atîtea doruri în tine-ncremenite...
Vezi tu, monotonia vieții uniforme,
Aceeși rînduială și după-aceleași norme
La anumite ceasuri,
Bătăile de clopot cînd sună de vecerne,
Și mobilele toate așa de învechite,
Și-aceleași coridoare pe care-a tale pașuri
Veneau ca să se plimbe,
Nu ți-au părut adesea că n-au să se mai schimbe
Și că devin eterne?

RUNA

O, da, simțeam adesea că trebuie să fie
Și alte lumi mai mîndre ca lumea mea cea mică.
Și-un gînd viori, arare,
Cum zboară-o rîndunică
Și-atînge-n treacăt numai cu aripa-i ușoară
Oglinda apei clare,

De-o tulbură o clipă în cercuri mișcătoare,
Așa-mi trecea prin suflet și-l tulbura o clipă.
Și alteori, în noaptea ce s-aduna în mine,
Cum se adună neguri în funduri de abisuri,
Cînd e de-ajuns o piatră în treacăt aruncată
De se deschid deodată,
De poți vedea departe ca prin ferești senine,
Așa o vorbă-n treacăt mă deștepta din visuri;
Și-atunci simțeam eu bine
Că trebuie să fie pe un tărîm, departe,
O lume ca-n poveste.

HUNAR

Da, gîndurile tale n-au fost părări deșarte,
Căci lumea asta *este*!

RUNA

(*din ce în ce mai cucerită*)

Dar unde, Hunar, unde?

HUNAR

(*misterios*)

Depart, neștiută de ochi profani, s-ascunde
Ca o comoară scumpă spre care toți aleargă.
Cîți nu-și pierdură mintea vînd ca s-o dezgroape,
Cătînd-o pretutîndeni în lumea asta largă,
Cînd ea era aproape...

Ca o comoară-ascunsă care-și vestește locul
Cu flacăra-i albastră, de cînd e omenirea,
Și cheamă pretutîndeni, dar nu e nicăierea,
Și totuși ea există, și de-om avea norocul
Noi vom afla-o poate...

RUNA

Și ce trebuie să facem ca s-o găsim, o, spune!

HUNAR

Să te desfaci de toate!
Să rupi îngusta punte
Ce leagă cu trecutul,
Și tot ce te supune
Și-ți poruncește lutul
Și tot ce-ți farmă viața în mii de griji mărunte:
Să-nduri, fără să murmuri, oricare suferinți,
Să uiți și neam, și lege, și casă, și părinți,
Să calci tot în picioare,
Și să nu stai la gânduri chiar dac-ar fi să-ți eeară
O jertfă cît de mare!

RUNA

(*repede*)

O jertfă! Spune: care?
O fac, orice mi-ai cere!

HUNAR

(*imperios*)

De este așa, dă-mi 'tortul' și vin' cu mine-n lume!

RUNA

(*cu spaimă*)

O, cine ești tu, Hunar, și ce mă îndemni să fac?
O, cine ești? Răspunde! Abia îți știu de nume!
Și cum de-a ta putere nu pot să mă desfac?
Să-ți dau eu 'tortul' ce nu ți-a fost sortit,
Să moară-n luptă Landor, și mama, scumpa mamă,
S-aud cum mă blestemă?
Nu, asta nu se poate!

HUNAR

(*ironic*)

Vezi cât de mică ești!

Erai ursită-n lumea aceasta să trăiești!

Nu-ți era dată ție ca să găsești comoara!

RUNA

Comoara! Dar blestemul? Eu de blestem mă tem!

HUNAR

Iubirea e mai tare ca orișice blestem!

(*Se face ziuă; s-aude în depărtare cîntecul cocoșilor, apoi tot mai aproape. La scară răsună tropotul calului. Hunar tresare și pălește. Se întoarce hotărât.*)

Privește,-i ziuă-afară, și calul mă așteaptă...

Răspunde: vii cu mine?

Sau plec — și nu mai viu...

RUNA

(*ieșită din minți.*)

Da, Hunar, viu cu tine!

(*Ia tortul și i-l dă.*)

Al tău să fie tortul — a ta și eu să fiu!

(*Cade în brațele lui leșinată.*)

HUNAR

(*se uită la ea ironic, o așază frumos lângă stativă și rostește, zîmbind.*)

Sărmana păsărică! Aceleași sunteți toate!

(*Se depărtează încet, privind peste umăr la Runa leșinată la stativă, și dispare.*)

ACTUL AL III-LEA

Au trecut ani de zile. Scena reprezintă același decor. Deschizătura teraselor încadrează parcul vestejit, în cele din urmă zile de toamnă. Se luminează de zi. Mobilele din casă, care încep să se lămurească în lumina zorilor, arcurile de la ferestre, oglinzile, cercevelele ușilor sunt acoperite de fire albe din tortul destrămat de pe stativ. La fiecare mișcare, firele se leagănă ca purtate de vânt, își schimbă locul plutind încet prin aer, unele parcă vin pe ferestre, și altele parcă stau să plece. Runa, neună, ofilită de suferință, umblă ca o umbră prin casă, de ici-colo, adunând cu stăruință firele platitoare.

RUNA

Mai meșteri decît mine, păianjeni țesători,
N-au stativetele voastre hodină niciodată,
Cînd eu lucrez zadarnic din noapte pînă-n zori,
Și nu mai pot să mîntui cămașa fermecată.

V-alung meru din casă, dar pîn' să prind de seamă,
Păianjenișul vostru la loc se rentregește...
O, spuneți cum se face că pînza voastră crește,
Pe cînd a mea se rupe și-n aer se destramă?

CORUL FUNIGEILOR

(departe, nevăzut)

Noi funigei sîntem,
Noi sîntem însuși tortul
Ce-l poartă un blestem
Ca să găsească mortul!

RUNA

(cu minile pline de firele adunate, pe care le aruncă pe geam)

Duceți-vă în lume, păianjeni blestemați!
Că nu-mi rămîne vreme să vă gonesc mereu,
Ce vă țineți într-una, așa, de pasul meu?
Ce spuneți voi într-una? Pe cine căutați?

FUNIGELI

Zadarnic ne alungi
Și ne gonești afară.
În mii de fire lungi
Noi ne-om întoarce iară!

RUNA

(cu deznădejde, se așază la stativă)

Asemeni unci harfe cu strune fărămate,
Așa sînteți acuma, voi, stativale mele!
Spetezele suspină și cad așa de grele,
Și nu mai știu nici ceasul străvechi ce oră bată.
Zorită port suveica în mîna mea dibace,
Se pare-a crește tortul, și-atuncea prind putere,
Dar sulul se-nvrîtește în loc, și pînza piere...
Și nu știu cine vine mereu de mi-o desface.
A cui să fie mîna această nevăzută?
Cum aș zdrobi-o, Doamne, s-o prind între speteze
Și-aș pune-o cu de-a sila să steie să-mi lucreze,
Sărmana pînză albă de-atîția ani țesută.

(Țese. Rilda intră.)

RILDA

Tot nu mai ai hodină, Rună?

RUNA

Nu, mamă!

RILDA

Ce blestem cumplit!
Vai, ce amarnic se răzbună
Neîndurata lună!
Ce slabă ești și pală!
Paloarea ei spectrală
Pe-obraji ți s-a întins
Și nu știu: fire albe din tortul risipit
În părul tău s-au prins,
Ori părul tău acum e alb cu dinadins?
Mai ieri, ca o podoaă tu străluceai în casă,
Și-atita de frumoasă
Te răsfrîngea oglinda cu drag, și ochii mei,
Dar cînd te văd acum...

(*Plînge.*)

RUNA

(*cu mustrare.*)

Decît mereu să plîngi;
Mai bine-ai face, mamă, păianjenii să-i stringi.
Nu-i vezi cum Țes într-una și vor să mă întreacă?
Nu-i vezi cum Țes și-mbracă,
De jos și pînă-n grinzi
Ietacul pretutîndeni, pe iețuri, pe oglinzi,
Pe vechile portrete, pe uși, pe cercevele,
Cum își anină-n grabă uritele perdele,
Cum împletesc și leagă
Din ce în ce mai des,

De parcă vor să prindă în plasă casa-ntreagă
Și minile să-mi lege, să nu mai pot să Țes?
Păianjenii!... alungă-i odată, mamă, dragă!

FUNIGELI

Noi funigei sîntem!
Noi sîntem însuși tortul
Ce-l poartă un blestem
Ca să găsească mortul!

RUNA

I-auzi ce spun ei, mamă?

RILDA

Iar aiurezi, sărmană!
Eu nu aud nimic...

RUNA

N-auzi ce spun de-un tort
Ce-n mii de fire-aleargă
Ca să găsească-un mort
În lumea asta largă?

RILDA

Nu, eu n-am nimic!

FUNIGELI

Umblat-am cale lungă
Și nicăirea nu-i,
Blestemul iar ne-alungă
Să dăm de urma lui...

RUNA

I-auzi acum ce zic?

ALȚI FUNIGEI

(foarte departe)

Noi am umblat pe ape
Crezind că l-am găsit,
Dar cînd eram aproape,
Un vînt ne-a risipit!

RUNA

Acuma alții cîntă!
Cum, tot n-auzi nimic?

RILDA

Ce gînduri te frămîntă!

FUNIGEI

(mai aproape)

Pe-o pajiște în floare
Noi l-am găsit —

ALȚI FUNIGEI

De-acum,
Gătiți de-nmormîntare,
Căci mortul o pe drum!

RUNA

(cu un țipăt)

Ah, mortul e pe drum!
(Se aul trimbițe și un marș funebru.)

RILDA

(aleargă la fereastră)
Da,-n praful de pe cale
Se vede un convoi.

Aud cîntări de jale
Și trimbiți de război.

RUNA

Se pierd încet sub ramuri,
Și iată-i iar pe drum,
Se-nclină negre flamuri,
Se deslușese acum.

RILDA

Un cal pășește-n frunte
Și nimeni nu-i pe cal,
Acuma trec pe punte
Și intră sub portal.

RUNA

Vuiește poarta largă,
Convoiul s-a oprit,
Zăresc acum pe targă
Un mort acoperit...

RILDA

Alăturca de dînsul
O sulită și-un scut...
Mă podidește plînsul,
Căci vai! l-am cunoscut!

RUNA

Dacă-l cunoști tu, mamă,
O spune: cine-i el?
Răspunde, cum îl cheamă,
Ce caută-n castel?

RILDA

S-aud acum pe scări...
O taci! că iată-i sus.

RUNA

Ce jalnice cîntări!

RILDA

Pe cine mi-au adus?

(Intră convoiul. Oamenii lasă jos targa, acoperită toată de un giulgiu de funigei. În timpul acesta, pe cînd Runa cade în brațele Rildei, se aude:)

CORUL FUNIGEILOR

(de pretutindeni)

Din noaptea cînd ai dăruit
Cămașa făr' de moarte,
În lumea larg-am pribegit,
Am fost așa departe.

Cum ne urzeau a tale mîni,
Noi dispăream pe geamuri.
Cădeam pe cumpeni de fîntîni,
Ne aninam de ramuri,

Treceam cu grabă la răscruci,
Lungi fire de mătase,
Cădeam pe stoguri și pe cruci
Pe streșine de case,

Dar nici acolo noi n-am stat,
Ci am umplut pămîntul,
Pin' ce de urma lui am dat —
Gătiți de-acum mormîntul!

Căci noi de-acum ne pribegim,
Ci-n fiecare toamnă
Vom reveni să povestim
Blestemul tău ce-nsamnă.

Să știe cine ne-a zări
Că nu mai are parte
Pe lume nimeni a urzi
Cămașa făr' de moarte!

*(Incetul cu incetul, se desprind fungeii de pretutindeni, și, ca luat de-o
mină nevăzută, se dă la o parte giulgiul, lăsînd descoperit mortul. Runa,
il zărește și abia acum îl recunoaște.)*

RUNA

Ah, Landor, dulce frate!

RILDA

Ah, fiul meu pierdut!
De unde mi-l aduceți, voi purtători cerniți?

UN OȘTEAN

Era-ntr-un zori de zi,
Și-un nor de-argint în zare plutea-naintea noastră,
Acum părea că-n aer pe-ncetul se distramă
Și-acum s-adună iarăși, în zarea cea albastră.
Tot flutura incetul, chema ca o năframă,
Ne tot chema într-una pîn-am băgat de seamă.
Și nu era nici nor, și n-a fost nici năframă,
Ci fire lungi și albe, un stol de fungei
Ce ne-ndemna cu semne să mergem după ei;
Și dac-am mers, pe scară, pe-o pajiste în floare
Noi i-am văzut incetul cu-ncetul cum se lasă,
Și-am mai văzut deodată în cete călătoare
Cum stăruiau în aer lungi fire de mătăș;

Veneau de pretutindeni, făceau popas o clipă,
Precum scipește-n aer, întinsă, o aripă,
Și iar porneau în urmă încet să se coboare,
Și-acolo-n locul unde cădeau mereu grămadă,
Cum sta întroienit,
Ca supt un giulgi de albă și lucie zăpadă,
Acolo l-am găsit!

FUNIGII

*(se adună mercur, se desprind treptat și, dispărind pe ferești, se aud cîntînd
tot mai departe)*

Pe pajiștea în floare
Noi mortul l-am găsit,
Sărmană țesătoare,
Osînda s-a sfișit!

RUNA

*(ca deșteptată dintr-un vis, își duce minile la temple și, ingenunchind
îngă mort, cu fața spre icoană, se roagă)*

Alb ca nimbul alb ce te-mpresoară,
Tot așa mi-era odată gîndul...
Am țesut atîția ani de-a rîndul...
Las-acuma roaba ta să moară!

De-am greșit, a fost fără de vrere...
O putere mai presus de mine
M-a făcut să uit ce-i rău și bine —
Și nu știu ce-a fost acea putere!

Stam să țes cămașa de mătăasă...
Albă era noaptea — și deodată,
Fără ca în ușa mea să bată,
A intrat un om străin în casă.

Ochii lui ca două pietre rare
Licăreau așa ciudat sub geană,
De părea c-ar fi o arătare
Rătăcită-n lumea pămînteană.

Flăcări vii erau a lui cuvinte
Și se împleteau așa măiestre
Cînd vorbea... o, da, mi-aduc aminte.
Da, n-avea nimic din lumi terestre...

Adiau acum așa de line,
Și acum vuiau ca o furtună,
Se-mpleteau cîntînd pe lingă mine,
Pîn' m-au prins pe-neet ca-ntr-o cunună.

Și n-a fost cunună, Preacurată,
Cum crezusem eu, nenorocita,
Ci a fost cătușă blestemată:
Nu era Amorul, ci Ispita!

Alb ca nimbul alb ce te-mpresoară,
Fă să-mi fie astăzi iarăși gîndul!...
Am țesut atîția ani de-a rîndul!...
Las-acuma roaba ta să moară!

*(Cade sfîrșită, peste trupul fratelui său. Rilda și toți cei de față ingenuche
și se rongă.)*

RILDA

(În genunchi)

O, Maică Preacurată, îndură-te de noi!
De-a fost ca să descindă asupra ei Păcatul,
A fost o încercare...

CORUL ȘI RILDA

Îndură-te de noi!

RILDA

Îmbrac-atîtea haine pe lume Necuratul
S-ademeneasc-un suflet...

CORUL

Îndură-te de noi!

RILDA

Fă să coboare pacea pe viața ei trudită,
Prefă-te-n bunătate...

CORUL

Îndură-te de noi!

RILDA

La fiecă răscruce pîndește o ispită
Și tu le știi pe toate...

CORUL

Îndură-te de noi!

RILDA

Fă sufletul ei candid curat ca mai-nainte,
Refă-l un suflet iarăși...

CORUL

Îndură-te de noi!

RILDA

Să nu rămîie-o pată în neam printre morminte,
Că s-a pierdut un suflet neîmpăcat cu sine,
Ascultă ruga tristă ce-o îndreptăm spre tine...

CORUL ȘI RILDA

O, Maică Preacurată, îndură-te de noi!

RUNA

(in agonie)

Alb ca nimbul alb ce te-mpresoară,
Fă să-mi fie astăzi iarăși gândul!
Am țesut atîția ani de-a rîndul...
Las-acuma roaba ta să moară!

CEI DIN URMĂ FUNIGEI

Adormi de-acu-mpăcat
În lumea neîntîi,
Biet suflet încercat
De para suferinții!

UN ECOU DEPARTAT

Mărire suferinții!

COMETA

COMEDIE ÎN TREI ACTE, ÎN VERSURI

\

P E R S O A N E L E

TITY ROSNOV, rentier

Doamna MIREA

RORO } fiicele doamnei Mirea
TANȚA }

NINETA

LUCICA

CLEO

Doamna GUBIN

RUDI, fiul doamnei Gubin

POETUL COLUM

SCULPTORUL PRALEA

HALS

INVITAȚI

ACTUL I

Un salon modern. Lumină de lampă. Roro, pe un puf, lucrează lângă foc, la o broderie. Tanța îngrijește de un samovar. E în amurg.

SCENA I

RORO, TANȚA

TANȚA

Ciudat! Nu vine nimeni...

RORO

Da, nimeni...

TANȚA

Ce să fie?

RORO

Te miră?...

TANȚA

Da, vezi bine... Eu m-așteptam să vie.
Nu-i astăzi miercuri oare?

RORO

De bună samă, miercuri...

TANȚA

Nu-i ceroul nostru astăzi?

RORO

O, sint atitea cercuri!

TANȚA

Da, e-o epidemie!

RORO

Nu,-i foarte natural!
De-arunci o piatră-n apă, nu se pornește-un val?
Și-n urmă valul oare nu crește-n cerc?

TANȚA

Firește!

RORO

Și-apoi din ceru-acela nu prinde altu-a crește?
Și altele-n virtutea aceleiași vibrații?
Unde-i acum cercul întliei generații?
Cine-ar putea să spună?...

TANȚA

Nu eu!

RORO

Ascult-atunci!

(Sentențios.)

Aicea cade piatra pe care o arunci,

(face gestul)

Aici se face cercul, și-acesta-i „cercul nostru“...

Pe urmă cercul crește și face „cercul vostru“...

Și cercul vostru face pe-al lor — și mai departe...

TANȚA

Roro, să aibă Tity ca tine-atîta carte...

RORO

De ce vorbești de Tity?

TANȚA

Ar fi un lucru mare!

Ce n-ar putea s-ajungă el, un băiat cu stare!...

RORO

Ei, și? Ce-mi pasă mie?

TANȚA

Ce-ți pasă? Ei, îți pasă...

RORO

Îmi pasă ca și ție, după cum văd...

TANȚA

Ei, lasă!

Las', și mai bine haide, continuă-ți ideea

Cu cercul tău cel magic... Cum stăm cu piatra-aceea?

RORO

(*sentențios*)

Aceea ce greșește să nu arunce piatra!

TANȚA

(*luînd în mînă Indépendance Roumaine de pe masă*)

Ia să vedem mai bine ce-i cu puterea-a patra?

(*Parcurgînd ziarul.*)

Te-ntereesează Bursa?...

(*Roro tace. Tanța schimbă tonul.*)

Nu?... Preferăți vreo scenă

Din Parlament?... Să trecem la rubrica mondenă...

Al violetul iarăși!...

RORO

Da, toate-s violete!

TANȚA

Și, sigur, violetul cu tenul tău se ceartă...

RORO

Nu... dar ce-ai zice dacă o mie de palete

S-ar pune să picteze printr-un capriciu de artă

C-o singură culoare o mie de portrete?...

TANȚA

Ce-ar fi?

RORO

Un an rentabil pentr-un oftalmolog!...

(*Rid.*)

Și totuși violetul mi-e drag, cînd nu-i *en vogue*!

È-atita poezie în el cînd ziua moare...

C-o dungă violetă se-ncheie-o depărtare,
O viorică spune că-i primăvara-aproape,
O dungă violetă însămnă supt pleoape
O patimă ascunsă... O umbră violetă
Acopere trecutul...

TANȚA

(ironic)

Roro!... devii poetă!...

RORO

Ba nu... dar o culoare așa de ideală,
Lăsată parc-anume pentru melancolie,
Nu e păcat s-ajungă atîta de banală
Prin tirania modei? Sărmana poezie!

TANȚA

Ce vrei? Sint numai șapte culori in curcubeul

RORO

S-arată curcubeul? Atunci e semn de pace?...

TANȚA

Ba nicidecum! Văd lumea și eu în felul meu!
Și orice pun pe mine, mă prinde și îmi place.

RORO

Îți place, că-i la modă, și moda-i, cum se știe,
Făcută pentru-aceia ce nu au fantezie.
Gindește pentru tine un Worth sau Madame Paul.
Vinează-ntre ghețare un eschimos la pol
Și în aceeași vreme un cafru-n țări toride...
Mor gingașii colibri cu penele splendide,
Devin ridicoli struții așa de eleganți,

Rămin cu gura știrbă sărmanii clefanți,
În semn de întrebare sucind în aer tromba;
Pe zi ce merge crește imensă hecatomba,
Și toți își dau tributul, ca-n urmă domnul Worth
Sau altul ca și dinsul, din materialul mort,
Din toate-aceste lucruri așa de disparate,
Ducind la frunte mîna cu gesturi inspirate,
Să-njghebe cine știe ce creațiune nouă...
Și-apoi să decreteze ca Dumnezeu: „Vai vouă,
De nu-ți purta cu toate, burgheză sau regină,
Jupon scurt, redingotă, jiletca androgină
Sau bluza cu guipură¹... Pe stradă chimonoul...
Pentru anotimpu-acesta, acesta mi-i cadoul!
Iar cît despre culoare, cu violet vă satur,
Sau stofele vărgate, și...

(cu emfază)

tertium non datur!²

(*Rid amîndouă.*)

Ce rîzi?... Nu-i asta moda?...

TANȚA

Rorol... ești o nebună!...

RORO

Și tu... Palas Atena, firește...

TANȚA

Asta-i bună!

În orice caz mai bine-i să fii așa cum sînt,
O fire mărginită...

RORO

N-am spus acest cuvînt...

¹ *Guipură* — stofă care imită dantela.

² *Tertium non datur* — a treia posibilitate nu e permisă (*lat.*).

TANȚA

Nici nu-s o revoltată ca tine, o esteta.

RORO

Tu nu-nțelegi că toate pe lume se repetă?
Că nu e nou nimica, și vasta crenolină
Purtată de bunica a fost și-o să revină
Mereu, că e un ciclu de forme și tipare,
Menite să ascundă diformități bizare,
Să întregască lipsuri...

TANȚA

Atunci cum vrei să fie?

RORO

Cum vreau?... Întii de toate să fie-o armonie
De linii, căci în linii e-a frumuseții taină...
Să nu le-ascunzi, ci astfel să-ți faci orișice haină
Ca ritmul plin de farmec al lor să nu se strice...
Aș vrea să port hlamida statuelor antice,
Să-mi fie liber mersul, și brațul gol să-l am,
Să am mișcări de valuri și legănări de ram,
Ca undele-n mișcare, al faldurilor joc
Cîntînd să se preschimbe cînd merg sau stau pe loc,
Și-n orice-nfățișare senină să rămîn,
Născută ca din dalta unui artist păgîn...
Pe orice fond aș trece, să nu însemn o pată,
Să fiu cu fondul una, să par că sunt pictată...

TANȚA

Prostii!

RORO

Nu, dragă Tanță! Sint lucruri innăscute...

TANȚA

Ei aș!

RORO

Las-o-neurcată!

TANȚA

Ba nu!

RORO

Și-anunț-o conferență la Ateneu... Atuncea du-te

TANȚA

(*indignată*)

Cum? Eu?...

RORO

Da, cine?

TANȚA

Tu, desigur! Că tu vorbești mereu,
Tu ai formule gata și-asortimente nouă
Expuse la vitrină...

RORO

(*plictisidă*)

Ei, las-o!

(*În timpul acesta doamna Mirea intră, în toaletă de vizită.*)

SCENA II
ACELEAȘI, DOAMNA MIREA

DOAMNA MIREA
(intinzînd mîinile)

Pace vouă!

Iar vă certați, desigur... Iar faceți teorii!...

TANȚA
(cu răutate)

Nu, mamă... dar e-n **vervă Roro**, și tu o știi
Cum e esteta noastră cînd și-a pornit motorul...

DOAMNA MIREA
(cu deznădejde comică)

O știu!

RORO
(urătînd-o cu degetul)
Ce-s eu de vină?! De vină-i autorul!
(Soneria. Se aud glasuri pe coridor.)

TANȚA
Vin fetele!
(Aleargă să le-ntîmpine.)

Da! Ele-s!

DOAMNA MIREA
Cum?... Iar?... Credeam că-i joii
Eu fug... azi nu am vreme... **primiți-le și voi!**
(Larma din coridor crește.)
I-auzi ce gălăgie!... Nebune ce mai sînt!...
(Iese.)

SCENA III

RORO, TANȚA, NINETA, LUCICA și CLEO, în costum de patinaj

NINETA, LUCICA, CLEO

Bonjur!

CLEO

Frumos vă șade! Vă țineți de cuvânt!...

TANȚA

Nu-i vina noastră, Cleo...

LUCICA

Păcat!

NINETA

Era o gheață

Curată ca oglinda, mai limpede la față
Decît obrazul doamnei Gubin, de obicei...
Încremenise apa cuprinsă de polei,
Așa de străvezie, că-n loc stai rușinată
Văzîndu-te în luciul oglindei dedublată...

RORO

Risca deci să te piardă un mic pas olandez?

NINETA

Noroc c-o bură fină ca pudra de orez
Ningea, și-atuncea fața strălucitoarei sticle...

RORO

(ridicînd capul)

Ca lacul Yosemite a Veronicăi Micle
S-a tulburat deodată... Ş-apoi?...

(Privind-o maliţios)

Era şi Tity...

CLEO, TANȚA şi LUCICA

(rîzînd)

Cometa!

NINETA

Da, Cometa!

TANȚA

Te tulburi, Yosemite?

LUCICA

Te-ntuneci, lac-ogîndă?

RORO

Deloc! Nu pot să-l sufăr!

CLEO

Serios vorbeşti?

RORO

E anost ca un şerbet de nufăr!

LUCICA

Ei, asta nul

CLEO

Fireşte că nul

TANȚA

Eu îl ador!

CLEO, LUCICA, NINETA

(*in cor*)

Și eu!

RORO

(*cu dispreț simulat*)

Fiind aceasta părerea tuturor,
Permiteți-mi, ilustră majoritate, mie
Să mă înscriu în contra...

TOATE

(*in cor*)

Aceasta-i infamie!

LUCICA

E adorabil Tity...

TANȚA

E elegant, distins...

CLEO

E zvelt ca un Adonis...

TANȚA

O, da!

RORO

(*ironic*)

Prea v-ați aprins!

NINETA

Oriunde-apare dinsul, aduce veselie...

LUCICA

Mișcările lui toate sunt o eunitmie...
Și glasul lui...

CLEO

E dulce...

NINETA

Te farmecă, te fură...

LUCICA

Și parc-aceeași vorbă ce-o spune altă gură
Alt înțeles îmbracă cînd gura lui o spune...

CLEO

Da, orice face dinsul, îl prinde de minune!

RORO

(lăsînd broderia)

Nici vorbă! Lucrul ăsta l-am auzit și an!
Eroul era altul... Un trubadur sărman...
Un palid Ahasverus, un rătăcit din drum,
Un bard căzut din lună, supt braț cu un volum,
Volumul lui de versuri, umplut ca un herbari
Cu mîndre flori presate... Dar nu avea nici lari,
Nici unde să și-i ție în casa lui umilă...
Nu se-ntrebase nimeni de starea lui civilă...
Era pe-atunci în vogă cum e-astăzi violetul!
Și-acuma... cine știe pe unde-o fi poetul!

TANȚA

Cum poți să pui pe Tity în cumpănă c-un tont!

RORO

Da, astăzi Tity crește măreț la orizont!
S-a dus cîntînd poetul un biet epitalam,
Și cartea lui pe care odată o citeam
Cu-atîta drag, pe margini scriind duioase note,
A prefăcut-o Tanța de mult în papilote!

(Fetele rîd.)

TANȚA

(indignată)

Roro!... Cum inventează?!...

RORO

De ce te-ai supărat?
E-o cinste să ai părul în versuri ondulat!
De fiece șuviță s-atîrne o poemă:
Ici un gazel șagalnic, dincoace-un triolet,
O-ntreag-arhitectură clădită de-un poet,
Se poate-o mai frumoasă și scumpă diademă?

TANȚA

(în culmea indignării)

Ce rideți?...

RORO

Cum te superi și tu de toate cele!
Tu nu-nțelegi că risu-i ca scumpele dantele
Ce-nveselesc o haină?...

TANȚA

(enervată)

Ei, lasă-mă în pace!

CLEO

Iar se pornește sfada...

LUCICA

(cu un aer gros)

Tăcere!

NINETA

(bate din palme)

Știi că-mi place?...

RORO

Așa s-a-nchis ședința și-acum o săptămână!

LUCICA

La ordine!

CLEO

(punând mîna pe un clopoțel)

Ajunge! Discuția s-amină!

SCENA IV

ACFLEAȘI, TITY

TITY

(intrînd, aude ultimele cuvinte și, stînd în prag, stîgă)

Eu cer cuvîntul!

TOATE

(afară de Roro care-și pleacă capul pe broderie și se face că lucrează)

Tity! Cometa e-ntr-un noi!

TITY

(înaintînd)

Cometa totdeauna vestește un război!

(Toate fetele, afară de Roro, care stă la locul ei, îl inconjoară.)

CLEO

De unde vii, Cometă?

LUCICA

Din care regiuni?

TITY

Din regiuni polare... și-am să vă spun minuni!

Dar, mai întîi, permiteți...

(Plecînd un genunchi în fața lui Roro, care se face că lucrează înainte.)

Sînt preasupusul paj

Al majestății voastre...

(Roro se uită la el ironic.)

N-ați fost la patinaj...

(Roro tace.)

Nu vreți să rupeți gheața?...

(Același joc.)

Tăceți? Brruh! Ce Eisberg!

(Se scoală scuturîndu-se ca de frig. Tanța îi ține calea, rîzînd.)

TANȚA

Amabilă primire!...

TITY

Lăsați-mă s-alerg!

O, de-aș avea patine!... *One horse*¹! *One horse*! O **vai!**
Ca Richard un imperiu aș da acum — pe-un ceai!

TANȚA

(*arătindu-i samovarul*)

Vin, samovarul cîntă...

TITY

(*cu minile întinse spre samovar*)

Salut! O, samovar!

La tine e căldură...

(*Arătînd pe Roro.*)

Acolo-i frig polar!

(*Se întoarce iar spre samovar.*)

De ai ceva pe suflet, tu murmuri cel puțin,
Ți-arăți nemulțumirea cînd toanele îți vin,
Pufnești cînd atmosfera te-apasă, protestezi
Cu grave borborigme; arunci scînteii, fumezi;

Cînd ești duios, cînd vesel, cînd mut, cînd guraliv...
Oricum ai fi, tu însă ești comunicativ!

(*Fetele rîd, afară de Roro, Tanța îi toarnă și-i servește ceaiul.*)

TANȚA

Ți-ai meritat paharul...

LUCICA

A fost splendid cupletul!...

¹ *One horse* — un cal (*engl.*).

TITY

(se duce la Roro și-i oferă paharul)

Îmi pun în el nădejdea să-mi fie interpretul...

RORO

(respingindu-l cu ochii la cer)

O, treacă de la mine, stăpine,-acest pahar!

TITY

Odată cu nădejdea am pus destul zahar:
Nu ți-l servesc cu fiere...

RORO

Nu sintem pe Golgota!

TITY

De-acord, o majestate!

RORO

(cu dispreț)

Cu Almanahul Gotha

N-am nici o legătură; nu port pe cap coroană...
În schimb am pentru anoști mindria suverană...

TITY

Olimpică aproape...

RORO

Ce glume de prost gust!

TITY

(bînd ceaiul, face o reverență)

Mă-nchin umil în fața disprețului august!
Și totuși dați-mi voie să nu renunț la glumă...
Căci glumele-s asemeni baloanelor de spumă
Ce-adună curcubeie în viața lor de-o clipă
Înveselind copiii — și-apoi cad în risipă...

RORO

(îmblinzită)

Ca pe-un copil atuncea dorești să te ascult?

TITY

(cu melancolie prefăcută, dă din cap)

Nu... nu mai am tutore... eu sunt major de mult!

CLEO

Ai fost foarte precoce...

TOATE

(afară de Roro)

O, da!

TITY

Nu-s mai deștept
Și nici mai prost ca altul, dar am licența-n drept,
Pașportul ce deschide oricare barieră...
A răposat în mine un om de carieră.
Căci n-avea aptitudini să doarmă la birou.
Am moștenit, se vede, un suflet de erou,
Și vaste patrimonii cu dînsul deodată...
Sunt deci o excelentă partidă pentr-o fată!

RORO

Modest erou!

(Fetele rîd.)

TITY

Desigur! Modest de, mic copil!
Îmi dați voie s-adaug și-acest mic codicil!

LUCICA

Atunci din modestie se vede c-ai rămas
Stingher ca o cometă pină acum...

TITY

Hélas !

TANȚA

De ce oftezi?...

(Tity tace.)

CLEO

Răspunde!

TITY

De ce? Vreți să vă spun?

Atunci face-vă-ți roată!...

(Fetele, afară de Roro, se string în jurul lui.)

Sînt un sărman nebun!

TOATE

O știm!... Poveste veche!...

TITY

(continuînd p-același ton)

Aveam un ideal...

(Răzgîndindu-se, brusc.)

Nu... nu mai spun, căci astăzi prea sunt sentimental!

(Se ridică să plece.)

FETELE

(*afară de Roro*)

Nu te lăsa!... Hai, spune...

TITY

(*se oprește grav în mijlocul scenei*)

Tăcere în salon!...

Prin gura mea vorbește acum Flammarion¹!

(*Pauză.*)

Gentil auditoriu! Dincolo de lumină,
De-această uriașă și veche pelerină,
Tăiată din cuponul întinderii albastre,
Cum zic, mai sus de soare, de cuiul lumii noastre,
De care-atîrn-această străveche pelerină...

RORO

(*intrerupînd*)

Imagina-i greșită!...

TITY

Mă rog, ce-s eu de vină?

Să zicem că-i greșită... și trecem mai departe...
Din bezna fără margini cu încăperi deșarte,
Acolo unde-i noaptea opacă și concretă,
În negrul haos unde nu ochi, dar nici lunetă
N-a fost în stare încă s-arunce o privire,
În locu-acela virgin de orice clevetire,
Incognito ca regii, dar fără agenți secreți,
Aproape anonimă, cum sunt unii poeți
Ce n-au avut norocul să afle-un editor,
Nici doamne patronese — un biet punct călător,

¹ Camille Flammarion (1842—1925), astronom francez; a publicat numeroase lucrări de popularizare a astronomiei.

Inexistent în spațiul obscur, deși există,
 Se-nserie dintr-o dată pe-a oaspeților listă
 Rupind monotonia sistemului solar...
 Senzația-i enormă... „Ce-i monstru-acest bizar?”
 Se-ntreabă cu mirare planetele și sorii...
 Se umple universul de știri contradictorii;
 Din Jupiter în Marte, din Marte-n Jupiter
 E-un schimb de telegrame cifrate, care cer
 În cea mai mare taină amănunțit raport:
 Ce-i cu suspectu-acesta ce n-are pașaport?
 Ce-i corpul ăsta straniu în rochie gazoasă?
 A cui e oare-această reclamă luminoasă?
 Și-ndreaptă astronomii lunetele din turn
 Și pîn' și Ugolinul, ignobilul Saturn,
 Își tulbură plăcerea digestiei lui grele¹
 Pîndind cu bănuială prin vastele-i inele,
 Pe cînd cometa crește pe cer, și-n zbor nebun
 Cu mindra-i coadă-ncearcă efecte de păun!...

TANȚA

Cometa era dară, cum văd...

TITY

Bine-nțeles!

NINETA

O, ce n-aș da ca dînsa să am atît succes!

¹ Aluzie la un episod din *Infernul* lui Dante (c. XXXII-XXXIII). Personaj real, Ugolino della Gherardesca, tiran al Pisei, din partidul ghibelinilor, a fost închis de guelfi într-un turn, împreună cu doi fii și doi nepoți și, în 1288, lăsat să moară de foame. În *Infernul*, Ugolino, surprins de poet în vreme ce rodea ceafa dușmanului său, arhiepiscopul Ruggieri degli Ubaldini, povestește cum, în turnul în care fusese închis, s-a hrănit cu carnea copiilor și a nepoților săi, morți de foame înaintea lui. Saturn (Cronos) și-a devorat și el copiii.

TITY

Succesu-i foarte lesne de reputat.

NINETA

Ei, cum?

TITY

O rochie gazoasă și fină ca de fum
Și părul dat pe spate ca simplă garnitură...

TOATE

(afară de Roro)

O! O!

TITY

Vă cer iertare!

LUCICA

Întreci orice măsură!

TITY

De ce mă întrerupeți?!... Tăcere în salon!
Prin gura mea vorbește din nou...

TOATE

(afară de Roro)

Flammarion!

TITY

Flammarion, firește... Dar unde am rămas?
A... da! Cometa noastră acum din ceas în ceas
Tot mai inpetuoasă s-avintă și desfide.

Poftită-i pretutindeni... i se ofer partide,
Se luptă între ele planetele rivale,
Se-ntrec în politețe, fac jertfe colosale,
Și-aprind ca niciodată imensele lor faruri,
I se trimite misive de dragoste și daruri,
Saturn devine tandru, Mercur stă trist deoparte,
Scăpărătoare, Venus se uită crunt la Marte,
Pleiadele-i fac semne cu blindele lor focuri,
Tot ceru-i numai baluri, serate, *five-o'clock-uri*,
Dar ea, ca o mireasă, își flutură beteala
Și trece înainte... Și-acuma triumfala
Și mult sărbătorita persoană vagabondă
Dispare, ca în urmă s-apară și mai blontă,
În alt sistem, departe, dar nu stă nicăiera
Și ori pe unde trece își scrie amintirea
Zvirlind în întinerie un pumn de stele-albastre;
Apare și dispare din sfera lumii noastre,
Ca iarăși să revie, pin' ce-ntr-o zi, distrată
De-o nostalgie vagă, de-un gând obscur, deodată
Ajunge față-n față cu Febus Apollon...

TANTA

Cu cine are-onoarea?...

TITY

Tăcere în salon!

NINETA

Ei, prea devii didactic!

TITY

Mă rog, așa sunt eu!

Un clasic! Și de-aceea, vedeți, îmi vine greu
Să-i zic soarelui soare, când e așa sublim

Acest plin de-armonie și vechi pseudonim!
O, dătător de viață, o, Febus Apollon!

RORO

Povestea cu cometa devine foileton!

TITY

Atunci... pe mâini urmarea...

(Se scoală să plece.)

TOATE

(ufară de Roro)

Ba nu!... Acuma vrem!...

LUCIA

Înșir-te mărgărite!

CLEO

Desfășură-te ghem,
Că noi tăcem de-acuma...

TITY

Gentil auditor!

Priviți! Urc iar spirala sus, în observator:
Cum vă spuneam, cometa, în goana ei, deodată,
De-un ochi imens de aur se simte fascinată,
Falenă¹ uriașă ce-alcargă fără vrere
Atrasă spre lumină de-o tainică putere...
Se uită lung în urmă, s-ar înturna din cale,
Încearcă să reziste atracției fatale,

¹ Falenă — fluture păgubitor.

Rotește, tot rotește, aproape, mai aproape,
Întinde înc-o dată aripile să scape
De ochiul care-o cheamă imperios spre moarte,
Dar nu mai e scăpare de-acum în nici o parte;
Un jar cumplit o arde, și pleata ei bălaie
Acum e-un nimb de flăcări, un caier de văpaie,
Și vagabonda asta cu-atîta fantezie,
Ce n-a putut să lege nici o tovărășie,
Ce cocheta cu toate imensele planete,
Ce nu știa pe lume nimica să regrete,
Învinsă, umilită, nemaiputînd să zboare,
Vertiginos s-aruncă și se destramă-n soare!...

TANȚA

Atîta tot?...

LUCICA

Pe urmă?...

TITY

Ce, nu-i destul, mă rog?
Am început e-o glumă și-nchei e-un necrolog!

NINETA

Și care e morala?

TITY

Morala?

(*Melancolic.*)

Cine știe!

(*Se uită la ceas.*)

În orice caz pe astăzi destulă poezie!
Am zăbovit prin spațiu destul... Mă duc.

LUCICA

Cum? Pleci?...

NINETA

Nu ne conduci?...

TITY

Sunt gata!

LUCICA

(către Nineta și Cleo)

Plecăm cu Tity, deci!

(Se ridică toate trei, gata de plecare.)

NINETA

La revedere, Tanța...

CLEO

A!... Dar uitam... Roro,
Veniți la balul doamnei Gubin?...

RORO

N-am încotro...

TANȚA

Ba da... cu siguranță...

TITY

Atunci voi fi și eu!

NINETA

La drum dar cu Cometa!...

(Se-ntoarse către Tity)

Să mergem, domnul meu!

(Îi oferă brațul.)

TOATE TREI

La revedere, Tanță... Roro...

TANȚA și RORO

La revedere!

(Dau să plece.)

NINETA

Hai...

TITY

(se oprește)

Merg... dar pun condiții: să mergeți în tăcere,
Să nu v-aud pe stradă nici în surdină glasul,
Să nu priviți la nimeni, decât la mine... Pasul
Seandat ca mersul sigur al versului spondeu...

(Le arată.)

Așa... Primiți?...

CELE TREI

Desigur!

TITY

Și-n urmă fiecare
Primiți drept răsplătire să-mi dați o sărutare?...

(Rid toate, protestind.)

LUCICA

Deschide-atuncea marșul, ilustră călăuză!

(Tanța le conduce spre ușă; Tity, când să plece, lasă brațul Ninetei și se-ntoarce brusc la Roro, care rămăsese la locul ei.)

TITY

(către Nineta)

Pardon!

(Alcargă spre Roro, plecând un genunchi în pământ)

O, dulce *Rebus*, cer umilită scuză!...
Uitam să-mi iau adio...

RORO

Îl iei pe totdeauna?

NINETA, LUCICA, CLEO

(în fundul scenei)

Ei, haide... vii odată?...

TITY

Stați, că nu dă furtuna!

(Răspunzând lui Roro)

Cînd reapare iarăși, Cometa parcă știe?

RORO

Permiteți o-ntrebare: e-o autobiografie
Povestea de-adineaori?

TITY

Și dac-ar fi?...

RORO

Aș cere...

(Ezită.)

Aș cere comentarii, știind că fac plăcere...

TITY

Cui?

RORO

Vrei să știi anume, cu orice preț?...

TITY

Da!

RORO

(fixindu-l)

Tanții!

TITY

Nu mai arunc nimica în talerul balanții...

LUCICA

(in fund)

Da' vii odată?...

TITY

Gata!...

RORO

(cătred Tity)

La revedere, dar...

Desigur te reclamă un alt sistem solar...

TITY

De ce așa de sigur?...

FETELE

(*in fund*)

Ei, noi plecăm!

(*Jes cu zgomot, conduse de Tanța.*)

TITY

(*se-nclină*)

Rămîn

Al majestății voastre admirator și-amin
Răspunsul la-ntrebare...

TANȚA

(*intrînd*)

Ce întrebare?...

TITY

(*ca surprins*)

Plec...

M-așteaptă caravana... Înc-un *salamalec*!

(*Se-nclină și fuge.*)

SCENA V

RORO, TANȚA

(*Pauză, în care Roro rămîne pe gînduri. Tanța, nehotărîtă, se privește-n oglindă și se apropie încet de pian. Deschide pianul, aruncînd o privire peste umăr la Roro. Încearcă un acord și închide brusc pianul.*)

RORO

(tresărind)

Ce ai?...

TANȚA

Dar tu?...

RORO

Nimica...

(Ducind mâna la frunte.)

Migrena asta iar...

TANȚA

(indreptându-se spre ușă)

Cam des o ai...

(Îi face semn cu degetul, în timp ce iese.)

Ia seama!

RORO

(rămasă pe gânduri, ridică din umeri)

Curios!... Ce tip bizar!

ACTUL II

Serată dansantă la doamna Gubin. În fund se întrevade salonul în care lumea dansează pe o arie de vals. Scena din față reprezintă un alt salon.

SCENA I

TANȚA, TITY

TANȚA

(intră făcându-și vînt cu evantaiul)

Uf! Nu mai pot! Ce seară!

TITY

(aplecîndu-se pe speteaza fotoliului, cercînd să-i sărute umărul)

Ce umeri! O carară

Nu i-ar putea întrece!

(În acest timp Roro intră cu poetul Colum.)

SCENA II

TANȚA, TITY, RORO, COLUM

TANȚA

(amenințînd peste umăr, cu evantaiul)

Galant ești astă-seară!

TITY

(aplecându-se din nou)

Și brațul...

TANȚA

(retrăgînd brațul)

Nu... nici brațul...

TITY

(același joc)

Nici mina?...

TANȚA

Nici o mînă!

Doar degetele numai, dar... între noi rămină!

RORO

(din prag)

Discreție garantată!

TANȚA

(întorcîndu-se jenată)

A, bardul!

TITY

He! Colum!

Cînd ai căzut din lună? Parc-ai mai prins volum...

COLUM

Eu voi fi prins, se poate; dar nu știu editorul...

RORO

(întinzînd braţul lui Colum)

Continuaţi duetul... Revendic autorul!

(Se-ntoarce şagalnic, făcîndu-se că pleacă.)

TANȚA

(căutînd să fie amabilă, către Colum)

Dar unde-aţi fost?

COLUM

La ţară.

TITY

Ei, asta-i! În Olimp!

TANȚA

V-aţi recules, desigur; lipsiţi de-atîta timp...

TITY

Poeţii nu-şi dau seama de timp... Ei sunt eterni...

COLUM

(cu o umbră de tristeţe)

Sunt paseri care pleacă de frigul asprei ierni,
Şi noi suntem ca ele, instinctul nu ne-nşală
Şi pribegim îndată ce presimţim răceală...

TANȚA

Din partea cui răceală?

TITY

Te-nşeli. Un dric, poete,

N-ar fi putut să ducă grămada de regrete
Ce le-ai lăsat în urmă...

COLUM

(*cu un fior*)

Funebru e amicul!

RORO

(*către Tity*)

Pe urma dumitale cînd să trimitem drielul?

TITY

Eu nu-s grăbit ca domnul, și-orice temperatură
În jurul meu veți face: răceală sau căldură,
Le-oi îndura eroic...

RORO

De asta nu mă mir:

Te știm cum te sacrifici...

COLUM

(*către Tanța*)

Asemenea martir

Mi-ar fi plăcut și mie să fiu, și-aș fi rămas.
Eu, pentru o zimbire...

TITY

Cu zeii din Parnas

Te-ai fi luat de peplum¹?

¹ *Peplum* — manta scurtă, fără mîneci, purtată peste tunică, la romani și greci.

COLUM

(cu un ton glumeț)

Nu te lega de zei!

Că zeii se răzbună... Eu mi-i cinstesc pe-ai mei...

TITY

(cu o compătimire comică)

Sărmanul idolatru!

COLUM

Slujește fiecare

Un cult pe lumea asta și îi înalț-altare,
Îi trebuie un idol la care să se-nchine
Și cărnii el însuși îi dă puteri divine...
El e stăpîn și poate să-l darne cînd voiește,
Căci el i-a dat viață... Un idol nu trăiește
Decît atunci cînd jertfa pe-altarul lui mai arde...
De-aceea nu-ți dau voie...

TITY

Așal Ei bravo, barde!

Revolta-i legitimă...

COLUM

Ei, domnule Rosnov,

În viață pentru unii e cald ca-ntr-un alcov
În care induleită pătrunde-orice lumină;
Covoarele-n odaie aștern ca o surdină
Pe zgomotele aspre ce vin pînă la dînsul...;

^

TITY

Destul, maestre dragă, c-o să ne-apuce plînsul!

TANȚA

Tot elegiac, ca-n vremuri...

RORO

(căt-re Colum)

Urmează pentru mine!

TITY

(scoute batista)

Să plîngem mai departe!

TANȚA

Un tour de vals mai bine...

(Tity gata să accepte; în timpul acesta muzica încetează. Doamna Gubin și invitații intră în scenă.)

SCENA III

ACEIAȘI, doamna GUBIN, doamna MIREA, LUCICA, CLEO, NINETA, SCULPTORUL PRALEA, HALS, RUDI, invitați

PRALEA

Splendid arcuș!

HALS

Diabolic!

NINETA

Serafic!

RUDI

Sarasate!

HALS

Un *Wasserfall* armonic de triluri și stacate!

TITY

(către grupul din față)

Urcat e diapazonul!

Doamna GUBIN

Frumos!

Doamna MIREA

Aici stați voi?

TITY

(arătând pe Colum)

A renviat poetul!

LUCICA

Să-l auzim și noi!

NINETA

Cînd ai sosit, divine?

CLEO

Visez?...

Doamna GUBIN

Ce vă mirați?

La noi întotdeauna artiștii consacrați
Sînt musafirii casei...

COLUM

(inclînîndu-se)

Prea multă cinste, doamnă!

Doamna GUBIN

Nu... nu... noi ştim prea bine talentul ce însemnă...
Şi sintem foarte mîndri!... Pe cînd trăia Gubin,
Alecsandri, sărmanul... Ce de-amintiri îmi vin.
Colea-şi trăgea fotoliul... şi cite nostimade
Nu ne spunea... Vai, Doamne, ce suflet cumsecade!

TITY

Să-i trecem dar fotoliul... Nu te jena, Colum!

COLUM

Mi-ar prinde poate bine după atîta drum...

TITY

Aşază-te alunceă...

RORO

(căt-re doamna Mireu)

Ah! E incorigibil!

TITY

(căt-re Colum)

Ia loc şi te declară de-acum inamovibil!...

Doamna MIREA

Pîn' nu şi-o spune Tity sentinţa lui, se poate?
Mă rog, ce-nsemnă asta să rizi meru de toate?...

Doamna GUBIN

Ei. lasă-l, că nu strică cu gluma nimănui...
Gubin al meu, sărmanul, era la vîrsta lui
Aidoma ca dinsul...

TITY

O, doamnă -s încîntat
Că aducea cu mine ilustrul răposat!...

RUDI

C-o mică diferență: era un om cuminte...

HALS

Ha! Ha!

PRALEA

Ai! a pățit-o *jongleurul* de cuvinte...

TANȚA

Lăsați Cometa-n pace!

HALS

Mă rog, care cometă?
(*Fetele rid cu înțeles.*)

PRALEA

(*cu mirare*)

Cum, n-ați văzut-o încă? Ciudat! Dar nu-i gazetă
Să nu-i fi dat portretul...

FETELE

(*cu mirare*)

Care portret?

PRALEA

N-ați auzit de noua cometă Baladel?

Ce fel?

CLEO

Cum? Baladel îi zice?...

RORO

(*către Tity*)

Ce! ai un concurent?

TITY

(*grav*)

Un *interim* pe care îl las pe firmament,
Cînd mă cobor în lume...

Doamna MIREA

(*către Pralea*)

Și cum e?...

PRALEA

Dar numai cătră ziuă, tîrziu de tot, apare
Cînd e senin... O splendoare!

NINETA

Ei, asta-i! Noi o vedem și-acum!

(*Fetele rid.*)

PRALEA

(*se uită, mirat, în toate părțile*)

Unde-o vedeți?

LUCICA

Aici!

(Haz mare.)

PRALEA

Tu o zărești, Colum?

COLUM

(distrat)

Eu?... nu...

PRALEA

(întrebător, către Hals)

HALS

Nici eu, firește...

PRALEA

(către Tity)

Atunci... dar dumneata?

TITY

O văd și nu...

PRALEA

Dar unde?

LUCICA

Ei, las'... N-o mai căta...

CLEO

(cu mirare, luînd traducerea Iliadei de pe masă)

Un nou volum?...

NINETA

Al cui e?...

TITY

(Luind volumul din mina lui Cleo și uitindu-se la copertă)

Cunoști pe delievent?

PRALEA

(uitindu-se peste umărul lui Tity)

Recidivist...

LUCICA

Maestre, îl știi?

TANȚA

Are talent?

COLUM

Respins de Academie în unanimitate!

(Răsfoind volumul.)

Sărmane hexametre așa pios lucrate!

Nemuritorii noștri adună pergamente,

Ei nu vor să trăiască în vremile prezente,

Țin să s-asimileze cu vechile carboave,

Le place atmosfera de mucedde hrisoave,

Și-au devenit chirilici ca Biblia Scheiană...

Fotoliul academic e pentru ei o strană

În care dorm în pace un somn matusalemic...

Sint ingineri, istorici, cite-un poet anemic,

Ce-asistă la ședință ca într-un sanatoriu...

Din cînd în cînd un doctor tușește un memoriu,

Sporind cu un infoliu celebrele *Anale*...

Din cînd în cînd s-aude cite-un *aeternum vale*¹,

¹ Adio pe veci *(lat.)*.

Spre-a da o dezmințire, căci foarte-adesori
Mor și-academicienii, deși-s nemuritori!
Tăcere-n necropolă, și alt postum ia strana
Aceluia ce-și mută fotoliu în Nirvana...
Dar dacă mai există sau nu literatura,
Și dacă arii nouă mai cîntă zeul Pañ,
Ei ce-au pierdut de-a pururi contactul cu natura
Nici nu voiesc să știe... stau după paravan.
Se-mbracă în giubele de pergamente vechi
Și cu peceti și-astupă augustele urechi
Spre-a nu-i lovi — oroare! — cumva curentul nou...

CLEO

Dar sînt atitea premii?...

COLUM

Da. Dar de-așa cadou
Nu-s vrednici literații... Sînt premii, un nămol...
De pildă, anul ăsta, stațiunea Tekirghiol
A fost încoronată...

TITY

(compătimitor)

Aveți dreptate voi!
Poftim! s-arunci un premiu într-un așa noroi!

RUDI

Se spune că e muncă în opul premiat...

COLUM

(ridicînd cartea)

O fi! Dar asta nu e? Homer reînviat
Prin truda și voința unui benedictin...

Ce stăruință trebui și ce amarnic chin
Spre a călea pe urma lăsată de-un gigant,
S-a întrebat el oare, maturul corp savant?

PRALEA

De noi, sculptorii,-i bine. Noi nici nu vrem să-i știm:
Pe ei ori alți macabri clienți de țintirim.
Tot dintr-un lut îi facem... Păcat că mor cam rar...
La mine plastilina stă gata-n buzunar...

Doamna GUBIN

Dar răi sint azi artiștii! Sărmanu-Alecsandri...
Ce suflet cumsecade...

PRALEA

(către Colum)

Ca noi, cînd om muri...

(*Muzica reîncepe zgomotos.*)

HALS

(către Roro)

Întîiul vals, *mein Fräulein*?

RORO

O nu... vă mulțumesc.

HALS

De ce?...

TANȚA

Nu-i place valsul...

HALS

Se poate?... Nu-i firese.

La noi în dulcea țară cu Dunărea albastră,
*So cinc schône Nixe!*¹, cum sînteți dumneavoastră,
Tresare cînd aude acordul unui vals,
Și nu mai are-astîmpăr...

RORO

O fi, domnule Hals!

HALS

Da, da... În viața noastră nici nu aveți idee
Ce loc ocupă valsul... La noi toate se-ncheie
C-un *tour de vals*... Da, valsul! Eu îl ador, duduie!
Atîta frenezie nici într-un cîntec nu e,
Oricît de plin de viață ți s-ar părea acela...
La Capri, la Sorrento se joacă tarantella

(*mîimează*)

În sunet de tambure... O manola-n Sevilla
Bătînd din castagnete danțează seguidilla...

TITY

(*îmîitîndu-l*)

Ollè!

HALS

Cu-aprînsul ceardaș se laudă maghiarii...
Dar nici un danț nu curge în ritmul unei arii
Mai legănat ca valsul... Nici valul mindrei mări
Pe dune nu deserie mai sprintene mișcări,
Nici adierea serii n-aluneacă mai lin
Pe lanurile-ntinse... Da, valsul e divîn!
Da, orișice mi-ați spune, nu-i nici o melodie
Așa de fermecată...

¹ O nimfă atît de frumoasă (*germ.*).

CLEO

Destulă teorie!

La ce să pierdem vremea?... N-auzi, ne cheamă Strauss...

HALS

Da, l recunosc, *mein Fräulein*¹, divinul *Fledermaus*²!

(*Li oferă brațul și deschide valsul.*)

LUCICA

Să mergem!

(*Pornește cu Rudi.*)

COLUM

(*către Tanța*)

Domnișoară...

NINETA

(*către Roro*)

Nu vii?

RORO

Merçi, Ninetă!

TITY

(*în treacăt*)

Ce-aștepți, domnule Pralea, iar cauți vreo cometă?...

(*Către Roro, oferindu-i brațul.*)

Pot fi mai în favoare ca neamțul guraliv?

Permiteți, domnișoară?

¹ Domnișoară (*germ.*).

² *Liliacul* (*germ.*).

RORO

(respingindu-l cu un gest)

Merci de portativ!

(Tity iese cu tot grupul, afară de Roro.)

SCENA IV

RORO, singură, apoi TITY

RORO

(se plimbă enervată prin salon)

Ce plictiseală!

(Se oprește în fața oglinzii, căutînd să-și potrivească o şuviță.)

TITY

(intrînd)

Pace şuvițelor rebele!

RORO

(fără să se-ntoarcă)

Ați spus?...

TITY

N-am spus, dar astfel sînt gîndurile mele!
Cu cît le-adun, cu-atîta îmi scapă mai nebune...

RORO

Cum vîd, în astă seară nu ești în toane bune...
Te-a-ntunecat vreo umbră trecînd prin infinit?

TITY

O, nu, dar mi-a fost teamă de vechiul satelit..

RORO

Escaladezi iar cerul?...

TITY

Ce-aș mai căta în cer,
Cînd ești aici?...

RORO

Atunce?...

TITY

Nu... am venit să-ți cer...

RORO

Discreția mea?...

TITY

O glumă!

RORO

Ți-am spus că-i garantată!

TITY

O, cum nu lași în voie o inimă să bată...

RORO

Ești cardiac, pesonne... De ce-mi spui asta mie
Și nu i-ai spus-o Tanții...

TITY

Acceasi ironie
Ce șfichiuit și arde cu fiecare cuvînt...

RORO

Îmi pare c-adineauri aveai mai mult avînt
Pe cînd steteai de vorbă cu blocul de Carrara...
Și blocul renviase atunci ca legendara
Statuie-a Galateei... Noroc de evantaliu
Că e și el o armă... Nici cel mai mic detaliu
Nu mi-a scăpat... De-o pildă...

(Imitînd pe Tity.)

Ce umeri! O carară

Nu i-ar putea întrece!

(Imitînd pe Tanța.)

Galant ești astă-seară!

(Imitînd pe Tity.)

Și brațul...

(Imitînd pe Tanța.)

Nu... nici brațul...

(Imitînd pe Tity.)

Nici mina...

(Imitînd pe Tanța.)

Nici o mină...

Doar degetele numai, dar... între noi rămînă!
Așa era?!... E bine?...

A

TITY

Ah, pentr-un compliment

Atita-nversunare...

RORO

O, ai atît talent
Să-ntinzi ascunse mreje viclean ca păsărari!...
Un virtuos ce cîntă pe-o strună-atîtea arii,
Ți-atragi în cursă prada ca șerpîi sunători...

Ai orice îndrăzneală... De-o pildă, uneori
Te faci smerit ca pajii ce-abia ridică ochii,
Cind duc din urmă trena bogat-a unei rochii,
Ca Child Harold arare înăbuși un suspin,
Romanticul pe urmă devine-un Arlechin,
Și dacă nu se prinde, mai faci o piruetă
Și te arunci în spațiu sub forma de cometă...

TITY

Cometa, iar cometa! Ah, bietul meu simbol!

RORO

Simbolul e o mască...

TITY

Simbolul e-un ocol...

RORO

E deraierea celor ce-au obosit pe drum...

TITY

Ba nu, e picătura subtilă de parfum
Ce-ți amintește floarea și toată primăvara...

RORO

(ironic)

E statuia ce doarme în blocul de Carrara?
Nu?... De ce taci?... Răspunde! Alo! Rămii afon?...
De ce-ai venit atunci?...

(Intră Hals, grăbit.)

SCENA V
ACEIAȘI, HALS

HALS
(bătând din palme, din prag)
Poftim la cotilion!

RORO

Merci !...

HALS
(cu disperare)
Nici cotilionul?...
(Plecînd.)
Ai, ai... în țara noastră...
(Dispare.)

SCENA VI
ACEIAȘI, fără HALS

TITY
(privind pe urma lui Hals)
Dar du-te și te-aruncă în Dunărea albastră!

RORO
(rîzînd)
Nu îl urmezi?... Îmi pare că-n alte vremi erai
În frunte totdeauna la cotilion... Ce ai?

TITY
Un cotilion e însăși viața mea întreagă,
Un lanț de zile negre și albe ce se leagă

Și se preschimbă-ntr-una și iarăși se desfac...
Am ore pesimiste mai negre ca un frac
Și altele senine, albastre, violete,
Strălucitoare zile în roze toalete,
Ca niște flori învalte cu splendide coroie
Ce joacă-ntr-un amestec nebun de banderole,
De panglici, de volane — ah, albe, atît de albe
Ca perle prinse-n hora unei bogate salbe,
Le văd cum se răsfrîă... Sint zilele de ieri...
Și iată, vin acuma ca negri cavaleri,
Vin zilele funebre și-aruncă triste pete
Întunecînd lumina atîtor toalete,
Se-ngeamănă cu ele și mi le iau pe rînd,
Se duc în farandolă și mă trezesc oftînd,
Cu două-trei cocarde la piept și cu un gol
Nemărginit în suflet — vezi, asta-i un simbol!

RORO

Și ziua de-azi ce haină îmbracă?

TITY

Știu și eu!
Ah, sint sătul de-atîtea luciri de curcubeu!
Și-aș vrea să scap odată de veșnicul alai,
De-acest bizar amestec de caravanserai,
De fantasmagoria aceasta de culori,
Ce m-amăgește-ntr-una de-mi vine uneori
Să cred că am drept suflet o prismă de cristal...
O, dac-ai vrea, tot fastul acest de carnaval
S-ar stinge ca o lume răsfrîntă de oglinzi..

(Punînd mina pe inimă)

Pe prisma asta vie dac-ai voi să-ntinzi
Cu mina ta o umbră — nebunele lumini
S-ar stîmpăra, desigur... de-ai vrea să te înclini
Asupra ei o clipă și-n ea să te privești,

Te-ar prinde-n mii de fețe frumoas-așa cum ești,
Și fiecare față te-ar oglindi întreagă,
Purtind întotdeauna culoarea ce ți-e dragă...
Dac-ai voi o clipă...

RORO

(*rizind*)

Oprește-te, cascadă!
Cînd te ascult îmi pare c-aud o serenadă...
Altdat-ai face bine s-aduci și o gitară
Și restul — ca, de-o pildă, tradiționala scară,
O mantă de hidalgo, o casă cu balcon,
Și să comanzi și luna pe-al cerului plafon,
De vrei cu dinadinsul să-mi pari un om serios...

TITY

Ah, risul, veșnic risul, ca un cuțit tăios...
De ce tot rizi într-una?

RORO

Dar ce?... Voești să plîng?...

TITY

De-ai ști de cită vreme și cu ce grijă strîng
Eu gîndurile-acestea de care rizi acumă,
Ai înțelege poate ce crudă-ți este gluma,
Și pentru ce-n saloane cu zgomot uneori
Rizind îmi sun crotalii ca șerpilor sunători,
De ce devin multiplu și pentru ce mă schimb,
De ce melancolia s-așază ca un nimb
Pe fruntea mea, de parcă sînt sumbrul Child Harold,
Și pentru ce, pe urmă, supt tainicul imbold,
Mă-nalt ca o cometă și rătăcesc prin gol,
De ce îmbrac într-una simbol după simbol —

N-ai mai glumi și-ai crede ce nu-ndrăzneam să-ți spun
Că te iubesc...

*(Roro ride cu hohot. În vremea aceasta aluiul cotilionului trece pe o ușă
ca să iasă pe alta. Tanța care-a auzit ultimele cuvinte oprește grupul,
ținându-se de mină cum se găseau fiecare.)*

SCENA VII

*ACEIAȘI, TANȚA, CLEO, LUCICA, COLUM, PRALEA, RUDI
și HALS conducînd cotilionul*

TANȚA

Ce face?...

TITY

(incurcat)

Spuneam...

RORO

(tăindu-i vorba și rîzînd)

Că un nebun

Avea în loc de suflet o prismă de cristal.

Ce nu-l lăsa să doarmă... Un caz puțin banal

Precum vedeți...

LUCICA

Sărmanul!

COLUM

Interesant pacient!

RORO

(fîrînd pe Tity)

Vă-nchipuiți tortură?! La fiecare moment

Să simți că-ți joacă-n suflet, răsfrînt de șapte ori,

Un spectru! Și ce spectru! Un spectru de colori!
Să-ți fie bietul suflet pestriț ca o paletă...
S-o vezi așa, de pildă, pe Tanța violetă,
Și indigo, și-albastră și verde, străvezie,
Și galbenă pe urmă — apoi portocalie
Și roșie, în fine:..

TANȚA

(*roșie*)

Și pentru ce chiar eu
Din toată adunarea...

RORO

(*către Tity*)

Răspundeți, domnul meu?...

TANȚA

Tot eu!... De ce nu Cleo, Nineta sau Lucica?
E-o veșnică manie... Nu mai pricep nimica...
Ce legătură este între acel nebun
Și mine? E vreuna? Atunci?...

RORO

Tot eu să spun?...

TITY

Pardon, eu sunt nebunul...

RORO

(*prinzindu-se în colțion*)

Hai să-l legăm atunci!

Degradă stringeți lanțul!

TOTI

(*făcindu-se roată în jurul lui Tity*)

Da, lanțul!

RORO

Mai arunci

De-acuma invective?

HALS

(conducind cu emfază)

La dreapta toți acum!

COLUM

La stînga! Stringeți cercul!

CLEO

Așa!

TITY

(cu brațele încrucișate)

Și tu, Colum?!

COLUM

Desigur!

NINETA

Să nu fugă!

RORO

Să nu-l lăsăm, Ninetă!

CLEO

Rotiți acum!

PRALEA

Mai inte!

TANȚA

Sărmana mea cometă!

RORO

(luînd cocarde de la Hals)

Vrei două-trei cocarde?

(I le aruncă, Tity le prinde din zbor.)

RORO

Sau poate-o banderolă?

(Îi flutură o banderolă pe dinainte.)

TITY

(umilit)

Destul de-acum! Iertare...

HALS

(comandînd)

Atuncea: farandolă!

La dreapta! Rupeți cercul!

(Cercul se desface și toți trec, înclinîndu-se, pe dinaintea lui Tity.)

RUDI

Nainte! Rămas bun!

RORO

Bronură de potasă, simpatice nebun!

CLEO

Păzește-ți bine prisma!

LUCICA

Acuma cum ne vezi?

Albastre, violete?...

TANȚA

Rămii?... Nu ne urmezi?...

HALS

(comandînd)

Coloană înainte!

RORO

(schîtînd un gest de adio)

Cred că ne-am înțeles!

(Dispare farandola pe ușa din dreapta.)

TITY

(rămas singur, privește melancolic la cocardele din mină și aninîndu le
la piept)

Da — două-trei cocarde... eu atîta m-am ales!

(C O R T I N A)

ACTUL III

Acțiunea se petrece la doamna Mirea.

O casă la țară, cu terasă și un balcon îmbrăcat în vreji de trandafiri. Balconul dă spre o grădină cu alei, care se prelungesc pe planul întâi și în fund. La marginea scării, de-o parte și de alta, leandri înfloriți. Mai încolo, bănci de piatră și straturi de flori. Copaci mari prin care se străvede cerul de noapte. La ridicarea cortinei, toată societatea e în așteptarea cometei; singură Roro, sub un lampadar, stă izolată și citește.

SCENA I

RORO, TANȚA, CLEO, LUCICA, NINETA, COLUM, PRALEA, RUDI

CLEO

Relâche și-n astă scară!

PRALEA

Cum?... Se-nnorează iar?

LUCICA

Iar a lăsat cortina divinul impresar?

COLUM

De ce n-aveți răbdare?...

RUDI

Eu nu sunt noctambul

Ca dumneata...:

CLEO

Ieri noapte am așteptat destul...

TANȚA

Eu nu știu, dar ai spune c-o face într-adins...

COLUM

Ieri noapte-abia plecaseți și norii s-au desprins
Și-a răsărit deodată acolo, între brazi...

NINETA

Eu una, mi se pare c-o să renunț și azi...
Prea-și bate joc de public...

PRALEA

Conjur-o tu, poetel

TANȚA

Roro, tu pui pe goană sărmanele comete...

LUCICA

Roro-i de vină numai!

NINETA

De asta nu apare!

CLEO

Aşa-i!... ca bietul Tity...

PRALEA

Dar ce s-o fi făcut?

COLUM

L-am întâlnit odată... Era cam abătut
Şi îmi spunea că pleacă...

TANȚA

Cum? Fără nici un gest?
Făr' să depun-o cartă?

COLUM

Vorbea de Hammerfest¹,
De fiorduri şi gheţare, de nordice minuni,
De noaptea care ţine într-una şase luni,
De pinguini, de Ibsen, de ursul alb feroce,
De vesta ce-o să-şi facă din pielea unei focă,
Că nu mai merge-aicea cu traiul monoton,
Şi pleacă deci să moară ca rentier lapon.

TANȚA

Şi a plecat?

RUDI

E-n stare nebunul!

¹ *Hammerfest* — oraş în Norvegia, cel mai nordic port al Europei.

PRALEA

Ce păcat!

Era așa de vesel!

RUDI

Ei, aș! Un disperat!

Un om ce n-are-ntr-însul nimica... Un smintit
Ce-și bate joc de toate, e-un ris nesuferit
Rinjind ca o reclamă expusă de-un dentist...

COLUM

(în căldură)

Eu cred că, dimpotrivă, în fond e un artist,
Un suflet ce vibrează adesea mai profund,
Mai sincer decât alții... Că ntr-însul se ascund
Simțiri mai delicate, mai gingașe, mai rare,
Ce parcă se sfiește să le rostească tare,
Că-i un poet din fire, ce, nedeprins să serie,
Ca un nabab aruncă imensa-i bogăție
În daruri de cuvinte și glume selipitoare...

RUDI

Lăsați-mă în pace!... Ce? Parcă-i lucru mare
Să-nșiri mereu la vorbe, fără vreun scop anume?
Și chiar artist să fie!... Ce face el pe lume?...

PRALEA

(furios, către Rudi)

Știi dumneata ce-i lutul, un vers sau o culoare?
Știi ce-i să dai o formă simțirii ce te doare?
Ți-ai dat vreodată sama ce însemnează artă?
Cum îți permiți atuncea, mă rog?

RUDI

(înşepat)

Mă rog, mă iartă!
Dar ce-are-a face arta cu micul meu erou?

PRALEA

(se ridică furios; în momentul acesta intră doamnele Mirea şi Gubin.)

SCENA II

ACEIAŞI, doamna MIREA şi doamna GUBIN

PRALEA

Dă-mi voie, ce-are a face?...

Doamna GUBIN

(cătind spre cer)

Ei, cum stăm? Ce mai nou?

Doamna MIREA

(ucelaşi joc)

A apărut vecina?... Da scumpă-i la vedere!

PRALEA

(cu miinile la -pate, se plimbă furios.)

Doamna GUBIN

Dar ce-are domnu' Pralea?

RUDI

Ce are?... N-are bere!

PRALEA

(impăcat, rîzînd)

Aici ai nimerit-o! E drept că n-o reneg,
Și-o am în mare stimă... dar totuși, nu-nțeleg
Ce are-a face berea cu ce vroiam să spun...
În lume fantazia-i un dar puțin comun
Și trebuie-admirată... Ce-mi pasă că nu serie,
Cînd poate să arunce puțină poezie
În lumea asta plină de sportsmeni, cum e domnul...
(Arătînd pe Rudi.)

RUDI

S-a supărat maestrul!...

Doamna MIREA

(intrerupînd)

Dar nu găsiți că somnul
Își are și el rostul?... Se vede c-ați uitat
Escursia de mine...

TANȚA

Nu, eu am renunțat...
Eu țin să văd cometa cu orice preț...

CLEO, LUCICA, NINETA

Și noi!

RORO

(ridicînd ochii de pe carte)

Lăsați că peste-un secol se-ntoarce ea-napoi!

NINETA

Noi azi o vrem!

TOATE

(ca la teatru)

Cometa!

Doamna MIREA

Ei bine, dar e nor...
Și e cam frig... Pe mine m-a prins ca un fior...

Doamna GUBIN

Da,-s reci nopțile-acuma... Hai să intrăm în casă...
Poftim, domnule Pralea... Dă-mi brațu-așa, și lasă...
Știm noi cum sunt artiștii... Îi știm noi cum s-aprind
Pentru-o nimică toată și ce greu se deprind
Cu lumea... Pentr-o vorbă înalță baricade!
Alecsandri, sărmanul...

NINETA

(imitînd-o, către Colum)

Ce suflet cumsecade!

RUDI

Nici vorbă! Niște îngeri artiștii... cui o spui?

CLEO

Nici morți nu scapi de dinșii, că se prefac statui!

Doamna MIREA

Hai, fetelor, că-i rece... Roro, nu vii?

RORO

(ridicînd ochii de pe carte)

Să-mi isprăvesc pasajul...

Acum!

Doamna MIREA

Hai!

(Toți pornesc spre ușa salonului, afară de Roro, care oprește pe Colum în treacăt.)

RORO

Domnule Colum!

SCENA III

RORO, COLUM

RORO

O vorbă...

COLUM

Domnișoară...

RORO

E-adevărat ce-ai spus?

COLUM

De cine?...

RORO

(incurcată)

A, de nimeni...

(Schimbând vorba și arătând cerul.)

Uite-o rachetă sus

Cum își descrie arcu!... Și alta... E-o splendoare!

COLUM

Da, e-anotimpul ploii de stele căzătoare!

RORO

(reluind fraza de mai înainte)

Și... a plecat?

(Încurcată din nou, arată cerul.)

A treia!

COLUM

(zimbînd)

Am înțeles acum

De cine este vorba!

RORO

Da, domnule Colum!

Te știu că mi-ești prieten...

COLUM

(mișcat, se face că se uită și el la cer)

Privește, încă una!

RORO

Să le lăsăm... Prieteni am fost întotdeauna...
Deci nu-ntreba nimica și spune-mi: a plecat?

COLUM

Da.

RORO

(după o pauză)

Mulțămese... Atuncea era adevărat...

(Pauză)

La revedere, dară...

(îi întinde mina.)

COLUM

Miini iarăși va fi soare!

RORO

Nu... eu rămîn cu ploaia de stele căzătoare!...

(Colum pleacă.)

SCENA IV

RORO, apoi TITY

RORO

(rămîne pe gînduri un moment, apoi încearcă să citească. Un colț de cer întunecat se deschide, luminînd balconul și o parte din grădină. După un timp se aud de departe acordurile unei ghitare. Roro tresare și ascultă. Crede înții că vin din casă și se uită într-acolo, apoi se întoarce repede spre balcon. Ghitara tace.)

Mi s-a părut...

(Încearcă să reieie cititul.)

TITY

(în vremea asta apare de sub arbori, cu o scară de funie pe umeri, cu o lungă mantie de hidalgo și cu o ghitară. Se uită și vede pe Roro, își ia o atitudine de amoretz romantic și zdrîngăne ghitara.)

RORO

(tresărînd, se pleacă pe rampă uimită, scăpînd cartea din mînă.)

TITY

(își dă bereta pe ccafă și, prinzînd un acord, începe)

Aicea iat-o casă

Și iată și-un balcon,

Și luna-i radioasă
Pe-al cerului plafon:
Arată-te, frumoasă,
Și vino pe balcon!

(Zdrîngăne ghitara.)

RORO

(se apleacă din nou și râde)

Ce-i asta?

TITY

(continuînd serenada, grav)

Mi-ai spus s-aduc ghitara
Și iată, m-am supus!
Mi-am procurat și seara
Să ure pe ziduri, sus —
Romantică e sara
Și toate-s cum mi-ai spus!

RORO

(rîzînd cu hohot)

Vai, Doamne, ce nebun!

TITY

(zdrîngînd cu brio)

M-am travestit, privește
În mindru trubadur,
Nici manta nu-mi lipsește:
Admir-o, te conjur!
Nimic nu mă oprește
Ca inima să-ți fur!

(Zdrîngăne cu furie.)

RORO

(abia ținindu-se de ris, ia un trandafir din păr și-aruncă-u el)

Taci că te-aude lumea...

TITY

(întinde ghitară și prinde trandafirul: inspirat)

Ei, lasă-mă să spun...

Nu-i gata serenada...

(Continuând.)

E ora cînd am brio,
Las' să mă manifest,
Că de nu vrei, adio!
Plec iar la Hammerfest!

(Mai zdrîngăne o dată ghitară și se uită la Roro mindru.)

Și-abita...

RORO

(rîzînd)

Vino sus

Și te prezintă mamei...

TITY

A, nu-s deloc dispus...

Laponul nu admite astfel de etichete...

RORO

Să fi rămas acolo...

TITY

(amenințător, gata să reînceapă)

Anunț alte cuplete!

RORO

A... nu! Destul! Dar spuneți, vă rog, de cînd în țară?

TITY

(pregătindu-se din nou)

Ghitara mea...

RORO

Mă supăr... Surdină la gitară!

TITY

De va tăcea ghitara, atuncea eu voi plinge...
Dar mă supun... Privește!

(Așezînd ghitara pe bancă.)

Și ea un strop de sînge
(lăsînd trandafirul să cadă ușor pe strună)

Pe coarde drept surdină rămîie trandafirul...

RORO

Mi-e teamă iar de-o criză... Se-ntoarce iar delirul?
(Indicînd trandafirul de pe gitară.)

Redă-mi-l!

(Se apleacă peste balustrada balconului.)

TITY

(acoperindu-și ghitara cu brațul)

Nu se poate!

RORO

(coborînd cîteva trepte)

Ba da!

TITY

(ridicînd trandafirul de pe ghitara care vibrează)

E-al meu de-acum!

S-a îmbibat de sunet suavul lui parfum
Și cîntă toată floarea din suta ei de foi...
Șonoră cîntă floarea...

(Duce trandafirul la gură.)

RORO

(alerghînd spre dinsul)

Nu... dă-mi-l înapoi!

(Întinde mîna să apuce trandafirul, Tity se apără și în luptă floarea se scutură.)

TITY

(consternat)

Vezi ce-ai făcut?... Acuma nu-i nici al dumitale
Și nici al nimănuia...

RORO

(consternată)

Sărmanele petale!

(Cearcă să adune petalele de jos, dar se oprește cu resemnare.)

Ce-i scuturat odată nu mai renvie iar!

TITY

(privește melancolic la cotorul fără foi)

Dar aruncat, ce-i dreptul... oricum, era un dar!

RORO

(mișcată)

Îți pare rău?...

TITY

(dă din cap afirmativ)

RORO

Și mie...

TITY

(brusc)

Roro!

RORO

(arvirlindu-i foile în obraz)

Da, îmi ești drag!
Mi-ești drag cît nu-ți închipui, laponul meu pribeag!
Mi-ai fost întotdeauna, și mai de mult, și azi
Și fără de ghitară, și eu... Și poți să-mi cazi,
De crezi că se cuvine, chiar și-n genunchi acuma...

TITY

Roro, de-i iar o glumă, hotare are gluma
Și inimele noastre puteri ce-s măsurate...
Mi-e frică...

RORO

Fericirea pe slabi îi înspăimîntă!
Ei, să te văd acuma!... Ia harfa ta și cîntă!

TITY

(îi întinde ghitară.)

Surdină la ghitară!...

RORO

(trezind un acord)

Cum? Nu suntem de-acord?
Ce?... S-a-ndreptat busola din nou spre polul nord?

TITY

Roro, mi-e frică totuși de-atita fericire...

RORO

Copil ce ești! Aseultă! Întreaga mea iubire
O ai! Auzi? Întreagă! Și-mi dau prea bine seamă
Cît prețuiești, de-aceea, vezi, mie nu mi-e teamă!

TITY

(reluîndu-și veselie)

Ghitara!... Dă-mi ghitara, atunci — și-o sărutare!

RORO

Nu... să lăsăm ghitara, și pentru rest — răbdare!
Ghitara-ntre relievi vom pune-o într-un cui,
Și-acum sărmana floare adună-mi-o s-o pui
În cutioara asta, petală cu petală...

(Tity adună foile de jos și i le dă. Roro le pune în gitară.)

Să stea drept mărturie în viața conjugală
Cum într-un scrin închise stau primele scrisori...
Așa, acum ghitara-i mormîntul unei flori...
S-o respectăm...

TITY

Și dacă, tîrziu, între-amîndoi,
S-o declara vreodată iar starea de război,
Eu voi lua ghitara, și ceasul de acum,
Trezit ca printr-un farmec de anticul parfum,
Ne-a sfătui mai bine ca interpretii legii:
În loc de paragrafe, cu două-trei arpegii
Voi readuce-n casă pierduta armonie...

(Schimbînd tonul și ridicînd mantaua.)

Dar cu mantaua asta ce facem?...

RORO

Panoplie!

Și scara, și mantaua... Să le-atîrnam pe toate!
Și luna...

TITY

Da, și luna...

RORO

Păcat că nu se poate
S-o punem ca *ex-coto*¹...

TITY

Roro!... și tot decorul
Acestei nopți în care eu, pseudozburătorul
Modernizat cu totul, am apărut pe scenă,
Trezind florile-n straturi cu-a mantiei mele trenă
Tot ce trăiește-n colțul acesta de natură,
Să nu-l lăsăm să piară... Vezi, ce frumos e cerul!
Ca-ntr-un *Kodak* în suflet noi să-i furăm misterul
Și să-l păstrăm de-a pururi în camera-i obscură...

RORO

Nu mă opun...

TITY

(*grav*)

Atuncea, nu mai mișca...

(*Se apropie, și cu gesturi exagerate de fotograf.*)

Iar eu...

Profit!... Și-acum...

(*O sărută.*)

¹ *Ex-coto* obiect, inscripție așezate într-o biserică, la catolici, drept mulțumire, de către cei care cred că le-a fost ascultată o rugăciune.

RORO
(surprinsă)

Ce-i asta?

TITY
(rîzînd)

Un prim instantaneu!

RORO

Nu ești serios! Nu-i bine... De ce nu ai răbdare?
Nu știi că fericirea-i sporită de-așteptare?
Că-n stăruință poate-i mai multă fericire,
Și mai frumos e drumul ce duce la iubire
Decît iubirea însăși, de multe ori...

TITY

Admis!

Dar vream să mă asigur întîi de nu-i un vis...
Căci am visat atîta... Dac-aș fi fost Colum,
Aș fi putut, desigur, să scriu, nu un volum,
Ci o bibliotecă cu-a mele jeremiade...
Dac-ar fi fost ca mine acolo unde cade
Zăpada și e cronic amurgul, unde renul
Cel iute de picioare înlocuiește trenul,
Acolo unde cerul pe fața lui cea pală
Își pune roșii farduri de-auroră boreală,
Schimbînd mereu costume, întocmai ca Fregoli,
Făcînd să joace acul magnetic al busolii
Ca-ntr-un *delirium tremens*, dac-ar fi fost acolo
S-audă asprul crivăț gemînd lugubru-i solo —
Cu gîndurile-mi negre și triste și amare
Ar fi-mpletit un ciclu de cîtece polare
Să plîngă toți laponii ca streșinele vara...

RORO

Dar ce-ai cătat p-acolo?...

TITY

Crezi c-am lăsat eu țara
Așa, de bunăvoie?... Și-am părăsit eu tot
Ca să urmez o cură de emulsiune Scott
La obirșie însăși?... Nu... M-am expatriat
Ca să te uit, și totuși degeaba am plecat...
Am suferit atita, Roro, de vrei să-ți spun,
Încît acuma dacă mă port ca un nebun,
E că o fericire prea mare covârșește
Simțirea omenească...

RORO

Dar eu!...

TITY

Și tu?...

RORO

Firește!

(Se așază amîndoi pe bancă, Tity îi ia mîna.)

RORO

(liniștită)

Întîi nu mi-am dat seama deloc... dar, mai tîrziu,
O intristare vagă, așa fără să știu,
M-a cucerit cu neetul, și-adeseori simțeam
Că cineva lipsește... dar cine?... nu știam...
Pierise parcă verva, și pînă și Colum
Mă plictisea, sărmanul... Și-n urmă, nu știu cum,

Mi-am explicat deodată cine lipsea din casă
Și ce era simțirea aceea nențeleasă...

(Pauză.)

Și de-am ghicit că tu ești, eu n-am mai întrebat,
Dar din minutu-acela, vezi tu, te-am așteptat...

TITY

Roro! Ce farmec are orișice vorbă a ta!
Eu ceasul ăsta dulce n-o să-l mai pot uita!...
Ce viorie-i umbra!... Vezi, colo un leandru...
Îl vezi cum strălucește?... Ai spune-un policandru
Cu blinde flăcări roze, aprins pentru-o serbare...
Și-n scorbura de colo... vezi colo, supt umbrare,
Unde-un painjen meșter hamacul și-a țesut,
Cum arde-n strop de rouă ca un diamant pierdut...
N-o să găsim noi ceasul acesta niciodată!
Încrede-te în mine, Roro, și te îmbată,
Să ne prefacem una cu tot ce ne-nconjoară...

(Roro se lasă cucerită, plecându-și capul pe umărul lui.)

Încrede-te în mine, Roro, e-a doua oară
N-o să găsim noi ceasul acesta... Simți acum
Subtil cum se strecoară supt ramuri un parfum.
De parc-ar trece-n umbră procesii cu buchete?
Poți să ghicești, ca mine, ce floare ni-l trimete?
Închide ochii...

(Roro închide ochii și aspiră aerul.)

Spune!

RORO

Garoafa!

TITY

Nu.

RORO

Verbina?

TITY

Nici ea!

RORO

Nu-i măgheranul?

TITY

Nici el...

RORO

Atunci sulfina?

TITY

Nici...

RORO

Spune-atuncea care?

TITY

E erinul! Nu-l simțеști?...••

Închide ochii bine... Așa...

(Roro închide ochii, Tity se pleacă și o sărută repede.)

RORO

(lăsându-se îmbrățișată)

Șirel ce ești!

(Intră Tonța.)

SCENA V

ACEIAȘI, TANȚA

(Tanța, intrînd, caută pe Roro; negăsind-o pe terasă, se apleacă peste balustradă și asistă la scena sărutării. Rămîne uimită un moment, apoi pleacă repede în casă, ca inspirată de-o idee subită, fără să spuie un cuvînt.)

SCENA VI

TITY, RORO, apoi TANȚA cu tot grupul

TITY

Ce dulcel

TANȚA

(reintrînd cu un aer misterior, urmată de tot grupul)

Sst!... Cometa!

(Toți se adună buluc și se uită spre cer, căutînd cometa.)

PRALEA

Aș... farsă!...

TANȚA

(întorcîndu-se din nou către grup)

Sst!... Încet!

(Conduși de Tanța, toți se apropie de balustradă.)

LUCICA

(dînd din umeri)

Nu văd nimica...

TANȚA

farătînd în grădină banca unde stau Tity și Roro îmbrățișați)

Iat-o!... Și încă în duet!

(Către Roro și Tity, tare.)

Nu vă jenați!

FETELE

(în cor)

Cometa!

RUDI

(sosind pe urmă)

În fine!

TITY

(ridicîndu-se, fără să lase pe Roro de mină)

Da!... sint eu...

RORO

Adică noi...

TANȚA

Nici vorbă!

Doamna MIREA

(către Tity, sever)

Dar bine, domnul meu,

Ce însemnează?...

TITY

Doamnă...

Doamna MIREA
Pardon!

RORO

Te rog, mama!

Doamna MIREA

Tu taci!

TITY

Stinată doamnă...

Doamna MIREA

Eu cred că se cădea
Ca să-ți anunți sosirea, cum face toată lumea...

RORO

(*rizind*)

Cometa nu-și anunță sosirea niciodată!
Ș-apoi, la urma urmei, noi toți n-o așteptam?
În lipsa celeilalte,

(*arătînd pe Tity*)

eu vă servesc ce am!

Doamna MIREA

(*muștrător*)

Roro!

TITY

Iubită doamnă, văd bine că-s greșit...
Dar ce să fac?... E poate cam neobișnuit
Să vii la ceasul ăsta, și totuși prea firesc
Să se-nțilnească astfel acci ce se iubesc...

Și eu sunt printre-accia... la gânduri n-am mai stat,
Ci mi-am luat ghitara și manta, și-am plecat
Să-mi cucerească mireasa...

(Arătând pe Roro.)

Mireasa e găsită!

Acuma ce-mi lipsește e mina ei iubită...

Vă stă-n putere, doamnă, de vreți să nu-mi rămână

Ca Venera de Milo, să-mi dați și-această mină...

(Rid cu toții. În timpul acesta cerul se luminează în fund, și cometa, neobservată de nimcui, apare deasupra copacilor.)

Doamna MIREA

(răspunzînd lui Tity)

Încet... că despre asta... om descurca-o noil

Acum, haidem în casă...

(Către Tity și Roro.)

Urcați, mă rog, și voi!

(Toți rid.)

COLUM

(care vede cel dintîi cometa)

Stați, e-a ieșit cometa!

(Toți se uită într-acolo. Exclamații de uimire și admirație. Tity se oprește din urcat, pe scară, și se razămă de rampă privind și ținînd cu un braț pe Roro.)

Doamna GUBIN

(ducîndu-și lorneta la ochi)

Ce splendidă-i, copiii!

PRALEA

Zbîrlită-i!

RORO

Ce mai trenă!

TITY

(răzemat de balustradă, cu brațul întins către cometă)

Știam eu c-o să vii,
Colegă vagabondă! Te presimțeam pe drum...
Atotstăpînitoare poți să rămii de-acum:
Orice rivalitate de astăzi încetează...
Desfășură-ți beteala pe cer și luminează
Această clipă sfîntă, și-apoi reia-ți avîntul:
Al tău rămîie cerul, eu azi prefer Pămîntul
Tu du-te și urmează-ți destinul mai departe,
Și de-ntilnești în cale pe-amicul nostru Marte,
Pe Jupiter, Uranus sau alt distins bărbat
Al cerului, le spune că Tity s-a fixat,
Iar dacă vrei acuma să-ți dau și o povață:
Fixează-te ca mine și tu, că nu-i o viață
Vagabondajul ăsta prin fel de fel de sfere...
Ia-ți mantia de raze și cere-i o planetă...
Și de acum adio, iubita mea Cometă!

(CORTINA CADE)

CARMEN SAECULARE

POEM ISTORIC

(Fragment)

P E R S O A N E L E

DANUBIU

DOINA

**Reprezentat pe scena Teatrului Național din
București, la 24 ianuarie 1909**

(La ridicarea cortinei se văd ruinele unui templu roman. Doina, într-o atitudine meditativă, stă rezemată de o coloană trunchiată. Danubia doarme la picioarele ei).

DOINA

Un veac și jumătate n-a mai căzut mistria
Cea harnică din mîna dibaciului zidar,
Căci pacea după sine aduce bogăția.
Puterile naturii, reîmblinzite iar,
Torceau acum senine la firul nevăzut
Ce se părea o clipă din mîni că l-au pierdut
Și se-ntreceau în daruri ca niște ursitoare
Plecate peste-un leagăn, căci nou era poporul
Cum e-un copil ce doarme cu fața zîmbitoare..
Urzeau fără să știe ce-ascunde viitorul:
Se prefăcea granitul din munți în colonade,
În statui, în frontoane; pădurile, și ele,
Își dăruiau copacii ca să se-nalțe schele,
Și unde-au fost colibe de semînții nomade
Prin spornica voință a noilor stăpîni
Au înflorit orașe cu falnice palate,

Cu apeducte-n care izvoarele captate
Veneau gălăgioase să cinte prin fântini.
Treceau triumfătoare acvilele romane
Și se schimba în urmă ca printr-un farmec locul.
Parc-aduceau cu ele viața și norocul;
Se potolise toate pornirile dușmane,
Tăcuse vrajba dintre învins și-nvingător,
Îi înfrățise grija aceluiași ogor
Pe care îl lucrase de-un veac și jumătate.
Prindeau în glia nouă semințele-aruncate
Și da-nsutit, căci virgin era p-atunci pământul.
Jucau talazuri blonde la infinit, cînd vîntul
Se rătăcea prin spice, purtînd din lan în lan,
Ca umbra unui nour de aur diafan,
Polenul fin, în care dorm germenii vieții...
Pe căi largi, pietruite, din faptul dimineții
Vuiiau șiraguri albe de care ferecate,
Ducînd spre municipii comorile-adunate...
Odată cu lumina creștea cuceritoare
Viața pretutîndeni prin foruri și arene:
Ici simulînd o luptă, cu scuturile-n soare
Luptau gladiatorii; dincoace augurii
Cătau în măruntaie misterele naturii;
Bronzată cite-o sclavă arar trecea alene
Ținînd ca o statuie pe umăr o amforă,
Suna ușor pe lespezi sandala ei sonoră:
O urmăreau cu ochii zîmbind centurionii,
Și-opreau în aer brațul văzînd-o discobolii...
Pășeau în alb gătite spre-altarele Junonii
Purtînd ghirlânzi de roze sfioasele vergine;
Se grămădea mulțimea în for să vadă solii
Venîți s-aduc-o veste din cine știi ce țară;
Un scrib, la o răscruce, pe tablele de ceară
Seria cite-o scrisoare cu litere latine,
Și peste toate-un freamăt, o larmă, o năvală,

O ceartă de ciocane căzînd pe nieovală
Și miile de zvonuri, de glasuri zgomotoase,
Ce-alcătuiesc tumultul vieții laborioase,
Creșteau, scădeau, ca-n urmă să reinceapă iar,
Ca murmurul ce-l face un uriaș bîndar...
Așa pe zi ce merge creștea mereu belșugul,
Căci viața înflorește pe unde trece plugul;
Puteau colonii-n tihnă, pășind după cormană,
S-arunce fără grijă pe brazde sfînta mană,
Știind c-al lor e rodul, că *valul lui Traian*
Le-mbrățișează țara ca un imens colan...

*(Scena se-ntuneacă. S-aude un zgomot surd ca o furtună ce se apropie.
Danubiu tresare din somn și se ridică.)*

DANUBIU

Ce vuiet mă deșteaptă din somnul secular?
Cine-ndrăznește oare să-mi tulbure hodina?

DOINA

Bătrînule Danubiu, sînt hoardele barbarel
N-auzi tu uruitul celor din urmă care?
Învăluite-n nourî de praf vin și dispar...
Ca o perdea se lasă și-acopere lumina
Și cînd se limpezește întunecata zare,
Ca după un cutremur altare și palate,
Orașe-ntregi, cu zgomot din temelii surpate,
Se schimbă în ruine...

DANUBIU

Dar tu ce cauți oare pe plaiurile mele?
De unde-mi pare mie că te cunosc pe tine?
Cine ești tu? Răspunde!
Ce farmec se ascunde
În glasul tău, de-mi pare c-aud a mele unde
Șoptindu-și între ele?

Și totuși cum se face că graiul tău ales
Se-nțuneacă pe-alocuri de-mi pare nențeles
Și-n vorbele aceste, ce picur-așa clare,
Căd sunete barbare
Ici-colo-n vâlmășag
Ca pietrele de rînd
Uitate-ntr-un șirag
Printre mărgăritare?

DOINA

Cum nu-s a tale valuri întotdeauna line,
Cum tu de pretutindeni desprinzi și duci cu ele,
Rostogolind tot cerul cu miile de stele;
Cum porți nisip și aur în albia ta largă,
Precum lumini și umbre se fugăresc și-aleargă
Pe-oglanda ta — și-adesea, cînd vii cu ape pline,
Cum glasul tău se-ncarcă de sunete străine,
De parcă este altul — așa-i și graiul meu!

DANUBIU

Dar cine ești? Răspunde! De unde te știu eu?
Din care vremi uitată?
Și spune-mi cum te cheamă!
Vin lingă mine-aproape,
Să te privesc... Ridică-ți a genelor maramă,
Să-ți văd o clipă ochii sub plînsule pleoape,
Căci tot se uită-n lume, dar ochii niciodată!

DOINA

O, dacă-n ochii limpezi poți să citești viața,
Ai mei de plîns sînt tulburi... — Nu căuta-ntr-ai mei,
Căci viața de-altădată nu mai străluce-n ei!
Și n-ai să vezi prin ceața atîtor mari dureri,
Precum pe-un geam cînd plouă se împinzește ceața,
De nu mai vezi nimica în tristele-ncăperi...

DANUBIU

E drept că parcă-s stinse splendorile luminii
În ochii tăi, și totuși înfățișarea ta
Păstrează încă-n linii
Și-n portul tău ceva
Ca niște urme șterse de veche măreție!...
Cine ești tu, de sameni cu fetele acele
Ce-și împleteau cosița acuma ani o mie,
Făcindu-și o oglindă din valurile mele?...

DOINA

De-mi recunoști și ochii, și chipul meu, și graiul,
De mai cunoști o urmă în portul meu din straiul
Purtat odinioară de mindrele fecioare,
Deși îți par schimbată și nu-mi mai știi de nume,
Tu știi că și-n natură același colț de lume
Nu pare tot același când e văzut pe soare
Sau e-necat de umbră, deși același este...
În ochii *noștri* numai el altfel se prefăce,
Oricum ar fi cu alte podoabe să-l îmbrace
Fugarele-anotimpuri...

DANUBIU

O, vorbele aceste
Îmi luminează mintea... și gloria trecută
O recunosc în tine: Tu trebuie să fii Doina!

DOINA

Sînt Doina, da, sînt Doina, din lacrimi născută!

DANUBIU

Ce greu somn am dormit!
Pătrund acuma taina
Blestemului de veacuri de care-am fost lovit!

Ești Doina tu, ești zîna pe care o aștept
Din somnul meu de-o mie de ani să mă deștept!
...Cînd am văzut că, roasă adînc din temelie,
A vastului imperiu măreață clădărie
Începe să se darme, că negre hoarde grele
Vin clocotind mai multe ca valurile mele,
Și una după alta grăbite se alungă,
Talaz peste talaz,
Ca să deschid-o strungă
În briul cel de piatră ce sta ca un zăgaz,
Menit ca să despartă
O mare de-ntuneric de alta de lumină,
Cînd am văzut că truda de veacuri e deșartă,
Că mîna cea divină
Ce-a pus întîia piatră, a pus-o în zadar,
Că înapoi se-ntoarce greoiul minutar
Ce-nscrie nencetat
Tot pasul înainte făcut în univers,
Că o putere oarbă mai mare e în mers —
Atuncea mai adîncă eu matca mi-am săpat,
M-am îngropat atuncea în giulgiul meu de ape,
Mi-am aruncat cununa de trestii de pe frunte,
Mi-am pus sub cap tridentul, sub pletele cărunte,
Și mi-am închis cu groază truditele pleoape
Să nu mai văd nimica...

DOINA

Da, greu somn ai dormit!
În van pe-a tale maluri am stat adîs plîngînd,
Căci nu-mi simțeai tu plînsul în ape picurînd...

DANUBIU

Cu lacrămile tale, vezi tu, mi-am limpezit
Noianul ăsta tulbur de ape care-l port...

DOINA

În valurile tale ades m-am oglindit,
Eu mă vedeam în apă, căci chipul mi-l prindeai
Cînd mă plecam pe tine, dar tu nu mă vedeai,
Cum prinde, dar nu vede sticlosul ochi de mort.

DANUBIU

O, te vedeam prea bine
Cînd te-oglindeai în mine
Și-ți auzeam adesea îndureratul glas,
Dar nu sunase încă al mîntuirii ceas!...

DOINA

Cum? Pentru noi mai poate să fie mîntuire?

DANUBIU

Da, ceasul nu-i departe... și-o nouă întocmire
Va-nlocui cea veche...

DOINA

Ca să se darme iar?!
Pe-un loc ferit de lume adeseaori apar .
Ca niște meșteri harnici ce-nchipuie-o cetate,
Mii de vieți mărunte, de-același gînd purtate,
Și iată că deodată se-nalță-un furnicar...
Zoresc de pretutîndeni încrucișîndu-și mersul,
Și se-ntetesc la muncă și-aleargă fiecare,
În oarba lor trufie crezînd c-au fost în stare
Într-un morman de țernă să-nchidă universul!
Dar într-o zi s-abate un uriaș drumet,
Și iată că-ntr-o clipă sub pasul lui greoi
Se năruie-n risipă trufașul mușuroi
Clădit cu-atîta trudă și jertfe de vieți.
Se năruie cetatea, și cei ce au noroc

Să scape, fug cu spaimă și umplu lumea toată,
Se pierd unul de altul răzneți, și niciodată
În vatra părăsită nu se mai strâng la loc...

DANUBIU

Nu, nici un stăvilă
Nu poate să despartă
Pe-acei ce-n lumea asta îi leag-aceeași soartă,
Și iarăși se adună viața-mprăștiată,
Căci, vezi, un furnicar
Se risipește, însă nu moare niciodată!
Tot astfel și poporul pe care-l plingi, crezînd
Că nu mai ești în stare la loc să-l mai aduni,
Îl vei zări-n curînd,
O, Doina mea iubită,
Pe căi nenumărate
Roind de pretutindeni din negre văgăuni,
Din peșteri, de prin codri, din văi îndepărtate,
Ca să s-așeze iarăși în vatra părăsită!...

DOINA

Grăiești cu-așa credință, ca unul care știe
Destinele vieții... O, spune-mi dar și mie,
Arată-mi ce menire mai are-n viitor,
O, spune-mi soarta-acestui greu încercat popor!

DANUBIU

Fărîma unei clipe, un ceas, o zi, un veac
Au toate-nsemnătate în cursul nesfîrșit
Al vieții-n care toate se fac și se desfac...
Va trece dară timpul ca un drumeț grăbit
Luînd ce-i pieritor,
Se va-ncărca de lacrimi, va trece bălți de singe,
Va dărîma cu mina din mers cununi de regi,
Va năruî în treacăt împărății întregi,

Dar el, nepăsător
De tot ce se va stinge
Și ce va fi căzut,
Va merge înainte cu grabnicii lui pași,
Lăsind ca stâlpi de strajă arar vreun uriaș,
Ca să-și însemne calea pe unde a trecut...
Aceștia vor rămîne întregi la locul lor
Și neatinși de moarte
Ei tot mai mari vor crește,
Cu cît va să pășească și timpul mai departe...
Ei au să spună cine va fi acest popor!

DOINA

O, ce n-aș da, o clipă să-i văd și eu...

DANUBIU

(ridică tridentul în aer și invocă)

Privește!

(Scena se-ntuneacă, în fund, și pe măsură ce versurile sînt spuse, partea figurativă apare și se grupează pe scenă.)

Luată ființ-o clipă, o vremuri viitoare!
Lăsați-ne-n oglinda ursitei să privim
Dincolo de viață...
Din nepătrunsa ceață
Desfă-te, vis sublim!
Veniți, luați întrupare,
O, marilor eroi:

Veniți din cetățuia Carpaților bătrîni,
O! juzi cu barba albă și cu toiege-n mîni,
Veniți păstori acasă cu turmele de oi;
Ca slovele mărunte ce-s scrise pe-un izvod
Coboară-te la vale, împrăștiat norod,
Că-ncepe să suridă străvechiul tău noroc...
Veniți, furnicii grăbite, din nou la furnicare,

Coboară, Basaraba! și cheamă la un loc
Ostroavele răzlețe pierdute ca-ntr-o mare!

*(Basaraba cu întreg alaiul coboară și se grupează, în vreme ce din partea
dimpotrivă se zărește coborînd Bogdan, cu casa lui.)*

Ca un zglobiu șivoi,
Împrăștiat și gureș,
Treci munții și coboară din vechiul Maramureș,
Cu casa ta întreagă, o Bogdan-Voievod!
Coboară-n zvon de bucium cu cetele de-arcași,
Cu fete, cu feciori,
Cu-ntregul tău norod,
Coboară și-napoi
Nu te uita ce lași,
Căci mult mai mindră-i țara în care te cobori!
(Apar Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun.)

DOINA

Văd doi venind acuma de mină ca doi frați!
Le fulgeră cununa bătută-n nestimate;
Blajin la chip e unul și plin de bunătate,
Cu barba revărsată pe piept ca o zăpadă...
Cellalt e aspru însă, cu ochii încruntați,
Care-i lucesc sub gene ca un tăiuș de spadă.
Cine-s aceștia, spune? Așa neasemănați,
Cum pot să vin-alături de mină ca doi frați?

DANUBIU

Închină-te în fața acestor două mîini,
Că ele-s începutul frăției viitoare!
Închină-te în fața acestor doi bătrîni,
Stăpînitori puternici din munte pînă-n mare!
Mărire ție, Mircea, și ție, Alexandre!
Măreț vă stau pe frunte frumoasele cunune
Bătute-n pietre scumpe cu străluciri de foc —
Cădea-vor dintre ele cu timpul, dar odată

Să va găsi o mină pioasă să le-adune
Ca să le-așeze iarăși unde-au lucit, la loc!

(Scena se-ntuneacă din nou.)

DOINA

Se lasă ca o piele acum pe ochii mei
Și, ca un nor ce-aleargă spre lună s-o cuprindă,
Sporește-un vâl de singe pe magica oglindă,
De nu mai văd nimica în strălucirea ei...

DANUBIU

Sînt fapte peste care mai bine-i să se lese
Greciul întuneric; sînt domni ce nu cutează
Să iasă în lumină așa pătați de singe,
Sînt ochi care nu sufăr să fie atinși de-o rază,
Sînt taine ce de-a pururi vor sta neînțelese:
Cum pot să se sfișie doi frați pe-o moștenire?
Ce vrajă blestemată au treptele de tron,
Că pîn' și cei nevolnici încearcă să le suie
Trecînd peste cadavre... cine-ar putea să spuie?
Deci rămîneți în noaptea din negrele genuni,
Voi ce veți fi nevrednici ca să purtați cununil
Și faceți loc acelu, a cărui strălucire
Va arunca o rază ce nu se va mai stingel...

(Apare Ștefan cel Mare.)

Pășește, Ștefan-Vodă, cu mindrul tău alai,
În zăngăniri de săbii și tropote de cai,
În trimbițări de surle și cîntece de clerici,
Cuceritor de steaguri și ctitor de biserici!
Albaștri îți sînt ochii și părul de mătășă
Cu pletele bălaie
Îți împresoară fruntea ca blonda vilvătaie
Ce tremură de-a pururi pe capul unui sfînt.

Tu porți pe a ta frunte cununa tinereții,
Tu ai în plete aur, și aurul cununii
Ce va veni pe urmă, va trebui să vie!
Sint pași ce lasă urme sfințite pe pământ,
Și nu un cerc de aur, nici un domnesc veșmînt
Sfîntesc pe-un domn, ci domnul le dă lor măreție!
Oricît de mulți la număr ar fi dușmanii tăi,
Oricît de tari și-oriunde ar fi să stea la pîndă,
Tu te aruncă-n luptă, fii sigur pe izbîndă,
Căci te-or sluji, frățește, puterile naturii:
Te-a ajutat cînd ceața în gura unei văi,
Cînd negrul întuneric, cînd arborii pădurii.
Încrezător în tine, pășește înainte:
Ici vei lăsa pe-o vale atîtea oseminte,
Albind pămîntul parcă c-un veșnic luciu de lună...
Dincoace, o dumbravă va-nlăcrăma pămîntul
În fiecare toamnă cu pete mari de sînge...
Stingher în cer lăsa-vei tu semnul semilunii,
Făcîndu-l să pălească în fața sfintei cruci...
Iar cînd va fi din lumea aceasta să te duci,
Cînd mîndra ta cunună ți-a scăpăta pe frunte,
Ca soarele ce-apune căzînd după un munte;
Cînd o să-ți cadă sceptrul din mîna ta de fier —
Poți să-ți întorci în pace privirea către cer
Și să cobori în groapă făr' de păreri de rău,
Căci clopotele grele îți vor purta de grijă
Și-n sute de clopotniți cu glasul lor de schijă
Vor spune peste veacuri mereu numele tău!...

DOINA

Mărire ție, Ștefan!

DANUBIU

Priveste,-o mină neagră s-a-ntins din nou pe soare,
Și noaptea se coboară pășind triumfătoare...

Tu însă nu te teme de negrul întuneric,
Căci sint și nopți de-acele în care-un vis seeric,
Venit fără de veste, te cercetează-n somn...
Așa e și figura năprasnicului domn
Ce-o să alunge noaptea cu sabia-i de foc...
Răasai dar pentru-o clipă, viteaz făr' de noroc!

(Apare Mihai Viteazul.)

Tu care ai statura anticilor eroi
Și vei purta pe frunte odată trei coroane,
Căci tu vei fi în stare s-aduni iar la un loc
Trei mîndre țări pe care cumplitele nevoi
Le-au rupt din trupul falnic al Daciei Traiane!
O sfîntă întrupare a visului Unirei,
Urmează-ți mîndru calea, nu te uita că porți
Pe chip stigmatul tragic al timpuriei morți:
Jertfește-tel căci jertfa e prețul mîntuirii!
Și dacă de pe umeri va trebui să-ți cadă
Frumosul cap, lăcașul acestei mari gîndiri,
În moartea ta urmașii un simbol au să vadă:
Căci tu n-ai să ai parte pe lume de-un mormînt:
Zălog îți va sta trupul unde-a căzut, spre-a spune
Că-i cucerit de tine pe veci acel pămînt!...
Iar capul tău ce-odată lucea peste trei țări,
Sub bolta învechită a unei mănăstiri
Pioase mîni l-or duce și pe altar l-or pune,
Să stea ca mărturie a negrei dezbinări,
Pin' ce din nou cu trunchiul va fi să se-mpreune!...

DOINA

(acoperindu-și fața cu mîinile)

O, vis de înfrățire ce repede te-ai stîns!

DANUBIU

Destul! căci nu mai este de-acuma timp de plîns!
Nu mai spera zadarnic să vie-alți uriași,

Ci înarmează-ți brațul și-ndreaptă ai tăi pași
Spre adincimi de codri... Acolo e scăpare,
Acolo mai adie un vînt de libertate,
În mijlocul acelor eroi necunoscuți
Cari se jertfesc în umbră spre-a mîntui o lume...
Ca-n vremea năvălirii noroadelor barbare,
Adună-ți iar copiii pîrbei, răzuiți din sate,
Din codru rupe-o frunză și cîntă-le-al tău nume,
Fă să răsuné Doina cu versul tău de foc...
La cele patru vînturi, la orice răscruce
Neconținut tu cîntă-l, trecînd din loc în loc,
Să-l poarte pîn' va crește cu glas de uragan!...
Și-atunci, cum se porneste un rîvn nelămurit,
Mișcînd un spic și altul și-apoi întregul lan,
Cum se trezește-un freamăt încet din ram în ram
Păn' ce răscoală codrii — așa și al tău glas
Din om în om va trece trezind întregul neam!...
Păn' ce-o să vină Tudor și cetele și-a strînge,
Eroul cel din urmă din alte vremi rămas,
Să-și pună-n cartea vremii pecetea lui de sînge!

(Apare Tudor Vladimirescu cu un grup de țărani înarmați cu coase și topoare.)

Ai îndurat destule, sărman popor iobag!
Din zdreanța de cămașă de rob tu fă-ți un steag.
Și pleacă înainte cu vîntul de răscoală
Ce-ți ia pîn' și cenușa rămasă-n vatra goală!

Din subrede colibe, din umede chilii,
Din negrele bordeie săpate în pămînt,
Sculăți-vă cu toții, ca stafii din mormînt,
Voi care ați stat atîta înmormîntați de vii!

Ureăți-vă-n clopotniți și sub al crucii semn
Lovîți cu bărbăție în toaca grea de lemn
Și clopotele toate din somn le deșteptați,

Căci a sosit acela pe care-l așteptați!
Du-i, Tudor, dă-le iarăși lumini ochilor orbi,
Să vadă cum din cîmpul mănos al țării noastre,
Ca niște pete negre în zările albastre,
Dispare cel din urmă hrăpareț stol de corbi!...

DOINA

Senin! Senin! Năvală bogată de senin!
Deasupra-mi parcă cerul și-a mai lărgit privazul...
A cui e oare mîna care-a deschiz zăgazul
De curge-atît albastru?... În pietre de rubin
S-a închegat acum tot singele vărsat!
O, cine-i vrăjitorul ce toate le-a schimbat?

DANUBIU

(arată pe Cuza, care apare cu grupul unioniștilor)

Privește vrăjitorul!

(Către Cuza.)

O, vrednic domn, trimis
De Cel atotputernic să-ncepi o vreme nouă
Și să-ntrupezi odată al înfrățirii vis,
Da, tu ești făurarul menit să împreuni,
Într-o cunună numai cununile-amîndouă
Și fruntea ta înaltă cu ea să ți-o-ncununi!
Vei frînge multe lanțuri, dar lanțul viu, pe care
Potrivnicile vremuri l-au rupt de-atîtea ori,
De-acum nimic să-l frîngă nu va mai fi în stare,
Căci, la un semn, deodată, în țările surori
Voioși, bătrîni și tineri, și fete, și feciori,
Cum rid într-o ghirlandă alături flori cu flori,
Își vor întinde mîna, pășind peste hotare
În lanțul de unire al unei mîndre hori!

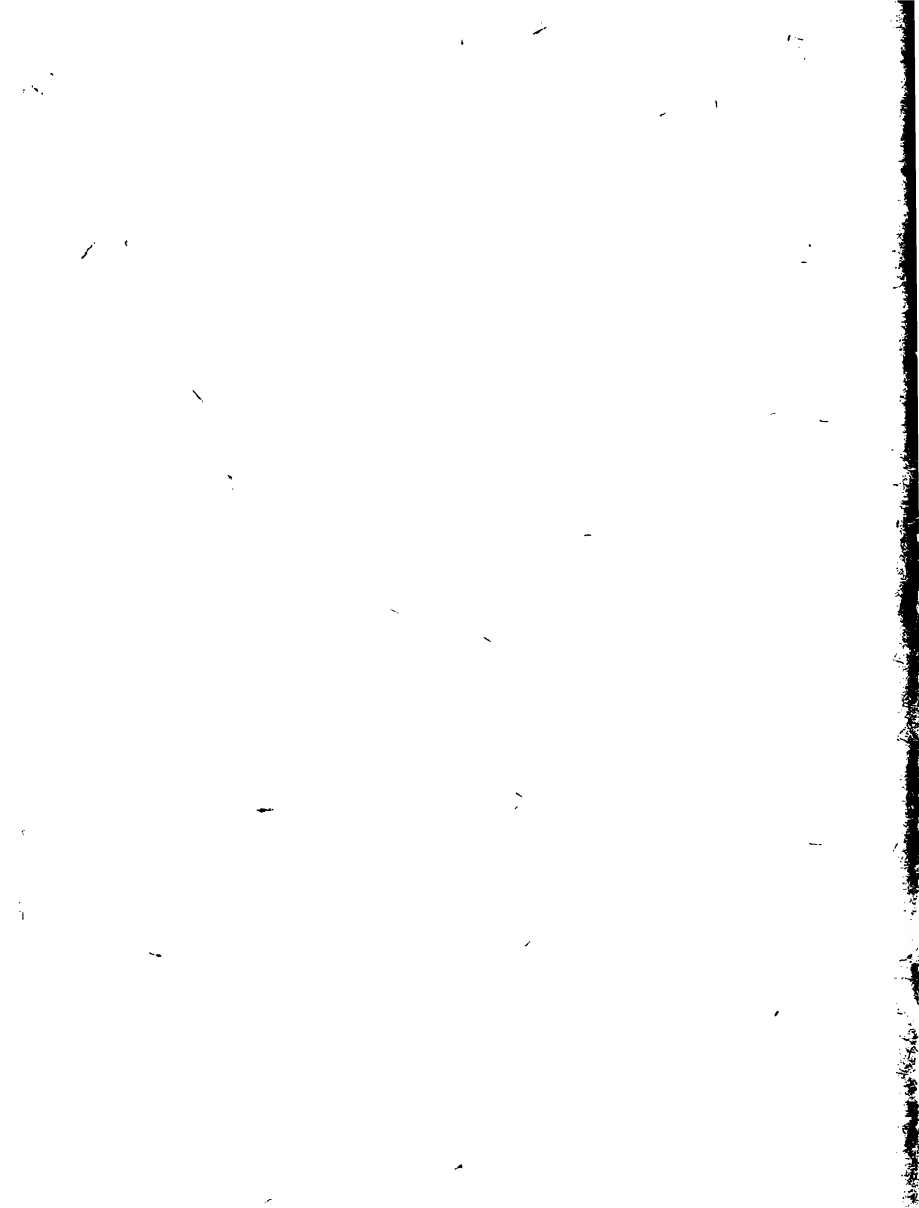
DOINA

Unire! O, vis magic visat de-ați eroi!
Nevoie care doarme nelămurită-n noi,
Să simți întotdeauna pe cineva aproape,
Putere domnitoare peste pământ și ape,
Mister care împinge izvoarele spre mare,
Fir nevăzut ce leagă al păsărilor stol,
Al însăși vieții noastre cel mai măreț simbol,
Unire, forță oarbă, o! tainică chemare,
Ce mândră sint eu astăzi că-ți pot rosti cuvântul!...

(Ingenunche.)

Umilă-mi plec genunchii în fața voastr-acum,
Giganți pe care timpul în grabnicul lui drum
V-a pus ca stâlpi de strajă spre-a ne păzi pământul:
Eternă închinare vi se cuvine vouă! [...]

CIREȘUL LUI LUCULLUS

CIREȘUL LUI LUCULLUS

Coborise primăvara pe Tibru, și numai el în toată bogăția asta de lumină curgea posomorit ca totdeauna, rostogolind apele lui tulburi, sporite de ploi, sub arcurile podurilor vechi. Doar spre Marmorata se lumina în bătaia soarelui de un fluturat de pinze albe, umflate de vînt și de steaguri care jucau vioaie pe catarguri. Un tumult de voci, de graiuri amestecate, răsuna vesel și pretutindeni urcau și coborau pe punțile legate de mal sclavii încovoiați, descărcînd bogățiile îndepărtatelor țări, prăzile cucerite cu trudă și sînge, cu risipă de puteri și jertfe de vieți.

Movila ce mai tîrziu avea să fie muntele Testaccio creștea din sfărămăturile amforelor aruncate, și cheiurile lucii de lumină se colorau de felurimea covoarelor cu țesături bogate, a lăzilor cu scumpeturi, deschise în grabă, a trofeelor, a statuelor de marmură, a coloanelor de porfir, a armurelor și caștelor de bronz, a straniilor plante aduse din tropice, a nenumăratelor comori ce alcătuiesc faima înfrîntului Mitridate și a atîtor alți regi nenorociți.

Ca un furnicar cu ațe nenumărate, plebeii mișunau de pretutindeni să vadă minunile aduse în pîntecele corăbiilor, și la fiecă nouă descărcare brațele se înălțau în aer aplaudind

cu zgomot, ochii femeilor scinteiau lacomi și numele sonor al divului Pompei stăpinea toată larma aceasta veselă și fericită.

Mirosuri vagi se răspindeau, și magia razelor căzute din soare se aprindea când pe un fronton de templu, când pe un creștet de statuie, când pe un vîrf de palmier, ca să se stingă, să se reaprindă și să renască neconținut de la debarcaderul Marmoratei și pînă în Latiul vechi, unde — ca o insulă feerică, ascunsă printre palmieri, chiparoși și mirți nemuritori — se înălțau albe palatele lui Lucullus¹.

Era pe vremea marilor cuceriri, când ambițiile nemărginite care pot să doarmă într-un suflet de om se deșteptau și izbucneau pretutindeni, când fiecare visa gloria, ori urzind intrigi în inima forului, ori croindu-și cu spada prin îndepărtatele țări reîntoarcerea triumfală în Metropolă.

Roma era soarele bogat în raze ce se împrăștiu pe tot pămîntul.

Singur Lucullus, obosit de ani și sătul de glorie, trăia în domeniul lui ca într-un imperiu. Scîrbit de intrigile demagogiei crescînde și îngrijorat de vîrtejul de plăceri care fura tot mai mult societatea cultă, lăsînd afacerile publice pe mîna politicianilor de meserie, aristocratul de rasă, bătrînul general ce dăruise Romei două imperii, încercă o clipă să se ridice cu toată autoritatea și energia lui, dar fu biruit de amenințarea unui proces scandalos, care ar fi dat în vileag izvorul bogățiilor lui nemăsurate.

Acesta fu ultimul gest al lui Lucullus.

Învățase acum de mult ce preț trebuie să puie pe măririle pămîntești, știa că și numele lui răsunase odinioară, zburînd

¹ Generalul Lucius Licinius Lucullus (cca. 109—57 î.e.n.), vestit pentru bogăția sa imensă, a comandat o vreme armatele romane în luptele din Asia Mică, împotriva regelui Pontului, Mitridate al al VI-lea Eupator.

din gură-n gură: înțelesese în sfârșit acum că poate singurul lucru bun și cuminte e să te bucuri cît poți mai bine de șirul numărât de zile pe care ți le-au hărăzit Parcele...

Și în dimineața aceasta strălucitoare de primăvară, pe cînd destinul urzea în umbră rostul atîtor măriri și catastrofe, bătrînul alb ca o fantomă, pășind încet printre colonade, după o noapte de orgie, se îndrepta sprijinit de o sclavă spre terasa de marmură de unde obișnuia să contempleze priveliștea fără de seamăn a orașului etern.

Pe mozaicurile scumpe zăceau pretutindeni ghirlânzi de roze ofilite; o cupă de cleștar, rostogolită de sandala lui, sună prelung ca ecoul unui ris de femeie...

Mireasma grea a florilor strivite, amestecată cu mirosul de mîncăruri și vin risipit, îl făcu să se oprească o clipă.

Cu ochii tulburi privi buimăcit la hlamida lui de purpură, pătată, și un zîmbet de dezgust îi încreți și mai mult fața. Nudurile statuelor albe și curate, ce străluceau pretutindeni, parcă-l rușinară cu castitatea lor, și larma destrăbălată de glasuri și cîntece, ce străbăteau pînă la el, îi îmboldi pașii spre lumina și aerul curat al dimineții.

La zgomotul pașilor ce se apropiiau, un stol de porumbei, speriat, se-nălță și desfăcu o ghirlandă albă-n senin. Un păun își deschise coada ca un evantaliu și pieri în umbră. O mierlă aruncă un tril de flaut.

Departe, Roma vuia de pulsația vieții care nu cunoaște astîmpărul.

Rezemat de o coloană, bătrînul Lucullus, apărîndu-și ochii obosiți cu mîneca largă a hlamidei, privea spre for, rechemîndu-și amintirile.

Printre palmierii grădinii clătinați de vînt, cîmpia romană se străvedea înveselită pînă departe de șiragul arcuit al apeductelor. Calea Apia, cu alea ei nesfîrșită de chiparoși și monumente funerare, părea un lung convoi de pelerini ce se îndrepta spre Roma.

Și Lucullus privea cu jind la toate.

Vedea galerele albe clătinându-se pe Tibru, mulțimea ce umplea cheiurile, risipa de lumini ce jucau mutându-se pe frontoanele templelor — și o-ntristare fără margini îi cuprinsese sufletul.

Sprijinit de sclavă, își plecă privirile și coborî în minunata lui grădină.

Florile rare îmbălsămau aerul cu miresmele lor puternice, improspătate peste noapte; un colț de umbră, răcorit de un joc de apă, îl atrase. Cîțiva flamingi, ce stăteau neclintiți pe piciorul lor de mărgean, își schimbă locul.

Lucullus se așeză pe colacul de marmură ce împrejmuia fîntîna — și rămase singur.

Veșmintul albastru al sclavei dispăru sub umbrare și, în cîntecul sonor al apei, eroul de pe vremuri își îngropă fruntea în mini și începu să plîngă.

Ani de zile, în zgomotul ospetelor și al desfriului, căută să uite cine a fost și cine putea să fie.

Și iată acum că omul cumpătat, sever, ce nu cunoștea odihnă nici pentru el, nici pentru ceilalți, ce țira armatele după dînsul îngrămădind cadavrele și luminînd cerul de feeria incendiilor, generalul temerar ce pornise întru cucerirea lumii ca un alt Alexandru, se deștepta din nou în el.

Pentru întîia oară își puse în cumpănă trecutul, și Pompei cu figura lui șireată, cu zîmbetul ironic, îi răsări în minte...

Și ca și cînd s-ar fi destăinuit altuia, rosti cu glas sugrumat:

— Pompei! Ce-ar fi el în Roma, de n-aș fi fost eu! Ce nebuni sunt aceia care luptă pentru alții! Va rămînea ceva din noi oare afar' decît cenușa din columbarii?...

Dar deodată o undă de vînt trecu mișcînd ramurile, și o ploaie albă de petale fragede îl făcu să ridice ochii în sus.

Alb, ca acoperit de o zăpadă căzută de curînd, deasupra lui un cîreș în floare își întindea crengile clătinate, ca într-un gest de binecuvîntare.

Și brusc, un zîmbet de adîncă mulțumire luminează fața lui Lucullus. Cu un gest blajin, plin de gingășie, culese de pe genunchi petalele căzute și le duse la gură, sărutîndu-le îndelung.

Apoi, ridicîndu-și genele bătrîne, îmbrățișă cu o privire fericită marea panoramă a celor șapte coline, cătînd prin grădini risipite grămezile albe ca spuma ce le însemnau pretutindeni ciresii înfloriți peste noapte.

Și se gîndi că, atunci, cînd oasele lui se vor face pulbere și gloria lui Pompei și a lui Cezar sau a altor războinici mari ca ei se va fi stins acoperită de uitare, pomul acesta roditor va reînflori și se va scutura de flori în fiecare primăvară, pomenind numele fastuosului Lucius Licinius Lucullus, care l-a adus din depărtatul Pont și l-a sădit în grădinile Romei.

UMBRA CASEI

După ani de pribegie, Teofil se-ntoarse în sfîrșit în țară, cu moartea în suflet, trist, pierdut, cu fire albe pe lîngă tîmple; și farmecul lucrurilor vechi, părăsite de-atîta vreme, părea că-l liniștește și-l leagănă.

Casele vechi cu stîlpii albi ai cerdacului, ce sprijineau acoperișul cu streșine mari de sub cari se țeseau perdelele verzi, luminate de strugurii albaștri, de glicină; salonul tîhnit și răcoros — mobilele demodate; oglinzile triste parcă de a fi reflectat mereu aceleași lucruri; colțarele înveselite de licărirea irizată a scoicilor în care vuia încă zgomotul talarurilor ce le-au legănat și le-au azvîrlit pe nisipul dunelor; portretele vechi de bunici cu omătul barbelor albe, de bunice cu zulufi de-a lungul tîmplelor și încătușate în crenoline uriașe; scoarțele antice, cu tonuri îndulcite de soare; divanurile largi cu grămada de perne, cu arabescuri orientale horbotate în fir și mătase, și mai cu seamă mireasma de levănțică ce stăruia îndărătnică după atîția ani — îl făceau

să creadă că sunt unghere în care pasul vremii rămîne parcă oprit pe loc de un farmec necunoscut...

O singură ființă mai păstra, ca un vechi letopisetz, legende și întâmplările casei și ale celor ce au stăpînit-o, și fiecare lucru își avea povestea lui pentru bătrîna slujnică credincioasă pe care parcă o uitase Dumnezeu.

Și vremea se-ntorcea din cale, cînd începea să istorisească.

Pentru ea, dunga de întuneric vioriu ce creștea sub streșini, la temeliiile casei, și dispărea la scăpătatul soarelui, era poala rochiei de catifea a fetei, a cărei umbră fusese zidită acolo de mult, de niște călugări greci cînd au fost și au durat clădirea asta veche...

Și năvălit de amintiri, cum soarele scăpăta și umbra se retrăgea ca suptă de zid, lui Teofil îi veni în minte, fără să vrea, vechea legendă pe care de nenumărate ori o auzise din gura bătrînei, pe cînd era copil.

Așezat pe lespezile de piatră ce coborau din cerdac pînă-n grădină, rămase așa privind îndelung cum însera.

Păsările își ciripeau rugăciunea de seară, umplînd de ecouri aleele pustii. Apoi, de la un timp, tăcură fără de veste, și-n liniștea deplină o lacrămă albă străluci în senin.

De o parte și de alta a lespezilor de piatră unde sta Teofil, răzoarele de flori rînduite pe trepte își amestecau miresmele, tot aceleași miresme ce-i îmbălsămaseră trecutul.

O fîntînă plîngea.

Și-atunci copacii i se părură mai bătrîni — unii îi erau necunoscuți; alții, care însemnau zările, nu mai erau... Și, deodată, sub umbrare, în întunericul ce crescuse, un fulger scăpără și o fereastră își luminează rama.

Teofil tresări și, mirat, se uită într-acolo, aducîndu-și aminte de tovarășa lui din vecini.

Cîteva clipe se munci să refacă icoana ei, dar se lăsase prea mult întuneric peste dînsa.

Tulburat c-a putut să uite într-atîta, se ridică, știind că pe un colțar din salon era și fotografia ei.

Deschise ușa repede și gangurile sunară prelung.

În salon, ramele singure luceau, împrejmuind numai întuneric, de parcă venise cineva pe urma lui și amestecase toate culorile cu un penel muiat în noaptea...

Aprinse o lampă.

Cristalele scînteiară ca niște țurțuri de gheață, lumini fosforescente trecură peste colțarele cu scoici și-l ținură o clipă locului.

Acceași spaimă ce-l cuprindea cînd era copil, intrînd în odăile deșarte, îi făcu inima să bată pripit.

O oglindă îi răsfrînsese chipul, și văzu că nu mai era copil, ci un om cu ochii triști și cu fire de argint pe temple.

Un suris vag îi trecu pe față și, găsind portretul ce-l căuta, suflă bruma de praf de peste el și, privindu-l cu drag, se apropie din nou sub lampă.

Ochii portretului părură că se uită mirați la el și în același timp șagalnici, că-l întrecăbă ce înseamnă firele acelea de argint pe templele lui și ce a căutat el pe-aiurea, cînd norocul era acasă?

Și atunci se întrebă ce s-o fi făcut Adina?

La gîndul că poate s-a măritat și a plecat și ea aiurea, pustietatea ce-l împresura i se păru și mai amară. Și-n liniștea tainică, în singurătatea asta de sihăstrie, un scrin deodată trosni, făcînd să răsune tot golul salonului vechi... Copacii de lingă cerdac, mișcați de vînt, fremătară de parcă trecea un foșnet de rochie prin ganguri...

Și Teofil tresări, înfiorat, aducîndu-și aminte din nou, ca atunci cînd era copil, de „umbra casei“, de fata aceea îngropată în ziduri, de care îi povestea bătrîna că străbătea pridvoarele și, lunecînd încet pe scările de piatră, cobora în grădină să se plimbe printre flori în nopțile senine -- dar pe care el n-o văzuse niciodată...

Ce-ar fi s-apară acuma măcar umbra?

Și, azyrlînd fotografia, ieși repede în cerdac.

Luna, ridicată peste duzi, lumina și, străbătînd printre stilpii albi ca marmura de care spînzurau perdelele de glicină cu struguri albaștri, pardosea cerdacul cu un mozaic fantastic de puncte albe ce licăreau la cea mai mică adiere de vînt.

Mirosul florilor veni pînă la el și se depărtă iară, lăsînd în urmă numai un parfum de verbină.

Aerul răcoros al nopții îl învioră — dar, cînd ajunse în capul scărilor, se rezemă de un stîlp și rămase cu ochii mari, dînd un țipăt...

Pe aleea din fundul grădinei, plutind parcă deasupra florilor, o formă albă venea spre el abia atingînd pămîntul.

Venea albă și dreaptă, ca o statuie ce s-ar fi coborît de pe soclu — și el simți atunci că inima i se strînge și abia mai bate.

O clipă dete să fugă, dar simți că picioarele nu mai vor să-l ajute.

Ar fi strigat de-a doua oară și nu putea — și-n timpul acesta fantoma albă, lunatecă, înainta liniștit, ținînd o verbină în mînă.

Era acum la cîțiva pași.

Conturul acela alb de fantasmă, cu cît s-apropia, prindea trup. Doi ochi vii licăriră în lună, și, cînd ajunse treptele, un glas sonor și dulce răsună deodată:

— Bună seara, Teofile!

Era Adina.

RĂZBUNAREA LUI ARGHIR

Se făcea toamnă iar: porumburile erau culese, strujenii rămași pe cîmp cu foile lor galbene și ruginite răsfrîngeau în aer, cînd apunea soarele, o lumină dulce aurie ca trecută printr-un fagur. Prin miriștile dese ca peria vitele pășteau mutînd după ele stoluri de grauri. Petece negre de pămînt răsturnat prindeau pe brazdele lucii lumini fugare și o muțenie nesfîrșită stăpînea zărilor.

Numai la răscrucea drumurilor care ducea la moara lui Arghir, era o veșnică larmă, și certuri aprinse se ridicau între cărăuși pentru rîndul cuvenit.

Veneau din zori scrișind carele încărcate și poposeau sub sălcile care împrejmuiau moara, așteptînd să-și macine grăunțele.

Era o perindare neconținută, căci pe vremea aceea moara lui Arghir avea singură pietre ferecate de schimb și apă destulă la iazul ei, ca să macine și zi și noapte la vreme de nevoie.

Și în anul acesta fusese belșug din toate.

În moară, pulberea albă de făină cernută mărunț se ridica pretutindeni, juca în sulurile de raze, se anina în mrejele de paianjen și nu mai avea astîmpăr la orice mișcare.

Leana lui Arghir, cu genele albe și părul pudruit, umbla forfota printre oameni, gospodărint și făcîndu-și de lucru, ca o femeie harnică ce era. Vioaie și glumeață, ea era veselia morii.

Nu se găsea flăcău să nu se uite cu jînd cînd o vedea trecînd grăbită, legănîndu-se pe șolduri și strecurîndu-se pe sub curelele care tremurau și se-nvîrteau într-o neconținută goană. Era deprinsă și sprintenă la mișcări, și oamenii, pîn' să le vină rîndul măcinatului, zăboveau cu drag la moara fermecată.

Clevetirii însă îi place să macine, și gura lumii e greu s-o fereci.

E drept însă că nu-i chip să te streкори printr-o moară fără să te minjești de făină. Arghir însă avea altă treabă și n-auzea gura lumii în huruitul morii; sau dacă bănuia ceva, avea el socotelile lui.

De trei ani de cînd o luase pe Leana, toate-i mergeau în plin. Și singurătatea în care trăise el pînă atunci, în zgomotul acela veșnic de picături de apă care cad și cîntă ca într-o peșteră, înflorise parcă. Moara bătrînă și hîrbuită, care gemea din încheieturi, ai fi spus că se molîpsise și ea

de atita tinerețe. Cît a ținut iarna aceea, singuri amindoi, cînd iazul incremenise între stufuri, Arghir nu mai bătea drumurile ca înainte. Se prefăcuse moara într-o cetățuie albă, și roata cea mare dormea înțepenită și plină de țurturi grei; iar zăpada orbitoare ce acoperea împrejurimile parcă ar fi fost prisosul bogăției lui de făină furată de crivăț și împrăștiată pretutindeni. Leana cînta, și moara oblonită răsuna toată ca de glasul unei privighetori pe care ar fi surprins-o iarna acolo înăuntru.

Dar într-o noapte a început din nou muzica picurilor și cînd soarele a sfărîmat lanțurile de gheață ale roților, o dată cu zăpada s-a topit ca o spumă și toată fericirea lui Arghir.

Iazul încărcat de sloiuri bătea-n stăvilare, și Arghir, nemaivedind la toate, își luă un băietan care știa meșteșugul, ca să-i fie de ajutor.

Era pe o zi senină și soarele lumina cuprinsul întunecat al morii, pătrunzînd prin crăpături în suluri de raze în care juca puzderia neodihnită a făinei.

Leana sta pe un scăunaș la umbră și cosea, depănînd parcă un fir de lumină.

Sălciiile vuiiau și rîndunelele umpleau aerul de veselie ciripitului lor. Stropii își înginau ca totdeauna eternul lor descîntec, și morărița, oprindu-se din cusut, privi în jurul ei, apoi, aruncîndu-și lucrul, se răzîmă de ușorul ușii și privi afară.

Parc-ar fi dorit să vie cineva.

Singurătatea din jurul ei, amestecul acela de umbre și lumini o tulburau. Afară era viață, viața bogată a primăverii, și un miros proaspăt de iarbă și de flori veni pînă la dînsa.

Sinul ei tînăr, robit în cămeșuică, crescuse și pleoapele-i bătură. Apoi o moleșală o cuprinsese și încercă să-și reia lucrul.

Cîteva clipe se scurseră încă, și niște pași răsunară.

Lisandru, ascultînd parcă tainica ei voință, se ivi în prag, ținînd pe umăr o stamboală¹ plină.

¹ Stamboală — baniță.

Era zvelt flăcăul și ochii lor erau asemeni, făcuți parcă din aceeași apă.

Ea îl privi mirată, parcă acuma îl vedea pentru întâia oară.

Lisandru puse stamboala jos și rămase și el o clipă ca pironit locului. Apoi, simțind că tot singele îi năvălește în obraji, dete să plece.

Dar în minutul acela un zimbet trecu pe fața morăresei, și ochii ei ardeau și chemau tulburător, deși minele se făceau că vor să lucreze înainte.

Ispita chema, și erau tineri amândoi, și apele căzind din cupă în cupă murmurau sub roată, umplind de un cîntec vrăjit încăperea. Zgomote nelămurite veneau dinspre iaz, chemări dragăstoase de păsări care-și clădeau cuibul — și Lisandru s-a supus chemării, că prea era frumoasă ispita și dulce primăvara de afară.

Și acuma era toamnă, a doua toamnă de cînd se iubeau.

Lumea vorbea, dar Arghir își vedea de trebile lui, căutînd să impace pe toți. Moara umbla fără hodină, și el era pretutindeni, neadormit, acum cercînd făina care curgea pe jgheab, acum alergînd la opust¹ să potrivească năvala apei, și parcă nu băga în seamă nimic din cele ce se petreceau în jurul lui.

Dormea pe unde îl apuca oboseala, alb de făină, întins pe saci, și noaptea se trezea, mai bătea o pană, mai stringea pietrele și nu avea parcă altă grijă decît a morii.

Dar într-o noapte, cum trimesese pe Lisandru la tîrg, Arghir de care nu se lipea somnul, după ce văzu pe Leana adormită, se furișă încet și ieși din moară.

Afară fulgera și se pregătea de furtună. Un vînt rece venea dinspre iaz, scutura sălciile cu putere, apele se zbăteau și se grămădeau la stăvilare.

Cînd intră înapoi, era ud de ploaie, plin de noroi și tremura ca apucat de friguri.

¹ Opust — stăvilar.

În zori furtuna se potolise, și Leana îl găsi treaz ca de obicei, socotind pe un maldăr de saci.

Un zîmbet ciudat însă, care nu i-l cunoștea, o-nfioră. Ochii lui luciră o clipă și se ascunseră sub gene, apoi își urmă socotelile mai departe.

Ziua veni, o zi posomorită, cu nori grei ce alergau, se despărțeau și căutau din nou parcă să învăluie cerul. Apele umflate forfoteau și veneau spumegind pe lăptoc, făcînd să duduie roata.

O presimțire grea o făcu pe Leana să iasă din moară și gîndul că Lisandru nu s-a întors încă începu s-o neliniștească.

Intră înapoi, dar privirea întuہecoasă a lui Arghir îi opri întrebarea pe buze.

Atunci, ca să-și cate de lucru, își luă un val de pînză și cobori să-l ghilească, ca de obicei, în apa ce curgea de sub roată și, îngenunchind, începu să spele.

Dar cum sta aplecată, simți că cineva a deschis opustul¹ și că o năvală mai mare de apă cădea din cupă în cupă.

În adevăr Arghir, care se strecurase pe urma ei, dăduse drum larg apelor.

Moara vui zguduită din încheieturi, și deodată un trup de om urcă împins de lăptoc, lunecă la vale și, ajuns lîngă roată, rămase o clipă locului.

Apoi, prins de un cauc, dispăru în adînc și se prăbuși într-o ploaie de stropi în fața morăriței, care dete un țipăt de spaimă, recunoscînd pe cel așteptat cu atîta neliniște...

RĂSPLATA LUI CRITON

Se însera încet, și soarele, coborît departe după muntele Cromion, rumenea cerul ca un vast incendiu. Alfeul¹, izvorit

¹ *Alpheus* — fluviu zeificat care, izvorînd din Arcadia, parcurge Elida și se varsă în Marea Ioniană; astăzi, Roupbios.

din pădurile de pini ale Arcadiei, își mîna maiestuos apele spre cetatea de marmoră a Olimpiei.

Pe cele șapte drumuri ce duceau spre porțile cetății, mulțimea nenumărată a pelerinilor veniți de peste tot pămîntul grecesc zorea să ajungă înainte de căderea nopții. Turme și cirezi aduse pentru jertfa lui Zeus Olimpianul ridicau nouri de pulbere ce se întindea ca o pînză grea, pînă departe pe șesuri; care și curicule¹ sprintene se strecurau cu dibăcie făcîndu-și loc prin gloată; de la cel mai sărac ce nu aducea cu el decît entuziasmul și pînă la cel mai bogat care venea încărcat cu daruri scumpe și cu tot fastul rangului și averii sale, tot elinul grăbea stîrnit de cine știe unde de strigările pristavilor care cutreierau toată Elada, vestind pentru a suta oară serbările olimpice. Părinți și rude, toți alergau nădăjduind să vadă fruntea vreunui fiu sau frate încununată cu ramura izbindei.

Pherenike, văduva din Rodos, venea și ea, pierdută în mulțimea asta, știind că și fiul ei va lua parte la jocuri. Tăcută și umilită, cu inima strînsă de grijă, mergea prin mulțime, privind prin nourii de praf și măsurînd drumul.

Umbra acuma se împînzea tot mai deasă; de-a lungul Alfeului, prin bărâței și corturi, luminile începură să licărească. Și, în tîrziu, cînd luna plină a nopții de iulie, ca un disc de argint scăpat din mîna unui discobol, răsări dincolo de virfurile pinilor întunecați, cetatea albă a Olimpiei se lămuri deodată și crescua cu nenumăratele temple, strălucind dintre umbrarele ei.

Pherenike, o dată ajunsă sub arcul monumental al porții, după ce spuse străjilor a cui fiică era și de unde vine, intră în cetate pe calea sacră. Grupuri însuflețite se mișcau înaintea ei sub umbrarele acelor țărnurite de temple și statui.

Ajungînd pe o esplanadă, se opri un minut să se odihnească.

¹ *Curriculum* (lat.) — car de curse.

Pe înălțimi, pădurile negre de pini trăgeau ca o dungă de cărbune; mai jos, sub aleele de platani, luna bătea de-a curmeziș, prelungind umbrele, și numai plopilor albi nu mai aveau astîmpăr, clătîindu-și neadormiți frunza lor de argint. Grupurile de oameni se răriră; arar, sofisti întirziați mai discutau vreo problemă, așezați pe colacul vreunei fîntîni.

Ea însă părea străină atîtor frumuseți; nu venise să vadă statui, ori temple. Ea era o simplă mamă venită de departe să-și vadă fiul așa cum îl visa ea, aclamat de mulțime și cu fruntea încununată cu ramura de măslin sălbatec, tăiată din copacul sfînt al lui Heracles.

Întrebînd de unul și altul, ajunse în sfîrșit, după miezul nopții, la poarta marelui gymnas¹, unde fiul ei Criton, alături de ceilalți, își dormea, poate, somnul hodinitor, atît de trebuincios acelor ce au să lupte pentru biruință.

Găsind poarta închisă, Pherenike se aciuie sub un portic și așteptă să se facă ziuă.

Stelele dispărură una cite una, și cerul începu încet să se rumenească. Răcoarea dimineții limpezi liniile, dezvăluind orașul din negura ușoară ce-l acoperea; și mișcarea reîncepu. Gloata pelerinilor izvorî de pretutindeni, îndreptîndu-se în bande spre stadiu², ca să ia în stăpînire cele mai bune locuri. Întocmai ca freamătul unei păduri care se deșteaptă, murmurul mulțimii crescî. Departe, zidurile de marmură ale stadiului începură să albească, parcă erau ninse.

Pherenike se amestecă în gloată și, zărint un bătrîn gymnast din Rodos, se luă după el și-l ajunse, destăinuindu-i gîndul ascuns pe care-l avea, ca să pătrundă și ea în stadiu. Bătrînul o povățui să nu cheme asupra ei minia zeilor, cari nu îngăduiau femeilor să calce în arene. Dar inima ei de mamă birui teama de pedeapsă, așa că bătrînul, care cunoștea orașul, o sfătui să îmbrace tunica bărbătească, a gimnaștilor, și astfel, travestită, o luă sub ocrotirea lui.

¹ *Gymnas* (grec.) — arenă pentru antrenamentul luptătorilor.

² *Stadium* (lat.) — stadion.

Rugurile sacrificiilor făcute în cinstea lui Zeus ardeau pretutindeni hrănite de preoți, și fumul se înalță în spirale și se risipea la cea mai mică batere de vînt. Și cînd munții Arcadie se luminează și discul soarelui apăru, deodată un sunet prelung de fanfare umplu aerul proaspăt al dimineții: hellanodicii¹, cu lungile lor hlamide de purpură, intrară în stadiu și meraseră să-și ia locurile în tribune, dînd semnalul deschiderii serbărilor.

Ca o frunză luată de un șivoi, Pherenike, pierdută-n mulțime, mergea fără să știe și, cînd se trezi pe înălțimile amfiteatrului, nu zări la-nceput decît o mare neagră de capete și se gîndi că toată lumea asta venită din toate unghiurile Eladei se adunase acolo numai ca să aclame pe Criton al ei!

O presimțire tainică îi spunea că el va fi eroul zilei și ochii ei îl căutau pretutindeni spre cortul unde se dezbrăcau atleții.

Luptele începură și cătră amiazi, cînd în sfîrșit veni rîndul lui Criton, căruia sorții îi dăduse ca protivnic pe vestitul Polydamas, de care se povestea că doboră leii cu pumnul, un murmur de nerăbdare străbătu mulțimea.

Ochii tuturor se îndreptau curioși spre cei doi luptători, măsurîndu-le, după înfățișare, sorții de izbîndă. Nimeni nu biruise încă pe Polydamas, care, pe lîngă zveltul Criton, era un colos. Trupurile lor frecate cu ulei străluceau la soare, și amîndoi, după ce se priviră unul pe altul, începură lupta.

Pherenike închise ochii o clipă; apoi, ridicată în picioare, cu răsufletul oprit, și, abia ținîndu-se ca să nu strige și să-și îmbărbăteze feciorul, privi la cele dintîi zvîrcoliri ale atleților.

Colosul, printr-o mișcare ce-i era obișnuită, sări repde ca o panteră pe umerii lui Criton, căutînd să-l doboare sub greutatea lui, dar acesta feri mișcarea cu atîta dibăcie, încît

¹ *Hellanodici* — cei zece judecători (arbitri) aleși, care supravegheau desfășurarea corectă a luptelor în arenă și-l proclamau pe învingător.

Polydamas se rostogoli la pământ în hohotele uriașe ale privitorilor. Criton nu pierdu vremea și, aruncat asupra lui, punindu-i mâna-n beregată, căută să-l lipească cu umerii la pământ. Vinele colosului se umflară ca niște coarde, și roș de minie, sprijinit în creștet și cu pieptul arcat, cu mâinile puternice ca niște rădăcini înfipite-n nisip, gifăia; și nemai-avînd alt mijloc de scăpare, cînd Criton se pleca peste el, se smuci deodată cu putere și-l mușcă de umăr.

O dungă de singe se ivi și păță deodată tot brațul lui Criton; gloata scoase un urlat sălbatec, în care se amestecau tot soiul de invective și insulte la adresa eroului lor iubit.

Pherenike simți și ea durerea, parcă ar fi fost și ea mușcată la umăr, și privi înainte, apăsîndu-și cu pumnii încheștați sinii ei de mamă care se umflau de emoție sub tunica strîmtă de gymnast. Bătrînul, care-o însoțea, îi puse mina pe umăr și o sili să se așeze la locul ei ca să nu se trădeze.

Dar atleții erau iarăși în picioare unul în fața altuia. Polydamas, printr-o sfortare supraomenească, izbutise să scape din încheștarea lui Criton, și acuma, încordat de furie, cu mușchii însingerați și întinși ca niște frînghii, cu picioarele sprijinite în pământ asemenea unui copac puternic, aștepta sub risetele mulțimei minutul ca să atace din nou pe Criton. Acesta însă, la vederea singelui ce-i curgea de-a lungul brațului, se năpusti orbiș și, trecînd fulgerător un braț după grumazul protivnicului, îl atrase spre el. Trupurile lor se făcură una ca o bestie cu două capete și se prăvăliră iar la pământ. O clipă Criton dispăru cu desăvîrșire sub masa colosului, dar după o secundă, ca un șarpe alunecos, trupul lui zvelt se furișă repede subsuoara lui Polydamas și cu o mișcare-ndărăt îl întoarse pe acesta și-l culcă cu umerii la pământ.

Hellanodicii ridicară brațul, proclamînd izbînda; și gloata, care umplea amfiteatrul, țipa, urla, bătea din palme și din picioare, într-un delir cum nu se mai văzuse în stadiul Olimpiei.

Atunci Pherenike, nemaiputîndu-și stăpîni bucuria, respinse brațul bătrînului care cerca să o oprească, își făcu loc prin mulțime și, coborînd în goană cu părul ce i se despletise în învălmășală și-i cădea pe umeri, se năpusti fără de veste drept în arenă ca să-și îmbrățișeze fiul.

Criton, încremenit de groază, o primi la pieptul lui, căutînd parcă să-i facă cu brațele lui puternice un scut de apărare.

Hellanodicii se ridicară severi în tribunele lor, și norodul, nedumerit la început, văzînd această femeie care călcase porunca zeilor, porni întîi să murmure, apoi murmurul se schimbă în strigăte și o furtună de injurii se dezlănțui și cuprinse de sus pînă jos tot amfiteatrul. Brațe amenințătoare se mișcau în aer și pretutindeni se auzea strigătul:

— La moarte! La moarte!

Dar la un gest al celui mai bătrîn dintre hellanodici, furia mulțimii se potoli ca prin farmec, și la vederea acestei mame care, cu prețul pedepsei de moarte, venise tocmai din Rodos ca să-și vadă fiul biruitor și nu se putuse stăpîni să nu alerge să-l îmbrățișeze, ca pe vremea cînd era copil și-l scăpa de la vreo primejdie, ochii tuturor se umeziră.

Și mulțimea asta care cu un minut înainte proferase strigătul de „moarte!” făcu gestul de iertare, aclamînd pe Criton care primise o răsplată mai de preț decît însăși ramura verde de măslin tăiată din copacul lui Heracles...

IDOLUL

Sunt întîmplări miraculoase în viața aceasta, care te pun pe gînduri și trezesc în tine sufletul omului primitiv, și de-aici nevoia de o veșnică adorare neexplicabilă. Un idol își avea desigur rostul lui în vremile cînd omul nu-și da seama de elementele naturii: lemnul, lutul sau piatra prindea o formă, modelată după puterea și dibăcia mîinilor grosolane de pe atunci, spre a comemora un ceas fatal înlă-

turat. Bunii troglodiți au temut focul ori revărsările, pe cei mai mari în talie ca dinșii, ca uriașul mamut sau ursul cavernelor: împotriva lor frica a plăsmuit imagini și chipuri cărora le împrumutau puteri nebiruite, și e probabil că în peșterile de piatră în care trăiau, la lumina nesigură a unui biet foc de găteje, își trudeau mintea lor neguroasă să reducă la proporții minime acel talisman apărător de primejdii pe care să-l poată purta cu dinșii pretutindeni în contra morții ce-i pindea sub atâtea înfățișări diferite, în lupta lor grea pentru viață. Triburile sălbatice de astăzi poartă încă asupra lor, fie la git, fie la mini, astfel de podoabe aducătoare de noroc... Când idolii s-au năruit, creștinismul a dat crucei puterile lor miraculoase, a ridicat-o pe clopotniți, i-a dat locul de cinste în casa fiecărui și, reducînd-o la proporții de giuvaer, a atîrnat-o de gîtul tuturor celor ce au îngăduit-o și n-au preferat s-o ducă în spate...

Trebuința veche de a idolatriza ceva, în afară de cruce, însă, încă n-a dispărut în fișecare din noi. Credințele deșarte au făcut pe jucător să păstreze asupra lui cine știe ce monedă găurită; pe cei întorși din hagiatic, o fărâmatură de lemn sfînt; pe amarez, o mănuișă sau o floare uscată; pe negustor, o frîntură de potcoavă și cîte altele, în cari să creadă și fără de cari să nu îndeplinească nimic decisiv în viață, să nu pornească la drum, să nu înceapă o întreprindere și să nu se simtă în siguranță nicăiri.

Gîndurile astea îmi vin în minte trecînd printr-un muzeu arheologic și punîndu-le în legătură cu o întîmplare miraculoasă la care am asistat sunt mulți ani acuma.

Eram o ceată de prieteni, printre cari și un arheolog pasionat, la o moșie din județul Vasluiului, renumită ca stație preistorică, unde s-au găsit multe lucruri care stau astăzi prin vitrinile necercetate ale muzeului nostru din București. După sălașele cu întăriri de lut și nuiiele arse, un cînoscător putea treptat să urmărească viața, să găsească în sat, la țărani, și să reconstituie civilizația străbătută de-a lungul vremilor, de la ciocanul de silex pînă la inelele și

pieptărașele de bronz ce slujeau frumoaselor de pe atunci, care desigur pentru ispita bărbaților aveau și ele podoabele lor.

Arheologul nostru avea un plan amănunțit asupra acestor stații și căuta să facă un studiu plin de erudiție asupra tracilor și așezării lor într-o anumită zonă a țării noastre. Lucrurile acestea nu ne prea interesau pe noi; eram tineri, zburdalnici, bucuroși de aer liber, de viața ce-o trăiam, nepăsători atît de timpurile ce erau să vie, cit și de acele pe cari le înghițise pămîntul.

Dar cum savantul nostru era încăpățînat, ca să nu ne întrerupem cheful, într-o zi am luat lăutarii cu noi, cari pe acolo sunt vestiți. Căci în împrejurimile acelei moșii e o colonie întreagă de lăutari, un fel de academie de muzică populară, ai cărei discipoli învață dibla ori ghitara din tată în fiu, nu lucrează pămîntul și se imprăștiie prin țară, revenind arar să moară la căminul unde au văzut lumina zilei...

Urcați în căruță, cu săpi, cu tîrnăcoape, cu site pentru a cerne pămîntul, glumind și cîntînd, ne-am oprit pe un tapșan, unde tot soiul de hîrburi, de oale și ulcele de lut ars zăceau la suprafața pămîntului, ca după cine știe ce ospăț întrerupt și sfărîmat de goana năprasnică a unor năvălitori.

O dată solul cercetat, cu toată neîncrederea noastră, începurăm să săpăm, sub comanda maestrului — și asta mai mult ca să-i facem plăcere și să rîdem. El însă cerceta, scormonea, vintura, cernea și din cînd în cînd alegea din țărîna dată la o parte hîrburi, pietre, bucăți informe, cu o vădită satisfacție.

De la un timp însă, un vînt puternic se stirni și niște nouri mari, ca o caravană grăbită, se arătară în zare. Aerul se răcori brusc, și noi ne oprirăm din lucru, socotînd că ar fi mai bine să renunțăm la oalele vechi și hîrbuite pentru cele pline de acasă. Greva generală deci fu decisă.

Înainte de a azvîrli tîrnăcopul, unul dintre noi scoase atunci din malul deschis un idol mic de lut, ciunt de-o mîină și de-un picior, dar încolo destul de bine păstrat. Discuții diverse se născură, și cum savantul nostru, în omnisciența

lui, afirmă fără ezitare că figurina aceasta bizară era un idol înălăturător de primejdii, fericitul descoperitor i l-a cedat rizind, urîndu-i să-l poarte fericit.

În vremea asta însă cerul se acoperise și o scăpărare vie de fulger, ca dintr-un amnar uriaș, lumină această scenă de profanare preistorică. Și cum o ploaie piezișă începu brusc, fiecare se aciuă pe unde putu.

Cel din urmă care cedă terenul a fost, firește, pasionatul arheolog. Când văzu însă că-l răzbește furia apei, zvirlu în fine hirlețul și, luîndu-și idolul, alergă sub adăpostul unui stejar înalt care lupta singur în cîmp, izolat de restul dumbrăvei.

Dar abia ajuns acolo, o lumină mare se făcu și trăsnetul înfășură stejarul ca un foc de artificii, profilîndu-l pe cer cu ramurile aprinse într-un potop de schinte și frunze spulberate.

Și cînd toți îl socoteam pierdut, arheologul nostru, teafăr și neatins, ținînd încă idolul miraculos în mină, ieși înlăturînd perdeaua de fum...

De atunci cred în lucrurile ce mă-mpresoară și cu care trăiesc; le împrumut virtuți după întîmplări și pășesc cu respect prin sălile vechi din muzee, pe lîngă vitrinile în care dorm figurinele de lut iniforme, pe care le-au patinat veacurile în mormintele unde au dormit îngropate și care au slujit și au înălăturat cine știe ce primejdii și dureri care astăzi nu mai sunt.

AL DOILEA COLONIZATOR AL DACIEI

Într-o dimineată de primăvară a anului 18..., pe un tîpșan al moșiei Cornești, din județul Iașilor, ca în balada meșterului Manole, un isna¹ de meșteri mari băteau țărui, întindeau sforile ca să măsoare locul, socoteau și însemnau

¹ Isna¹ — breaslă; aici, grup.

cu hîrleţul cu un aer tainic şi grăbit, spre mirarea paşnicilor locuitori de pe vremea aceea. Apoi, cuptoare de cărămizi umplură locul, arzînd mocnit săptămîni întregi, harabalele aduceau lătunoaie şi scînduri, căruţe pline de nisip scîrţîind presurau drumul, schele se ridicau pretutindeni, varniţele clocoteau pufnind în stropi albi, sitele de sîrmă dîrdîiau alegînd nisipul şi un zgomot plin de o viaţă care naşte, umplea văzduhul de dimineată pînă seara. Ciocanele băteau, maiurile greoaie de lemn icneau, ferestraiele gemeau împrăştiind în aer puzderia de tăriţe a scîndurilor, poruncile imperioase îndemnau la muncă, şi toţi lucrau cu un zor nemaipomenit la înjghebarea unui sat model ce se înălţa ca prin farmec.

Şi iată că într-o amiază, cînd satul acesta pustiu strălucea la soare cu zidurile lui albe ca zăpada, cu acoperişuri mărunţ şi ndrilit pe cari filfiau steguleţe şi se legăneau în bătaia vîntului cununi de stejar — uliţa dreaptă şi frumos bătută spre care ferestrele largi priveau uimite de-o parte şi de alta fără de veste se umplu de o zarvă de glasuri străine, de o năvală de emigranţi în haine pestriţe, în culori strigătoare; bărbaţi cu pălării garibaldiene, cu surtucul de-a umărul, cu lulele mari atîrnate în colţul gurei, cu plete revărsate pe umeri, gesticulînd viu alături de femei cu bari-zuri şi rochii de toate culorile, cu figuri energice, cu cercei barbari ce li spînzurau de urechi în trei rînduri de inele, cu salbe de mărgean roşu, cu pieptănături complicate, cu pieptarele strînse pe trup, tirînd după ele o liotă de copii nespălaţi cari urlau şi se hîrjoneau ca nişte draci.

Pînă în seară satul acela pustiu sub cerul albastru şi liniştit al ţării noastre se însufleţise ca prin farmec de viaţă, luînd înfăţişarea unui pitoresc cartier transteverian¹.

După multă sfadă şi ciorovăială, fiecare cap de familie cu copiii lui îşi găsise vatra, dimpreună cu vitele, plugul

¹ *Transteverian* — de dincolo de Tibru.

și toate uneltele trebuincioase muncilor, pentru care fusese adus.

De dimineață, ogeagurile, răsfirînd dunga lor de fum, dedeau de știre că o viață s-a aciuat acolo.

Căsuțele băștinașilor, risipite sub umbrare, priveau parcă uimite spre satul acesta nou, și oamenii, în portul lor străvechi, ieșise la drum să vadă pentru ce ispravă veniseră din țara lor și cum știu să lucreze acești venetici în haine nemțești. Steteau și cătau cu gura căscată la șirul lung de harabale, trase de boi înhămați la fel cu caii și în care, sprijiniți de draghinele¹ înalte, bărbați și femei ieșeau din sat cîntînd în cor vreun cîntec din țara lor.

Zi cu zi tot soiul de legende luau naștere și se răspîndeau pe socoteala intrușilor, de-o pildă că ar fi mîncînd mortăciuni, că s-ar fi hrănind cu broaște și cu rîme, astfel că, de la început, toți îi ocoleau și se fereau de „talieni“ ca de niște oameni spurcați.

Munca acestora, felul lor de a lucra pămîntul, de a prăși cu plugul popușoaiele, de a secera griul, de a-l lega în snopi, toate obiceiurile și tradițiile răsturnate îi pusese rădăcini pe gînduri.

Veneticii, însă, cît ținea săptămîna, își căutau de treabă. Erau muncitori harnici și știau să lucreze; săpători iscușiți, alcătuiseră pe un șes din vecinătatea a două iazuri un întreg sistem de irigații, de canaluri ce se întretaiau, aducînd apa ca să adape, după un sistem periodic, pămîntul în care pentru înția dată în țara românească avea să crească orezull!

Și într-adevăr sămînța aceasta neobișnuită prinse rod în brazda unde fusese aruncată — și acuma un lan frumos cu păiușul puternic, cu spice mari, uimea lumea care venea de pretutindenea să vadă această minune de holdă, din care într-o zi însuși măriia sa vodă era să mănînce pilaf!

¹ *Draghină* — loitră, partea laterală a căruței.

Duminicile însă, cînd în satul mic cîntau lăutari și ai noștri se strîngeau la horă, străinii cei tineri și neînsurați, sfîșioși mai întîi, se încumetau să privească, apoi încetul cu încetul, atrași de frumusețea și de noutatea jocurilor, îndrăzneau să se amestece, gelozii furtunatice nășteau și, alcoolul ajutînd, bătaii năstrușnice, la care de multe ori lua parte tot satul, se iscan, nepotolindu-se decît la ivirea autorităților.

La început nu era zi de sărbătoare lăsată de Dumnezeu, fără ca procurorul să nu fie chemat de urgență de la Iași. „Talienii“ scoteau cosoarele lor, românii năzuiau la chică și nu rareori se făcea moarte de om.

Anii însă trecînd, prietenii se născură și generațiile nouă se înfrățeau; vedeai copii de țaran vorbind limba lui Dante și progenitura celorlalți rostind neaoș românește; idile înflorau și isprăveau prin căsătorii, și timpul și norocul dacă ar fi ajutat pe proprietarul, care din lipsa de brațe adusesese pe acești frați îndepărtați, o nouă și spontană lume ar fi împoporat locurile acelea...

Dar soarta, care — după cum se știe — s-a arătat atît de vitregă față de primele colonii aduse de împăratul Traian, n-a fost mai prietenoasă nici cu acest al doilea colonizator al vechei noastre Dacii!

Un șir de întîmplări, de bancheri veroși, de oameni hrăpareți, de politicieni nesăturați, ca o năvală de barbari, au hotărît de soarta acestei colonii.

Colonizatorul s-a ruinat, și-n urma morții lui neașteptate, Corneștii au căzut pe mini străine; iar italienii cari prinsese dragoste de pămîntul lucrat ani întregi de zile, legați de copiii născuți acolo, s-au văzut nevoiți să-și ia lumea-n cap și să se așeze pe pămîntul mai găzduit al Dobrogei, la Cataloi, unde ei și urmașii lor trăiesc și astăzi.

Pe urma lor, casele care străluceau la soare cu zidurile lor albe, rămase pustii, au stăruit o vreme și apoi una cîte una s-au dărîmat și s-au făcut una cu pămîntul.

Iașul n-a mai văzut în zilele de sărbători, pe străzile lui tihnite, amestecul pitoresc și gălăgios, după care se țineau copiii de prin mahalale; la Cornești au amuțit pentru totdeauna corurile vesele, copiii de țară au uitat limba lui Dante și numai un cimitir întreg de oseminte mai păstrează pe lespezi și pe cruci trecerea acestor coloniști fără noroc...

Aibă-i aminte savanții noștri epigrafiști și arheologi — și dacă peste ani de zile întâmplarea îi va aduce prin acest Campo Santo, de vor găsi vreun nume sonor săpat pe vreo piatră, nu-l însușească cine știe cărui legionar roman, care a luptat acuma ani o mie...

POVESTEA UNEI CONSOLE

Sunt lucruri care dăinuiesc și pe care parcă un tăinuit destin le ocrotește și le păstrează pentru cine știe ce scop ascuns, după care brusc le nimicește și le face să dispară. Ce legături obscure sunt între viața lor și-a noastră, ce înrudire neînțeleasă; ce le putem noi împrumuta și ce ne pot da ele în schimb, ce atracții și energii latente dorm în ele și în noi — nu știu.

În seara asta posomorită de septembrie, în lumina îndoiasă care se strecoară pe geamuri și se tirăște încet, umplind odaia în care stau, simțesc că tot mobilierul acesta de hotel îmi e străin și toate lucrurile care mă înconjoară au ceva ursuz și parcă suferă de a nu fi putut lega nici o prietenie cu nimeni, de-a fi rămas singure și nemângăiate pe urma atitor vieți care s-au aciuiat o clipă și-au plecat aiurea.

Ceva din singurătatea unui cuib gol mă-mpresoară... Și-o amintire ciudată mă tulbură cu misterul întâmplărilor abia întrezărite și rămase numai pe jumătate înțelese. Mintea nu are ce vedea aici, simțurile singure percep și parcă luptă să înțeleagă, dibuind o înrudire cu o lume alături de a noastră, în care poate ochii închiși văd mai bine.

Da, mintea nu are ce vedea aici, altfel nu mi-aş putea explica povestea plină de mister a consolei care mă urmăreşte în seara asta.

În amintirea mea trăieşte, de copil, şi în oglinda ei ovală, înainte de a mă oglindi eu, s-au privit mama, şi înaintea mamei, străbunii cari nu mai erau de mult pe lume.

Ea dăinuia, răsfringînd în apa ei şi mărinind parcă cuprinsul iatacului liniştit în care mi-am petrecut copilăria. Lemnul de *acajou* roşu, din care era făcută, strălucea curat şi neatins de vreme, săltăraşele ei, care găzduise lucruri şi amintiri scumpe, miroseau frumos, îmbibate de un parfum necunoscut, adus de mama din Orient. Stilul ei arhaic, cu colonade meşteşugite, tăbliţa care se trăgea de sub placa de marmură şi pe care învăţasem să scriu — toate rămăseseră intacte şi ca nouă.

Tot se vestejea împrejurul ei, covoarele păleau cu anii, mobilele noi luau locul celor vechi, tot alte portrete se schimbau prin rame şi ea pe toate le răsfrîngea cu aceeaşi nepăsare şi rămînea la locul ei neatinsă.

Au venit ani grei pe urmă; mama a închis şi ea ochii, şi într-o zi gospodăria veche s-a risipit, şi altele nouă s-au durat, ca la o casă unde sunt mai mulţi fraţi.

Eu am plecat în lume şi nu mi-am mai oglindit ochii în misterioasa ei apă străvezie. Mai străină şi mai arhaică între mobilele de stil nou de atunci, ea şi-a luat locul ei într-un ungher în casa unuia dintre fraţi.

Oglinda ei ovală avea ceva şi mai misterios parcă de multe lucruri ce le văzuse, de multe feţe ce le răsfrînsese; săltăraşele ei răspîndeau tot aceleaşi miresme care-mi evocau de multe ori anumite ceasuri din viaţa mea.

În iatacul străin mie, celui rătăcit prin lume, două fetiţe se jucau acum pe covor, clădind palate din cărţi de joc, şi consola le prindea parcă cu drag în rama ei, ea care ne văzuse pe noi clădind, ca şi ele, aceleaşi palate îrecătoare...

Și anii iarăși au trecut și ea și-a urmat stăpînii din loc în loc, supusă și ea fluctuațiilor unei vieți de magistrat aruncat de la un colț de țară la altul — și pretutindeni, la răstimpuri, am revăzut-o cu bucurie și cu o grijă din ce în ce mai mare. Îmi era ca o rudenie, ca o prietenă bună, ca singura prietenă rămasă din alte vremuri, care-mi știa trecutul meu și care parcă mă întinerea cînd priveam într-însa, căci mă făcea să-mi amintesc chipul meu de copil.

Și într-o zi, după ce o uitasem aproape, întîmplarea iar m-a făcut s-o regăsesc într-o casă de țară unde sta acum una din cele două fete care se jucau odinioară pe covor.

Picasem rău, că nimeni, și mai puțin stăpîna de gazdă care era în ajunul unei nașteri, nu putea să-mi poarte de grijă...

Mi se dăduse o odăiță mai retrasă, chiar odăița în care bătrîna consolă se odihnea acum într-un ungher, după atîtea călătorii și mutări.

În căsuța izolată, umbrită de nuci bătrîni și negri și împrejmuită de podgorii, noaptea aceea de toamnă umedă și plină de freamăt, cu fulgerări depărtate, parcă sporea neliniștea și misterul plin de evlavie ce domnesc întotdeauna în preajma venirii unui oaspe nou pe lume.

Toți ai casei vegheau, așteptînd ușurarea.

La fereastra iatacului meu noaptea era atît de neagră și de opacă, încît ai fi zis că fereastra-i zidită. Creanga unui măr, care-l văzusem de cu ziuă, într-un tîrziu însă băt看 ca un deget uscat care cheamă.

O luminare sta aprinsă pe consolă și se răsfrîngea în oglinda ovală. Flacăra ce se subția tremura și apoi rămînea iarăși nemișcată.

Un sentiment ciudat de regăsire mă chema lingă consolă; o toropeală însă nebirită mă pîronea locului pe sofaua pe care eram culcat. Aș fi vrut să mă scol și s-o văd de aproape, să mă privesc în apele moarte ale oglinzii, să cercetez iarăși săltarele parfumate, dar o putere mai mare mă oprea.

Într-un tîrziu aţipisem, dar deodată prin somn parcă simţii din nou chemarea ei... şi atunci un sunet sec de sticlă ce se sfarmă trezi singurătatea iatacului.

Luminarea ardea cu flacăra încremenită parcă; şi ovalul oglindei, în care odaia nu se mai răsfrîngea, rămăsese ca un ochi gol. Cioburile schinteiau risipite pe covor, şi liniştea neţărnută ce impresura casa se închegă din nou.

Ce potrivire ciudată m-a adus ca să fiu de faţă la nîmicierea acestei vechi oglinzi tocmai în noaptea cînd un nou născut venea, pe lume?

A cui era puterea aceea tainică ce mă chema?

Cîte primejdii n-a ocolit sărmana consolă în necontenitele ei călătorii dintr-un oraş în altul, din casă în casă, pînă n-a ajuns aci? În cîte nopţi n-au ars şi s-au trecut luminările în faţa oglinzii, fără să-i căşuneze? De ce tocmai în noaptea cînd mă găseam acolo a biruit-o flacăra şi-a sfărîmat-o în fîndări? Şi ce legătură ascunsă putea să fie între cel ce venea pe lume în noaptea aceea şi această oglindă? De ce n-a mai vroit ea să răsfrîngă şi ochii acestui ultim venit, după ce răsfrînsese chipurile noastre ale tuturor?... Îşi împlinise ea menirea ei? Prezidă vreun mister ascuns viaţa lucrurilor?...

DIN LUMEA PARCELOR

Într-o mahala a unui oraş de provincie, unde viaţa e tîhnită încă şi patriarhală şi mai vezi case vechi cu streşini mari şi parmacicuri turceşti, pe o ulicioară pe unde nu trec nici tramvaie, nici trăsuri şi e o linişte desăvirşită, tulburată numai de glasul clopotelor şi de toaca ce sună eterna utrenie şi vecernie, locuiau odată trei prietene bune, avîndu-şi casele în vecinătate.

Vîrsta lor la un loc putea să facă trei secole, şi timpul, acest sculptor minunat, izbutise în sfîrşit să le modeleze aproape aceeaşi mască.

Semănau una cu alta și la gesturi și la ticuri, trăind de ani nenumărați aproape nedespărțite în casele lor cu grădini umbrite de pomi sădiți de ele în tinerețe.

Grija vieții zilnice nu le tulbura, fiecare din ele avînd oarecare stare, și apoi trebuințele lor, la vîrsta ajunsă, erau așa de neînsemnate, că nici n-aveau pe ce risipi.

Erau o curiozitate a orașelului, și un hazliu dăduse chiar ulicioarei unde locuiau bătrînele porecla de „strada celor trei Parce“.

Dar ele trăiau în lumea lor, crestînd dungă peste dungă pe răbojul vremii.

Umbra bisericii cu turnurile ei vechi se-ntindea de dimineață peste strada tăcută; o portiță scîrțîia, și, ca o păpușă demodată, coana Frosa pornea cu pași mărunți, trecea ulița cu mersul ei ferit, dispărea pe un gang, la coana Maria, zăbovea o clipă în căsuța cu mușcate roșii la ferești și cu leandrii în cerdac, ca să reapară în două ipostaze.

Umbrele lor subțiate și bizare se mișcau cu ele de-a lungul zidului, și pantofii de pîslă parcă nu duceau pe nimenea, așa de puțin zgomot făceau.

În curtea bisericii, pietruită cu bolovani și năpădită de iarbă, după ce făceau o cruce mare, apucau la dreapta și pe-o cărăruie de lespezi albe înaintau vorbind spre casa tihnită cu parmaclic de sticlă colorată în care stătea coana Elencu.

Un clopoțel suna prelung și cu răstimpuri; ușa se deschidea încet, și treimea, fericită de a se reîntocmi în fiecare zi la același ceas, începea să pună la cale pomelnicul de întîmplări și de povestiri ce era însăși viața lor.

Sub iconostasul cu icoana îmbrăcată în argint, simburul de foc al unei candelă spînzurate într-un hîrzob cu lăntușoare aurii împrăștiat în casă un miros stăruitor de untdelemn. Sticlele cu agheasmă stătută și gutuile de pe policioare își amestecau și ele mirosul în aerul închis al odăilor cu geamuri

lipite. Un divan cu trepte acoperit de caşmir ros de vreme, cu nenumărate perne, ţinea peretele din fund.

În jurul mesei rotunde, acoperită cu o muşama, în jelturile cu spezeze mari, trăgîndu-şi cîte-o perniţă la picioare, prietenele se așezau cu oftatul lor obișnuit.

Elencu, cu motanul alb lingă dînsa, trăgea un chibrit, și spirtul prindea să joace cu para lui albastră în jurul ibricului de alamă în care clocotea apa pentru cafea.

Cafeaua aducea totdeauna taifasul ce se învîrtea neschimbat în jurul sănătății. Fiecare povestea pe rînd ce-o doare și asculta cu răbdare pe cealaltă. Mătăniile țacăneau și ceasurile umpleau pe nesimțite măsura vîrstei lor.

Așa, se adunau cînd la una, cînd la cealaltă, și-n afară de mersul regulat la biserică nu se duceau nicăiri.

Dar într-o zi, la sunetul clopoțelului, ușa coanei Elencu rămase închisă și tîrșitul pașilor cunoscuți nu se mai auzi în pridvor. Un pas neobișnuit le umplu de grijă, și-n ușa întredeschisă se ivi capul motanului alb cu mustățile zburlite. Iar după el, fața plînsă a slujnicei.

O dată cu sunetele clopotului de utrenie, sufletul spăsit al coanei Elencu își luase zborul spre cele veșnice.

Și de au făcut cele rînduite lutului și sufletului, după toată cuviința și rostul creștinesc cu pomeni și parastase, au rămas bătrînele în de ele singure amîndouă.

Nu mai băteau acum drumul spre biserică, nu mai călcau pe cărăruia cu lespezi albe, nu mai cuvîntau în trei, pe jelturile vechi, împrejurul ibricului învăluit de flăcări albastre; ei, cum locuiau peste drum una de alta, ca mai tînără, Frosa venea tot ea cu pașii ei mărunți, trecea ulița cu mersul ei ferit și dispărea pe gang în căsuța cu mușcate roșii la ferești și cu leandrii în cerdac.

Cocoțate pe un divan sau în pridvorul umbrit de iederă și îmbălsămat de mirosul florilor ce se ridica din grădiniță, își petreceau zilele. Taifasul mutase locul, dar acuma vorbele

cădeau mai triste și tăceri mari se făceau, a treia nemaifiind să reia firul povestirilor.

Se căinau și oftau, exagerându-și una un reumatism, cealaltă o tuse care-o necăjea de câteva zile, și fiecare se pîndea urmărind pe obrazul și-n ochii celeilalte, în mers și-n mișcări, apropierea morții.

După o noapte de viscol, Frosa nu mai apăru ca de obicei. De la geam coana Maria privi îngrijată în stradă. Afară era alb, și ochii ei bătrîni clipiră de atîta lumină. Troianul crescuse pînă la jumătatea zaplazurilor și urmă de pas nu se vedea pe ulicioara lor neumbată. Și-și făcu socoteala că numai zăpada oprise pe Frosa să vie.

Pe la amiază însă, singurătatea din casă i se păru nesuferită și o neliniște o cuprinse. Pe cînd se gîndea așa, privind pe ferești, o fetiță cu părul bălan și obrajii îmbujorați de frig deschise porțile și trecu strada alergînd spre casa ei.

Coana Maria deschise, apoi dispăru din nou și peste un minut cu cațaveica de-a umere, sprijinită de fetiță, porni să vadă pe biata Frosa care se paralizase.

În patul îngust, gata ca de sîcîm, ființa ei scăzută abia se mai zărea din așternut. Un miros de buruieni de leac îngreuna aerul odăiței cu tavanul jos. În vatră focul bine hrănit se fărîma în jăratec, împrăștiînd scinteii.

Coana Maria se așeză pe dunga patului și cuvintele ei sunară în gol. Frosa nu mai putea răspunde, și numai ochii îi vorbeau, căci peste gura ei se pusese ca o mină brutală ce n-o mai lăsa să spună ce-o doare și ce simte.

Umbrele de la o vreme creșcuseră din unghere, se ridicară și cuprinseseră odăița scundă, numai un ceasornic pe un serin mai ticăia ca o inimă bolnavă. Mirosul de buruieni deveni copleșitor; afară zăpada albă nălucea, și coana Maria, mai privind o dată pe ultima ei tovarășă, își pipăi încheieturile cu oarecare mulțumire ascunsă, se ridică, cercă vreo cițiva pași și-apoi, incredințată de tăria ei, oftă adînc și plecă, trăgînd încetinel ușa după dînsa.

Dar peste noapte se trezi și tot felul de gânduri o frământară până la ziuă. Vechea ei tuse o necăji, și o spaimă tainică i se-ncuibă în suflet. Se gândi: ce-o mai fi făcînd Frosa? Și se hotări să meargă s-o revadă. Apoi, privi troianul de afară și cum un acces de tuse o scutură, nu mai cuteză să iasă. Își făcu un ceai de nalbă și rămase frumușel acasă, mulțămindu-se să trimeată după vești.

Frosa mergea din ce în ce mai rău.

A doua zi coana Maria se deșteptă ceva mai tîrziu ca de obicei și parcă ceva îi spunea să întirzie în așternut. Un zgomot clar de zurgălăi sună afară și lucrul acesta neobișnuit o făcu să-și învingă slăbiciunea și să privească în stradă.

Pe ușa Frosei o draperie neagră se umfla bătută de vînt, o fereastră era deschisă și niște lumînări aprinse licăreau înăuntru. Din sanie se coborau sprinteni doi nepoți ai moartei.

Și atunci, coana Maria cu o mină obosită lăsă perdelele să cadă.

Clopotele din turnul vechi al bisericei înfiorară tăcerea cu bocănitul lor.

Și coana Maria se simți singură ca niciodată.

Murise Elencu, Frosa închisese și ea ochii și numai ea mai rămăsese, părăsită în ulicioara aceea bătrînă, în care trăiseră tustrele cu amintirile și năcazurile lor.

O slăbiciune o prinse și se lăsă domol pe un jelt, cu fața spre icoane. Privi apoi cu duioșie la lucrurile ei vechi, ce steteau neclintite la locul lor de atîția ani de zile, și se gândi pe-a cui mini au să ajungă ele.

Deschise un scrin, cătă la sculele ei, răsfiră o salbă, jucînd-o în lumină, cercă să suridă, și-apoi simți că-i vine-a plinge, dar nu putu să plîngă, căci apele ochilor ei secaseră de mult — și închise scrinul... Ar fi vrut să vorbească, dar nu mai avea cu cine.

Un urit fără margini o cuprinse. Lumea din afară încetase să mai aibă ființă pentru dînsa.

I se păru că lumina scade neobișnuit de repede și un fior o zgudui din creștet pînă în tălpi. Și cum clopotele prinseră iară a se tîngui, înțelese că-i dezlipită de viață și trimise după sfintele taine.

Dar moartea veni mai degrabă decît omul lui Dumnezeu.

SCRISOARE VECHE

Luc-Sur-Mer¹, 15 aug. 19...

Dragul meu...

Vei fi surprins, desigur, că-ți mai scriu după o tăcere de aproape un an și mai cu seamă, că datez scrisoarea de la Luc-Sur-Mer.

Știi bine că după plecarea ta, cu banii ce mi i-ai lăsat, găsindu-mă la adăpost pe cităva vreme, am căutat să-mi întocmesc o viață cinstită, să mă deprind din nou să lucrez.

Mi s-a urit însă degrabă, singură, în apartamentul tău drăguț, în care toate îmi vorbeau de tine și în care n-am clintit un lucru, ci le-am lăsat toate așa cum erau în ziua plecării tale. Am pus numai ceva mai multă ordine, am așezat în rafturi cărțile pe care le-ai lăsat și pe care aveai obicei, în neorinduiala ta, să le împrăștii prin toată casa; am așezat și hirtiile mîzgălite cu slova ta mărunță, versurile tale cu ștersături și îndreptări, din care nu pricepeam nimic, blestematele de versuri, pe care te încăpăținași să le scrii și să le reciți în limba voastră, nopți întregi, la lumina lămpii, nelăsindu-mă să dorm.

Atîta schimbare am făcut; încolo toate sunt tot așa.

Deasupra patului, sub turbanul ei alb, Beatricea Cenci, iubita ta Beatrice, privește tristă ca și mai înainte, cu ochii ei mari, pîrînd că te caută. Ficusul a crescut prea mare, și am fost nevoită să-l scot în balcon. Pe șemineu, tanagraua

¹ *Luc-Sur-Mer* — stațiune balneară la Canalul Minecii.

din dreapta continuă să-și ducă urna ei funerară, luându-și parcă aere de circumstanță de câte ori mă uit la ea, pentru amorul nostru pierdut. Cea din stînga însă, cu rochia strînsă pe șolduri, încearcă același pas de danț. Vechiul Buddha de bronz, sub patina lui mlăștinoasă, zimbește sarcastic, avînd aerul de a spune că toate trec. În schimb, veselele mele evantaliuri și parasoluri japoneze au reluat în posesie tavanul și părășii, de unde fusese excluse cu atîta indignare de tine în ziua aceea ploioasă, cînd ne-am certat și erai atît de urcios...

Am mai aninat pe ici-colo amintirile mele — „Iarii mei“ —, cum ziceai tu, și alte nimicuri femeiești, dar totuși n-a fost chip să te alung cu desăvîrșire din casă... Ceva din tine dăinuie încă și de multe ori mi se pare ciudat că lipsești...

Și atunci, într-o zi, cineva mi-a bătut în ușă. Acel cineva nu erai tu, ci Enric. Și neavînd ceva mai bun de făcut, am rămas cu el.

Știi însă bine că nu-l iubesc. Nu pot să-l iubesc. E prea supus și prea melancolic. Dar tot e mai bine așa, decît singură.

Deci am rămas cu Enric.

Și zilele au trecut, lungile tale scrisori s-au făcut întăi mai rare, apoi s-au scurtat, pînă au sfîrșit prin a nu mai veni.

Castanul, care atîngea balconul nostru cu ramurile lui negre cînd ai plecat, s-a înduioșat de la o vreme de ploi și de soare și într-o zi a prins să înverzească, a-nflorit, și-a risipit florile și mai deunăzi, cînd am văzut că începe iar să prindă rugină, m-a apucat un dor așa de nebun de tine, încît am început să plîng.

Mi-am adus aminte de mare și de luna fericită pe care am petrecut-o împreună.

Știi cum e Parisul pe vremea asta, cînd vin caravanele de englezi să vadă pe Venera de Milo. Știi ce pustiu și trist e cartierul, lipsit de tinerețea lui obișnuită.

Noroc de Enric, că e un om cu patrimonii. Scurt, ne-am hotărît să plecăm.

Și alt loc n-am găsit mai bun decât Luc-Sur-Mer, unde am fost cu tine anul trecut — lucru pe care, bineînțeles, n-am găsit de cuviință să i-l spun și noului meu adorator.

Și s-a întâmplat așa că vila noastră de anul trecut era goală și, cu toate stăruințele lui Enric, care găsea că e prea răzleată și-n bătaia vântului, am izbutit să-l fac s-o închirieze.

Îți inchipuești tu fericirea mea cînd am dat cu ochii de ea. Țineam la braț pe Enric și mi se părea că ești tu.

Proprietăreasa s-a uitat mirată, a zîmbit și n-a spus nimic.

Am urcat treptele sus, în iatacul tapitat cu motive decorative de romonite; în vasele mari de Saxa am găsit aceleași mănunchiuri de ierburi uscate. Proiectilul nostru favorit de pe divan, adică perna cu papagalul multicolor cu ochii de mărgea, m-a făcut să rîd, și la întrebarea lui Enric că de ce rîd, i-am spus să întrebe pe papagal.

Am deschis geamurile, și aerul mării sărat a venit pînă la mine, mi-a amestecat bucele ca și-n ziua aceea cînd le-am deschis împreună. Și o lacrimă mi-a curs fără voie de-a lungul feței. Și dacă Enric m-a întrebat de ce plîng, i-am răspuns că de bucurie.

S-a făcut seară-ncet apoi, și raza unui far s-a aprins deodată aruncînd o dungă peste mare. Stelele răsăreau și ele. Nisipul uscat de pe plajă scînteia de-o pulbere de cristale de mică... Valurile cîntau și veneau nevăzute pînă aproape de noi, însemnîndu-și neconținut fuga-ndărăt cu o horbotă fosforescentă. Fugeau valurile foșnînd și luminînd pe dună ca-trena unei rochii de femeie...

Fereștile restaurantului unde prînzeam erau luminate și un acordeon își trimetea notele pînă la noi. Și același chelner, care ne servea an, ne-a servit și acuma, zîmbînd și el binevoitor și discret. Am mîncat cu poftă și am fost drăguță cu Enric, ca niciodată.

Cum suntem la 15 august, iarmarocul anual era în toilul lui, ca și an. Am făcut onoare cailor de lemn — ca o adevă-

rată amazoană! Am dat în țintă cu mingile în păpuși, mi-am încercat norocul zvirlind cu belciugele în cuțite — am făcut, în sfârșit, toate prostiile, și Enric era fericit ca un copil.

Apoi ne-am depărtat pe plajă, știi unde începeau grotele și vuia marea sub bolți cu glasuri de orgă, și cum era pustie plaja, ne-am așezat în locul nostru obișnuit, unde făceam cursele noastre de crab, în toate diminețile, după pescuit, și unde ne iubeam în toate serile sub bolta largă a cerului...

Întunericul amestecase liniile. Nisipul pe care ne așezasem era cald încă, asemeni unui trup viu, și mi-am răzemat capul pe genunchii lui Enric, privind în sus, la furnicarul de stele. Apoi mi-am închis ochii, i-am pus brațele pe după git, cum ți le puneam și ție, și l-am iubit, cum ne iubeam noi amândoi, în timp ce marea înainta mereu în creștere... Iar el, nebun de fericire, mă săruta, neștiind, prostul, că dacă venisem la Luc-Sur-Mer, venisem pentru că mi-era dor de amintirile mele, că pe mine venisem să mă regăsesc și că acel pe care l-am iubit așa de pătimăș în seara aceea sub bolta largă a cerului, când marea cînta, erai tu — și nu el...

BULLIER

Viața e un amestec de ceasuri vesele și triste, de aceea, firește, ne va fi îngăduit de multe ori să părăsim gravitatea și să ne amintim de lucruri și întâmplări care ne-au distrat o clipă în vârtejul anilor.

Amintirea pe care vreau s-o evoc e comună multora, bărbați gravi astăzi, simandicoși profesori, iluștri demnitari și atitor altora cari au avut prilejul sau rente proprii ca să trăiască la Paris. Voiesc să vorbesc de faimosul local de petrecere *Bullier*, despre care jurnalele din toată lumea aduc vestea că a fost dărîmat.

Eminescu, într-una din satirele sale, vorbește cu o sfință indignare de vestitul bal Mabil, pe care desigur că nu l-a văzut și nu i-a putut pricepe farmecul. Tinerețea își are și ea drepturile ei. Danțul e o manifestare primitivă a dragostei de viață: pasul și ritmul, ciștigat mai tirziu, ascunde în fond aceeași pornire.

Și la *Bullier* se danța.

Dasupra portalului vastei clădiri, sub care atîția din noi au trecut, deși s-ar rușina astăzi poate s-o spună, vigilentul cucuș galic părea gata să-și trîmbe nota lui sonoră, apelul lui plin de veselie. Inscripțiile nu lipsesc de pe monumentele publice de la Paris, și o întreagă literatură latinească, de maxime, s-ar putea învăța de trecătorii cari nu le-au învățat la școală. Sub corabia tradițională care mai figura dasupra portalului, pe crestele unor valuri întărtate, sub această emblemă a orașului Paris, puteai citi frumoasele cuvinte: *Fluctuat, nec mergitur*¹, de care te mirai ce caută pe frontispiciul unui local al atîtor naufragii sentimentale...

De la intrare o gălăgie drăcească îți lua auzul. Un amestec, o harmalaie, un tumult, o dezlănțuire neînchipuită te făceau să te oprești pe scări și să privești uluit.

Arca lui Noe desigur nu avea un aspect mai variat, cu toată felurimea dobitoacelor curate și necurate căroră le dăduse o așa de largă găzduire. Toate continentele își dădeau întîlnire, reprezentanții tuturor raselor și națiunilor se-nfrățeau într-o cacofonie universală. Auzai toate graiurile și dialectele, de-ți venea să crezi că retrăiești momentul acela suprem cînd s-au amestecat limbile în turnul lui Babel.

Pe-o estradă, în stînga, orchestra compusă mai mult din alămuri făcea un scandal nemaipomenit; tromboanele mugeau ca niște elefanți hămesiți; talgerile schinteietoare, lovite frenetic, scoteau un zgomot spart; flautele șuierau ca niște sirene disperate; tobele băteau ca la mezat; triumhiurile

¹ E bătut de valuri, dar nu se scufundă (*lat.*); deviza Parisului, a cărui emblemă este o corabie.

metalice zîngăneau — dezlănțuind toate laolaltă o muzică infernală sub bagheta agitată a capelmaistrului, care părea un Scaraoțchi ce chinuiește o turmă de epileptici.

Și în ritmul acestei muzici, în vasta sală luminată de girandole albe, fantasticele părechi într-un vîrtej nebun de culori, în vîntul ridicat de fustele dănțuitoarelor, se-ngemănau, se desfăceau, se legănau pe șolduri, legau ghirlânzi și porneau în farandole sălbatice, cotind, lovind, îmbrîncind în dreapta și-n stînga, ca un alai de Sabat. Glume triviale, hohote de ris, strigăte de bestii, chiote de bețivi păreau că luptă să acopere orchestra, și-n goana alaiului aceleia profiluri bestiale se luminau, ochi bizari te aținteau o clipă, un umăr gol, un grumaz alb răsărea, și toată gama mirosurilor și a parfumurilor trecea într-un necurmat și amețitor vîrtej.

În jurul meselor de pe estrade, frumoasele ajunse coborau — mai cu seamă joia — din toate cartierele, în ținută de gală, împodobite cu toată zestrea desfriului lor obraznic, cu dunga de *kohl* sub pleoape, cu aurul pe danture, cu smalțul proaspăt pe obraji. Băuturile felurite licăreau în pahare, multicolore ca și inelele de pe mini. Evantaliurile băteau, și frumoasele, care-și făcuseră stagiul de mult în arena *Bullier*-ului, priveau cu un fel de compătimire amestecată cu invidie biruitoarea tineretă ce se perinda zgomotoasă pe sub ochii lor obosiți.

Duminicile, arareori, se întîmpla să se rătăcească și cite-o nuntă, venită din Mont-Rouge sau din Gobelins, cu soacră, socru, nun și nună, mireasă și mire cu invitații lor onești, să-și termine seara dănțind. Vai, atunci, de nesocotita soacră ce se rătăcea de ceilalți nuntași! Nebunele de fete, ca un stol de rîndunele cînd prind o bufniță, o împresurau în horă, prinse de mini ca niște elfe dezmațate, îi închideau drumul cînd voia să fugă, o strimbau apostrofînd-o cu toate glumele și invectivele de circumstanță, în aplauzele și hohotele de ris ale mulțimei.

Ele, care practica amorul liber, firește că nu admiteau pe acești gravi reprezentanți ai amorurilor coniugale.

Dar asta se întîmpla rar.

Mai dese erau bătăile însă: acele de pălărie erau arme redutabile, și vai de cine nu-și avea părul lui propriu! Dar acestea erau niște simple fapte diverse, gelozii trecătoare, neplăceri domestice, războaie intime, care nu împiedecau orchestra să urle și pe ceilalți să petreacă înainte.

În fund, prin boschete, grădina adăpostea perechile sentimentale; eterna idilă înflorea la lumina discretă a becurilor Auer. Conciliabule misterioase, tirguieli, jurăminte efemere, întâlniri neașteptate, scene duioase, lacrimi, întrevederi de adio și împăcări, toate se puneau la cale în îngăduitoarea grădină. Românii, bineînțeles, nu lipseau, și tipul nostru oacheș avea mare trecere. Negrul bronzat, de asemenea, era foarte apreciat. Spaniolul, temut; francezul, ca tip autohton, foarte puțin căutat.

Și acumă că s-a năruit pentru totdeauna baratca aceea bizară și s-au stins luminile, și-ă tăcut diabolica muzică, și au trecut anii cu grămada peste mulți din cei ce au văzut-o, dacă am scris aceste rânduri de pomenire este că am vrut să fac o plăcere multora care știu că-și vor aduce aminte cu duioșie de un ceas bun petrecut în viața lor, de cine știe ce ochi albaștri iubiți o clipă, de cine știe ce jurămint pe care nu l-au ținut...

Am făcut-o pentru că am vrut să le aduc aminte că au fost tineri, au dansat, n-au avut griji, au iubit, și n-au făcut tocmai rău — căci tinerețea este în adevăr neprețuită.

TAINELE CELEBRITĂȚII

Mare lucru mai e pe lumea asta și dorința de a te face celebru! Aceasta implică, bineînțeles, muncă, străduință, încăpăținare și cheltuială de energie peste seamă, căci a te trezi celebru într-o bună dimineată este un paradox, în afară doar de a fi genial sau de a comite o crimă monstruoasă și a lăsa pe urmă să te vehiculeze presa avidă de știri senzaționale.

Sunt unii însă cari mulțămită ziarelor au ajuns dacă nu celebri, cel puțin să-și creeze un nume și ei prin veșnicile lor deplasări d.p. ca: „simpaticul X a trecut prin cutare punct al țării“, sau că „s-a reintors, după o cură la Marienbad, reluându-și ocupațiunile (?) sale.“ Sau, de pildă: „d. X s-a suit în aparatul lui Bleriot, după cum atestă diferite instantanee expuse, de unde, fără să se expuie oricărei primejdii, a dat toate explicațiile publicului, în timp de trei zile și trei nopți“. Alții forțează celebritatea prin frecventarea oamenilor mari, ca, de pildă, o doamnă, mult călătorită, care ne trimetea — pe cînd eram la *Sămănătorul* — fotografii diferite din diferite țări și continente, fotografii în care chipul domniei sale figura totdeauna, cînd într-o pagodă, oferind crizantele lui Budha, cînd în Egipt, depunînd un lotus la picioarele lui Keops, cînd la Paris, la braț cu Rodin, cînd scriind ce-i dictează Anatole France, îmbrăcat în halatul lui de dimineață.

Un alt mijloc de a te pune-n lumină este și acela de a ține cel puțin o conferință.

Ateneul nostru a fost casa ospitalieră care i-a primit pe toți cei cari au bătut la poarta lui. Oricine a frecventat acest templu al artelor cît de puțin a putut să vadă în lojile din dreapta și din stînga o serie de bărbați cu figurile grave, cari toate au aerul să spună că ei sunt stilpii puternici pe cari se razemă uriașa cupolă.

Te uști lung la cei mai mulți și te-ntrebi: ce-or fi făcut capetele acestea, cari au, ca și marea frescă, un loc rezervat la Ateneu?

Răspunsul e foarte simplu: pacienții aceștia au ținut în viața lor cite-o conferință!

La cîți din ei conferința aceasta unică nu le-a deschis cariera, deși a fost cîntecul lor de lebedă, căci iluștrii pe cari tu, cititorule, îi vezi și-i admiri ca și noi, cînd te duci la Ateneu, sunt în cea mai mare parte postumi! Deci nu pizmui soarta lor! Sau dacă o pizmuiesti cu prețul vieții tale și cu riscul de a deveni un bust după moarte (căci nemurirea membrilor Ateneului e garantată după ultima dispoziție a comitetului),

atunci îți indicăm noi, în mod gratuit, un mijloc care, fără multă trudă, te va pune în postura fericitelor viitori pietrificări. Iată-l:

Într-o zi, unul dintre noi intrase în oficina unui bărbier și cum se găsea într-o situație mai critică decât a lui Damocles: cu briciul pe beregată, fu silit să-și întoarcă privirile spre un musafir ce intra și care, recunoscându-l, îl întâmpină cu strigăte de bucurie.

Scurt, domnul acesta, după diferite meserii și fel de fel de tribulațiuni prin orașele din provincie, pornise spre București cu ferma hotărâre să sfârșească odată cu mizeria.

Și pentru aceasta, după o matură gândire, hotărâse că numai meșteșugul de conferențiar i-ar putea asigura existența. Dar omul nostru nu știa să muncească, și apoi n-avea nici răbdarea să-și piardă vremea cu astfel de fleacuri.

— Uite, spunea el, îmi pare bine că te-am găsit, ca unul ce te ocupi cu literale, să-mi dai o conferință.

— Dar conferințele se fac, dragul meu, și trebuie să lucrezi pentru asta, și înțelegi că timpul meu e măsurat și, cu părere de rău, nu te pot servi.

— Ei, tare ești simplu! Eu nu cer să-mi compui o conferință, ci să-mi indicîi una gata.

— Cum, una gata?

— Apoi una care s-a ținut! Eu o învăț și cutreier toată provincia cu ea! Înțelegi, cum am cunoștințe în toate părțile, plasez bilete ici, plasez bilete colo, de ici o sută, de colo două, și iacă-mă scăpat de sărăcie!

— Bine, dragă, dar cum să iei munca altuia? Și-apoi, dacă te prinde cineva?

— Bine, bre, dar eu nu-ți spun să-mi dai o conferință de acum, ci una ținută acum douăzeci de ani, căci, la urma urmei, nu fac și eu ceea ce fac și muzicanții? De pildă, Beethoven a scris *Sonata lunii*! Ei, n-o cântă toți virtuozii la toate concertele? Asta înseamnă că ai furat pe Beethoven? Sau, Depărățeanu ăla al vostru n-a scris *Vara la țară*. pe care o spune Nottara la orice festivaluri?

— De, e un fel de-a judeca și ăsta!

— Și apoi, dacă-i conferința bună și ideile salutare, nu fac eu operă de regenerare socială propovăduindu-le? Ce rol au avut totdeauna apostolii?...

Față de asemenea argumente, cel interpelat s-a dus la o bibliotecă, a răsfoit diferite colecții prăfuite și, dînd peste o conferință a răposatului Palade asupra patriotismului, i-a oferit-o cu dragă inimă convinsului apostol, care a plecat plin de bucurie să-și țină turneul în Moldova.

Dările de seamă din gazetele de provincie erau pline de elogii la adresa „distinsului conferențiar“, care, dealtfel, încurajat de succesul reputat pîn-acum, ne-a scris, cerindu-ne un alt subiect de conferință, pentru a-l ilustra la București.

Iată dar un mijloc foarte simplu și lesnicios de-a ajunge celebru.

L-am indicat gratuit cititorilor noștri, dacă vreunul din ei simte în adevăr imboldul unui astfel de apostolat. Răposații, de obicei, nu protestează — și cazuri certe de reîncarnare nu s-au dovedit pîn-acum.

Și cu toate astea, sunt atîția încăpățînați incorigibili care își jertfesc viața întreagă urmărind un țel, muncesc fără preget, fac cercetări migăloase, răstoarnă biblioteci, adună și potrivesc cuvinte, imbină culori, modelează lutul amorfi, găsind că o viață e prea scurtă pentru a desăvîrși ceva: și nu se gîndesc că în vremea aceasta d. X, care s-a deplasat prin punctul Y, sau doamna B., care se fotografiază în intimitatea lui Budha, sau șagalnicul conferențiar care a făcut furori în Moldova le-au luat înainte cu celebritatea și că-i privesc cu milă din înălțimea disprețului lor, rîzînd de atîta vreme și energie pierdută, poate, zadarnic.

LA ȚARĂ

Nu e nici noapte, nici ziuă încă. După perdeaua albă geamul pare albastru ca fața unei ape înghețate, peste care-a nins puțin. În lumina slabă a ceasului acestuia neștiut, încă-

perea odăii prelungită de oglindă ia o înfățișare străină.
Nu mai e odaia mea.

Un strigăt prelungit și stins, care parcă cere ajutor,
răzbate tăcerea.

Ridicat pe un cot, caut somnoros spre ochiul luminos al
ceasului de pe masă.

Trei jumătate.

Ies în cerdac.

La zgomotul ușii, un huriit de hulubi răspunde din podul
casei.

Tăcere iarăși.

Coperișurile hambarelor scinteie albe de rouă. Deasupra
lor carul mare și-a plecat oiștea de aur în jos.

Deodată o umbră se dezlipește din întunericul întins de
streșină și două scinteie s-apropie de mine. Osman, săracul!

Strigătul acela îndepărtat, după ajutor, reîncepe și
capătă un răspuns și mai de departe.

O grămadă albă ca o zăpadă, de lângă poartă, se mișcă,
rupindu-se în bucăți. Două aripi bat aerul și căpetenia își
anunță tribul gălăgios că mai e pină la ziuă. Pata albă se
încheagă la loc, lângă poartă.

O undă de vînt abia simțit aruncă luciri de argint în
creștetul plopilor. Acum un zgomot surd vine dinspre livadă.
Un miros de rod pirguit umple aerul.

Mă-ntind pe divanul din cerdac și, în răcoarea asta tihnită,
reîncid ochii. Ca un val albastru de întuneric se surpă peste
mine. Nu mai știu nimic, nu mai sunt eu, sunt totul...

Un tril sfios, încet... Un altul... Cîtă vreme a trecut?

Ciripiri nenumărate cad ca o grindină zvirlită pe coperiș.
Laolaltă întreabă, răspund, se îngeamănă, cresc într-un
singur sunet...

Deschid ochii.

Un argat somnoros dă porțile-n lături. Departe, trei
stoguri rămase de an vară stau drept în fața soarelui, care a
răsărit pe jumătate, fumegînd ca niște cozonaci la gura unui
cuptor plin de jăratec...

Gîstele s-au trezit acum și, cu mișcări legănate, își dezmoțesc picioarele, ca bete încă de somn. Se saltă apoi și, toate într-un gîiit asurzitor, cu gîturile întinse, dau asalt căsuței unde doarme mama Maria.

În urma lor fulgi albi se spulberă plutind în aer. Împins de celelalte, un gînsac se înalță pe prispa de lut și cu pliscul lovește în geamul înflorit de un chenar albastru.

Ușa căsuței se crapă și o babă bătrînă ca o vrăjitoare iese în prag și le alungă hursuză:

— Halia! că nu-i ziuă încă.

La zgomotul lor, năvălesc de pretutindeni crestele roșii.

O lume pestriță de găini de prin poști, de supt grîzi, din buruieni împoporează locul din fața casei.

Curcanii arțăgoși pășesc măreț, din cînd în cînd răzînd cu cite o aripă pămîntul, și-n urma lor puii de curcă umplu aerul cu zarva lor de zurgălăi.

Rațele cu penele lor pătate de noroi apar și ele...

Soarele-i săltat deasupra stogurilor. Pe fața lui trec stoluri grăbite, lăsîndu-se unul după altul spre bălți.

De-a lungul streșinilor hulubii îngeamănă și fărîmă curcubee. Într-un neastîmpăr veșnic, își schimbă locul, se saltă, colorînd aerul. Din cînd în cînd cite-o echipă albă se rupe din republica aceasta de etern-îndrăgostiți și, luîndu-și avîntul, se ridică pînă la o înălțime și apoi, ca niște fulgi albi, se risipesc cine știe unde... Alții, cei vîrstnici, cu ochii lor de mărgea, schimbă neastîmpărați din picioare, se campănesc, își umflă gușa de aer și vor să zboare și ei, ispitiți de înălțimele cerului.

În lumina vie ce umple tot coprinsul, umbrele încep să trăiască și ele, să-și tragă chenarele viorii sub streșini; dunga plopului se întinde ca un minutar, bani de aur nălucitori joacă supt umbrarele salcîmilor, catifea verde se așterne sub trunchiul rămuroșilor nuci.

O undă de vînt clatină un ram și un sunet înmulțit la nesfîrșit pornește din foaie-n foaie și cuprinde toată livada, primenind aerul.

Tot soiul de miresme, de la mirosul puternic al sulcinei și al romoniței pînă la al cimbrului, plutesc aduse la mine.

Un fir de fum subțirel se urcă drept în sus din gura ogeagului și ușa căsuței se deschide, tăind o ramă de umbră, și-n rama asta mama Maria apare, aruncînd din șorț cu mîna ei bătrînă un pumn de aur.

E un zgomot de aripe, o năvală de gîgiituri, de cotcodăciri, măcăieli și gîgiituri, toată zarva și hărțuiala gurilor flămînde.

Cerc fac împrejurul ei; giștele, mai obraznice, sar și-o ciugulesc de șorț și-i dau asalt. Culorile s-amestecă, crestele ard roșii ca niște petale de mac, curcubeele porumbilor se coboară și ele, cocoșii, pintenati ca niște jandarmi rurali, fac loc favoritelor, împărțind darnice lovituri de pliscuri în dreapta și în stînga.

Cel din urmă pumn de aur a căzut, și mama Maria a pierit, trăgînd ușa după dînsa.

Un zbierăt prelung de măgar, ca o vocaliză de bariton decăzut, acopere o clipă tumultul.

Singur, pe marginea parmacicului, păunul, impasibil, înamorat de el însuși, și-a răsfirat coada din care străjuitori pîndesc ochii lui Argus...

PIETATE

Cum se schimbă și se prefac toate, cu cît s-adaogă anii; generațiile se succed, case vechi se dărîmă și altele noi se clădesc, creînd tot alte perspective.

La noi, mai ales, s-ar părea că nimic nu e statornic și că o fantezie șugubată și cu toane combină, face și desface la infinit lucrurile. Averile parcă nu au nici un temei; casa rămasă din părinți, în care fii, nepoți și strănepoți ar putea să trăiască tot așa de tihnit ca și înaintașii lor, în loc să fie adăugată, înfrumusețată și adaptată vieții moderne, ca-n alte țări, e vindută într-o bună zi; și larii, fără nici o pietate, ajung prin hala vechiturilor ori sunt lăsați în voia soartei.

De-o pildă, cine s-ar fi dus să petreacă acu vreo doi ani la una din vilele celebre de la șosea, unde risipitorii așa-zisului nostru *high-life* se duc noaptea sub adăpostul discret al coșurilor ridicate ale muscalilor — aceste arhive ambulante ale păcatelor bucureștene — ar fi văzut într-un salon, transformat în *chambre séparée*, o privesc care ar fi putut să-l pună pe gânduri.

Firește că acel cineva trebuia să fie un sentimental care înțelege poezia intimă a lucrurilor vechi moștenite, care ar fi purtat cu dînsul pretutindeni nostalgia unui cămin risipit și deznădejdea tirzie a pierderilor ireparabile...

Într-o casă veche boierească, tănuțită de privirile trecătorilor în umbra copacilor bătrini, ferestrele luminate licăresc printre crengi și cheamă parcă din întuneric. La poartă o lanternă suspectă arde și se clatină la fiecare bătaie de vînt.

Cîteva muscali, alcătuiind o masă informă cu caii și trăsurile lor, par incremențiți de cînd lumea, dormind pe capre. Dinăuntru, la fiecare deschidere de ușă, cînd trec chelnării cu șervete albe sub braț, răzbesc sunete de viori amestecate cu arpegii de gitară.

Și sentimentalul nostru, în noaptea aceasta de toamnă, ademenit de un grup de prieteni și plictisit de viața lui monotonă, a intrat și el pe poarta făgăduitoare de plăceri, scump plătit.

Iată-l într-o rotundă albă, în mijlocul tovărășiei sale vesele, la o masă încărcată cu tot soiul de bunătăți. Sticlele de șampanie, în ciubărașele cu gheață, stau cu șervetele la git, decapitate ca o mărturie glorioasă a entuziasmului ce a cuprins pe comesenii. Crizanteme zburdite se ofilesc înprăștiate pe masă, exalînd ca un miros ușor de camfor.

Luminările, sub abajururile lor roze, răsfrîng schinteieri pe cristalul paharelor, în care tremură ambrozia modernă.

Cîteva femei amețite pe jumătate, unele fumînd, altele rîzînd cu hohot, fac o larmă de păsări exotice, și-un dialect

special ajută la comunicarea pușinelor gânduri ce pot să domicilieze în asemenea capete.

Sentimentalul caută-mprejur.

De afară nici un zgomot nu poate străbate prin zidurile groase și solide ale casei bătrinești. Albul varului alcătuiește un cadru de inocență acestui desfrîn. În afară de masa și scaunele pe care stau comesenii, nu e nici un alt mobilier, decât o dormeză veche, în stil *Empire*.

Și cum își plimbă ochii distrați și vagi prin această veche încăpere, două portrete, atîrnate pe zid, drept în fața lui, îl fac să tresară uimit.

În cadrele vechi aurite, doi bătrini din alte vremuri privesc parcă nedumeriți la comesenii.

El, îmbrăcat în giubeaua lui de boier din epoca Reglementului Organic, cu ișlicul tradițional, cu ochii dulci, albaștri și parcă șterși, privind peste hotarele vremii; ea, o băbușcă cu bărbia ascuțită sub care e innodată panglica bonetei drotate¹, de sub care scapă două rinduri de zulufi albi, frumos înșurubați, stă întepată, cu un șal scump de șașmir pe umeri, în mina stingă, albă ca de sîdef. Ține niște mătânii de lemn de odogaci², și ochii ei negri, adînci, rămași parcă tineri încă, se uită întrebător la bătrînul ei tovarăș, care nici el nu pricepe ce-nseamnă năvala asta de intruși barbari în sanctuarul familiei lor.

Dar ușa se crapă binișor și pe gitul unei ghitare un cap negru și soios se ivește, urmat de alte două capete la fel, care zimbese, străfulgerînd cu dinții albi în întuneric.

Sunt „artiști”.

Un acord zglobiu de țîmbal vorbește pentru dinșii.

Și iată femeile, ea o furtună, într-un foșnet zgomotos de mătăsuri, dau scaunele într-o parte și un *kake-walk* dezmațat i-amestecă pe toți, înbrîncind pe bietul visător, care se uitase cu cotul răzemat de zid, privind la cele două portrete.

¹ Drotat — încrețit.

² Odogaci — arbust exotic, a cărui scoarță exală un miros plăcut.

Naiul fluieră deznădăjduit, arcușul vioristului își pierde părul ca prins de o peladă¹ subită, și ciocănelele izbesc cu putere în coardele țimbalului, trezind vibrații sonore în sticlăria de pe masă.

Danțul merge nebun, lovește păreții, parcă ar vrea să-i dea la o parte, răstoarnă scaunele, crește tumultuos într-un amestec amețitor și din ce în ce mai desfrinat, sub ochii incremenți ai bătrînilor, care privesc din ramele lor la scena aceasta de saturnalii sălbatice.

Parcă se-ntreabă unde sunt lucrurile lor, unde e liniștea aceea patriarhală ce domnea după zidurile groase, unde-s divanurile lor largi și încăpătoare, scoarțele și chilimurile trainice de pe jos, iconostasul cu icoanele îmbrăcate-n cămăși de argint, dasupra cărora candela nestinsă arunca necurnat lumina ei plină de pace și de sfințenie?

Ochii bătrînului prind parcă viață și privesc supărați la bătrînă: ochii bătrînei cată și ei deznădăjduiți, caută pe cineva din ai lor, pe cel din urmă, pe nemernicul vlăstar ce i-a uitat acolo, în părete, în cadrele lor aurite, și i-a vindut dimpreună cu casa strămoșească, fără teamă de blestem, fără pic de remușcare...

Caută... dar nimeni nu vine să deie afară turma asta de dezmățați... Nimeni nu vine, căci toți s-au dus aiurea, unii prin cîmîtire, alții prin casele de joc, lăsîndu-i pe ei, sărmanii, să vadă singuri pentru ce-au muncit, pentru cine au trudit, pentru cine au adunat.

Și sentimentalul, dezgustat, ridicînd o crizantemă căzută, se furișează pe ușă și iese în aerul curat al nopții.

Afară se luminează de zi, și copacii, în dimineața umedă, freamătă din puținele frunze ce le-au mai rămas.

O tristețe nemărginită îi cuprinde inima și-și aduce aminte de atitea alte căminuri risipite, de atitea alte gospodării ruinate, de atitea alte tipuri dispărute. Scene și tablouri

¹ *Peladă*—boală de piele, care provoacă pierderea părului de pe cap.

din albumurile lui Raffet¹ și Szathmary² i se luminează în treacăt, și, elătinînd din cap, apucă pe alee, spre oraș, gîndindu-se la ce a mai rămas din Bucureștii vechi și la lipsa de pietate a contemporanilor lui.

MAESTRUL

Era într-o zi de iarnă, pe la două după-amiazi. Ninsese peste noapte și un ger tăios zugrăvisese fantasticele lui arabescuri pe geamurile maestrului.

În birou, salamandra incinsă strălucea cu ferestruiele ei de mică, după cari cărbunii se prefăceau în bucăți de aur, răspîndind o căldură dulce și molesitoare.

O statuă goală părea că se dezbrăcase anume pe soclul din ungher, ca să vădească și mai bine temperatura odăii.

Tolănit pe sofa, maestrul privea la ea, zîmbind cu satisfacție.

Alături de el, pe o mesuță, cafeaua adusă de curînd aburea ușor într-un filigean de argint; jos, la picioarele lui, un urs alb cu ochi de sticlă privea cu gura căscată la ultima ediție a unui roman pe care maestrul îl scosese de curînd și pe care în dulcea lui reverie îl lăsase să-i cadă din mînă.

Pe pereți, în rame bogate, peisagii și portrete pînă la cea mai mică acuarelă steteau ca niște mărturii ale celebrității lui căntată de toți artiștii. Farfurii și bibelouri de Saxa, eleștaruri de Veneția și de Murano povesteau călătoriile lui oficiale.

Privirile-i lenese și viclene se plimbau de la un lucru la altul și pe figura lui expresivă se răsfrîngeau pe rînd toate

¹ *Denis Auguste Marie Raffet* (1804—1860) — grafician francez, care, călătorind prin țările române, a realizat un mare număr de gravuri, reprezentînd tipuri, costume, monumente, priveliști.

² *Carol Pop de Szathmary* (1812—1888) — pictor și grafician, autor, între altele, al unor acuarele și cromolitografii care înfățișează tipuri și porturi populare.

mulțumirile vieții sale întocmite cu atîta meșteșug și iscusință.

Cum mincase bine, viziunea lucrurilor care-l înconjurău începu să se paienjenească încet, încet, și maestrul își îmbină genele și se lăsă furat de voluptatea somnului.

Dar abia adormise, și soneria îl făcu să tresară.

Figura lui beătă¹ de adineaore se schimbă ca prin farmec.

Întunecat și cu sprincenele încruntate, cu părul căzut peste frunte, privi spre ușa de unde trebuia să vie dușmanul necunoscut care îndrăznise să-i tulbure siesta.

O slujnică intră și-i dete un bilet.

El luă biletul, își potrivea baina și cravata, se instalează la birou și, luîndu-și un aer meditativ și solemn, zise slujniciei:

— Poștește-l înăuntru!

Și cum sta așa maestrul, ușa se deschise încet și un chip sfios se ivi în rama ei. Supărătorul mosafir se opri o clipă în prag, îngrijat că tulbură meditația marelui om.

Acesta însă, zăbindu-l, se ridică brusc și cu o expansiune meridională întîmpină pe noul venit, atentînd de-a dreptul la buzunarele lui.

— Versurile! Unde-s versurile?

Tinărul se apăra îngrijat și rușinat, știind că-n buzunarul drept avea o coajă de piine căreia îi dăduse o destinație pentru masa de seară. După ce-și garantă cu o mină inviolabilitatea buzunarului, scoase un manuscris cam mototolit.

Maestrul i-l smulse ca pe un trofeu și, fixîndu-și ochelarii de aur pe nas, îi zise imperios:

— Acum stăi colo, să citim!

Apoi, cu glas înalt și solemn, începu:

VAGABONDUL

În nopțile de iarnă tîrzii, după ce-a nins,
Cînd e-adormit orașul și-i alb ca o minune,
De cîte ori în viața-mi de vagabond invins

¹ Beătă — fericită.

Nu am privit în gura cuptorului aprins
La omul alb ce-așază cu lușga lui lopată
Aluatul sfînt de care e vorba-n rugăciune.

Flămînd, simțeam mirosul acela cald de pine,
Priveam la pinea albă cum rumenea sub boltă
Și mă hrăneam cu-aroma, visînd: dar citeodată
Chinuitoarea foame mă biruia, stăpine,
Și surd creștea în mine un strigăt de revoltă!

Aluatul alb pe care ți-l cer în rugăciune
De ce îl dai la unii și nu-l împarți la toți?...
De ce-i îmbuibî pe unii cu toate cele bune
Și îi împingi pe alții ca să se facă hoți?
De unde nedreptatea aceasta-n lume, spune!

Așa striga minia ce-n mine clocotea,
Dar îmi plecam iar capul, gîndind că poate mine
Au să se schimbe toate, și-ncet pe drumul nins
Îmi însemnam iar pașii de vagabond învins,
În timp ce pin' departe, plutind pe urma mea,
Călătorea mirosul acela bun de pine...

— Nu e rău, zise maestrul după ce-l măsură, dar nu s-ar
putea să ne slăbești cu vagabonzii ăștia? La vîrsta dumitale
nu găsești ceva mai bun de cîntat? Astea sunt lucruri subver-
sive...

— Ce să fac?...

— Da, ai dreptate... Dar cine n-a trecut prin situații
grele!... Ei, dragul meu — și glasul maestrului luă un ton
părintesc —, noi, robii condeifului, trebuie să luptăm, să ne
jertfim...

Și, strîngînd manuscrisul, adause cu un suris misterios
de complice:

— Asta o publicăm... Are să facă o senzație! Dar altceva
mai ai?

— Apoi... vă mai aduc mâine...

Cu aceste cuvinte, gîndindu-se să nu abuzeze de timpul maestrului, tînărul bard revoluționar făcu un pas să plece, dar maestrul, ca lovit de-o inspirație subită, l-așucă de braț și-i zise:

— Stai ici... Bată-te norocul, că uitam să-ți spun... Uite, de ce e vorba... Ce-ai zice, de-o pildă, de-un post, așa, care să nu-ți ia timp prea mult, sau mai bine de-o lucrare... da, de-o lucrare mai mare, ca să te puie la adăpost...

Drept orice răspuns, întrebatul făcu o reverență plină de recunoștință.

— Ei, ce zici?... Să vorbim ministrului... Da, chiar astăzi am să-l văd... Dar stai... deseară am sindrofie, să vii să ne citești ceva, dar vezi de-ți mai văcsuiește ghetetele, mai perie-te nițel...

Și bardul plecă încîntat de frumoasa perspectivă care i se deschidea, rătăci pe străzi, trecu pe-acasă să-și ia un teanc de manuscrise, îmbracă o haină mai bună și, cum pînă seara mai era vreme, intră să răsfoiască revistele într-o cafenea, pînă la ora sindrofiei.

Salonul maestrului era plin de celebrități, critici, ziaristi temuți, pictori și nelipsiții amatori care-și fac un renume din prietenia oamenilor de seamă.

Apariția tînărului timid și stingaci fu întîmpinată de maestru cu exclamația:

— Iată viitorul traducător al lui Plutarh!

Apoi, întorcîndu-se către un grup:

— În sfîrșit, l-am procopsit și pe ăsta!

Și grupul privi cu jînd la procopsit, întrebîndu-se parcă dacă merită atîta atenție din partea maestrului.

Apoi nimeni nu-l mai băgă în seamă, și el rămase toată seara cu manuscrisele în buzunar, pînă în sfîrșit maestrul veni să-i explice enigma cu Plutarh.

Vorbise cu ministrul, care admitea în principiu și se arăta foarte dispus să-l încurajeze. Era vorba de traducerea opere-

lor lui Plutarh, o lucrare monumentală care putea să-i asigure viața pe cîțiva ani și pentru care ministerul era hotărît să sacrifice o sumă destul de însemnată.

Afară lumea era albă și săniile, alunecînd sprîntene, umpleau aerul cu sunetul clar al zurgălăilor.

Poetul, înfășurat într-un palton vechi, înota prin troian spre mahalaua lui, fluierînd vesel. Lumina de la o pitărie îl opri și se simți foarte mirat că sentimentul de revoltă, care-l oprise de atîtea ori în fața piinilor ce se rumeneau în cuptor, nu-l mai stăpînea ca altădată.

Mergea și se gîdea la Plutarh și la maestru — ce oameni de treabă amîndoi!

Totul e să știi să rabzi și să speri pe lumea asta.

Se gîdea să se puie pe lucru, îndată ce va primi înștiințarea ministrului, și croia planurile unui poem pe care să i-l dedice maestrului drept recunoștință.

Ajuns acasă se gîndi că pînă la poem ar fi bine să scrie o scrisoare lungă maestrului, în care să-i mulțumească și să-l asigure de tot devotamentul lui pentru dragostea de părinte care i-a arătat-o...

Dar zilele treceau, și înștiințarea zăbovea.

Maestrul nu mai era pe-acasă și nici nu se vedea pe nicăieri.

De la un timp mirosul acela de piine caldă în nopțile tirzii de iarnă începu să-l urmărească din nou pe tinărul poet, gestul pitarului care vira pe lopată piinele în cuptor îl obseda iarăși și nu înțelegea cum poezia lui de acum cîteva luni i se păruse maestrului atît de subversivă.

Într-o zi, bîcniuit de nevoi, luă drumul spre casa ilustrului său protector.

De astă dată slujnica îl pofți înăuntru.

În birou, aceeași tihnă și căldură binefăcătoare domnea. Ursul alb de lingă sofa păru că-l privește mirat cu ochii lui roșii.

Și pînă să vină maestrul, tînărul privi la cadrele din pereți, se mai uită la niște cărți noi apărute, așezate deoparte pe-o măsuță, și apoi, apropiindu-se de birou, înțelese deodată de ce maestrul nu mai era niciodată acasă pentru dînsul.

Pe masa din mijlocul biroului, răspindite în dezordinea unei munci grăbite, niște foi de corecturi îi atraseră luarea-aminte.

Și, luînd o foaie din ele, citi:

Viețile oamenilor iluștri, de Plutarh...

Avu un gest de revoltă, apoi, cu un zîmbet amar, aruncă foaia, își luă pălăria și, cu atitudinea lui resemnată de învins, coborî scările, șoptînd:

— Ce om de treabă și Maestrul!

VACANȚA

Amurgește-noct. Casa cu grădina ei în nemărginirea hol-delor blonde pare-un ostrov fericit, o oază de verdeață într-o Sahară de aur. Deasupra în văzduhul uscat nourii trec intruchipînd mirajuri.

Excelența sa ministrul domeniilor, redevenit rustic și scăpat de grijile departamentului, într-un simplu costum de *farmer*, cu o pălărie colonială pe cap, se-ntoarce bucuros din grădină, ținînd un buchet enorm de trandafiri în mînă.

O veselie neobișnuită îi luminează figura și o bunătate parcă-i umple inima.

Traiul acesta de o lună în mijlocul rozelor pe care le-a altoit singur și al pomilor pe cari i-a sădit cu mîna lui îl înviorează și-l face să uite viața plină de compromisuri și combinații plicticoase în care trăiește tot restul anului.

E așa de bine să te simți omul naturii — dar un gong vibrează prelung și-l face să-și grăbească pasul spre casă.

Printre perdelele de iederă ale cerdacului, o fereastră s-a aprins și capetele blonde ale copiilor sîc zăresc sub abajurul roz al unei lămpi.

O siluetă zveltă de femeie s-a ivit în rama de umbră a ușii și cu mîna rezemată de stîlp privește spre el, chemîndu-l parcă.

Excelența ridică buchetul, făcînd o pată roză în aer și, urcînd treptele cerdacului, se așază la picioarele ei.

— Ce bine-i, dragă Tanță, aici, sub coperișul ăsta al nostru, și ce nebuni suntem să ne lăsăm noi cuibul pentru viața nesăbuită din București! Zău dacă-n clipe frumoase ca astea n-aș da orice portofoliu pe buchetul acesta de roze!

Și, ridicîndu-se, cuprinse talia subțire a soției sale și intrară amîndoi în casă.

Copiii, întrerupîndu-și jocul, îi săriră-nainte, îi luară rozele, rînduindu-le prin vase, apoi îl impresurară ca pe unul ce era al lor toată ziua acuma și nu mai era excelența sa posacă și grăbită de mai-nainte.

Tanța se așază la pian și începu să cînte încet un menuet, iar marele om politic, bătînd din palme ca un *Tanzmeister*, chemă copiii la joc.

Notele răsunau limpede, și acum, pe parchetul lucios, excelența, cu toată gravitatea necesară, schița pașii acestui danț din alte vremuri. Apoi pianul tăcu, și fericitul, luînd pe cel mai mic în cîrcă, trecu urmat de tot alaiul în sala de mîncare.

La cafea, un servitor fără galoane i-aduse corespondența și jurnalele.

Fericitul, în beatitudinea dulce ce-l cuprinsese, le dete însă de-o parte, privind la ele ca la niște oaspeți neplăcuți.

O scriitură cunoscută însă îl atrase și, reluînd teancul de scrisori, exclamă:

— Ei, scrisori de la băieți! Ia să vedem...

Deschise una, cu un timbru turcesc pe plic:

— Ascultă! Asta-i de la diplomatul nostru.

„Ilustre și iubite protector al artelor!

Vă scriu de pe marginea Bosforului, unde, grație înaltei dv. protecții, mă găsesse în lumea fermecată a musmeelor și a dervișilor învălitori. Viitorul nu mă mai preocupă, căci

viitorul este asemenea unei cadine acoperite de văl, căreia nu-ți este îngăduit să-i vezi fața. Deci mă mulțumesc să trăiesc viața pe care am visat-o întotdeauna, în tovărășia fracurilor brodate.

Chestiunea Orientului mă preocupă cu deosebire și-mi ia aproape tot timpul. Dar, în ceasurile mele libere, gândul meu fugar se întoarce în patrie și revăd cu ochii minții casa ospitalieră, în care eram deprins să fiu tratat ca un copil găsit. Afecțiunea și sfaturile dv. îmi lipsesc mult și dac-aș putea să vă fur o parte din timpul dv. ca să știu ce mai faceți, v-aș fi foarte recunoscător. Ca probă că gîndesc neconținut la dv. vă trimet prin poștă o doctorie suverană contra migrenei, sper că aceasta va face fericirea coanei Tanții...

Aș dori să am vești de la ingerașii dv., cari mi-erău așa de dragi și cari de multe ori mă fac să deplîng viața aceasta singuratică pe care o trăiesc. Aș dori un centru de oameni civilizați mai european, ca Parisul, de pildă. Cîinii aceștia vagabonzi, de cari te împiedici la tot pasul, mă dezgustă. Ah, dac-ar fi vremile Bizanțului, să fii diplomat la curtea împărătesei Teodora, aș înțelege și eu! Sufăr grozav sub regimul acesta barbar al lui Abdul! Și de aceea v-aș ruga, ilustrul meu protector, să interveniți să fiu strămutat, dacă se poate, la Paris, sau dacă nu, chiar la Berlin... Recunoștința mea vă va urma prin toate centrele mari unde cerințele carierei mele mă vor duce... Mai rog pe coana Tanța să vă aducă aminte pentru noua promoție că Steaua României n-a răsărit încă pe orizontul fracului meu, deși sunt un fiu devotat al patriei..."

— Ei, bată-l să-l bată de lingău! Țstuiă să-i dai și Cornul de Aur și tot ar mai cere...

Și rusticul om, reluîndu-și figura profesională, aruncă serisoarea cu dispreț. Întinse mîna și luă alta.

— Asta-i de la bardul. Pareă s-au sfătuit să scrie toți. Ia să vedem și pe ăsta:

„Excelență!

Poemul meu, pe care vi l-am cetit cu o seară înainte de plecare, înaintează cu pași repezi. În singurătatea de sihastru, unde m-am retras, trudesce cîte cincisprezece ceasuri pe zi, șterg, poleiesc, șlefuiesc, îndrept, rup, reîncep, ca un adevărat Sisif, ure piatra mea blestemată, cu gândul de-a o pune odată ca un nou testament literaturii ce-o să vie. Singurul lucru ce mă chinuiește este sărăcia amară în care trăiesc și de-aceea, cum într-un număr răzleț din *Epoca* ce s-a rătăcit pînă în săhăstria mea am citit că inspectorul domenial C. ar fi murit pe neașteptate, vă comunic că acest post mi-ar conveni foarte mult, deși s-ar părea că nu e compatibil cu ocupațiile mele... De asemenea am mai văzut că locul șefului de birou de la meserii e de asemenea liber, în urma cunoscutei afaceri, și în caz cînd locul de inspector nu mi s-ar putea da, m-aș mulțumi și cu acesta...”

— Nici ăsta nu e mai breaz, zise excelența rîzînd și desfăcîu alt plic.

„Ilustre Mecena!

De la plecarea d-tale am lucrat complectînd fondul tabloului și guipura pe care coana Tanța mi-a spus s-o schimb la corsaj. Acum portretul e complect, e sfîrșit și vi-l trimit, împachetat cu toată grija, prin poștă. Rama n-am putut s-o scot mai puțin de o mie de lei. Dar sper că veți fi mulțumiți, căci portretul coanei Tanța este, ca să zic așa, cap d-opera mea. V-aș ruga acum, fiind foarte lipsit de comenzi din cauza timpului pe care am fost silit să-l consacrez acestei mari lucrări, să interveniți pe lângă colega dv. de la Culte să mi se dea mie, în sfîrșit, marea frescă de la Ateneu. Bani trebuie să se găsească pentru o asemenea operă monumentală. Aș pleca în acest caz pe vreo doi ani în străinătate, unde să pot lucra după modeluri, căci aici prejudecățile sociale cu falșa lor pudicitate fac imposibilă existența nudului academic.”

Ministrul se opri și, zîmbind, zise:

— ăsta cel puțin o ia de-a dreptul!

Și dete teancul de scrisori la o parte, vroind să se ridice.

În momentul acela însă ușa se deschise și servitorul intră cu o telegramă. Femeia ministrului, luînd-o, o desfăcu ea și citi cu glas tare:

„Directorul general teatre sucombat anevrism. Am aprobarea lui B. Intervino imediat.

Sache.“

— Bravo! Ei, acumai complet!

Și cu un singur gest răzînd vraful de dinaintea lui, îl aruncă sub masă.

— La dosar!

Ziua era încheiată.

Afară greierii cîntau și într-un tirziu, cînd raza de lumină de la fereastră se stînsese, casa aceea liniștită, cu grădina ei, care ziua în nemărginirea hîldelor blonde părea un ostrov înflorit, o oază de verdeață în mijlocul unei Sahare de aur, își pierdu liniile, se estompă și se prefăcu una cu masa de umbră în care numai mirosul puternic al trandafirilor mai stăpînea.

ÎN PARCUL EXPOZIȚIEI

E un sfîrșit de toamnă ploios și umed. Negurile s-au lăsat jos și cern o ploaie mărunță și deasă care te străbate. În parcul răposatei expoziții, unde acum doi ani era atîta viață și atîta mișcare veselă, nu mai e aproape nimeni. Cîțiva grădinari mătură foile căzute pe alce și cite un sergent zgrehnit păzește pustietatea aceasta transformată în grădină zoologică.

Prin straturi luminate altădată de flori și candelă colorate, abia cîteva crizanteme își prelungește agonia; cîteva stegulețe rămase de la cine știe ce serbare atîrnă ca niște rufe polierome spinzurate pe sirmele întinse între copaci în mijloc. Cu spatele întors parcă în semn de dispreț spre poarta

monumentală, statuia în ipsos a marelui Rosetti visează, devenită reumatică în cel din urmă grad.

De-o parte și de alta pe unde treci, clădirile șubrede, în tot soiul de stiluri fantastice, zidite în pripa mistriilor, se desfac ca niște cutii de carton rău încheiate. Celoarele își pierd capitелurile, balcoanele, balustradele se sumpă și umezeala se urcă pretutindeni cuceritoare, nemiloasă. pătează ca o lepră murdară pereții, desface tencuiala și își urmează opera ei de năruire cu îndărătnicia elementelor naturii, cari nu cruță nimic.

Nimeni nu pune o mină de lut, nu înțepenește o propteă; ciocanele, tirnăcoapele și maiurile, căruțele cu var și nisip, roabele nu mai cunosc drumul expoziției. Pământul, dușman oricărui fast efemer, atrage parcă și vrea să niveleze.

O undă de cutremur numai de-ar trece grăbit ca un fior pe o epidermă, și opera de distrugere ar fi desăvârșită și tot ce-a mai rămas din feeria unei veri jubilare s-ar năruși și-ar dispărea într-un nou de moluz și pulbere.

Spre Turnul lui Tepeș — una din puținele clădiri traionice —, un stol de ciori se-ntinde ca o pată de cerneală.

Cula a rămas albă și grațioasă.

În fund, Palatul zis al artelor, uniformul și inutilul palat stă ca un paravan, mascînd orizontul.

Arenele, unde gloata guralivă mergea să se desfăteze și să ridă de pugilatele luptătorilor internaționali, au aerul de a se întreba de ce s-au risipit atîția bani fără de rost?

Dasupra lacului, grotă pare cea din urmă gură căscată în fața atîtor zădărnicii omenești.

Un urlet prelung de lup, urmat de alte urlete, infioară singurătatea parcului.

În cuștile lor, îngrădite cu sirmă, fiarele pădurilor noastre își trec viața de captivi nenorociți, adăogînd poate cea mai dureroasă notă la tristețea această obștească.

Vulpile codane, cu blana implinită de iarnă, sar sprintene încoace și-ncolo, aruncînd cu ochii lor vicleni priviri furișe

În toate părțile; în culeuș cîtiva pui culesc urechile ascuțite. Unele-s roșii ca focul, altele pătate cu puțin negru pe labe și deasupra botului.

Lupii — cu ochii lor fosforescenți — se mișcă-n neastîmpăr, cască deschizînd o gură roză. Par mulțumiți după aspectul lor gras, ca niște întretinuți ai statului.

Mistrețul, dimpotrivă, e foarte pesimist și n-ai putea spune cu siguranță ce culoare are. Fîldeșul colților galbeni trădează cea mai mare dezinteresare de sine.

Pare un filozof cinic.

Urșii, cu ochii lor neînchipuit de mici la un trup așa de mare, par supărați unul pe altul, ai zice că o ceartă decurînd i-ar fi dezbinat, și-și întorc spatele cu dispreț.

În jurul cuștelor, firește, nu domnește o atmosferă de budoar și deci o intimitate mai îndelungă cu acești simpatici bursieri ai statului devine imposibilă. Dealtfel, nici ei nu prea par bucuroși de musafiri și mai ales de cucoane, pe vremea aceasta cînd blănurile capătă curs în piață...

Într-o căsuță răzleață, un huhurez stă deoparte în pragul ușei, face un salt aproape fantomatic și dispare înăuntru ca indignat de curiozitatea vizitatorilor.

O gălăgie de glasuri înțiglate și de bătăi de aripi umple văzduhul.

Într-un ochi de baltă, unde se înalță o porumbărie clădită din mesteacăn alb și trestie, o adevărată republică de păsări și-a ales domiciliul. În apa murdară se bălăcesc în voie tot soiul de vietăți aevatice.

Iată flota ridicolilor pelicani, unul după altul, cu pliscurile lungi și grele, brăzdează apa, pescuind cu îndărătnicie. De sus plouă, și hidroterapia aceasta gratuită nu-i tulbură deloc. Pliscurile se cască cercetînd băltocul și ies cu pungile umflate, lăsînd să le curgă prisosul apei ca niște bale. Unul s-a urcat pe-o piatră și, desfăcînd în lături niște aripi murdare, pare un babalic burtos care cu brațele întinse stă să-și pună cearșaful în spate.

Printre ei lișițele cu capul catifelat undesc și ele.

Pe malul mocirlos, plin de ieroglife, califarii ruginii se cumpănesc cătindu-și echilibrul; cocostireii, plonați și rebegeți de frig, ca niște vagabonzi în fracurile lor negre, au reușit să fie cei mai murdari din toată colonia; singuri stîrcii pășesc pe picioarele lor subțiri, ferindu-se parcă de tină, și-s albi, immaculați, parcă ar fi făcuți din zăpadă.

Rațe cu capete de smarald măcăiesc; o lebădă, ca o matroană prea grasă, patinează greoi cu labele răsfirate, purtînd parcă niște șoșoni enormi.

Un cocor, slab ca un anahoret, visează parcă problema triunghiului, tinjind după tovarășii lui plecați...

Toți însă au aerul de a se fi aclimatizat mai mult sau mai puțin și de-a primi, neavînd ce face, promiscuitatea asta de temniță. Gălăgia ce-o fac e o simplă manifestare pentru hrana zilnică.

Vulturii, singuri în cuștile lor, par ireductibili.

Siniștri, posomorîți, stau neclintîți și întreabă zările, setoși de spațiu și de libertate.

Un pleșuv din cînd în cînd întinde o gheară și parcă își cearcă mobilitatea cîngilor amorțite.

Cei negri, cu penele aripilor zburlite, purtînd parcă niște fantastice mantale de doliu una peste alta, și-au lăsat membrana pleoapelor peste ochii lor fulgerători, meditînd la dezastrul lor.

Alături, cuști goale spun că alții au murit, nemaiputînd să îndure acest regim celular al statului românesc.

Era un vulturel frumos și elegant, ca șoimii pe care-i mai vezi purtați pe mină în vechile stampe — nu mai este...

În celelalte îngrădituri, prin gherete cine știe cum ajunse aci, prin vechi chioșcuri cu jurnale, prin cocioabe demne de asemenea ființi, toată ginta domestică, ca cocoșii, găinile, chiar și mascuri, de cari te întrebi ce caută în vecinătatea atitor triști captivi.

Și meditînd asupra acestora, în timp ce seara se lasă urzuză, posomorită și îndoliată, mai aruncăm o privire asupra atitor foste măriri și reintrăm între oameni.

PEȚITORII AMFITRITEI

Era pe vremea cînd zeii locuiau pămîntul, cînd fiecare izvor își avea naiada lui și orice peșteră adăpostea un satir, cînd marele Pan încă nu era mort.

Pe vremea aceea, la poalele muntelui Atlas, într-o grotă fermecată, cu pereții de marmură albă, trăia, ferită de razele soarelui și de ochii oamenilor, Amfitrita, tinăra fiică a lui Okeanos.

Frumusețea ei neasemănată era preamărită de toate noroadale mărilor și nu era vietate să nu-i aducă prinosul ei de slavă: darurile se îngrămădeau la intrarea peșterii ei, algele cele mai mlădioase se împleteau să-i facă așternut, scoicile în fel de fel de fețe se îmbinau în cureubee și se deschideau singure, îmbiind-o cu mărgăritare, mărgeanurile cele mai curate își întindeau ramurile și se lăsau rupte ca să le culeagă mina ei și să și le împletească în plete.

Vestea frumuseții sale ajunsese într-o zi pînă la uriașele palate din fundul mării, unde Neptun trăia singuratic și ursuz, spre marea întristare a poporului lui de nimfe și sirene, ale căror jocuri și cîntece nu mai izbuteau să-l desfete.

Și așa, într-o bună dimineată, luîndu-și hlamida cea mai scumpă, după ce-și pieptenă cu tridentul cît putu mai frumos pletele verzi și barba lui încileită, punîndu-și pe cap coroana lui de trestie, își părăsi palatul fără să spună nimănui nimic și porni și el să vadă minunea de care zvonea tot norodul mărilor.

Umblînd pe talazuri cu barba lui lungă, răsfirată de vînt, după multă cale, ajunsese în sfîrșit la poalele muntelui Atlas.

Pe urma lui numai doi delfini, apărînd și dispărînd în valuri, înotau neștiuți de el, doritori parcă să vadă unde se duce așa de gătit împăratul lor.

Soarele apunea ca un ochi galben care pîndește, și în ceasul acela o lumină de aur se revărsase, îmbrăcînd întunecatul munte care sprijinește cerul la marginea lumii.

În lumina aceea rumenită, cînd soarele sta să se culce, Amfitrita tocmai ieşise din ape şi acum se urca pe ţărm, storcîndu-şi pletele roşcate ca o flacără.

Picăturile se prelingeau pe trupul ei alb, rostogolindu-se ca nişte mărgăritare. Ochiul îi strălucea ca două stele vinete, şi, în clipa cînd cu braţele amîndouă înălţate peste creştet îşi aduna pletele, scoţîndu-şi înainte sinii tineri, rămase încremenită, văzînd pe cel ce se apropia alergînd pe ape.

Era aşa de ciudată arătarea ce venea, zeul acela necunoscut cu faţa arsă de vinturi, cu ochii mari şi mlăştinoşi, cu barba plină de scoici şi nisip, încît la început dădu să fugă.

Dar măreţia lui întunecată, cununa de trestii şi tridentul plin de alge, pe care-l ţinea ridicat în aer, o făcură să încremenească din nou, recunoscînd pe Neptun, zeul mărilor.

Înina lui Neptun se opri parcă din bătaie, simţînd un farmec ce nu-l mai încercase pînă atunci.

Toată asprimea lui de stăpîn se îndulci la privirea frumoasei nimfe, şi glasul lui care nu ştia să rostească decît cuvinte de poruncă îngînă un cuvînt dezmierdător.

Ea, sfioasă şi cu ochii plecaţi în faţa acestui peţitor neaşteptat, cu violenţa ei de femeie pricepu că numai cîştigînd vreme l-ar putea domoli, căci o înspăimînta numai gîndul că ar putea să-i fie soţie.

Şi cruntul şi temutul zeu, împăcat de un zîmbet, se reîntoarse în palaturile lui, ca să revie şi a doua şi a treia zi.

Amfitrita însă nu mai apăru şi fiinţa aceea divină cu trupul ei alb, pe care picăturile de apă se rostogoleau ca nişte mărgăritare, braţele acelea rotunde ridicate peste creştet, sinii accia tineri şi ispititori, în ceasul acela aurit de apusul soarelui, îl tulburau şi nu-i mai îngăduiau nici o clipă de repaos.

Muntele Atlas care sprijină bolta cerului se lumina de acelaşi amurg, soarele se culca în valuri, lumina scădea, şi Neptun, singur şi ursuz, în fiecare seară, aştepta zadarnic vedenia fermecătoare care-i furase minţile.

Apoi, obosit de aşteptare, pornea furtunatic pe mări, ridicînd în calea lui talazuri. Apele tulburate din pacea lor viuiau şi numai noaptea tîrziu, cînd ajungea el acasă, se potoleau încetul cu încetul.

Palaturile lui atît de vesele şi pline de zgomot amuţise, nimfele şi nereidele infundase cotloanele cele mai ascunse.

Nimeni nu mai îndrăznea să apară înaintea lui.

Singuri numai cei doi delfini ce-l urmăriseră cunoşteau taina acestei adînci întristări a stăpînului mărilor.

Şi ca doi bătrîni care văzuseră multe şi cunoşteau sufletul femeii, au sfătuit ce-au sfătuit şi au hotărît să meargă singuri în peţit.

Pe cînd Neptun plîngea, lovind cu tridentul zidurile de cleştar ale iatacului său împărătesc, delfinii noştri s-au pornit la dînsa şi, mai afundîndu-se, mai ieşind la suprafaţă, au ajuns în sfîrşit la ţinta călătoriei lor.

Amfritita, stînd culcată pe marginea mării, pe nisipul cald, visa, privind faţa apei care se ridica şi cădea săltată de tunbele şi giumbuşlucurile delfinilor, şi ca o femeie ce era, se ridică pe un cot ca să-i vadă.

Un mîrgăritar uriaş, pe care juca parcă toată strălucirea lunii, se rostogoli deodată la picioarele ei.

O lumină dulce se făcu, luminînd preajma, şi, pe cînd privea uimită, unul din delfini prinse să-i vorbească şi să-i spună păsurile împăratului lor.

Ea îşi acoperi ochii cu pletele numai aducîndu-şi aminte de faţa aceea cruntă şi arsă de vînturi, de ochii aceia mari şi mlăştinoşi, de barba lui plină de scoici şi nisip — şi se înfioră.

Dar celălalt delfin începu atunci să înşire bogăţiile şi comorile nemăsurate, pe care va fi ea stăpînă, luîndu-l pe Neptun.

Pletele se deteră de pe frunte într-o parte şi ochii vineţi străluciră lacomi, şi apoi, întinzînd mina încet spre boaba uriaşă de mîrgăritar, începu să se joace cu ea şi zîmbi.

Urițenia zeului cu cununa de trestii pe creștet se îndulci parcă și sufletul ei femeiesc poftitor de tot ce străluce, vicleania ei innăscută, gîndul de-a fi soția unui împărat așa de mare, toate acestea și altele multe o înduplecară în sfîrșit.

Și seara a fost nuntă mare în palatele din fundul mărilor. Nîrfele și nereidele ieșiră din cotloanele lor, făcînd palatul ca oglinda, noctilucii și-au aprins luminile, stelele de mare și meduzele au întins ghirlandele lor luminoase în toate părțile, ca să primească după cum se cuvine pe nuntași.

Și s-a întins o masă uriașe, la care au benchetuit zeii cum știau ei să benchetuiască pe atunci.

Iar cînd a fost să-și ia Neptun mireasa și să intre în iatacul lui, i-au ieșit și delfinii în cale să-și capete răsplata cuvenită, că numai lor li se datora toate acestea.

Cei mari însă, o dată ce și-au văzut visul cu ochii, nu se mai uită la cine s-a trudit și i-a ajutat; și cum i-a văzut pe scări așa cu solzii verzi și mustețile lor zburlite, i s-a făcut scîrbă — și luîndu-i de eoadă i-a aruncat cît colo în înaltul cerului, de stau și astăzi și străjuiesc cu ochii lor de aur pe bolta nemăsurată a tării.

ÎN SPITAL

Sunt în spital.

Am intrat într-un amurg de iarnă, venind de departe, din mahalaua mea, prin zăpada căzută de curînd. Din cînd în cînd îmi întorceam capul privind la urmele însemnate de pașii mei și mă gîndeam, așa bolnav cum sunt, că urmele mele se vor acoperi în cîteva minute și poate niciodată nu le voi mai însemna întorcîndu-mă spre casă.

Cum am intrat în clădirea asta severă și parfumată de acid fenic, tot soiul de presimțiri rele m-au cuprins. Aș fi vrut să mă întorc, dar acum pășisem pragul. Coridorul pustiu și tăcut, în care pasul meu trezea ecouri prelungi, mi s-a părut un drum spre moarte.

Peste cîteva minute, am devenit un anonim, o umbră, un număr oarecare. Tot ce-am avut, în afară de boala de care sufăr, mi le-au luat de la intrare, și în schimb mi-au dat un halat și o scufie în care m-am găsit destul de ridicol.

Mi-am luat în primire patul ce mi-era destinat, în fundul sălii, lângă o fereastră. Cînd am intrat în sală, toți noii mei tovarăși, cu scufii și halaturi, ca niște *alter-ego*, unii afundați între perne, alții sprijiniți pe-un cîot, sau stînd pe marginea patului, și-au întors ochii spre mine. Și în toți ochii am citit parcă aceeași nemulțumire întrebătoare, care parcă spunea:

— Cine-o mai fi și ăsta? Și ce boală mai aduce cu el?

Plictisit de această primire dușmănoasă, m-am așezat în pat și mi-am tras plapuma peste ochi.

Cînd m-am trezit, ce ceas era nu știu. Un singur bec lumina liniștea sinistră, întreruptă din cînd în cînd de cîte-un oftat prin somn sau scîrțîitul unui pat.

Lumina ce se-mpărțea fantastic peste cei cari dormeau sub plapumele albe, ca pe niște întroiieniți, mă făcea să mă cred că sunt căzut pe un cîmp de război acoperit de zăpadă și plin de morți și din care suspinele răniților răzbeau slabe din cînd în cînd.

Era oftatul atîtor învinși în lupta aprigă a vieții, și, fără să vreau, un sentiment de milă m-a cuprins și mi-am iertat frații de suferință pentru primirea dușmănoasă de peste zi.

Dimineața, în așteptarea doctorului, am căutat să fac cunoștință cu vecinii mei, dar în zadar am încercat să intru în vorbă cu ei, cel din dreapta fiind imobilizat de-o fractură, iar cel din față fiind bandajat peste fâlcii. Am renunțat deci la orice convorbire, mărgîinindu-mă să ascult și să privesc în sală. Erau oameni de toate categoriile și naționalitățile: hamali estropiați de ridicarea poverilor, căruțași cu picioarele frînte de prăbușirea vreunui mal, lucrători cu mîna apucată de cine știe ce transmisie — mai cu seamă accidente speciale chirurgiei.

Unii steteau cu piciorul prins în scripăt, alții cu mîna imobilizată în scinduri — și toți povesteau pentru a suta oară,

poate, amănuntele nenorocirii care a dat peste dinșii, văitându-se și căinându-se unul pe altul.

Pe la 9, doctorul cel mare, urmat de-o ceată de tineri, în bluze albe, trecu de la pat la pat, stabilind ici o diagnoză, colo schimbînd un pansament, dincolo dînd o poruncă pentru operație, și, după ce mi-a prescris și mie ce aveam de urmat, trecu în altă sală.

În timpul acesta, vecinul meu, un individ uscățiv, care dealtfel părea că nu suferă de nimic, dete plapuma la o parte și, după plecarea doctorului, începu să umble de la pat la pat, cercetînd pe unii și pe alții, și pe un ton plîngător întrebîndu-i pe rînd:

— Da ție ce ți-a dat?

Și după ce bolnavul spunea doctoria prescrisă, îl implora pe același ton:

— Apoi să-mi dai și mie!

Și nu se lăsa până nu-l împărțășea fiecare din medicamentul lui.

Cum mi-au adus și mie doctoriile, originalul meu vecin care părea că suferă de toate boalele, deși nu suferea de nici una, veni și la mine și mă întrebă:

— Da ție ce ți-a dat?... Dă-mi și mie.

Și atîta stăruință punea în rugămintea lui repetată, încît n-am putut să-l refuz pînă la sfîrșit. Mi-am împărțit deci sarea amară cu simpaticul meu vecin, care-o înghiți cu delicioasă, spre marea mea mirare.)

★

Zina trecu monotonă și fără incidente, în așteptarea operației mele care urma să se facă a doua zi. Peste noapte un oftat prelung m-a deșteptat.

M-am ridicat să văd de unde vine oftatul, și în sala de alături, într-un pat împrejmuit de un paravan, am văzut un om care se lupta din greu cu moartea. Un căpețel de luminare de ceară picura lipit de vergeaua de fier a patului, luminînd

figura palidă a părăsitului de toți. Coșul pieptului i se urca și niște mâini slabe zgiriau prostirea, pareă voind s-o înlăture ca pe-o povară.

Un avînt de compătimire mă împingea către el să-l ajut, dar în minutul acela un individ fantomatic apăru din fundul coridorului, veni cu pași grăbiți, intră în sală și, apropiindu-se de patul celui care murea, își înălță capul peste paravan și, sprijinit așa, începu să urle îngrozitor.

Într-un minut toți bolnavii se treziră, speriați de larma aceasta neobișnuită, gardienele și internul alergară, încercînd în zadar să potolească pe urlător.

Dar acesta se încețase acum cu amîndouă minile de spe-teaza patului și, cu instinctul ciinelui care presimite moartea, urma să urle...

Cu mare trudă l-au ridicat și l-au dus.

Horeăiturile celui bolnav de la o vreme s-au stins și căpețelul de luminare înfipt pe vergeaua patului acum nu mai străjuia decît un mort...

★

Zere zile au trecut de la operație.

Încep să mă vindec.

O serie de bolnavi s-au schimbat și alte figuri au apărut. Vecinul meu hipocondru a fost dat afară.

Pe fereastră zăresc cerul albastru, și același dor ca și pe mine îi stăpînește parcă pe toți, același neastîmpăr ciudat, mai cu seamă pentru cei mai mulți cari aci, oricum, sunt la un adăpost și au tot ce le trebuie...

O sete nebună de a fi liberi, de a-și relua ocupațiile, de a îndura orice griji și necazuri ale vieții numai să fie liberi!

Regimul acesta disciplinat devine de la o vreme o tortură. Și eu, ca și dinșii, nu am alt gînd decît să scap mai degrabă de zidurile astea goale și de paturile acestea care sunt ca niște sicrie din care unul se duce, ca să vie altul să-i ieie locul...

SPOVEDANII

Deasupra Pompeiului vechi, cerul de dimineață e de aceeași nuanță cu violetele pe care mi le-a vindut o buchetieră din Sorrento.

O undă de vînt răcoritor venind dinspre golf rădică și poartă de ici-colo pulberea fină a veacurilor moarte, ca s-o cearnă din nou peste ruine. Ieniturile surde ale unui tirnăcop se aud lovind undeva, departe, și abia ajung pînă la mine, purtate de sonoritatea atitor încăperi deșarte, ca un oftat prelung într-o inimă pustie.

În răstimpuri, un glas tinăr cîntă o ritornelă tristă în cadența monotouă a tirnăcopului...

Glasul plînge trăgănat:

L'amor comincia con suoni e con canti

*E poi finisce con dolori e pianti...*¹

E jalnic glasul acesta și vădește o durere nouă, de curînd resimțită, dar e tinăr cîntărețul și durerea pe care-o cîntă o va lua desigur cu el anotimpul care vine: soarele de aci îl va vindeca; rănile la vîrsta de douăzeci de ani se închid lesne, cînd izvoarele ascunse și puternice ale vieții sînt nechehtuite în om.

Sufletul meu singur nu se mai bucură, căci tinerețea mea nu s-a încălzit la soare. Soarele meu a apus de mult și eu sînt ca lespedeaceasta de marmură pe care stau și care păstrează încă pînă tirziu noaptea căldura dezmiardătoare a soarelui care a ars peste zi. Mîinile mele sînt pale și lîncede și vînele viorii ce-mi șerpuiesc sub piele se izvodesc ca și pe marmura aceasta.

Ochii mei prind lumina, dar nu se mai bucură de felurile culorilor.

Pentru mine toate sînt la fel:

¹ Dragostea începe cu sunete și cîntece,
Iar apoi sfîrșește cu dureri și plîngeri...

A secat pareă puterea cea divină care mă făcea să mă pot bucura în alte vremuri de darul neprețuit al vederii.

Frescurile văzute în casa bogatului Pansa, așa de zvelte și grațioase, cu întregul alai de îngerași cu trupuri roze care întind arcu și aruncă săgeata, se dau de-a tumba ori fac fel de fel de ghiduși, toată lumea aceea de forme lascive și îmbolditoare de dragoste, toate aceste vedenii zugrăvite pe roșul fond, de artiști ce-s trecuți și ei astăzi în lumea vedeniilor fără nume, așa de limpezi păstrate sub cenușa cernută de veacuri — nău nu-mi mai spun nimic!

Trupul meu rămâne inert; chemările acestea tainice la dragoste, semnele acestea venite de dincolo de mormint, toate gesturile aceste drăgălașe de îngerași rămân fără răspuns — și cu toate acestea și în sufletul meu peste care azi s-a așternut atita cenușă, imagini dulci de femei iubite, de forme grațioase, de îngerași care se joacă lovind cu arcu trăiesc așa de vii pareă ar fi de ieri...

Și venisem aci să mă liniștesc, să mă uit pe mine însumi, contemplând natura, să uit pe acest trudit eu care mă chinuiește pretutindeni, să scap de locurile unde m-am torturat, crezind că banul este acela ce poate da fericirea!

Căci, în anii mei zbuciumați, eu n-am avut vreme să caut spre cer, să visez... Eu am văzut viața prin geamurile zăbrelele ale unui comptoar, ca o fiară închisă într-o colivie. Anotimpurile și-au schimbat fantasmagoria decorurilor și eu nu le deosebeam decit după felul îmbrăcămintelor pe care le purtam. Unul purta totuși hermina albă a zăpezilor, celălalt rugina și purpura frunzelor vestele, altul verdele fraged stropit de spuma albă-trandafirică a florilor de cireș sau aurul mișcător al hâldelor coapte...

Dar eu nu le vedeam. Eu n-ascultam tunetul vieții, care-mi bătea la fereastră și mă chema neconținut să iau parte și eu, ca orice muritor, la serbătorile ei vesele sau triste.

Eu nu vream să le ascult, și în mine cu toate astea era un visător.

Eu toate le-am amînat pentru mai tîrziu, zicîndu-mi că banul mi le va reda cu prisos. Eu n-am cunoscut decît munca fără preget de zi și de noapte, ca un minier ce sapă în întinericul orb spre a avea dreptul să se bucure odată de lumină.

Acuma deasupra mea s-a boltit în sfîrșit cerul, zăbrelele prin care întrevedeam viața au dispărut, și mă întreb: acesta era paradisul pe care l-am visat atîția ani în obscuritatea neprietenosă a comptoarului în care m-am trudit ca să-mi cîștig libertatea și să mă bucur de cer?

În timp ce-mi număram și-mi agoniseam cu trudă banii, eu nu cîntam cum cîntă lucrătorul acesta nevăzut, în timp ce dezgroapă o lume dispărută, lovind cu tîrnăcopul în lavă: eu îngropam o lume, aminînd toate pentru mai tîrziu: eu nu-mi dădeam seama că o clipă trecută nu se mai întoarce-napoi...

Azi am vîrsta la care nimeni nu-ți mai închide ochii cu o sărutare, sînt cel ce-am fost; în schimb, am însă un capital solid plasat, pot să mă duc unde vreau de la nord la sud, să schimb priveliștele la infinit, să urmăresc mersul primăverii din țară-n țară, să-mi deschid fereastra cînd vreau spre un decor polar sau spre un parc exotic, să rivnese după o formă care trece și mi-ar desfăta ochii, să-mi încînt în sfîrșit toate simțurile — căci omul e cu atîta mai desăvîrșit, cu cît știe și poate să ia parte cu toate simțurile lui la cîte le-mbie schimbătoarea viață...

Am citit cu pasiune scrieri de călătorie, am epuizat toate continentele și am trăit priveliștele înainte de a le vedea, mi-am scontat plăcerile și bucuriile cu gîndul — și azi nu mai găsesc nici un farmec în tot ce mă-nconjoară. Toate le revăd iarăși parcă prin zăbrelele înguste a comptoarului în care am trăit, nimica spontan, toate mi se înfățișează prin privirea cărților citite. Virginitatea lucrurilor îmi lipsește. Și eu am rivnit după libertate cu toate aceste, crezînd că libertatea e totul, în loc să urmez pilda cuminte a tuturor, să mă bucur

de minuta pe care-o trăiesc și să trăiesc minuta de care m-aș fi putut bucura...

Zidurile triste și ruinate, care cu toate acestea povestesc de gloria unei civilizații atât de rafinate, înmormintate printr-un capriciu al naturii, sunt pentru mine ruinele unui oraș ca oricare altul. Grădinile de la Sorrento, care coboară-n pantă dulce pînă-n mare cu lămiile și mandarinii lor înfloriți, mă indispun ca o ironie. Terasa albă, de unde stau și privesc de cealaltă parte a golfului cum Neapolul zgomotos se înalță în amfiteatru din ape, îmi pare ceva de prisos, un banal artificiu omenesc, o insultă adusă naturii...

Îmi întorc capul și privesc: dintre boschetele de arbori nemuritori văd albul palat al prințesei Gorciakoff cum stă trist ca un mausoleu sub cerul albastru, în somnolența asta a soarelui care acum e ridicat sus. Obloanele închise la toate fereștile spun că nimeni nu vine în acest anotimp să deschidă geamurile într-o parte, să lase aerul venit din largul mării, să alunge adormitoarea atmosferă din iatacurile părăsite, să lumineze saloanele, să joace răsfringerile soarelui pe cadrele aurite, să îmbălsămeze cu parfumul puternic și amețitor al lămiilor deșertele ganguri...

Nimeni nu vine acolo, cum nimeni nu sălășluiește în sufletul meu. Și gîndul ăsta de părăsire îmi mărește parcă întristarea mea fără vindecare.

Amurgul sau zorii, ca niște decoratori fantastici, pot trece pe ape schimbînd la nesfîrșit fața valurilor, romantica lună poate ieși din valuri sau cobori în ele; neodihnitul Vezuv înconjurat de tuzbane de neguri poate să-și arunce leneș spre cer spirala lui de fum, ca un musulman visător — sau să-și răscolească cenușa din funduri și s-o împrăstie încă o dată peste aceste locuri — căci mie mie-e totuna!

Și eu nu sunt nici măcar un romantic, un byronian, eu iubesc viața și nu pot lua parte la dinsa, pentru că n-am știut-o prețui la vreme. Mă mișc, vorbesc, tirăsc o umbră după mine -- și cu toate aceste nu exist...

Ieniturile surde ale tîrnăcopului reîncep să bată din nou, și cîntecul printre ruinele vechi străbate acuma ironic parcă... Glasul cîntă:

*A Napoli¹ s'e fatto lo consiglio,
Che non si piange l'uomo quando more...*

Ascult cîntecul ritmat de loviturile tîrnăcopului și mi-aduc aminte că, în săpăturile care s-au făcut odată la Pompei, s-a găsit tiparul unei forme ideal-de frumoase a unei femei pe care erupția Vezuviului a surprins-o și-a acoperit-o în giulgiul lui de cenușă jilavă, vroid parcă, în pornirea lui nimicitoare, să păstreze pentru cei ce vor dezgropa-o conturul divin al acelui trup care a trecut pe pămînt.

În tiparul păstrat de veacuri, un artist curios a turnat acea formă, rechemînd la viață trupul din care sufletul a dispărut...

Și visînd la acestea, mă gîndesc că și eu nu mai sunt decît un amestec de lut care mai păstrează încă forma exterioară a celui care a fost odată și din care sufletul și-a luat zborul aiurea...

★

Da, în zadar schimb locurile și caut să-mi deschid ochii tot asupra altor priveliști; în zadar m-am întors la Roma.

Sunt ca un vas de lut în care un parfum prețios a sălășluit o clipă, care nu mai păstrează acum decît amintirea vagă a parfumului ce l-a locuit.

Ideea morții aci, în orașul acesta zis etern, o întilnești aproape la fiecă pas, o spune aproape orice piatră, ți-o impune orice lespede de marmură pe care amăgitorul spectru al gloriei a vrut să scrie un nume, orice templu ridicat în fața soarelui, ca să perpetueze un cult.

¹ La Neapole s-a ținut sfatul

Ca să nu se plîngă omul cînd moare...

Ideea aceasta mă urmărește de cînd sunt aci și nu mai pot să scap de ea.

Spectrul morții cu toate aceste nu mă-nspăimîntă, și acum, obișnuit cu ea, singurul lucru care mă chinuiește este chipul de a reda pămîntului partea ce mi-a hărăzit-o și peste care puterea necunoscută, care poartă atîtea nume de cînd e lumea, a suflat fluidul acela misterios care se cheamă darul vieții.

De ce mă chinuiește acest gînd — nu știu. Așa, subtilizat și redus cum sunt, voi reda pămîntului așa de puțin din ceea ce mi-a închiriat o clipă!...

Ideea însă de a fi închis într-un loc și de a sta o veșnicie într-un cuprins măsurat, într-o încăpere silită, mă revoltă.

Cimitirele întiilor creștini pe care le-am văzut la St. Calixt și aiurea, necropolele acelea întunecate, saltarele acele înguste săpate unul peste altul în zidul întunecat unde nu mai pătrunde lumina, promiscuitatea aceea silită a putreziciunii la un loc, în aerul muced, sub greutatea păturilor de pămînt care te despart de lumină și de cerul boltit dedesuptul căruia viața continuă să-nflorească și să rodească — mă înspăimîntă.

Cot la cot aproape cu ceilalți, întinși pe spate, neclintiți, să fii silit să stai, cînd viața cu eternele-i prefaceri își urmează mersul ei, să știi că stai inert, cu mâinele pe piept, în catacombele triste, unde creștinismul te-a relegat în așteptarea trimbiței care te va chema în fața lui Dumnezeu și a judecăței supreme...

Chinuit de gîndul acesta am mers să rătăcesc prin cimitirele Romei vechi; fără de țintă am mers sub lumina albă a soarelui, și la o răspîntie, din afundul unei străzi am întîlnit un convoi pe care astăzi încă nu știu dacă l-am văzut cu adevărat, sau a fost o închipuire a fantaziei mele...

Peste zidurile ce îngustau de-a stînga și de-a dreapta strada care cobora în pantă, copacii bătrîni își împreunau aproape ramurile, mișcînd la fiecare batere de vînt capricioasele arabescuri țesute de cutremurul neconținut al frunzelor.

Un amestec de voci sună deodată și-n lumina cea tăinuită un șir de călugări dintr-o sectă necunoscută mie apăru fără de veste. Un fel de cămașă lungă, fantastică, cenușie aproape îi îmbrăca, începînd cu o glugă ascuțită, tăiată numai în dreptul frunții cu două găuri strîmte din care ochii vii priveau ca niște cheotori; în mini purtau niște prapuri negre, iar în urma lor, într-un dric hodorogit, tras de-un singur cal, un mort necunoscut, coperit de un postav negru pe care sta scris în litere de argint:

*Hic jacet pulvis, cinis et nihil.*¹

Mascați erau cei ce-l duceau, mascat și necunoscut și mortul —, și numai ochii care priveau prin cheotorile acele tăiate în postavul sur al glugilor, dimpreună cu glasurile acele ingemănate în rugă mă încredințau că văd în adevăr această stranie priveliște și că nu e dezgustul meu de viață care și-o închipuie...

E un fel de a fi îngropat și acesta, așa, aproape fantomatic, fără de fast și fără de fețe descoperite pe care s-ar vedea curgînd lacrimile false. Durerea se cuvine să fie anonimă și lacrimile nevăzute de mulțimea indiferentă.

Spre care cimitir clandestin s-a îndrumat ca să doarmă necunoscutul mort nu știu.

Într-un tirziu însă m-am pomenit în cimitirul protestant, acolo unde, sub chiparoșii și pinii de-a pururi nemuritori, sub o simplă lespede de marmură se odihnește inima cruțată de flacăările rugului, care au mistuit trupul aruncat de valuri al celui mai eteric poet — inima lui Shelley...

Era-n amurg acum, și ciripitul pasărilor nevăzute cînta moartea soarelui dasupra acestei lespezi pe care pietatea unui prieten a săpat numai două cuvinte: *Cor Cordium*.²

Piramida uriașă a lui Cestins se înălța sub cer, întinzîndu-și umbra triumphiulară ca o sfidare obraznică aruncată vrenilor

¹ Aici zace pulbere, cenușă și nimic (lat.).

² Inima inimilor (lat.).

și modestei lezpezi sub care dormea această raică inimă în care se reflectase tot universul.

Eu nu am un nume, nici n-o să-l am. De-ar fi să dorm sub o piramidă, sau sub o simplă lespede, nu voi spune nimic trecătorului.

Eu voi să mă dezbrac de mine, pentru că n-am știut să-mi innobilez lutul pe care mi l-a împrumutat natura.

Cum n-am izbutit să fiu nimic, trebuie să mă reintorc în marele tot, să nu las o parte din mine locului, să mă amestec cît mai curînd în materia care ar putea renaște, să nu stau închis sub o piatră de mormînt, într-un săltar săpat într-un zid de țărîină, sub o piramidă obraznică sau sub un mausoleu fastuos, pe care mi l-aș putea plăti cu prețul economiilor mele. Singura mea dorință este de a mă reîntoarce cît mai curînd în marele tot, spre a reîncepe mai curînd o altă viață. Fiecare clipă pe care o mai trăiește inutil, după o viață inutilă, o socotese ca un furt asupra vieții viitoare...

Hodina nu mă mai farmecă și mă gîndesc că la începutul călătoriei mele, urcînd amfiteatrul abrupt pe care e zidit orașul Fiume, am fost atras de umbrarele unor copaci ce de departe mi se arătau ca o grădină liniștită în care florile înfloresc și rid la soare... Cu cît urcam, atras de viziunea asta fermecătoare, dasupra zidurilor albe presărate de cioburi de sticlă ascuțite pe care le seamănă pe-acolo pretutindeni instinctul egoist de proprietate, marea se dezvălea tot mai mult, luminată de albul pinzelor, de fluturatul steagurilor de pe catargurile corăbiilor ancorate în radă.

Grădina cea fericită, cînd am ajuns sus, pe culme, nu era decît un cîmîtir. Și era atîta liniște și tihnă acolo, după poarta care-l despărțea de lume, deasupra zbuciumului mării și-al vieții!

Poarta aceea, pe care am împins-o intrînd, mă izola în adevăr așa de mult de oameni... loc mai visat pentru hodină nu-mi puteam închipui că se găsește pe pămînt... Și cu toate aceste, am redeschis poarta și-am reintrat printre oameni.

De ce-am reîntreat și-am căutat să fac pe turistul și pentru ce acuma m-am reîntors în Roma și stau privind de pe terasa hotelului, unde mă găsesse, apoteoza soarelui care se culcă departe, după cupola Sfintului Petru?

Din piața de Spania un miros puternic de flori urcă stăpinit de aroma ametoitoare a crinilor.

E un miros puternic ce-nu da fiori de dragoste în altă vreme...

Jos, în vasta luntre de piatră, apele gilgiește și cîntă, rochiile clare de femei primăvăratec îmbrăcate luminează ceasul ăsta pe care vor să-l cucerească umbrele amurgului, și acum o mandolină a prins să cînte.

Viața cheamă... cheamă florile, ispitesc rochiile clare ce luminează întunerecul amurgului acestuia trist: apele jos cîntă, spunînd că toate curg și trec, și acum, în negura albăstrie care se lasă, încep și clopotele să sune, să cheme, să renaască o speranță în mine, să spuie parcă de o viață viitoare...

★

M-am reîntors la Napoli.

Și acum, de pe puntea corăbiei care mă duce aiurea, privesc nemărginirea valurilor care se-nalță și murmură împrejurul meu. O putere uriașă și nevăzută tulbură apele la infinit și talazurile înflorite de spumă se fugăresc, sar unul peste altul, se-ngeamănă, se boltesc în cupolă, se farnă ca un zid fragil cu temelii netrainice, ca să reînceapă mai departe același joc neodihnit.

În fund, cu toate aceste e hodină și viața urmează tihnită în adîncimile nemăsurate ale albiei în care ne-am născut.

Departe orașul zgomotos se surpă încet-încet și numai de-a lungul cheiului valurile izbite se înalță și se fugăresc ca niște fantome cu giulgiuri albe.

Pe cer Vezuviul își însamnă dunga lui de fum și norii ce se îngrămădesc spre dînsul par niște vagoane fantastice duse de-o locomotivă uriașă.

Acum nu se mai vede nici dunga de fum a Vezuviului, ci numai apa și cerul, că la-nceputul lumilor.

Și față de imensitatea asta parcă-mi regăsese liniștea sufletului; gândul acela obscur, ideea aceea de a mă reîntoarce la neființă, de a dispărea fără a lăsa o urmă, mi se pare acum așa de firească, încît parcă aș fi îndeplinit-o, și acum revin, ca spirit, și gîndesc la sfîrșitul meu.

Aceasta este moartea pe care-o căutam.

În curînd, cînd nu va mai fi nimeni pe punte, mă voi lăsa încetîșor s-alunec în ape și voi dispărea în adîncuri.

Voi aștepta să răsară luceafărul de seară, să iau în ochii mei o scinteiere din alte lumi, înainte de a-i închide pe totdeauna.

Valurile acestea în veșnic neastîmpăr mă vor lua ca pe o jucărie și mă vor purta o clipă cu ele, apoi, scufundîndu-mă, voi trece de pătura apelor, unde nu mai străbate lumina, în regiunea fantasticului, unde monștri lidoși așteaptă prada lor, unde algele rămurtoase se răsliră ca niște evantaliuri și unde stîncile abrupte par decorurile ruinate ale cine știe căror palate din alte vremuri.

Acolo, dus în voia întîmplării, mă voi desface și mă voi amesteca pentru a reveni la suprafață. Și, gîndind la aceste, nici o jale nu mă-ncearcă pentru viața mea trecută, nici o amintire nu mă-nduioșează pentru lutul pe care vream să-l părăsesc și să-l arunc mării, nici o părere de rău pentru acel ce a fost și n-a știut să-și trăiască viața la timp.

Nu vor arde pentru mine luminări, fosforescențele mării fiindu-mi indestulătoare. Clopote nu vor suna, zgomotul talazurilor înlocuindu-le cu prisosință. De lacrimi nu voi avea nevoie, apele mării avînd destulă amărăciune în ele.

Voi dispărea cu voluptatea că am înlăturat tot fastul și minciunile ce înconjoară moartea...

Luceafărul de seară a prins acum să schinteie ca o lacrimă albă, și ochii mei se bucură parcă de această ultimă priveliște pe care-o adună.

La nesfârșit valurile joacă, se fugăresc, forfotă ca într-un uriaș cazan așezat deasupra unui vulcan.

Miine însă furtuna se va potoli dasupra mea și-n sufletul meu se va face pace...

Notele aceste ce le-am scris vor aminti trecerea mea efemeră pe pământ și poate vor sluji ca povață celor ce nu-și trăiesc viața la timp.

Un ultim adio, ție, luceafăr alb, singura lacrimă peste mormintul mișcător de ape în care am să dorm...

NOTUL

E într-o zi, pe la sfârșitul lui octombrie.

Oalele de flori din nou primenite cu așternutul lor fin de nisip, cu pământ de pădure mărunț cernut prin sitele de sîrmă, stau rînduite frumos în florărie.

Perdelele de rogojină sunt trase sus pe coperișul de sticlă.

O lumină moartă domnește, și-n lumina asta florile pătează cuprinsul în culori ce nu ajung să se imbine.

Leandrii, ce-au înveselit aleele, dorm acum fără de flori, așteptînd o nouă reînviere : lămii în ciubărașele lor cercuite, cu straturi de tescovină împrejurul tulpinelor, spinzură, printre foile lor verzi și lucitoare, roade de jumătate pîrguite, palide, tinjind după soarele bogat al cerurilor de miazăzi. În atmosfera molecomă și somnolentă, mirezmele plutesc greoaie, înăbușitoare, așteptînd parcă o aripă de vînt care să le împrășteie să le reîmprospăteze aerul.

În grădină n-au mai rămas prin straturi decît trandafirii învâscoți pentru iarnă și cîteva gherghine cari stăruiesc cu îndărătnicia celor ce nu vor să moară.

Și în liniștea asta tristă iată că vîntul pornește să scuture cu minie copacii și fulgii mari de ninsoare împinzesc prive-
listea.

Prinde zăpada încetul cu încetul temei, și nuanțele, supuse una după alta, se pierd și se ascund treptat sub năvala aceasta covârșitoare de alb.

Pe la amiază, zăpada e crescută troian.

Nu mai fulguie decât arar din copaci, ca primăvara, și e o lumină de-și ia ochii.

În aerul rece se aud strigăte vesele de copii ce se joacă.

Doi drăcușori — un băiețel și o fată — dau de-a tavalul un bulgăr de omăt care crește neconținut. Omătul moale și lipicios se prinde ușor, și minile lor roșii lucrează harnice și-l modelează ca pe un aluat. Din cînd în cînd se opresc la oarecare distanță, îl contemplează și bat din palme cu bucurie, privind la opera lor începută, ca niște artiști în clipele inspirate ale creației.

Și în adevăr, ca Făt-frumos din poveste crește omul de zăpadă, dotat de o precocitate minunată.

Iată-l acum mai înalt decât înșiși creatorii lui.

Cu trunchiul lui otova, cu brațele încrucișate pe piept, cu ochii de cărlune, cu înfățișarea bizară de om de nord, pare cine știe ce idol din vremi primitive.

Drept schiptru, ține la piept clasicul măturoi, iar în colțul gurei îi spinzură luleaua tradițională.

Copiii îi dau ocol, discută amănunte, fac adăogiri, umplu goluri, netezesc ici-colo și, nemulțumiți de atitudinea lui rece, îl invecitează din cînd în cînd, fără ca să izbutească a-l scoate cituși de puțin din profunda meditație în care s-a adîncit.

O idee luminoasă le fulgeră prin gînd dintr-o dată și, fericiți artiști, privindu-l îndărăt și zicîndu-i „la revedere”, alcargă cu pașii lor mărunți prin troian și dispar, pentru cîteva clipe, în casă.

Omul de zăpadă a rămas singur, privind cu ochii lui negri, ca minunat de împărăția albă în care se găsește.

În zîmbetul lor marmorean, parcă ascunde un gînd şiret.

Fantezia nebună a vîntului a aninat ghirlânzi pretutindeni, ca pentru o mare recepție. Cel mai ingenios artist n-ar fi putut să găsească motive mai decorative, mai caste. A prefăcut copacii în policandre mirunate cu turturi scipitori; a brodat dantele scumpe, a lucrat în filigram cele mai subțiri mlădițe, cari se desenează pe cer ca într-o feerie...

Cele citeva gherghine, nescuturate încă, încovoiindu-se sub glugile lor de zăpadă, par niște lampioane colorate cari au rămas aprinse.

Portița grădinei scîrție din nou, și copiii, cu un aer fericit și misterios, se apropie de creația lor, ca niște trimiși cu daruri.

Băiețelul mătură zăpada-n urma lui, tirînd un palton cu blană, iar fetița poartă într-o pălărie de panama darurile ei. Pune pălăria jos, și amindoi — cu gestul lui Ștefan cel Mare cînd îmbracă pe Bogdan cu hermina domnească în frumoasa scenă din *Apus de soare*, — urcîndu-se în virful picioarelor, îi aruncă paltonul pe umeri... Apoi, scoțînd din pălărie un ceasornic de aur cu un lanț, i-l atîrnă de briu, îl împodobesc cu toate inelele scumpe găsite în casă și, ca încheiere, încununază chelia strălucitoare cu panama.

Fericiți de isprava lor, pornesc apoi un danț nebun în jurul și mai fericitului posesor al atîtor daruri — dar un glas aspru din casă pune capăt brusc exuberanței acestor manifestați entuziaste.

Cu reverințe și salamalecuri se despart, și cu făgăduiala ca a doua zi să-i aducă alte daruri.

Din ce în ce mai șiret, zîmbetul marmorean apare pe figura întotului om, care a rămas iarăși singur în albul lui domeniu. Un vagabond zdrențăros, trecînd pe stradă, s-a oprit și privește cu jînd, cu fața lipită de grilaj, la blana călduroasă a parvenitului.

Înserează.

Vîntul bate acum călduț, de la sud, și cerul își schimbă treptat fața nouriilor. Printre ramuri ferestrele caselor licăresc prietenoase.

Copiii dorm fericiți.

În somnul lor adînc și nevinovat visează la omul lor, vorbesc cu el și n-aud ropotul zgomotos de afară...

Și dimineața, cînd au deschis ochii nerăbdători ca să-și vadă isprava, aleargă amîndoi la fereastră, dar, uimiți, constată cu indignare că omul de zăpadă, ca un om ingrat, a dispărut din grădină, dimpreună cu paltonul, ceasul de aur, panama și toată alba feerie în care trona cu zîmbetul lui șiret...

.

PORTRETE

NICOLAI BELDICEANU

(1845—1896)

Pe la anul 1890, într-o mahala a Iaşului, se mutase doi tineri cari visau cu orice preţ să cucerească Olimpul.

Casa în care locuiau era ferită de zgomotul trecătorilor şi făcută parcă anume pe gustul lor. Din lăuntrul ei tihnit şi patriarhal dedea într-un ceardac bătrănesc, streşinit şi umbros, de unde puteai zări amestecul pitoresc de case şi grădini al Tătăraşilor, cu drumul alb ce urca pieptiş şi la capătul căruia scinteia crucea aurită a bisericii din țințirumul *Eternitatea*.

Serile, cînd umbra ştergea conturul zărilor, una după alta luminile se aprindeau licărind sfioase, amestecîndu-se pînă sus şi continuîndu-se cu stelele cerului.

În ceardacul acesta, stau iarna, cînd troienele urcate pînă la fereşti îi strîngea pe acasă la gura sobii, steteau pînă tîrziu, urzînd întîilele lor versuri, sau depăşînd planuri fantastice pentru viitor, cei doi tovarăşi de atunci — dintre cari unul azi nu mai cunoaşte altă muză decît pe Ceres, iar cellalt îşi urmează boema, urcînd cu îndărătnicie coastele Olimpului...

Era o linişte în interiorul acesta alb, cum n-a mai aflat-o în veşnicele lui peregrinări ireductibilul boem. Rămăşiţele unei mobile vechi părinteşti îmbrăcau încăperea, dîndu-i

un aspect de statornicie, și ce fericiți erau cei doi ucenici poeți în Tebaida¹ lor!

Singurătatea aceasta împoporată de visuri juvenile arar doar de-o tulbura un sunet clar de clopoțel, și un zîmbet de mulțumire le ilumina fața amindurora.

Atunci intra „Bădița Culai”.

Cu un alt *Atlas*, redus la proporții moderne, intra pe ușă puțin incovoial, ca de greutatea sarcinei, purtînd *Pămîntul* subsuoară.

„Bădița Culai” era poetul Neculai Beldiceanu, care locuia în vecinătate, iar *Pămîntul* acela era manuscrisul fantasticalui poem la care lucra atunci.

Dar astăzi cine își mai aduce aminte de acest poem și de fenomenul lui autor?

Era una din cele mai curioase și interesante figuri pe cari le-a pierdut prea de timpuriu literatura noastră. Firea lui ciudată l-a îndepărtat de oamenii din generația lui cari poate nu și-au dat seama ce extraordinară inteligență și ce izvoare nescapate de energie erau ascunse în acest om.

Părintesc aproape la început cu cei doi, încet, încet se lăsa ciștigat de tinerețea lor și printr-un fenomen ciudat parcă devenea mai tinăr decît ei. Uita anii mulți cari îl despărțeau de vîrsta lor, și gesturile deodată îi deveneau mlădicioase, spinarea i se îndrepta, ochii albaștri îi licăreau vioi, ca și cum ar fi căzut o rază de soare într-înșii, o vîină groasă ca o coardă îi brăzda tîmpla largă, încrețiturile parcă îi dispăreau de sub pleoape, fruntea boltită strălucea și o elocvență uimitoare cădea ca o ploaie de artificii pe capul răstrînsului său auditor.

Sub farmecul vorbei lui, pămîntul cu epocile sale dispărute, cu toată fantasmagoria prefacerilor neconținute, misterele creației, viața mărilor și a uscatului de la moneră și pînă la troglodit, apăreau și dispăreau cu o iuteală vertiginoasă.

¹ *Tebaidu* — aici, cu sensul de adăpost, refugiu.

Nu mai exista nici timp, nici spațiu în mica încăpere. Un mag învălmașa universul prin farmecul cuvintelor sale și-l colora cu viziunile lui ca un copil ce se joacă fericit cu un balon de spumă... Pe nesimțite, mintea lui capricioasă schimba ordinea de idei. Pământul era acum încheșat de milioane de ani, și poetul, ca un arheolog erudit, trezea toată preistoria țării noastre.

Colonii rebegite de ari și de traci primitivi se așteptau pe cuprinsul țării; adăposturi de lut ars și de nuiele răsăreau ca din pământ, și oameni hidoși, cu silexuri și ciocane de piatră în mână, treceau dănuind în lumina focurilor pe cari le aprindea scinteia acestei nesecate fantezii...

Domol citeodată, cu grai cumpătat de cronicar, își povestea pribeگیile lui de epigrafist prin Moldova și Bucovina, și atunci o atmosferă cucernică se răspindea din fiecare vorbă a lui, reînvia trecutul istoric din bătrâni, din litere slavone săpate pe cruci, din inscripții adunate de pe lespezi de morminte, din zapise vechi aflate pe la cine știe ce anticari, din documente păstrate prin cine știe ce lăzi de prin podurile caselor boierești.

Alteori căta să probeze celor doi discipoli, cari îl ascultau cu gurile căscate, că toate sunetele la unii oameni excepționali corespund colorilor. Vocale, consoane, diftongi, tetraftongi, miros, gust, temperatură, toate se colorau, toate deveneau cromatice, umplînd casa de curcubee imaginare.

Așa era acest om excepțional inzestrat, și activitatea lui o dovedește îndeajuns. Și totuși, pentru contemporani, pentru trecătorii grăbiți, plini de vanitatea persoanei lor, pentru mulțimea celor cari l-au apropiat și s-au amestecat în viața lui, el era un om ca toți oamenii, un biet profesor de istorie la un gimnaziu din Iași... Nemulțumiri familiare i-au întunecat și amărit traiul, nevoile materiale l-au oprit la răscrucea atitor căi prin cari deopotrivă ar fi putut glorios să meargă...

Nimeni n-ar fi bănuیت că acest dascăl necăjit, puțînt la trup, venea la curs purtînd cu el, în mersul său legănat,

ritmul unui vers croit de curînd, sau cine ştie ce ipoteză nouă asupra uneia dintre multiplele probleme de istorie sau arheologie cari-l preocupau...

A muncit omul acesta, o muncă sfîntă şi necunoscută. Unul dintre cei doi — cel care stăruie încă să urce coastele Olimpului — îşi mai aduce aminte de versurile lui. Îşi mai dă seama de drumul pe care l-a străbătut. Ştie că pastelurile pe cari le-a scris Beldiceanu nu sunt mai prejos decît ale lui Alecsandri; ştie că, dezrobit de influenţa generaţiei în care a trăit, s-a ridicat mai presus şi-a căutat să-şi taie un drum nou, că în *Contemporanul* a scris bucăţi sociale, în care durerile şi lacrămile celor mici au stors lacrimi celor puţini cari le-au citit; a urmărit evoluţia lui mai departe în acel bizar poem ştiinţific, care vădeşte o concepţie grandioasă la care numai un poet mare poate năzui, cunoaşte îndrăzneala premergătoare ce a căutat să capteze izvoare noi de inspiraţie, punind ştiinţa la contribuţie şi neocolind neologismul plastic şi rima bizară, ce putea să dea o nouă viaţă versului; mai ştie că, luptînd să scape din cătuşa strîmtă a ritmului tradiţional, din haina aceea obişnuită a versului de atunci, a încercat forme noi în elegiile poliritmice din anii din urmă. Cel ce le spune acestea şi se revoltă acum de nedreptatea acestei vieţi ignorate a fost prin casa acestui lucrător neobosit şi-şi aduce aminte de vitrinile în cari stăteau rînduite ciocanele de piatră, silexurile, vasele de lut, idolii, brăţările de bronz, pietrele de măcinat şi toată acea gospodărie a vremilor preistorice pe care cu toată truda şi cheltuiala proprie a micii lui lefi de profesor a dezgropat-o în staţiile de la Cucuteni, Rafaila şi de-aiurea, ca mai pe urmă s-o dăruiască aproape pe un preţ de nimic muzeelor noastre... Îşi aduce aminte de teancurile de copii epigrafice, culesse de mîna lui cu atîta trudă, stăruinţă şi cheltuială. Şi cînd îşi dă seama astăzi că acest om a fost într-adevăr un premergător şi în poezie, şi ca arheolog, şi ca epigrafist, se întrebă: e o drep-tate pe lumea asta, ca să munceşti zadarnic şi să fii uitat cum a fost Beldiceanu?

Nu era ceva mai mult ca o presimțire amară că timpul nu-l va îngădui să încargă pină la capăt, n-avea el oare dreptate să scrie aceste admirabile și deznădăjduite versuri din poemul *Pământul*:

*Cind vezi în raza minței acest moluz de timpuri,
Frumoasă epopee cu valuri drept Olimpuri,
Cu adâncimi de ape ce-s tulburi ca infernul,
Cu secolii ce-s o clipă alături cu eternul,
Te prinde-atunci mihuire, te-ntrubi de unde vii,
De ce sînt umbre-n raze, de ce sînt morți și vii?
Și-ți pare rău de urma ce pe nisip o lași,
Cînd știi că vine vîntul de-ți șterge ai tăi pași...*

GHEORGHE DIN MOLDOVA

Urînd convoiul lui în ziua aceasta de toamnă frumoasă, caut să-mi amintesc cînd și unde l-am întîlnit pentru întîia dată, și gîndul mă duce în pădurile cari împrejmuiesc mănăstirea Varaticului. Un miros de brad pareă se răspîndește pe cărăriile albe care șerpuiesc, se string la o răscruce, îl văd așa cum era atunci, în tovărășia altor doi prieteni, dispăruți și ei acum.

Numele lui era popular pe atuncea, și legenda de boem incorigibil, pe care o crease poezia lui, șagalică și adeseori ștregărească, i-atrăgea toate simpatiile tineretului de neofiți. Era mic și sprinten, glumeț la vorbă și totdeauna imaginativ. Cu toate astea, era greu de mișcat la plimbări, și întîiul adăpost de umbră întîlnit îl ademenea să se așeze și-n lenea lui de oriental visător își făcea un deliciu să se întindă pe spate, cu minile aduse sub cap, și să istorisească cu duh anecdotele și întâmplările tovarășilor lui literari de pe-atunci. Pădurile de brad aromeau, vîntul rupea o creangă ici, colo, și vorba de la un timp tăcea, și Gheorghe din Moldova atunci își închidea ochii lui albaștri și adormea în

liniștea aceea solemnă, asemenea gnomilor decorativi ce-i vezi dormind nemișcați sub vreun copac, prin parcurile caselor germane.

Dricul cu oamenii negri se oprește, și mă-ntreb ce caut eu după dricul acesta? Mirosul pădurilor de brad s-a risipit, și mă trezesc ca după un vis, mergind în urma convoiului mortuar. Împrejurul meu nu-i nimeni din cei de-atunci și eu singur duc amintirea aceasta duioasă, privind mirat la sieriul îngust în care doarme gnomul poet.

Pornit iar după urma lui, îl revăd, departe, sub un cer mult mai frumos și mai senin ca al nostru. Eram la Roma, în tovărășia altui poet, dispărut prea devreme. În convalescență după o boală grea, dragostea de viață cum n-am mai simțit-o niciodată de-atunci mă alungă din casă, dornic să văd, să aud, să simt toate frumusețile și farmecele acestei bune lumi recucerite.

Într-o zi, pașii noștri rătăcitori ne dusesese spre fintina Trevi, să admirăm Neptunul uriaș. Apele curgeau sonore, umplind piața cu zgomotul lor, despre care Madame de Staël, în entuziasmul ei romantic, spune că se aude în toată Roma... Acolo l-am întâlnit din nou, căci stătea în împrejurimi, pe Via dei Luchesi, venit aici pentru studii statistice. De atunci începurăm peregrinările împreună, pe la biserici și muzee, și-mi amintesc cu drag o plimbare făcută afară din Roma, la Frascati.

Era o zi frumoasă de primăvară și pornisem tustrei, veseli ca niște copii, făcând planuri bizare să ne deschidem o fermă model la București, sub conducerea lui. Eu aveam să pun fondurile, căci eram capitalist pe-atunci, el, experiența pe care-și inchipuia că o are, vizitând toate lăptăriile din Roma, iar Păun, poetul bucolic și cuminte, destoinicia lui de om așezat. Și cine știe dacă n-ar fi fost mai bine dacă proiectele acelea n-ar fi rămas o glumă. În entuziasmul nostru însă de-atunci, ne-am oprit la o *osterie* rustică, unde căruțe pline de lucrători veniți din Tusculum, cu măgărușii

lor împopoțonați cu flori artificiale și cu hannurile bătute-n alămuri selipitoare, veneau în zile de sărbătoare să petreacă. Vinul de Frascati e bun și dă chef de vorbă, și nu puține pahare am ciocnit atunci pentru viitoarea noastră întreprindere. Ne-am dus atunci de am vizitat vila Aldobrandini, minunați de liniștea aceea divină ce domnea sub copacii seculari din parc. De departe, pe un jgheab prăvălit de lespezi mari, un sul uriaș de apă cobora și cădea prelungindu-se pe un zid de marmură în grădină, în bazinul unei fântini. Departe, dunga mării strălucea ca luciul unei spezi zvirlită-n ierburile cîmpiei romane, brăzdate de apeducte. La întoarcere, pe băncile vagonului în care eram, înviorați de vinul și frumusețile de la Frascati, l-am rugat să ne cetească versuri.

Priveliștele se schimbau în goana trenului, și noi, așezați în fața lui, îl ascultam cum cetea. Era o baladă în ritm popular, care ne aducea ca un ecou depărtat din țară noastră. Nu știu în ce volum s-o fi găsim, dacă se găsește, așa cum erau atunci versurile acelea. Mi-aduc aminte numai de cîteva, în care era vorba de o dragoste:

*Că cu te-oi iubi
Pentru ochi câprii,
Că și tu mă iei
Pentru ochii mei...*

Și se isprăvea cu melancolica reflecție, ce pare și mai tristă astăzi, cînd el nu mai este:

*Vremea de-a veni,
Țărână ne-a-nvelit,
Ochi s-or potoli,
Țărna astupa
Gura mea și-a ta...¹*

¹ Versurile, cu mici diferențe față de acest text citat din memorie, fac parte din poezia *Nunta* (în dialect moldovenesc), reproducă în volumul *Versuri și proză*. Editura Viața românească, Iași, 1912.

Și-acuma ochii lui albaștri s-au potolit, gura lui șagalică a tăcut.

Un amurg roz învăluie cimitirul Sfintei Vineri. Cu alți prieteni cetesc pe lespezi și cruci epitafe-n versuri, care mă fac să gîndesc cu ce zîmbet ironic ar privi dinsul la ele. Și sînt nenumărate acele versuri; durerea strigătoare și grosolană s-a manifestat pretutindeni, parecă nici acolo nu i-a fost dat să scape de versurile inepte ale contemporanilor. Pe lespezi toți sînt buni, ideali și sfinți. Căți însă au fost buni în adevăr ca acest gnomo iubit de muze și prieteni!

I. PĂUN-PINCIO

Fiecare epocă își are martirii ei necunoscuți. Sunt figuri cari trec nelămurite și dispar fără să fi avut vremea ca să se afirme. Drumetri necunoscuți care lasă cel mult o vagă amintire în sufletul celor cari i-au cunoscut și pier pentru totdeauna o dată cu aceștia.

Un asemenea drumet este și I. Păun-Pincio.

Mai ales acum, în preajma sărbătorilor, cînd se împlinesc doisprezece ani de la moartea lui tragică, simțim o pioasă datorie ca, punîndu-ne la un loc amintirile, să evocăm încă o dată figura lui blajină pentru cei ce vor veni după noi.

Pseudonimul *Pincio*, la care ținea așa de mult, e numele unei grădini din Roma, unde adeseori am rătăcit împreună în ceasul dulce, cînd soarele se cobora după cupola Sfîntului Petru. Acolo, în grădina plină de statui, sub copacii veșnic verzi, pe terasa de unde putea să îmbrățișeze cu privirea splendoarea cetății eterne, ne spuneam și discutăm impresiile căpătate peste zi.

Călătoria a fost o continuă uimire. Ieșeam întîia oară în țară. Ne-am oprit succesiv la Fiume, Veneția, Bologna și Florența, despărțindu-ne apoi la Roma.

Păun era o fire contemplativă și succesia prea bogată de impresii îl obosea curînd. După un ceas petrecut într-un muzău sau aiurea, era cu neputință să-l mai urnești din loc: îi era de-ajuns pentru ziua aceea. Se așeza pe scările cheului și, ca mulți bătrîni ce stau și se încălzesc la soare, sta și el și visa. E drept că impresiile lui căpătate erau puternice și juste, și e păcat că în scrierile rămase de la el nu s-a răsfrînt mai aproape nimic din ele. Cereau probabil răstimpul necesar pentru a se liniști, a se desăvirși și a prinde contur.

O altă însușire caracteristică firii sale este o mare înclinare spre misticism. La Roma, de multe ori mă lăsa, la ceasul vecerniei, ca să întrec la cea dintîi biserică întîlnită în drum. Intra ca s-asculte orga și eram sigur să-l regăsesc peste un ceas stînd nemișcat, în aceeași atitudine de extaz în care-l lăsasem. Pretindea că orga-l liniștește, și glumele mele îl întristau.

Le spun acestea pentru a scoate și mai mult în lumină ironia dureroasă a morții și îngropării lui.

Atras mai mult de simpatii decît de credințe politice, care se rezumau la el într-o adîncă milă de cei oropsiți și într-o bunădată firească, Păun intrase în rîndul socialiștilor de atunci. Era o figură aparte în clubul acela de revoltați și gălăgioși entuziaști.

Nimeni nu-l auzea vreodată ridicînd vocea pentru vreo revendicare socială; figura lui dulce, încadrată de o barbă mare, era totdeauna aceeași. Frecventarea clubului nu l-a împiedicat să-și cînte discret dragostele lui, pentru niște ochi albaștri, care desigur l-au uitat și ei de mult. Într-o singură poezie se schițează un gest de revoltă și trece o flamură roșie, după care aruncă totuși „un colb mărunt de floare”...¹

Încolo, discreție și duioșie; evocări originale din natură, mai ales peisagiuri de toamnă întîrziată și presimțiri de moarte timpurie. E ca un fel de ceață ce plutește peste tot

¹ Poezia *Întîi Mai*.

ce-a scris el, o melancolie vagă de invins. Proza lui e totuși mai vioaie și din puținele schițe ce ni le-a lăsat se poate vedea un remarcabil talent de prozator. E păcat că moartea nu i-a îngăduit să se desăvârșească.

Moartea aceasta a venit năprasnică, dintr-o meningită provocată de infecțiunea unei răni, căreia nu-i dăduse nici o însemnătate. În preajma sărbătorilor din a. 189...¹ a murit, după câteva zile de suferință, la spitalul Colțea.

Tovarășii lui de luptă — cum se spunea pe atunci — au ținut să facă o demonstrație din înmormântarea acestui poet. Un simplu dric, fără preot, fără cruce, așa l-au dus. Flamura roșie le-a înlocuit pe toate. O ceată de muncitori rebegii. Singura figură de care-mi aduc aminte e aceea a criticului Gherea.

Era o zi tristă și umedă. La cimitir, porțile închise. Groapa nici nu era săpată. Abia pe înserate s-a isprăvit trista ceremonie.

Și o negură deasă s-a coborît pe urmă peste toate, ca un simbol al vieții unui nenorocit poet român din veacul al XIX-lea.

EDUARD GRUBER

Sunt unele ființi în adevăr paradoxale, asupra cărora, cînd te gîndești bine, nu poți încheia nici o părere întemeiată. Rostul ascuns al existenței lor scapă, parcă un foarfecă nevăzut îți pîndește firul, pe care ți s-a părut că l-ai prins o clipă, și-l taie fără veste, lăsîndu-te mai nedumerit ca-nainte.

Citești prin cărți de unii care și-au risipit toată energia vieții lor căutînd să dezlege o problemă insolubilă, ca mișcarea perpetuă sau piatra filozofală. Rămii uimit de îndărătnicia convingerei și stăruinței lor. E de ajuns în viața de toate zilele ca întimplarea să-i puie în fața unei știe cărei

¹ 1894.

probleme, care la un moment dat li s-a părut plauzibilă, pentru ca să piardă pe totdeauna simțul realității. Retrași de lume, muncesc în urmărirea himerei lor: anii trec, frunțile li se ncrețesc, templele li se argintează, pînă într-o seară tristă vine moartea sau nebunia să le bată-n geam, și nu mai auzi nimic de ei...

Un astfel de om a fost și Eduard Gruber¹.

Nesiguranța vieții și dragostea ce o avea pentru mama lui — care, în treacăt fie spus, nu era o ființă deloc împăciuitoare — l-au făcut, ca orice licențiat în litere, să primească întîiul post ce i s-a prezentat. Era profesor de geografie la școala comercială din Iași.

După moartea mamei lui, se întovărășise cu Grig — un nume uitat astăzi poate, dar care semna nuvele, apreciate pe vremuri chiar de criticul Gherea, și care printre altele a scris frumoasa prefață din fruntea povestirilor lui Creangă...²

O ciudată întîmplare le-a dat același sfîrșit tragic amîndorora. Cine știe ce afinități tainice i-au adunat pentru un moment și i-au însemnat la o răscruce a vieții...

Pe atunci influența *Contemporanului* era spre declin și fiecare își pipăia drumul în întuneric. Problemele sociale și arta tendențioasă, după valuri mari de polemici tulburi,

¹ Eduard Gruber, citat printre intelectualii apropiați de mișcarea socialistă din Iași, frecventa „Cercul literar” grupat în jurul lui N. Beldiceanu. A publicat lucrări ce indică diversitatea preocupărilor sale: *Studii asupra genului elementelor latine în românește, în comparație cu celelalte limbi romanice* (Iași, 1884), *Stil și gîndire* (Iași, 1888), poezii, în *Lumea nouă* (în 1895 și 1896). După cum confirmă G.T. Kirileanu, posedă un album în care Ion Creangă scrisese trei fragmente din capitolul al treilea și al patrulea din *Amintiri*, semnate și datate „1888 iunie în 29, Iași”.

² Este vorba despre Grig. I. Alexandrescu, prefăcătorul primei ediții a *Scrierilor lui Ion Creangă*, vol. I, *Poezii*, Iași, 1890. Împreună cu A.D. Xenopol și Eduard Gruber, Grig. I. Alexandrescu a făcut parte din comitetul ce și-a asumat editarea în volum a operei marelui povestitor, la solicitarea fiului acestuia, căpitanul Constantin Creangă.

ca marea cînd a atins ultimul hotar pe dune, tindeau spre reflux. Sentimentalitatea și misticismul literaturii rusești, cu Sonia¹ lui Dostoievski și calul-martir² al lui Nekrasov, începuse să plictisească. În literatură, Occidentul francez, cu versurile și manifestele în cari se propaga doctrina nouă a simbolicismului, mijau misterios ca o auroră viitoare.

Gruber era un cititor neobosit. Și el era crainicul tuturor vestilor noi. În fiecare zi apărea într-un cerc de prieteni, entuziasmat de cine știe ce teorii noi asupra simbolismului sau hipnotismului. Mesele de lemn, cite se aflau în casă, erau puse la contribuție și, cu concursul binevoitor și șagălnic al celor de față, jucau contradanțuri semnificative spre bucuria copilărească a iscoditorului.

Seriozitatea naivă cu care oficia în aceste ședințe era în adevăr uimitoare. Zadarnic convorbirile luau, de la un timp, altă întorsătură — el urmărea ideea lui fixă.

Pe picioarele lui lungi, cu redingota lui pătată, a cărei pulpăne filfiliau fantastic în urma lui, cu capul în piept, cu dungi pe fruntea largă, el străbătea salonul, rostind din cînd în cînd numele lui Ribot³, Charcot sau al cine știe cărui savant ce făcea vîlvă pe vremea aceea.

Într-o seară, nu știu cine adusese un număr din *Le Temps*, în care era reprodus faimosul sonet al vocalelor al lui Arthur Rimbaud, ce însușa fiecărei vocale o culoare corespunzătoare și începea astfel:

A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu, voyelles,

*Je dirai quelque jour vos naissances latentes.*⁴

¹ Sonia Marmeladova, din *Crimă și pedeapsă*.

² Versurile despre acest „căl-martir”, care l-au impresionat puternic pe A. Vlahuță (v. *Onestitatea în artă*), fac parte din poemul lui Nekrasov *Despre vreme*.

³ *Théodore Ribot* (1839—1916) — filozof francez, autor de studii de psihologie experimentală.

⁴ A negru, E alb, I roșu, U verde, O albastru, vocale,
Voi spune într-o zi ale voastre nașteri încete.

Paradoxalul sonet stîrni discuții vii și avu darul să aprindă pînă la cel mai înalt grad curiozitatea întregului auditor, și mai cu seamă a lui Gruber.

La cîteva zile, Neculai Beldiceanu, pe cînd poetul Artur Stavri citea frumoasa poezie:

*Rînd pe rînd și-ncet în tristul șintirim bătrîn și sfînt
Lin se scutur liliacii clătinași de-al nopții vînt...*

deodată întrerupse pe autor, obiectînd că poezia aceasta i se pare extrem de... albastră!

De aci, cercetări asupra vocalei predominante, și iată un prim punct de „audiție colorată” stabilit în uimirea tuturor:

I albăstrise, după Beldiceanu, versurile poetului din seara aceea.

Surisul șiret al lui Neculai Beldiceanu a trecut nebăgat de seamă, dar de atunci Gruber, ca un om care a făcut în adevăr o descoperire uimitoare, s-a alipit ca o umbră de pașii fericitului posesor de curcubeu...

În casa lui, pe pereți, pe mesele golite de cărți, pe birou, pe podele vedeai fișii enorme de hîrtie de desen, pe care se răsfața tot spectrul solar. Litere mari de-o șchioapă, frumos aduse din condei, înveseleau casa, vopsite în diverse culori ce-ți luau ochii, ca un stol de păsări din paradis...

Ziua întreagă, cercetînd lacom și neîndurat, chestiona pe docilul său pacient, care se complăcea acum în acest joc bizar, pe care poate îl născocise fantezia sa de poet... Gruber uitase de toate, nu-și mai aducea aminte că e profesor de geografie, nici de teoriile lui filologice. Era un alt om, și-ntr-o bună dimineată, după atîtea cercetări și adnotări amănunțite, și-a adunat bagajul lui policromic și a plecat cu soția

sa la Lipsca, ca să urmeze celebrele lecții de psihologie experimentală ale lui Wundt.¹

Ca un cal care-și ia zăbala-n dinți și aleargă nepotolit fără a privi în dreapta, nici în stînga, pînă ce, istovit de energia cheltuită, se prăbușește, privind cu ochii sperioși în jurul lui, astfel încordat și plin de o ambiție fără seamăn, omul acesta a pornit în căutarea himerei lui.

A muncit ani de zile la Lipsca, unde și-a luat diploma de doctor în filozofie.

Prietenii îi pierduse urma, și iată că prin anii 1892 jurnalele străine, între cari și *Times*, vestesc interesanta comunicare a lui Eduard Gruber la congresul internațional de psihologie experimentală din Londra.

Dărilor de seamă vorbeau cu mari elogii de savantul nostru compatriot, care, cu ajutorul unui subiect de-o remarcabilă intelectualitate, ajunsese să stabilească nu numai o serie variată de culori imaginare, corespunzătoare vocalelor, silabelor, numerelor, temperaturii etc., dar și o regularitate matematică între relațiile dintre aceste spații colorate imaginativ....

Himera se colora și căpăta sancțiunea savanților internaționali, spre marea bucurie a paradoxalului Gruber și a poetului Beldiceanu...

Și acum, visînd la zîmbetul șiret al lui Beldiceanu din seara aceea, evocînd după atîția ani figura sărmanului Gruber, te întrebi unde s-ar fi oprit acest conchistador de himere, înzestrat cu știința care o avea, cu energia și stăruința aproape demonică și cu mijloacele lui extraordinare? Te-ntrebi ce n-ar fi putut să facă dînsul, care, pornind de la o premisă falsă poate, a izbutit să clădească un edificiu așa de paradoxal, împrumutîndu-i toată aparența veraci-

¹ *Wilhelm Wundt* (1832—1920), filozof, psiholog și fiziolog german, unul dintre întemeietorii psihologiei experimentale și al psihologiei sociale.

tății? De unde atîta ordine în atîta dezordine? Cum putea să stea atîta naivitate alături de atîta putere de sistematizare? Unde ar fi putut să ajungă și ce ar fi fost astăzi Eduard Gruber, dacă nebunia nu venea într-o seară tristă să-i bată cu degetul ei în geam?...

VASILE COSMOVICI

În zgomotul și mișcarea Parisului de atunci — vorbese de acum vro patrusprezece sau cincisprezece ani —, cînd viața cartierului latinesc era cu totul alta, cînd tineretul era, ori mi se părea mie, mai turbulent și mai vesel ca cel de astăzi, cînd monomuri cu lampioane multicolore intrau cîntînd pe ușa unei cafenele, ca să iasă pe cealaltă, și cutreierau ulițele, manifestînd cine știe pentru ce revendicări nevinovate, oprindu-se prin pieți, ca să țină discursuri, ori să rotească în farandole nebune împrejurul statuei impasibile a lui Étienne Dolet¹ sau altuia — în acele vremuri, într-o berărie a unui alsacian, de pe bulevardul Saint Michel, puteai să vezi în fiecare seară trei tovarăși nedespărțiți, cari stau neclintiți la locul lor, pînă ce ornicul burtosului patron arăta orele două după miezul nopții.

În fund, într-o încăpere tapisată cu imitații de scoarțe de copac, cu oglinzi stîNSE, cari sub reflexul lămpilor deschideau ferești dubioase, într-o lumină vagă de acvarium, ca-n fundul unei ape, zăreau acest trio, din care unul era Vasile Cosmovici².

¹ Étienne Dolet (1509—1546), umanist și tipograf francez, autor al lucrării *Comentarii asupra limbii latine*, în cuprinsul căreia pledează pentru libertatea de gîndire împotriva scolasticii dogmatice a bisericii catolice. Acuzat de erezie, a fost spînzurat și ars pe rug la Paris.

² La moartea lui Vasile Cosmovici (+1908), N. Iorga scria: „A fost un om de talent, știind să făurească versul, știind mai puțin — era medicinist ajuns funcționar — să găsească ideea“. A publicat tragedia în cinci acte *Domnița Olena* (1898) și comedia în 4 acte *Goana după gineri* (1904).

Pe jos, veșnica tăriță de lemn împrăștiată și căleată de picioarele mușteriiilor părea un strat de humus ce ar fi fost depus de aluviuni.

Pe poliți, căni de lut bavareze, în diferite atitudini și forme, ca după talia fiecărui consumator al casei, visau la agapele viitoare.

Pe mese vechi, cu lustru șters, chibritelniți masive și grele, retrase din circulație după revoluția din cartier, ca proiectil primejdios lăsat pe mîna tinerimei exuberante de atunci; și peste tot, în aer; un mîros greu de drojdie-năcrîtă, de vagi parfumuri aduse de femei, de caporalul și marglindul pipelor de spumă ale esteților.

În atmosfera asta, ani de zile de-a rîndul în vagabondajul meu neliniștit de noctambul pasionat eram sigur în fiecare seară că-l regăsese acolo cu cei doi nedespărțiți tovarăși, ținînd vecinătatea unei mese, unde poetul Moréas¹ — în apogeul gloriei sale, impresurat de o ceată veșnic reinnoită de provinciali veniți spre a centraliza și a acapara gloriile pe cari le promitea Pavisul celor tari — trona cu monoclu în ochi, propovăduind noua religie a simbolismului...

Pe Cosmovici însă altele îl preocupau.

Era pe atunci în puterea virstei și se cheltuia în vorbe, în glume, în calambururi, în povestiri ingenioase, în timp ce ceasurile seădeau, iar *sucupele*² creșteau în fața celor trei, atestînd numărul fantastic de halbe consumate și risipa vremii care nu se mai întoarce niciodată...

Buni ani pierduți pentru el, ce s-a făcut atîta vervă, unde mai sînt acum cei trei?

Într-o bună seară, scaunul lui a rămas gol în berăria Steinbach.

Cosmovici se întorsese în țară.

¹ Jean Moréas (1856--1910), poet francez, care a evoluat de la simbolism la o poezie clasicizantă.

² *Soucoupe* (fr.) — farfurioară, rondelă pe care se pune paharul de băutură.

L-am regăsit în casa unui poet cunoscut, dar în figura lui brăzdată se citea acum un fel de resemnare, de oboseală; ochii îi erau febrili și obrajii scofiliți. Își regăsise și aci doi tovarăși, și cu el al treilea, de ajuns spre a înjgheba o veșnică panțarolă.

Pierdea invariabil, bani puțini și multă vreme.

De la un timp însă, ca un drumeț obosec ce cată în urmă și vede înainte ce puțină cale i-a mai rămas, părea că încearcă să se scuture și să se recîștige.

Serisese, în anii tineri, o piesă istorică ce se jucase cu oarecare succes la Teatrul Național; bielele versuri, aruncate în dezordine pe hîrtie și părăsite, începeau să-l pasioneze iar, și ochii i se aprindeau straniu, cînd povestea, binedispus, de un ciclu legendar pe care proiecta să-l scrie. Ce s-a ales din acest proiect? Mai există sau nu manuscrisele, căci cîteva fragmente din el, într-adevăr frumoase, s-au publicat prin revistele de pe vremea aceea?...

Mai tîrziu, cînd revista *Sămănătorul* trecuse sub îngrijirea unui grup de tineri, din cari puțini au mai rămas prietenii de-atunci, Vasile Cosmovici venea din cînd în cînd cu povestiri epice în cari descria soarta unui țaran român, care, de voie, de nevoie, luat de peste Prut de ruși, apoi făcut prizonier de franțuji, luase parte la mai toate campaniile lui Napoleon cel Mare. Puterea de invenție era slabă poate și destul de neverosimilă, dar descripțiile și umorul pe care i le împrumutase acestui veteran sunt în adevăr o mărturie a talentului său.

Cine știe dacă, încurajat și îmboldit, talentul acesta, oprit și deviat din calea lui dreaptă, n-ar fi ajuns să se desăvîrșească? În *Miron Costin*, ultima lui lucrare, sunt scene într-adevăr minunate; e cert că posedă simțul istoric, și dacă prietenii lui de mai tîrziu, maeștri al căror nume îl tac și care se adunau la berăria Gambrinus, în loc să ridă și să glumească pe socoteala bietelor lui versuri cu atîta trudă scrise, iar fi povățuit cu experiența și autoritatea lor, poate că Teatrul Național ar fi putut să înregistreze un succes.

Piesa aceasta, după credința noastră, nu e nici mai rea, nici mai bună ca alte piese istorice cari s-au scris pînă-acum... N-am să uit niciodată rîvna și îndîrjirea cu care citea paginile mult purtatului său manuscris; se cunoștea că piesa era rodul ultimei lui energii...

Dar viața nu cruță.

Zadarnic făcea planuri acum, înveselit de-o moștenire neașteptată, venită prea tîrziu; viața se retrăgea din el zi cu zi, și cu adîncă melancolie caut astăzi să-mi readuc în minte clipa din urmă cînd l-am văzut.

Era la Mamaia, pe marginea mării.

O lume de copii zburdalnici care alergau cu picioarele goale prin nisipul umed... Marea venea stăruind cu mișcări molcome, adormitoare; risete fericite de femei răsuna sub umbrelele clare... Și în lumina asta vie, în aerul ăsta sănătos, el singur sta pe o movilă de nisip, o umbră de om privind spre infinitul mării...

Și nu l-am mai văzut de atunci.

ARTUR STAVRI

Una din figurile cele mai simpatice în literatura noastră, actualul deputat de Dorohoi, stă la răscrucea vremilor, încît scriitorii mai în vîrstă, ca și cei mai noi ar putea să și-l însușească.

Timid, modest ca nimeni altul, căutînd parcă să se ascundă și să facă tăcere în jurul numelui său în gălăgia disonantă a atîtor lire năbădăioase. Cu toate acestea, e un sfert de veac de cînd scrie. A debutat la *Concubini literare*, în epoca lor de înflorire încă. Pe atunci purta uniforma Institutelor unite de la Iași. Era un băiet subțirătec și gingaș ca o fată mare: jocurile nu-l atrăgeau; exercițiile violente și brutale, nici atîta.

În turma de copii de toate vîrstele, cu toate pornirile, în promiscuitatea aceea silită a internatului, în clădirea aceea

sinistră și umedă, cu ganguri murdare, cu ferești rău închise, prin care gemea vîntul, întorcînd pe neașteptate filele cărților în sălile de meditație, acest precoce martir al muzelor ducea o viață aparte — visă.

Eminescian la început, ca orice debutant de pe-atunci, plîngea dureri imaginare. O melancolie dulce însă și o dragoste adevărată de natură făceau partea caracteristică a poeziei lui, care a rămas aceeași și astăzi. Influența lui Leconte de Lisle de asemeni era vizibilă și *Les odes barbares*¹ îl întovărășeau întotdeauna. De aci versul lui cizelat și sonor ca al nimănuia altuia pe atunci. Colecția *Concubinilor literare* o dovedește. Mulți ani de-a rîndul a fost cel mai asiduu colaborator al bătrînei reviste. Una din bucățile care rămîne de pe acea vreme ca un model clasice de frumusețe și care poate sta alături de *Călin* al lui Eminescu este *Copila codrilor de tei*, un basm, un pretext mai mult pentru frumusețea de formă și bogăția de imagini rare ce-l urmăreau pe tînărul poet.

Mai tîrziu, prietenia cu Gherea și cercul socialist a dat o nuanță socială producției lui, o notă care, după noi, nu i se potrivea și pe care apoi chiar a părăsit-o, dealtfel ca și donnul Vlahuță, cu care s-a petrecut același fenomen. *Adevărul literar* și *Moftul român* l-au găzduit o clipă, unde s-a manifestat cu succes și ca cronicar umoristic. Dar acolo unde Artur Stavri și-a pus toată energia, dragostea și mai cu seamă discreția lui caracteristică a fost la revista *Pagini literare* — o creație care-i revine de drept. Aproape doi ani, blajinul și dulcele cîntăreț a izbutit să grupeze la aceeași foaie elementele cele mai disparate. Cei care au condus vreodată o revistă știu cu cîte greutate ai de luptat și cîte susceptibilități trebuie să împaci, cît trebuie să alergi pentru adunarea materialului, ce corespondență laborioasă și întinsă trebuie să întreții și cît trebuie să te căznești pentru a împlini albul coloanelor.

¹ Titlul acestei culegeri de poezii a lui Leconte de Lisle (1818 - 1894), șeful școlii parnasiene, este *Poèmes barbares*.

El a făcut-o aceasta, fără ca nimeni s-o ştie şi fără a-şi da pomposul nume de director.

În anii din urmă, simpatii personale l-au apropiat de *Sămănătorul* şi *Viaţa românească*. Pretutindeni însă a rămas acelaşi: un melancolic poet şi un bun camarad.

O soartă vitregă l-a condamnat aproape cincisprezece ani la-munca silnică de stenograf la Cameră, unde a scris atâtea prostii cari, din fericire, nu erau ale sale. Şi probabil că dintr-un sentiment de compasiune către vechii lui colegi, în situaţia de deputat caută a fi discret, nu face interpelări, nu ţine discursuri. El şi-a spus cuvântul, în versurile lui duioase, publicate de-a lungul anilor. El e reprezentantul naturii pe care o cîntă atît de frumos.

La Staroşilţa, moşia părintească, în cadrul patriarhal în care au trăit şi s-au îngropat ai lui, în casa bătrînă, plină de amintirile copilăriei, acolo ascultă glasul vremilor, aude bătaia clopotelor bisericii vecine, priveşte reîntoarcerea turmelor cînd se-mpînzeste amurgul, se-nduioşează de plinsetul vîntului iarna, de legănarea holdelor vara, de tristeţea ploilor toamna; adună, culege, înseamnă şi-şi construieşte minunatele lui versuri pe care nu le poţi citi fără să nu te urmărească şi să nu-ţi umple sufletul de-o nestăpînită melancolie.

Aceste gînduri ne-au venit în minte, răsfoind primele coale ale volumului său de poezii *Luminişuri*.

A. D. HOLBAN

— O amintire —

Sunt unii oameni senini şi blînzi, cari împrăstie în jurul lor o atmosferă de bunătate ce te farmecă şi te cîştigă cu fiecare vorbă, cu fiecare gest al lor; iar alţii, care te resping de la început şi faţă de cari nu ştiu ce simţimînt tainic îţi dă de ştire să te fereşti. Unul dintre aceştia din urmă este

și veteranul om politic A.D. Holban, o interesantă figură a Iașului din alte vremuri.

Mi-am adus aminte de dînsul, citind într-un ziar recent reflecțiile sale pline de răutate la adresa artiștilor noștri de astăzi. Îl cunosc de cînd eram copil; pot zice că m-am trezit cu el în casă, căci, cît timp a trăit tatăl meu, nelipsit a fost din casa și de la masa noastră.

În anii din urmă însă îl pierdusem din vedere aproape cu desăvîrșire; glasul lui parcă amuțise în larma uriașe ce o fac luptele zilelor noastre cu alte aspirații, cu alte idealuri, cu altă pornire de muncă. Arar doar, ca un clopot dogit, îl mai auzeam, cînd mă abăteam prin Iași, discutînd și aruncînd diatribe vehemente comesenilor lui de la glorioasa cofetărie a lui Tuffy; arar mai citeam cite un articol imund prin vreun ziar, în care ca o sepia minioasă își arunca din cînd în cînd norul de cerneală, ca să se dea din nou afund pentru cine știe cîtă vreme.

Nu m-a surprins deci noua lui izbucnire, dar mi-a evocat toată copilăria mea. Îl revăd ca pe un căpcăun hămesit, cu osatura puternică, livid ca un spectru, cu fălcile enorme, cu ochii mascați veșnic de ochelari negri, încălecați pe un nas cărnos, cu nările răsfrînte, din care țîșneau neconținut două suvoaie de fum...

Nimic nu era destul de bun pentru el; mîncările cele mai scumpe, pateurile cele mai alese, brînzeturi, fructe dispăreau ca într-o prăpastie în gura lui enormă... Regretata pivniță a tatălui meu, garnisită cu cele mai prețioase vinuri de marcă, nu avea nici un secret pentru dînsul.

El mîncă, el bea, el vorbea.

Nimănui nu-i era îngăduit să-l întrerupă, nimeni n-avea voie să emită o părere personală în fața acestui etern musafir, la care se uitau toți ca la o spaimă a vremii.

La noi în casă era o veșnică perindare de oameni politici, oameni de afaceri, saursari și paraziți. Veneau boieri scăpătați, relievi de neam cu apucături patriarhale din vremea lui vodă Sturza, în general oameni simpli, modești, nelustruiți

de cultura apuseană... În mijlocul acestui bizar amestec, el trona, și nici unul din cei pe cari obiceiul, întâmplarea sau cine știe ce interes îl aducea la masa noastră nu scăpa de fulgerile lui... Toți îl temeau și-l tolerau, fără să-l poată suferi, văzînd în el un viitor „om mare“.

Tatăl meu avea o adevărată slăbiciune pentru el. Într-un moment dat chiar îi pusese la dispoziție o casă alături de a noastră, unde într-o bună zi s-a instalat cu arme și bagaje. Mi-aduc aminte de vălmășagul ciudat de lucruri ce l-am văzut în acea locuință. O neorînduială de om care pareă veșnic stă să pribegască și o lipsă de temeinicie ce contrasta cu gospodăriile așezate de pe atunci. Vrafuluri enorme de cărți, foi despărăcheate, teancuri de jurnale prăfuite, revărsate în toate părțile, *Monitoare* vechi, tratate de agricultură, rămășiți din timpul cînd era elev la școala din Grignon¹, toată literatura lui Paul de Kock², Gaboriau³, vagi manuale de economie politică, fascicule obscure, broșuri politice, scrisori răvășite, cartoane cu desenuri și caricaturi, toate zăceau vrașite, aruncate una peste alta, pe birou, pe scaune, pe podele. În pereți, panoplii cu arme vechi, tromboane, vincesteruri, iatagane, pistoale de duel și alte obiecte cari fac bine în casa unui polemist...

E incontestabil că, printre această lume simplă de burghezi blajini, acest om veșnic irascibil și vehement era o figură aparte.

Pentru el se punea mîină de la mîină și se scoteau jurnale ca *Darabana*, *Capitala bandei negre*, *Patria*, în care el putea să-și canalizeze prisosul de venin, combătînd „regimul nefast“ al lui Ion Brătianu. Articolele lui, înainte de a fi așternute pe hîrtie, erau trimbițate în timpul mesei cu

¹ Școala națională de agronomie de la Grignon, mică așezare lingă Versailles.

² *Paul de Kock* (1793—1871) — romancier și dramaturg francez, autor a nenumărate scrieri adesea licențioase.

³ *Emile Gaboriau* (1832—1873) — autor de romane polițiste, creator al genului în Franța.

atita convingere aparentă, incit eu, în mintea mea de copil, văzind pe acest căpcăun uscat gesticulînd cu mîinele lui uriașe și osoase, cu unghii feroase de animal apocaliptic, și aruncînd pe nări cele două neconținute survoaie de fum, o dată cu torrentul de invective cari-i curgeau din gură, îl priveam cu răsulțelul oprit, crezîndu-mă veșnic în ajunul unui cataclizm.

Aceasta a ținut ani de zile. Ani de zile a știut, cu o dibăcie diabolică, să creze și să hrănească în jurul său atmosfera asta de agitație, în care putea să ațite vîlvă în jurul numelui său. În intrunirile „opozității unite” era așteptat ca să spuie cuvîntul decisiv, care să răstoarne pe „sanguinariii care domneau în capitala bandei negre”.

Celebritatea lui creștea și nimeni nu se îndoia că acest om va fi într-adevăr un viitor „om mare”.

Și anii au trecut, s-au dus bătrîni, unii după alții, bunii burghezi blajini și sinceri, s-au risipit părinții noștri, casele vechi s-au înstrăinat și multe lucruri s-au prefăcut de atunci în lașul copilăriei mele. Turnul Goliei a scăzut, cel din poarta Tresfetitelor s-a dărîmat, păreții îndurători ai sălei de întruniri „Pastia” reperceutează astăzi ecoul altor glasuri chemate să strige în desert durerile poporului. Redacțiile adăpostesc alte celebrități... și numai cel predestinat să ajungă un „mare om” durează încă, cu legenda lui... Bătrînețea i-a mai pus oleacă de carne pe oase, l-a rotunjit, i-a nins pe cap și pe barbison, i-a mai umplut proeminența fălcilor -- i-a mai îngreuiat gesturile inutile... Pe el singur l-a cruțat timpul, l-a păstrat răutatea ca un elixir și l-a osîndit să-și ducă mai departe viața zadarnică de pin-acum, ca un Cain ce nu a avut stofă. Zadarnic mi-a înflorat copilăria și-a amăgit o generație întreagă. Nu era nimeni după ochelarii accia negri, nimic îndărătul vorbelor răsunătoare, nimic în această uriașă intrupare, decît un stomac și-o pungă de fier.

Astăzi, cînd arar mai dau cu ochii de acest nume, care, ca un înecat, tot mai caută să iasă la suprafață în vârtejul

grăbit al zilelor noastre, rid, cum probabil ar rîde și artiștii noștri, dacă ar ști ca mine cine e moșneagul acesta care-i insultă.

Pentru ei am zugrăvit acest portret.

RACOVSKI

În vîlva zilelor de astăzi un nume revine mereu, stăpînește presa cotidiană, acaparează atenția publică. Cunoșc pe cel ce-l poartă, și mă miră că-n afară de ce e presă, în afară de cîteva fericite excepții ca rîndurile pline de o aproape părintească dragoste a d-lui Gherea și avîntatul articol al d-lui Sebastian Moruzzi, nu s-a găsit printre scriitorii români nici un glas ca să se ridice și să protesteze contra nedreptății ce i se face lui Racovski¹.

Nu voi discuta — căci s-a discutat îndeajuns — nici probe nu voi aduce, căci toate au fost aduse — pentru a stabili drepturile acestui om.

Cum împlîrile însă m-au făcut să-l cunosc îndeaproape, voi căuta să evoc pentru cei ce ne citesc cu toată încrederea figura atît de interesantă a vrednicului luptător.

L-am cunoscut la Constanța, unde am locuit și eu o bucată de vreme, în preajma veșnic răzvrătitei mări. Steteam într-un palat ruinat, zidit în bătaia vînturilor, unde mă trezeam și adormeam în cîntarea valurilor. Marea cu zbuciumul ei împrumuta toate glasurile, psalmodia cu toate sonoritățile. Un glas de minie însă, de revoltă continuă predomina; pietrișurile rostogolite de talazuri pe dune aveau un huruit de lanțuri tirite, de obozi ce atîrnă greu în mers, de scrișniri, de oftaturi prelungi, de suspine înăbușite... Aceeași forță

¹ Spre sfîrșitul anului 1909, doctorul Cristian Racovski (1873—1911), militant al mișcării muncitorești, care fusese expulzat, a încercat să reîntre în țară, pe la Cîlimeni. Arestarea sa a provocat mare agitație. În cele din urmă, Racovski a fost totuși din nou obligat să părăsească România.

oarbă, aceeași energie primordială, aceeași teamă de necunoscut, aceeași mlădiere, femenină de multe ori, am resimțit-o în fața acestui om.

Cult, trăit sub diverse latitudini și climate, la dînsul acasă pretutindeni, învățînd limba, adaptîndu-se pretutindeni cu o ușurință minunată, culegînd ce era demn de cules din diferite medii în care a fost aruncat de soartă, acest intelectual cu individualitatea lui puternică nu putea decît să te atragă, să te captive, să te facă să te bucuri de timpul pe care-l petreci cu el și să regreti că nu-l mai poți întîlni.

În gloata amestecată de indivizi care alcătuiește populația Dobrogei, de funcționari veroși, de proprietari hrăpăreți și nesăturați, e adevărat că acest om nu putea fi la locul său. L-am văzut în diverse ocazii, după trista debarcare a potemchinistilor la noi, devotîndu-se, ajutînd pe acești marinari rămași fără patrie, sacrificînd timpul și banul lui pentru cei nenorociți, făcînd tot ce-i sta omeneste în putință, oriunde și oricînd, pentru a ajuta pe un aproape. L-am văzut cu capul spart după o întrunire — unde brutele polițienesti găsise mijlocul să se manifeste — deplîngînd barbaria gestului, și nu durerea lui proprie. L-am ascultat în nenumărate seri istorisindu-mi diferite episoade din viața lui, și parcă-l aud încă, parcă văd figura lui energică, truda care o puneă ca să-și recheme amintirile, ca să-și desfășoare gîndurile. Vorba-i era gingavă la început, cuvîntul venea ca de departe, apoi glasul se ridica, devenea vehement, precipitat, bicimitor, plin de avînt și furtunatec ca un vînt de nord. În vorba lui expresiile se amestecau, fraza se trunchea de cuvinte străine, dar gîndul ieșea luminos de puterea convingerii cu care era spus.

Activ, necunoscînd hodină, potrivit visării, temperament de hotărîre imediată, așa era pe-atunci, și dacă într-adevăr socialismul la noi în țară este un pericol, atunci cred, fără a sta la gînduri, dimpreună cu puternicii zilei, că Racovski într-adevăr e un om periculos.

Cît am stat la Constanța, l-am văzut într-un continuu neastîmpăr: dispărînd mereu și apărînd în centrele de muncitori, cînd la Brăila, cînd la Galați, cînd la Iași, cînd aiurea, propovăduind pretutindeni cu aceeași neînfîcătă căldură și convingere fanatică crezul lui social. Am întîlnit oameni, lucrători din port, scăpătați ai întîmplării, robi ai diverselor nevoi ori visători și fanteziști cari toți n-au găsit decît cuvinte de laudă pentru dînsul, fie ca prieten, fie ca tovarăș de credință, fie ca om de bine.

În mijlocul atîtor Iași și atîtor ariviști și demagogi, în împrejurările grele prin care trecem, în mijlocul atîtor mizerii și nedreptăți care fierb înăbușit în toate straturile societății noastre, cum n-ar fi dar primejdios un astfel de om?

Mie unuia însă, cînd glasurile vîntului pe această seară de iarnă mi-aduc aminte de toate zgomotele mării, îmi pare rău de cel care-i departe și care n-are, probabil, altă vină pe lume și în țara aceasta decît aceea de a fi un om întreg.

Vînturile venite din larg desigur că și acum zguduie cutreierînd coridoarele și încăperile palatului rău clădit, unde am trăit acum doi ani, pe marginea mării; valurile, desigur, alungate unul după altul, vin să lovească gemînd sub terasa lui de piatră — și eu, amintindu-mi de tine, tovarăș de o clipă, mă gîndesc că aceleași forțe oarbe lucrează-n întuneric și contribuiesc nevăzute la dărîmarea unui falnic palat în care se adăpostesc atîtea nedreptăți.

UN ARIVIST

Paleta pe care stă fărîmat spectrul solar nu înnobilează pe nici un artist, dacă acel artist n-are în suflet lumina sfîntă ce radiază. Cenușa și pulberea din care te ridici, dacă nu izbutești să te scuturi de la o vreme, se iau după tine, se nădă în raza de soare, semprăstie peste tot ce faci și-ți recad pe urmă pe creștet, învățîndu-te să te pocăiești și să-ți

aduci aminte de unde te-ai ridicat. Dar mai ales în activitatea artistului se ține de penel și-i pătează toată opera lui.

Cenușul fără reflex, culoarea aceasta a mediocrității, predomină și în toate lucrările unui pictor pe care l-am urmărit în expozițiile anilor din urmă.

Pornit din nu știu ce văgăună de munte, având drept armă un cărbune cu care mizgălea varul alb al caselor de țară, adoptat de un dascăl mîlostiv care vedea în el un viitor Rembrandt, urcînd toată scara umilințelor în vederea treptei de sus, a răbdat, a plins poate, a postit, dar n-a dat înapoi. Orice mai bine decît căsuța umilă, foamea mai bine decît mămăliga rumenă din ceaun, surtucul de căpătat mai bine decît cămășoiul aspru țesut de minile mamei. Un altul ar fi tînjit, ar fi căzut strivit, ori ar fi ascultat chemarea misterioasă a glebei¹, ar fi simțit nevoia de a-și găsi un sprijin în coarnele plugului. El însă trecuse pragul caselor mari, și ochii lui lacomi prinsese în oglinda lor confortul caselor orașenești.

Și cum se-ntîmplă la firile primitive că energia nu-i era sleită, a ajuns prin energie. Bursa — acest hîrzob miraculos, realizat prin zgîrcenia unei vieți numită Adamachi sau altfel — l-a luat, l-a dus, l-a purtat prin lume, prin centrele mari, prin muzee și saloane de pictură și, după o preumblare de cîțiva ani, l-a întors în țară și l-a așezat cu toată pompa cuvenită în capul unei instituții de artă.

A trecut acum vremea cînd își spăla singur atelierul mai mult decît pe sine. Au zburat anii, cînd își ferăstruia ramele singur din rămășiți de cercevele de ferestre. Armata de pensule i-o curăță acum un ucenic; și atelierul lui e vast și cu lumină prietnică.

Comenzile nu lipsesc, diurnele și mai puțin; ramele sunt aurite, dar ele singure strălucesc, căci culorile au rămas refractare. Zadarnic! Energia primitivului nu suplinește soarele, și o bură fină, impalpabilă, asemenea cenușii nevă-

¹ Gלבָּה — ogor, pămînt.

zute, pătrunde, adusă de cine știe unde, i se amestecă în vopsele, îi plouă pe paletă și-i întunecă toate luminișurile.

Huma, pulberea aceea veche îl urmărește ca un blestem și-l face de multe ori să-și arunce penelul și să cugete la copilul cu opinci care ducea odinioară turma la pășune. Neputința de a da viață proprie tehnicei însușite îl face să viseze la strălucirea culorilor pe care le vede împrăștiate pretutindeni în natură și nu le poate culege. Și tot neputința aceasta îl face rău, invidios, meschin, îl îmboldește să persecute orice talent, să vadă un rival primejdios în orice tovarăș pe a cărui paletă culorile se rânduiesc și se îmbină în chip firese, ca luminile pe aripele unui flutur.

Tot ce pictează e șters, lipsit de expresie, dar el stăruiește înainte, bravează cu încăpăținare ironia și disprețul colegilor și, nemulțumind pe ceilalți, caută a se mulțumi pe sine.

Așa este acest tip de arivist al picturii, pe al cărui penel nu va cobori niciodată o rază binecuvîntată de soare. Și dacă am căutat să-l schițez în aceste rînduri, nu că aș fi vrut să-i turbur digestia de bugetivor îmbuibat; totuși e destul de trist să constăți că un asemenea neisprăvit face parte inevitabil din toate juriile oficiale, chemate să judece și să dea îndrumări în materie de artă.

SĂRMANUL VIJBOVSKI

Dacă era rus sau polonez, revoluționar sau avea vreo pată pe conștiință nu se știe. Ceea ce știm însă e că, într-o zi de iarnă geroasă, un nou musafir a îmbogățit colecția de tipuri stranii pe care Bucureștii, acest Canaan al vagabonzilor din toată lumea, îi adăpostește, îi îmbuibă cu onoruri, îi leagănă sau îi strivește și-i aruncă departe, cum aruncă valurile mării, de la un timp, cadavrele pe cari le-au purtat o clipă.

Zgribulit într-un macferlan de o formă exotică, cu o pălărie largă sub care scăpa un smoc de păr blond și fin

ca mătasea porumbului, cu ochii mici și cufundați în cap ca două schinteioare, în fața cărora te mirai ce caută în atita deznădejde — sărmanul Vijbovski mergea pe bulevardul întroiuit de zăpadă, lăsînd cu ciubotele lui mari urme, după care un paleontolog n-ar fi putut ghici niciodată ce fel de dihanie își însemnase trecerea-i efemeră pe acest pămînt binecuvîntat.

Pe vremea aceea, pe bulevardul Elisabeta, în fundul unui parc sălbatic, era instalat laboratorul de embriologie. Pata neagră pe care o însemna Vijbovski se mișca printre copacii albi, îndrumîndu-se spre clădirea izolată unde nădăjduia să găsească un adăpost.

I se spusese că directorul laboratorului are nevoie de un servitor cîștit, care a mai slujit prin muzee. În lipsă de altul, fără multe cercetări, emigrantul nostru fu primit să păzească buna rînduială a microscopelor și să ia sub protecția lui embrioanele. După ce i se încredință ustensilele de muncă, ce erau mai multe mături, pămătuferi de praf, perii de lustruit parchetele și altele, el își luă postul în primire.

Ca niciodată acolo, ca un embrion într-un bocal, a fost fericit Vijbovski! Cît timp țineau cursurile, spinarea lui își păstra atitudinea adecvată meseriei sale; zîmbitor și docil, asista la cursuri c-un aer absent, numai scînteietoarele albastre și le ținea ascunse sub pleoapele tridite. Dar îndată ce gălăgia studenților amuțea și directorul părăsea și el laboratorul, improvizatul servitor, venit de pe cine știe ce tărîmuri, se transfigura ca prin farmec...

Afară copacii vuiau, zguduți de crivăț, zăpada creștea înăbușînd zgomotele; înăuntru era cald, și atunci acest Ruy-Blas al științei scotea caietele lui de note, scobora din bibliotecă tratatele și, așezat la microscop, lucra netulburat de nimeni, cerceta, iscodea pînă se făcea ziua albă.

Măturile neglijate protestau în felul lor, lăsînd colbul și neorînduiala să se propage pretutindeni, căci savantul nostru alte griji avea și nu catadicsea să coboare la starea lui de inferioritate decît din clipa ce auzea chemarea imperioasă a

soneriei sau pașii grei ai directorului răsunînd pe coridor.

Într-o dimineață, învins de trudă, căzuse cu capul pe cărți și adormise, visînd poate la țara lui, unde spera să se întoarcă odată acoperit de gloria celebrității. Și în dimineața aceea directorul îl surprinsese așa și, fără a mai cerceta, exasperat de neorînduiala nemaipomenită ce domnea în laborator și rău impresionat de figura aceasta de făcător de rele aiurit și nespălat, îl dete afară.

Fără alte explicații, coperindu-și schinteioarele albastre sub pleoape, ascunzîndu-și sub vastul lui macferlan comoara lui de note, Vijbovski porni din nou, după ce aruncă pe furiș o privire plină de păreri de rău spre paradisul pierdut, și-și duse cu el taina și mizeriile celui ce nu are hîrtii în regulă sau poate poartă o pată pe conștiință.

Vagabondajul începu acum mai amar, mai dureros ca totdeauna. Prea mîndru ca să cerșească, prea suspect pentru a găsi de lucru, ce-au fost zilele și nopțile lui de-atuncea nimeni nu poate ști. Dormea pe bănci sub cerul liber, lîncezea, îndobitocit de foame și de trudă, prin ceainăriile murdare din Calea Moșilor, unde se adunau muscalii, și promiscuitatea asta îi era dulce, se vede, căci samovarele mari de alamă ce cîntau căzăceasca aprinsă, ronțăitul semințelor de bostan și veselia primitivă a acestor copii din rasa lui îl legănau și-l făceau să uite că e un paria adus de cine știe ce întîmplare și aruncat aici de vînturile lumii.

Mult nu se schimbbase, căci n-avea ce să se mai schimbe în el, mizeria îndelungă punînd un stigmat definitiv pe fața celui ce-a îndurat-o.

Doar că în rama unei zile de toamnă, unde ni-a apărut ultima dată, în mijlocul unui vârtej de frunze spulberate, cu barba și părul veștede ca ele, zgribulit în macferlanul bătut de vînt, părea însăși imaginea mizeriei omenești.

Era vesel însă, și schinteioarele albastre ale ochilor buni ce aveau să se stingă în curînd luceau straniu, ca înviorate de o nouă speranță.

Pleca pe alt pământ, spre alt Canaan, unde dealtfel și-a găsit în sfârșit hodina, murind într-un lazaret de ciumați în depărtata Alexandrie.

TIPURI DISPĂRUTE

Odată cu gospodăriile mari din Moldova, adică o dată cu vremea cînd trusturile nu luase ființă și cînd oamenii erau mai ospitalieri și mai buni ca cei de astăzi, a dispărut și un tip de parazit ciudat și simpatice cu toate acestea.

Tipul acesta se încarna sub înfățișarea boierului scăpătat, care purta cu dînsul legenda unei averi fabuloase risipite indeobște în fel de fel de aventuri, în jocul de cărți, în cai de rasă și chefuri sardanapalice.

Redus de întîmplări și rămas ifilii¹, se întîmpla de obicei că unuia dintre boierii cu cari chefuiseră i se făcea milă de el și-l relega la vreuna din moșiile sale, ca să scape de plictiseala zilnică de a-l întîlni. La țară se trăiește cu puțin; apoi, un om devotat la un conac boieresc nu e de disprețuit. Bani de mănuit firește că nu i se dau pe mîină; socoteli de ținut de asemeni nu i se încredințau. Tot ce i se cerea era să se identifice cu umbra casei și să trăiască acolo pînă l-o stringe Dumnezeu.

La început, se-nțelege că boierului îi venea greu; dar, de la o vreme, regularitatea meselor, adăpostul cald, cafeaua la vreme și tutunul îl făceau să uite și să se declare mort lui însuși.

Servitorii de baștină se uitau la întronarea lui în casă cam chiorîș. Era, oricum, un Argus mai mult, dar cum ifosul intrusului scădea treptat față cu micile slăbiciuni inerente vieții lui trecute, concesiile de-o parte și de alta urmau, și parazitul se lipa la conglomerat.

¹ *Ifilii* — lefter.

Singurul lucru la care nu renunța era la amintirile lui, pe care le evoca cu orice prilej, de câte ori găsea pe cineva să-l asculte. Poștalion ca el, firește, nu mai avusese nimeni. Și toți boierii mari, cu cari făcuse el cirdășie, reveneau în povestirile lui, amintiți pe porecelele lor. Gesturile lui de mărinimie cind pierdea fratele Alecu sau fratele Barbu la stos erau relevate cu sfințenie. Cui nu-i făcuse el bine? Cine nu-i datora lui, dacă și-ar pune el mintea? Și lucrul se prea putea, căci pe atuncea drumuri de fier nu erau, și Monte-Carlo sau Spa erau tărîmuri neabordabile, așa că boierii noștri porneau cu rădvanele de la unul la altul și jucau, nu ca astăzi, cu grămejoarele de arginți, ci cu paharul ras de galbeni, și aurul curgea de se-mbogăteau pină și logofeții cari veneau cu tavele unse de dulceată pe dedesupt și culegeau gălbiorii numai atingîndu-le de masă.

Depărtarea faptelor întîmplate dedea oarecare farmec povestitorului, ca unuia ce parcă trăise într-o altă viață. Vremea robilor era tezaurul nesecat din care scotea cele mai fantastice istorii. Chefurile boierești reînviau în toată sălbăticia lor epică, cu șiruri de buți desfundate și golite pină la fund, cu rămășaguri nesăbuite, cu întreceri de dat la țintă în lăutarii urcați în plop și cari picau unul după altul, de-a rostogolul, cu cobzele și viorile lor sfărîmate de pămînt. Amintirile acestea tragice ori burlești le istorisea mereu și la orice întîmplare, fiind el însuși unul dintre actorii atîtor peripeții. Lucrurile acestea parcă-l reîntinereau și-l făceau să uite pe parazitul trist și ridicol ce era acum.

Cînd stăpînul venea pe la moșie, el îi ieșea înainte și față de prietenia ce i-o arăta boierul parcă se reabilita o clipă în ochii lui proprii, și un imens sentiment de recunoștință îl făcea să găsească cuvinte potrivite situației penibile în care era.

Și ani după ani treceau, și parazitul îmbătrînit, ca unul ce făcea parte din familie, închidea într-o bună dimineață ochii, plîns de clopotele bisericii boierești, în umbra căreia

sfirșea prin a-și dormi somnul de veci, alături de cei ce-l ocrotise...

Aceștia erau fericiții. Se-ntîmpla însă că alții nu aveau noroc și cînd le era lumea mai dragă, cînd erau mai obișnuiți cu viața asta sedentară și lipsită de griji, învățați să nu facă nimic — și ce ar fi mai putut să facă ei la o vîrstă ca a lor, cînd și atunci cînd erau în toată vîlaga nu știau decît să poruncească? —, deodată intervenea cine știe ce împrejurare neașteptată care le năruia tot rostul vieții lor așa de bine ticluite.

O catastrofă, care aduce după dînsa ruina binefăcătorului ospitalier sau moartea acestuia și intrarea în posesie a noilor moștenitori, a unor rude depărtate, care nu trăise, nici nu făcuse chefuri cu el, nici nu împușcase lăutarii prin copaci, îl aduceau în trista postură să părăsească adăpostul cald, în care se odihnise atîta vreme.

Și atunci, sub ochii ironici ai noilor stăpîni și ai slugilor cari rămîneau la locul lor fiind de folos, sărmanul parazit își lua puținele catrafuse ce le mai avea, le găvozdea¹ într-o ladă veche de Brașov sau în vreo boccea făcută dintr-un vechi șal turcesc și, urcat într-o națișancă² hodorogită, își infunda pălăria pe ochi și dispărea într-un nor de praf, fără nici un țel hotărît, fără nici o speranță, probabil, să-și afle un alt paradis pe lume...

II

Un alt tip interesant care a dispărut o dată cu gospodăriile vechi moldovenești este slujnica bătrînă, moștenită din părinți. Ea era columbăriul în care dormeau amintirile familiei. Ea stătuse de față la nașteri, ținuse pruncii în brațe la botezuri, aprinsese luminările la căpătîiul celor în agonie. Drepturile ei erau nelimitate și control asupra ei nu exista.

¹ *Găvozdi* (a) — a îngrămădi.

² *Națișancă* — brișcă.

Mănunchiul de chei, ce n-o părăsea niciodată, deschidea toate ușile, cunoștea toate lăcățile, de la lăcata mucegăită a pivniței și pînă la broasca cea mai de sus a podului. Un sunet de chei deci întovărășea pretutindeni pașii ei bătrîni; copiilor le spunea pe nume, stăpînilor — deși cu o nuanță de respect — le vorbea de la egal la egal; iar asupra celorlalți servitori exercita cea mai mare autoritate. Stăpînilor li se zicea „cuconul“ și „conița“, iar ea răspundea la numele de „madama“ la oraș și „mama“ la țară... Aici mai cu seamă, se vedea cît prețuiește într-o gospodărie o femeie atotștiutoare ca dînsa. Ea prezida la toate pregătirile care se făceau într-o casă bine întocmită. Harnică, sprintenă, cu toți anii ei bătrîni, deșteaptă cea dintîi în curte, știind toate tainele și rostul cuibarelor, toate vicleniile și obiceiurile argaților, gura ei nu mai contenea. O vedeai zorînd pe ceilalți, cu obrazul brăzdat de zbircituri concentrice, cu miinele-n șolduri, poruncind aspru și dejenind fără de-astimpăr.

Toamna, mai cu seamă, se întrecea ba la facerea crohmalei, ba la fiertul bulionului, ba la uscarea prunelor, ba la facerea povidlei, ba la așezatul murăturilor, și la cite și mai cite rosturi pentru iarnă! Crohmala, care se pregătea pe atunci acasă, era mai cu seamă o întreagă istorie. Mi-aduc aminte de un tip de bătrînă așa, care ducea adevărate lupte omerice cu nesățioșii prieteni ai Circeei, cari, atrași de albul imaculat al amidonului, năvăleau grohăind să se înfrupte. Aceasta era firesc, crohmală fiind făcută din grîu ales, dospit multă vreme-n saci ținuli în apă și apoi storși. Aluatul închegat se făcea alb ca un șerbet și apoi se tăia în bucăți și se întindea pe prestiri curate, la soare. Lăcomia rîmătorilor era deci destul de firească.

Fiecare anotimp își avea indeletnicirile lui favorite; și bătrînele acestea, care știau toate misterele dulcețurilor, a compoturilor, a vișinateilor și a conservelor, puneau an peste an și cînd, în sfîrșit, credeau că au făcut îndeajuns pentru trei sau patru generații, își închideau și ele pleoapele și se-ntorceau cu lafa către Dumnezeu.

Aşa erau cea mai mare parte din ele. Eu am cunoscut una însă care ieşea din tiparul obişnuit al acestor fiinţe providenţiale.

Bătrina de care vorbesc îngropase două generaţii şi prezida acum la destinul şi ruina celei din urmă. Stăpîni rămaşi peste avutul ce-l împărăţea ea de-atîta timp erau acu doi tineri trăiţi departe, cari, la vîrsta lor, nu prea aveau simţimîntul de pietate al lucrurilor vechi şi al casei patriarhale în care copilărise. O dezinteresare desăvîrşită lăsa să se ruineze adăpostul străvechi care-i văzuse născînd, şi lucrurile, ca plictisite de inerţia în care zăceau de atîţia ani, îşi mutau locul şi dispăreau unul după altul, ca prin farmec, fără să le mai dea nimeni de urmă. Lăzile bătrinei însă ştiau de ele, şi sistemul ei era următorul: azi, de-o pildă, găsea că un sfeşnic de argint ar sta bine în casa cutărui nepot al ei şi atunci îl dosea mai întîi după o sobă mare, apoi, dacă nu-ntreba nimeni de el o bucată de timp, îl ascundea într-un cufăr unde se ţineau saltelele şi după ce îl trecea prin aceste două purgatorii, îl exila pe totdeauna spre locuri mai ospitaliere şi mai sigure. Aşa, cu vremea, covoare, ornice, plapume, oglinzi, bibelouri, argintării, toate se eclipsau. Cărţile singure rămîneau să povestească de alte vremuri, cu autori pe care nimeni nu-i mai citeşte astăzi şi cari erau, poate, mai cuminţi şi îşi iubeau arta lor mai mult decît noi. Această comoară inutilă, fireşte, n-avea nici un preţ pentru ea.

Păcatul, cu care-şi împovăra de-atîţia ani conştiinţa ei bătrină, n-o tulbura însă cîtuşi de puţin, căci găsise un mijloc de a-şi împăca şi cugetul, botezînd neconţinut şi cunătrîndu-se astfel pînă la al şaptelea sat. Darurile erau, de bună seamă, făcute indirect tot de bieţii stăpîni.

Şi într-o dimineată, cînd a simţit că nu mai are zile de crestat pe răboj, fără să fi zăcut, fără să fi suspinat, s-a spălat frumos pe faţă, şi-a adunat caierile de păr ca lina, frumos, sub trei rînduri de tulpanuri, şi-a închis sipetele şi, după ce le-a urcat într-un car şi le-a trimes la nepoţi, cu o

gravitate antică a trimes argatul să dea de știre popii să tragă clopotul la biserică, și-a aprins lumina și și-a dat duhul.

MAESTRUL KIRIAK

Cine nu-și mai amintește încă aspectul vrednic de vremile antice pe care-l înfățișa, pe timpul expoziției, Arenele romane, în acea zi memorabilă cînd corurile venite din toate unghiurile locuite de români s-au înfrățit prin cîntec! Ca niște afluenți chemați spre aceeași matcă venise frații de pretutindeni. Sub cerul luminos, vastul emiciclu gema de lume și, cînd fiecare și-a aflat locul, o liniște neobișnuită gloatelor s-a făcut ca prin minune; toți așteptau puterea cîntecului, vraja glasului omenesc care știe să împrumute toate graiurile naturii, să îmblinzească fiara care este în om și să tălmăcească toate durerile și bucuriile din care e plămădită viața.

Banierile străluceau la soare și societățile corale apăreau una după alta pe estrada din fața amfiteatrului. Vocile urcau sub cerul liber în liniștea aceea solemnă și plină de evlavie, aerul vibra, și nu cred să fi fost inimă să nu vibreze. Unul după altul, corurile veneau ca să aducă ecoul munților și văilor îndepărtate și atît de scumpe nouă, pînă ce, adunate la un loc, ca o grandioasă orgă pusă-n mișcare de un uriaș, ca un codru deșteptat de o vijelie, ca o mare trezită de un uragan, au început toate să cînte, intonînd, sub vastul cer care se boltea peste arene ca o cupolă albastră de templu, zguduitorul imn național.

Cel ce stăpînea furtuna asta și o minuia cu vîrguța lui era departe însă de a fi un uriaș; era numai un om, și încă unul mic de stat și puțintel la trup, dar mare la suflet.

Omul acela era George Kiriak.

Aplauzele și uralele entuziaste cu care mulțimea l-a răsplătit m-au făcut atunci să mă gîndesc că nu este muncă

susținută, nu este jertfă și energie cheltuită care pînă la sfîrșit să nu-și găsească răsplata.

Eu mi-am adus aminte de anii lui de trudă, m-am întors cu cincisprezece ani în urmă, într-o stradă a Parisului ce se chema Cardinal Lemoine, și am văzut o casă străjuită de un castan care-și urca ramurile înflorite pînă la etajul de sus unde steteam noi.

Acolo, în fundul unui coridor, locuia Kiriak. Alătura, dintr-un atelier de croitorie, se auzea un zumzet neconținut de mașină de cusut și de glasuri vesele de uvriere care cîntau îndemnîndu-se la lucru. Rîsete tinere urcau, și obscuritatea aceea mohorîtă a coridorului se făcea prietenoasă.

Din odaia lui Kiriak pianul răspundea, și o romanță, o veșnică romanță de Grieg, începută și reluată cu îndărătnicie de cîntăreț, picura următoarele cuvinte:

*Frumoasa crăiașă
Din-naltul pridvor
Ascultă cum cîntă
Duiosul păstor...*

Romanța murea de la un timp, și pianul începea sinistru să tinguie moartea lui Aas, lucru ce ne făcea să protestăm atît noi, cît și uvrierele și să cerem cu insistență schimbarea repertoriului.

Maestrul înceta cîntecul și își relua transpunerile de note. În neorînduiala extraordinară a odăii lui sumar mobilate, ceasuri întregi scria umplînd portative peste portative cu tot soiul de semne cabalistice, de chei fantastice, de mîzgălituri bizare de note negre și albe ce le urca și le scobora în etaje și pe care numai el singur le pricepea.

Luni întregi l-am văzut muncind așa, mîncînd pe apucate și interesîndu-se prea puțin de ce se petrece împrejurul lui.

Cînd pornea pe stradă, cu gulerul paltonului ridicat, cu pălăria pe ochi, părea o pasăre zgribulită rămasă din cînoștie ce întîmplare în negurile Parisului.

O vreme a condus corul la capela română, așa de puțin cercetată de bunii noștri credincioși din capitala Franței. Apoi l-am pierdut din vedere: zilele ne-au despărțit, el s-a mutat în alt cartier, mai aproape de conservator, unde și-a urmat studiile pentru care venise, atras de o ascunsă chemare. Căci Kiriak, înainte de a se consacra muzicii, își luase licența în drept la Universitatea din București. Dar în sufletul său de mult încă izbucnise un conflict tainic între nobila Euterpe și pretențioasa Themis¹ — și pîn' la sfîrșit flautul a biruit balanța. Dar activitatea lui muzicală se mărginea p-atunci la cîteva romanețe scrise pe unele din melancolicele versuri ale lui O. Carp, ca:

*Nu întirzia pe mări
Și pe țărături tropicale...*

sau

*Într-un codru de cîrbune
O crăiasă jalea-și poartă
Și durerile nebune...*

romanețe care făceau deliciul cercului literar alcătuit de A. Vlăduț, Delavrancea și alți visători. Un festival organizat de cei doi maestri au făcut să răsunе în tîia oară numele lui Kiriak sub cupola Ateneului, nume nou și necunoscut pe atunci, care era menit să devină așa de popular, și iubit mai tirziu...

★

Cine va scrie o dată istoria noastră culturală, în diferitele ei tendințe spre o unitate definitivă a neamului, nu va putea trece peste numele acestui om, legat pe totdeauna de societatea corală „Carmen“, pe care el a înființat-o după modelul celebrelor „Sângervereine“, care se știe în ce mare măsură au contribuit la unitatea imperiului german.

¹ Euterpe — muza muzicii; Themis — zeița dreptății.

Începutul a fost modest ca și viața lui, dar prin energie, prin muncă și stăruință neînfrinată, în câțiva ani a știut să-și înlăptuiască visul pe care de multe ori ni-l dezvăluia în ceasuri intime, pe vremea cînd întîmplarea ne făcuse să locuim sub același acoperămint.

Vremea morții lui Aas și a duioasei romanțe cu păstorul și crăiasa a trecut de mult acum. Rîsul și cîntecele tinerelor uvriere au amuțit și ele. Cîntărețul cu părul ca abanosul a încărunțit. Castanul acela care-și urca ramurile pînă la etajul de sus al casei noastre întinde astăzi poate flori altora. Pe balconul acela de piatră alți tineri, poate, visează, privind cum apune soarele peste Paris.

Mulți dintre noi n-au avut norocul să-și vadă realizate visurile acelea. Kiriak însă poate fi mulțămît și pizmuit, că n-a visat în zadar: opera lui e trainică și poate fi sigur că muza populară nu-l va uita niciodată.

DOMNUL PANU ȘI POEZIA NOASTRĂ

Anii trec, schimbînd mereu fața lucrurilor, împăcînd nedreptăți, apropiînd pe unii și depărtînd pe alții, nivelînd pe cei de o seamă, cicatrizînd răni, clădînd și surpînd reputații. În această neconținută prefacere, rămîn neclintiți și domină singuri cei tari, imprimînd generațiilor ce se ridică felul lor de a simți și a cugeta.

Acești *tari*, oricum, sînt și ei oameni și, deci, supuși rătăcirilor.

Dar rătăcirile acestora sînt cu atît mai primejdioase, deoarece cuvîntul lor e ascultat de cei mulți, cari de obicei nu judecă prin ei înșiși, ci, în indolența cu care s-au deprins, primesc afirmările ce se impun, își asimilează judecăți gata formulate și se supun, formînd opinia acestui vag și monstruos anonim care se cheamă *marele public*.

Da, acești *tari* sînt și ei oameni, îndură și ei simpatii și antipatii, se lasă atrași de cine știe ce farmece pe domenii

străine lor, au accese de gentileță neexplicabilă, se extaziază, cu beatitudinea unui descoperitor care vede un fenomen extraordinar acolo unde bunul-simț și puternica logică ce i-a călăuzit în viață li-ar arăta cel mult un fapt de cea mai tristă banalitate, merit să inspire mai degrabă mila decît admirația.

Un asemenea lucru se întîmplă și cu ilustrul director și unic colaborator al revistei *Săptămîna*.

O, cititori entuziaști și statornici, cari v-ați deprins să purtați jugul inițiatorului în atîtea probleme sociale și politice, cari v-ați bucurat de multe ori pînă la sadism de loviturile de bici ce cădeau pe spetele celor ce aveau temeritatea să intre în arena acestui luptător irascibil; voi, cari ați urmărit cu duiosie peripețiile Cucoșului devenit pensionar sau jalnica tragedie a grandoarei și decadenței lui Lupei¹; voi, cari v-ați desfătăt cu delicioasele amintiri ale unei „Junimi” care a fost — deschideți astăzi ultimele numere ale *Săptămînei*, dacă voiți să vedeți o clasică pildă a melancolicelor reflecții expuse mai sus.

★

Sînt ani de cînd domnul Panu anunțase, spre bucuria literaților noștri și a publicului cetitor, un studiu amănunțit asupra literaturii române actuale. În juvenila dorință de a se vedea judecați de un spirit atît de sever, ce se găsea în afară de certurile inerente tagmei, scriitorii noștri s-au grăbit să-i trimeată domnului Panu scrierile lor, ca unui mare pontif, așteptînd minunatul studiu făgăduit.

Zi peste zi a trecut, *Săptămîna* peste „săptămîna” s-a grămădit în teancuri, alcătuiind colecții de ani, și toți — scrii-

¹ Aluzie la scrierea lui Gheorghe Panu *Din viața animalelor*, pe care G. Călinescu o caracterizează astfel: „fine, însă prea insistente sunt «istoriile naturale»... cu observații de psihologie canină și ornitologică tratate în chip de jurnal de coteț” (*Istoria literaturii române...* Fundația pentru literatură și artă, București, 1941, p. 384).

tori și cititori — așteptau cu nerăbdare decizia marelui pontif. Animalele însă, cu lumea și caracterele lor multiple, l-au atras mai mult pe domnul Panu. Menajeria poetică i s-a părut mai puțin interesantă, se vede. Și anii treceau, și *săptămânile* se-ngrămădeau — dar studiul nu mai apărea. Domnul Panu lucra, de bună seamă; se documenta, făcea o selecție, nu pornea așa la întimplare, căci avea sentimentul răspunderii oricărui inițiator, al cărui cuvânt cade greu în balanță.

Și iată: într-o bună dimineață, rezultatul uriașei elabोरări s-a manifestat sub forma a două articole magistrale, din care se vedea că domnul Panu descoperise — în sfârșit — paserea rară ce întrece cu graiul ei melodios însăși pe repozata „Privighetoare a Socolei”¹, care a delectat tinerețele sentimentale ale generației domnului Panu.

Și această rivală redutabilă — ascultați, o, foști, actuali și viitori tovarăși intru Apollo! — această *rara avis* cu glas dumnezeiesc, cu accente nemaiauzite, „cu concepțiuni pe teme nouă, cu forma și limbajul deosebit de cel curent literar” — această poetă „originală” pe care „camarazii ei în literatură” — o, camarazi ingrați și pizmătareți! — „au aerul a o nesocoti”, de care „presa care vorbește de toate” — o, părtinitoare presă! — „foarte puțin se ocupă”, acest talent care „nu face parte din nici o școală” etc., etc. — știți voi cine este?

Este Riria, care „este ea, și atita”.

Și acum, să lăsăm pe doamna Riria însăși să se producă, sub *impressa* plină de admirație a bătrînului pontif.

Ascultați ce frumos cîntă, de pildă, în *Virtejul*, „într-o formă nouă pe o temă foarte veche”:

z. *Să nu sape nimeni șanțuri înspre adîncimea mare,
Nici ridice la redute către-al dorurilor pisc,*

¹ Privighetoarea Socolei — curtezană din Iași, cu o voce fermecătoare, eroină a unei nuvele romantice și sentimentale cu acest titlu de N. Gane.

*Căci pe virfurile-nalte nori neașteptați se isc;
Iar spre adâncimi săpate cu dorințe de pierzare
Nu se știe-al cărui nume scri-va soarta pe-al ei disc.
Și nici cine-mbogăți-va cu dureri al vieții fisc!*

Agenții fiscali vor tresări desigur citind aceste versuri care concedem cu domnul Panu că au cea mai mare „originalitate“. Dar asta nu-i nimic.

„Iată o poezie care nu are asemănare în literatura noastră și aș putea zice nici aiurea, fiindcă concepția este scoasă din credințele noastre filozofice, colorate cu o bună doză de metafizică, credințe care încă sunt rar explorate în literatură și foarte rar se scot din ele motive poetice, cu atât mai puțin, cu cât se caută a se produce cu acest material nouă emoții poetice.“¹

Ierte-ne domnul Panu dacă — din lipsă de spațiu — cităm numai un fragment din poezia ce o laudă cu atîta dărnicie în rîndurile de mai sus:

Iată:

*Codrul plinge, roata merge, omul zbirnîie mereu,
Cum de veșnicia toată n-a fost scrisă-n veacul său,
Cum de dat i-a fost lui oare să o vadă-n șir puternic
Între-un răsărit cu nouri și între-un apus nemernic!*

Curios rendez-vous!

*De ce i-a fost dat ca anii să-i aștepte tot cu rîndul,
Iar cînd ei se duc în cîrduri să nu-i mai încapă gîndul?
Codrul plinge, roata merge, omul zbirnîie mereu
Că putere au în sine, dar n-o au precum ei creu.“*

Sus lirele, confrăților! Să zbirnîim și noi din lire, mugind un imn de admirație și plîngînd de mila acestei lumi care nu vrea să recunoască măreția acestei geniale strofe!

¹ v. *Săptămîna*, nr. 22, pe 1909 (n.a.).

Dar nu ne putem împiedeca de a mai reproduce — tot după domnul Panu — o strofă care începe, dealtfel, cu versul:

Se clatină mintea o clipă...

și înceie cu o adevărată descoperire ce o recomandăm cu toată căldura doctorului Manolescu¹ sau simpaticului său ginere, doctorului Stănculeanu, specialist în boale de ochi și urechi, pentru a face o comunicare la un viitor congres ce nu se va ține la Budapesta:

*În ținte se prinde privirea,
Auzu-și oprește-atunci mersul,
Iar pana-n scrișnirea hirtiei
În stropi își așterne tot versul!*

Ar mai putea spune la acel congres că această interesantă pacientă poartă „brumarine proaspete pe fruntea tinereții“ d-sale; că „gindurile sale suferă de pojar“; că e înzestrată cu „doi sori frumoși în față“; că „bătăile inimii d-sale“ se scurg „prin condei“ — și multe alte particularități pe care domnul Panu le-a spicuit și care desigur ar face senzație în lumea savanților intervenționali...

★

Ne oprim aci, și regretăm pentru domnul Panu, pe care de copii ne deprinsesem să-l vedem ca pe un îndemnător cu vederi largi, ca pe un iscoditor de probleme și ca pe un semănător ingenios de idei.

Cite amintiri nu se leagă de numele d-sale! Dar, vai! ce departe este acel timp cînd de la gara Iașilor pînă la bolta liceului un șivoi negru de oameni entuziaști, înhămați în locul cailor, duceau în triumf pe un om scund, zgribulit

¹ Doctorul Nicolae Manolescu (1850—1910) — unul dintre întemeietorii oftalmologiei românești.

într-un palton vechi, cu un fular alb la gît, cu părul și barba cărunte, cu ochii vioi și șireți, care mulțimea cu gesturi stingace mulțimei delirante ce-l aclama!

Eram și noi în mulțimea aceea, urmînd șivoiul, și în mintea noastră am păstrat pe totdeauna amintirea acestui triumf ce răsplătea pe acel ce îndrăznise să-și spună gîndurile, convingerile lui și credințele zilelor de atunci, cu atîta sinceritate și energie.

Ce s-a făcut *Lupta* și unde e luptătorul de atunci, ah, domnule Panu?... Ce nevoie mai aveai să mai înhami la carul triumfului dumitale „săptămînal“ și pe apocalipticul Pegas al Ririci?...

DOI DIRECTORI

Sunt greșeli pe care trebuie să le recunoști. Mărturisim aceasta, fiind dat că am fost și noi printre aceia cari am iscălit acum cîțiva ani protestul scriitorilor împotriva lui Alexandru Davila, asociîndu-ne la mișcarea pornită de domnul Ion C. Bacalbașa, cunoscutul autor și cronicar dramatic la *Epoca*. Mișcarea aceea avea poate o justificare, era o pornire explicabilă, crezînd că sunt lucruri remediabile și nebănuind că vom cădea în iremediabil.

Astăzi, după atîta timp de funcționare a domnului Pompiliu Eliade, putem constata cu regret că venirea acestui pedagog normalist ca director al Teatrului Național n-a adăogat nimic la meritele domnului P. Gusty.

Cum avem obiceiul să notăm într-un carnet lucrurile și faptele care le credem interesante, recitim și căutăm să reintregim impresiile noastre.

Pe Alexandru Davila îl cunoaștem din vechi vremuri, de pe cînd căuta să ne dea concursul lui literar la *Sămănătorul*. Serisorile pe care le avem încă și le păstrăm cu drag, trimise de la moșia Izvorul, unde se retrăsese pe atunci pentru cîtăva vreme, trădează același entuziasm pentru

ce e frumos, aceeași energie nebiruită, același avînt comunicativ care e talismul succeselor lui de astăzi. Un bun camarad, autoritar poate în principiile lui de artă, dar fără pedantismul inerent celor cu diplome, așa a trecut o clipă printre noi. Trecerea lui la *Sămănătorul* s-a marcat cu frumoasa *Baladă a strămoșilor*, precum și alte mici bucăți lirice, pline de duiosie. L-am pierdut apoi din vedere, dar, cînd l-am regăsit, omul acesta parcă-și scădea anii, în loc să și-i adaoge: tot mai neobosit, vremea asupra lui parcă nu avea nici o putere. Și în seara cînd am asistat la repetiția generală a piesei cu care își inaugura noua sa activitate teatrală, mărturisim că uimirea noastră n-a mai avut nici o margine.

O semiobscuritate domnea în sală; rampa de la un timp s-aprinsese luminînd figurile celor de pe scenă. Se montau decorurile piesei *Stane de piatră*; ciocanele băteau pretutindeni febril, glasuri se amestecau, întreaga fantasmagorie scenică se întregea și un om neobosit, neastîmpărat — o flacără vie, o energie în mers — se cheltuia, supraveghînd toate, nelăsînd nimic să scape vigilenței lui pricepute, ochiului său ager și atotvăzător. Nimic nu se făcea pe scenă, un cui nu se bătea, o lumină nu se aprindea, o pînză nu se desfășura, fără ca să fie întreat. Și în timpul acesta, privești scenică prindea viață ca prin farmec, și totul era la locul lui, și nimic nu trebuia schimbat, și nimeni n-ar fi putut face mai bine.

Atunci am priceput noi ce va să zică energia, ce va să zică pasiunea pentru teatru, ce va să zică gust, intuiție — și cine era într-adevăr omul pe care l-a pierdut Teatrul Național. Roadele s-au văzut în curînd: ansamblul teatrului său și felul cum sunt montate piesele ce le joacă sunt demne de orice scenă din țările civilizate. Dacă repertoriul nu corespunde totdeauna cerințelor noastre, aceasta nu e vina lui, teatrul Popescu nefiînd un teatru subvenționat și național.

Să ne întoarcem acum spre vechea clădire a Teatrului nostru Național și să evocăm după notele noastre fugitive

figurina de Alberich¹ a veşnic agitatului domn Pompiliu Eliade.

Pentru un teatru de liliputani desigur că ar fi fost excelent şi ar fi cadrat. Vremea lui Thomas Holden însă — cu marionetele lui cu tot — a trecut; *guignol*-urile², din nefericire, în ţară la noi, nu au succes; teatrele de păpuşi de asemeni au dispărut aproape cu desăvârşire; şi cu toate astea, domnul Pompiliu Eliad persistă de a funcţiona, ca un anacronism. Irascibil fără motiv, pedant pînă la obsesiune, preţios pînă la ridicol, susceptibil ca o vestală, îngîmfat ca un magnat polon, acest director pe care domnul Haret ni l-a făcut cadou îşi inchipuie, desigur, că este salvatorul artei şi literaturii noastre dramatice.

Noi putem mărturisi că niciodată nu ne-am putut întîlni cu el, fără a avea toate neplăcerile. Nimeni nu se pricepe ca domnia sa să încurce lucrul cel mai simplu, şi aceasta, pentru bunul motiv că nu e fixat şi n-are o părere personală asupra nici unui lucru. Dumnezeu e un rezumat de ecouri, o cvintesenţă de păreri contradictorii. Nu ştie niciodată nici ce vrea, nici ce face. E o rechizită de decoruri vechi, de costume care reprezintă toate secolele, de tomuri des-părecheate din toate repertoriile mondiale. E adevăratul internaţionalist al artei. În sfîrşit, omul acesta pare totdeauna a căuta un stilp mintuitor de răscruce care să-i arate drumul. O lipsă de personalitate totală; nici o pasiune, ambiţii nemăsurate însă. Fără-ndoială că numai ambiţia l-a împins să rivnească gloria directoratului, şi numai ea îl menţine după atîtea înfringeri ruşinoase şi atîtea neplăceri pe care şi le-a pricinuit singur, obligîndu-l să plece astă-vară într-o staţie de neurastenici. Te-ntrebi fără să vrei ce mulţămire poate să simţă omul acesta, care n-a creat nimic, nu are nici o chemare, nici o intuiţie, nici o pornire sinceră pentru ce e frumos — ce-l face să se cramponeze cu preţul

¹ *Alberich* — pitic, păzitorul comorii Nibelungilor.

² *Guignol* — teatru de marionete.

atitor plictiseli? Raportul domniei-sale nu ne-o spune. Și e păcat. Ar fi singura parte în adevăr interesantă în această îngrămădire de foi, pline de platitudini și locuri comune¹.

Din opunerea acestor două figuri, reiese clar că fără chemare nu se poate face nimic. Poți să ai toate avantajele unei situații politice, să fii cit de bine-nrudit, să ai chiar și cea mai mare bunăvoință, e zadarnic. Pasiunea înobilează totul, ea dă imboldul, ea împrăstie dragoste de muncă și face pe cei ce te-mpresoară să fie gata de jertfă. Nu ai, până acuma cel puțin, această calitate, domnule Pompiliu Eliade. Tot ce se mai face bun la Teatrul Național se-ntimplă fără știința și voința dumitale. Reia-ți dar fișele mîntuitoare, micul bagaj de pedagog pe care nu ți-l contestă nimeni — și convinge-te odată pentru totdeauna că, decît atîtea plictiseli, e mai bine orice și că e timpul să-ți revii în starea normală.²

¹ Autorii se referă la volumul *Teatrul Național din București în 1908—1909* de Pompiliu Eliade, București, Tipografia „Voința națională”, 1909.

² D. Anghel și St. O. Iosif îl nedreptătesc pe Pompiliu Eliade (1869—1914), profesor de limba și literatura franceză la Universitatea din București, director al Teatrului Național între 1908 și 1911. Poetii erau iritați din cauză că Eliade nu le acceptase *Cometa* („uimitor de lipsită de acțiune”) și, punind în scenă *Carmen saeculare*, făcuse obiecții în legătură cu versurile în care era elogiat domnitorul Cuza. Trebuie spus că trecerea lui Pompiliu Eliade pe la direcția Teatrului Național a fost profitabilă pentru instituție. Directorul a făcut eforturi lăudabile pentru îmbunătățirea repertoriului și pentru stimularea dramaturgiei românești. Să adăugăm că el l-a însărcinat pe St. O. Iosif cu traducerea dramei *Egmont* de Goethe, iar pe D. Anghel cu tălmăcirea piesei *Amorul veghează* de Caillavet și De Flers.

PROZĂ DIN PERIODICE

GAZETA LUI WILY

Locuiam pe-atuncea în fundul unei curți într-o mahala de muncitori, la un timplar neamț. Eram în anii aceia cînd începeam să scriu și aveam cel mai mare respect pentru a patra putere, care domiciliază în chioșcurile de pe bulevard.

Gazda mea era un muncitor harnic și totdeauna vesel. Eu geluiam versuri, el traverse, și asta ne legase ca pe doi oameni cari pun preț pe vreme și-și cîștigă existența prin munca lor. Între noi doi nu era nici o taină, eu îi spuneam păsurile mele, el mie pe a lui și nu mi se părea că sunt așa de străin în vîlnășagul Bucureștilor. Cu deosebire avea mare respect de mine, vîzîndu-mă că citește și scriu mereu și din cînd în cînd descoperind numele meu iscălit în josul vreunei coloane de ziar.

Într-o seară, pe cînd tocmai isprăvisem un poem, în care cîntam bucuriile vieții casnice, la care rîvneam pe-atunci, iată și Wily că intră la mine și, închizînd ușa cu grijă, se apropie de masa mea cu un aer misterios și-mi spune:

— Domnule *Dichter*, multe ticăloșii se mai petrec pe lumea asta! Eu am să-ți spun ceva care să dai la gazetă. Știi ticălosul ăla bețiv din fundul curții...

— Ei, ce-i cu el?

— Apoi acela are un copil de la nevastă-sa dintii, o feliță ca de șase ani și-o ține în pînă și nu-i dă de mîncare decît la două zile. Am văzut-o ieri, cînd mi-a căzut o daltă acolo: mai mare mila, numai pielea și ciolanele pe dînsa. Nu crezi dumneata că ar fi bine să-ți iei pălăria și paltonul și să te duci la gazetă să spui ce se petrece aici?

— M-oi duce, Wily...

A doua zi de dimineață, luîndu-mi informațiile și notîndu-mi acest caz senzațional, m-am dus la redacția unui ziar răspîdit, unde am făcut cum mă-ndemnase Wily.

Veneam cu inima-împăcată că săvîrșisem o faptă creștinească, denunțînd pe acel tată denaturat, ca să vorbească în limbaîl simpaticeilor noștri reporteri. Ajung acasă, caut pe Wily, să-i povestesc.

El însă, pînă să deschid eu gura, îmi luă înainte și-mi zise zîmbînd:

— Păcat de deranj, domnule *Dichter*. S-a publicat deja la gazetă...

— Ce gazetă? întreb eu mirat, știînd că-n afară de mine tîmplarul n-avea nici o legătură cu presa.

— Apoi în gazeta mea...

— Care gazetă a dumitale?

— *Bukarester Tageblatt*! zise el cu o vădită satisfacție, zîmbînd.

— Să văd și eu numărul...

Atunci tîmplarul, deschizînd ușa, începu să strige:

— Amalie, *komm hier*!

Nevastă-sa, o nemțoaică rumână, ștergîndu-și minile cu un șervet, cu gestul lui Pilat din Pont, apărî în pragul ușei. Wily atunci strigă:

— Iaca *Bukarester Tageblatt*, numărul cel mai nou... și cel mai bine informat!

Și-mi spuse pe urmă că-n lipsa mea, pe cînd ca un reporter care a pus mîna pe o știre senzațională alergam într-un

! Amalie, vino-neoacel

suflet la redacție, nevastă-sa, care prinsese veste de acest caz monstruos de sechestrare, îmi luase înainte și umpluse toată mahalaua, provocase descinderea autorităților, liberarea victimei și arestarea monstrului, făcându-mi astfel inutil demersul meu plin de nobile intenții...

De-atunci, atit eu, cit și prietenul meu Wily am rămas foarte sceptici față de progresul pe care-l face reportajul cotidianelor din zi în zi. La ce bun atâtea automobile, telefoane, aeroplane chiar și alte invenții puse în slujba reportajului modern, cînd gura unei „Amalie“ poate cu atit succes să le înlocuiască!

Minerva literară ilustrată,
nr. 1, 15 noiembrie 1909

IERI ȘI ASTĂZI

Un artist, să-i zicem poet, romancier, deși pînă acum n-a existat, sau nuvelist, era privit pînă astăzi la noi ca un individ apocaliptic, adică un individ care trebuie, neapărat, să poarte plete lungi — nici într-un caz să fie chel — să se hrănească cu foi veștede cînd e toamnă, cu flori de cireș cînd e primăvară și să consume o enormă cantitate de luciu de lună în orice anotimp. E just că și perioada posteminesciană a ajutat mult întru înjghebarea unui astfel de tip nereal. Un observator judicios, dacă ar fi citit și ar poseda, ca noi, toată efflorescența noilor trubaduri de la Eminescu și pînă în zilele noastre, ar putea să constate următoarele:

După stingerea marelui nostru bard, un potop de poezii, în care tinerii de pe atunci își cheltuiesc vremea scumpă a tinereții plîngînd dureri imaginare, în loc s-o trăiască în toată deplinătatea simțurilor și inteligenței lor. E un donchișotism romantic, cum rareori s-a întîlnit în alte literaturi. Fiecare se credea obligat să-și aibă o amantă ideală, căreia să-i dedice tot surplusul lui de energie, plus toate florile cîmpului și toată garnitura de rigoare.

Aceasta nu este de mirat. Toți poeții mari au avut aceeași înfruntare asupra generației imediate. La noi s-a localizat, limba românească nefiind o limbă europeană. În alte părți, a trecut granițele, s-a întins, a oștigat teren și ar fi urcat până-n Marte, dacă mijloace de comunicație posibilă ar fi fost și dacă britanismul colonizator, de pildă, ar fi putut să aibă veleități de colonizare interplanetară.

Această epidemie de sentimentalism exasperat și monocord a fost variată de o notă nouă, adusă și răspândită dintr-un focar care-și avea sediul în dealul Sărării din Iași, unde trona pe atunci leoninul portret al lui Karl Marx și acela al răposatului cavaler Lassalle. *Contemporanul* întrerupe pentru un moment cu nota lui socială eternele elegii ale epigonilor eminesciani. O serie nouă de accente începe să vibreze, plângând alte dureri decît ale amorului, acelea ale pintecului poate, ale proletarului zgribulit care își găsește poetul în domni Cuza¹, Mille și alți protagoniști ai idealurilor proaspăt aduse din străinătate². Acești noi truveri nu se deosebeau nici ca fizic, căci aveau aceleași straie soioase, cu care se mîndreau, nici ca sinceritate, căci plîngeau dureri imaginare pe care nu le resimțise, își umflau glasul de o revoltă care era străină inimii lor; precum ceilalți nu suferise încă de dragostea sau de trădarea unei amante, tot așa acești proletari imaginari nu suferise de surplusul unei munci mai mari decît opt ore de lucru, nici de bătaia crivățului, nici de înmulțirea unei progenituri pe care n-aveau cu ce s-o hrăni, nici de tot convoiul de mizerii și nenorociri pe care le îndură fatal cei ce trăiesc din munca lor.

Au trecut vremile acele. O generație nouă s-a ridicat, o producție puternică, vioaie, continuă, o încercare veșnică spre desăvîrșire se accentuează de-atunci. O tendință evidentă de manifestare a personalității se afirmă din tot ce se produce astăzi. O sinceritate absolută reiese din opera

¹ A.C. Cuza, viitorul politician naționalist-șovin.

² Autorii își însușesc aici o teză eronată, după care socialismul ar fi fost o doctrină fără aderență la realitățile din țară.

tuturor scriitorilor tineri. Durerile imaginare au dispărut, falșul sentimentalism, supraproducția de lăciu de lună, dragostea aceea stupidă, etalată ca pe o tarabă, nu se mai vede. Sentimentul acesta sublim care naște în fiecare om și care dominează lumea apare ca o notă tănuită. Imaginea abia-l spune, simbolul ici-colo îl indică, suferințele proprii au căpătat o înobilare. De asemeni durerile altora nu se mai manifestă prin sufletul celui care n-a suferit și n-a încercat încă durerile lui proprii.

De-atunci s-au format scriitori cari au ajuns la o vîrstă cînd îți poți da seama de tot realismul brutal al vieții. Sînt firi încercate, sînt oameni cari au căutat să se dezrobească și să lupte pentru idealul lor propriu, care este arta. De aci mirarea celor mai mulți de a vedea că poeții și în genere scriitorii de astăzi au veleități de a-și spune și ei cuvîntul lor în toate chestiunile care frămîntă vremile noastre tulburi. De aci neîncrederea că acești oameni cari ar trebui să se ocupe exclusiv cu variațiile lunii sau cu nuferii de pe băltoace ar putea și ei să aibă o idee de ceea ce se petrece în jurul lor.

De aci curiozitatea bunilor burghezi pentru accentul de revoltă, pentru ironia crudă, pentru cuvîntul biciuitor care-l găsesc în versul sau în proza scriitorilor noștri de astăzi. Lor niciodată nu le-a trecut prin minte că în afară de a fi scriitori, sîntem și noi cetățeni și că, prin urmare, nimic din ce e comun durerilor și bucuriilor celorlalți nu poate să ne fie străin. Un artist, prin firea lui, prin educația lui, prin complexitatea care o are, simte de obicei mai profund și poate fi deci mai capabil să exprime și să servească o cauză.

Prin urmare, voi toți cari ați stat pînă acum în umbră timizi, dibuind un cuvînt, chinuind un vers, eizelînd o frază, voi, cari v-ați lăsat intimidați de tupeul cutărui X ales de guvern ca mandatar al națiunii sau de cinismul cine știe cărui sociolog cu teorii și sisteme infailibile, scuturați-vă, recăpătați încrederea în voi și în experiența voastră proprie cîștigată cu atîtea jertfe. Spuneți-vă că tratatele și cărțile

le stau tuturor la dispoziție, că inteligența noastră nu poate fi mai prejos decît a lor, că simțirea noastră poate fi mai puternică și că mijloacele noastre de exprimare pot fi mai potrivite pentru a pune o idee în mișcare, pentru a semăna un gînd bun, pentru a propaga o credință salutară.

Astfel vom împrăști legenda scriitorului eteric care consumă luciu de lună și vom ajunge să fim și noi luați în seamă ca forțe utile societății, așa că nu-și va mai permite orice burtă-verde să ne privească de sus și să ne trateze de visători.

Cumpăna, nr. 3, 11 decembrie 1909

STERIADE

Un om jovial și totdeauna bine-dispus vădește un echilibru sufleteș, trădează o sănătate morală. Și aceasta e caracteristica pictorului Steriade. Exuberanța și veselia anilor de studiu, petrecuți la Mînich și Paris, le-a luat cu dînsul, depășind pragul atelierelor în care a lucrat și intrînd în vîlmășagul vieții, unde a căutat să-și afirme talentul și originalitatea. Lumea curioasă, amestecată, turbulentă și entuziastă, care frecventează academiile de pictură de la Paris, lumea pantalonilor de catifea și a beretelor, lumea aceea de fete tinere, modeluri peste zi și metrese de estetei peste noapte, în sfîrșit, tot amestecul acela pe care Henry Bataille îl zugrăvește așa de frumos în *La femme nue*, cu glumele, suferințele și bucuriile, cu dialectul specific — și care nu există la noi, deși d. Pompiliu Eliade ar vrea să-l transplanteze, traducînd piesa — i-a dat lui Steriade ceva fermecător și comunicativ, pe care nu-l au alți maiștri gravi de la noi. Exuberanța și veselia le-a luat cu dînsul, și acestea l-au făcut bun, căci o impresie adîncă de bunătate și milă respiră din toată ființa lui.

A călătorit și a știut să vadă, și ceea ce a lucrat a luat direct după natură. În atelier n-a făcut decît să desăvîrșească, de aceea și însușirea de căpetenie a operelor lui e sinceritatea. Nu știe, nici nu vrea să facă frumos și lins, nu-i un decorator de buduaruri și un înveselitor de gynecee. O notă socială pronunțată se vădește la el. Lumea celor umili ademeneste îndocoște, viața porturilor cu salahorii ei încovoiați sub poveri, cu corăbiile încărcate de mărfuri, cu toată atmosfera de muncă și energie cheltuită pentru cîștigarea pîinei de toate zilele. Suburbii vechi cu căsuțe șubrede, colțuri de natură ce n-ar fi ademenit pe nimeni capătă viață și-și dezvăluiesc parcă tot misterul sub penelul lui puternic. Figuranții lui nu sunt figuranți de paradă, ci recrutați din vîlmășagul vieții adevărate: țigăncile sunt veritabile, cu patina lor și nu cu farduri, turcii sunt turci, și nu „juni turci” europenizați — frumosul convențional, în sfîrșit, pentru el nu există.

Dar considerații mai amănunțite asupra picturii lui, a felului cum lucrează, cum își pregătește paleta și își îmbină culorile vi le vor spune alții, mai competenți — căci, vai, nu ne lipsesc oamenii competenți în orice materie. Noi ne mulțămim să vedem în Steriade un artist cu personalitate proprie, care-și caută drumul în plin aer, nefăcînd concesii tradițiilor, preocupat numai de ceea ce simte și găsește el vrednic și interesant de a fi redat. Îl salutăm deci cu toată bucuria și încrederea ca pe un viitor maestru al picturii noastre!

Cumpăna, nr. 4, 18 decembrie 1909

LITERATURA DE SĂRBĂTORI

În seara aceasta de ajun senină, deasupra orașului tihnit ai spune că Dumnezeu își aprinde pe rînd candelile în ramurile nevăzute ale unui uriaș pom de Crăciun, care ne aduce

aminte că e timpul darurilor — și ne gîndim ce dar am putea da și noi celor mici. E o problemă pe care desigur și-o pun mulți.

Celor nevinovați — păpușile, ori soldații de plumb, sau toate dihăniile și paiatele vorbitoare li se cuvin — dar este o vîrstă la care copilul întoarce capul plictisit de la jucărele. E începutul adolescenței, și firește că adolescenței i se cade altfel de daruri.

În străinătate problema aceasta e dezlegată de mult: n-aveți decît să deschideți orice revistă sau gazetă în preajma sărbătorilor și veți vedea o nomenclatură întreagă de cărți scrise anume pentru tinerime.

Toate genurile sunt reprezentate pentru a putea dezvolta imaginația și a trezi curiozitatea minților fragede. Icoana — gravura —, în primul plan; căci ea să însuflească copiilor gustul rar și neprețuit al lecturii e bine ca întîiele cărți ce i le dai să se adreseze mai întîii ochilor și apoi minții. Pentru aceasta francezii au, de pildă, minunata comoară a poveștilor lui Perrault, sau *Romanul vulpii*, sau întîmplările lui Cadet Rousselle¹, *Regele Dagobert* etc.; în altă ordine de idei, pe bunul La Fontaine, unde fiecare de mic se deprinde să-și controleze după tiparuri simțimintele, să urască șiretenia, să hulească minciuna, să se înfioare de zgîrcenie și să se deprindă să fie bun cu aproapele și milostiv cu dobitoacele. Germanii au în afară de frații Grimm o întreagă literatură de povestiri morale și educative. Toate țările își au, în sfîrșit, literatura lor pentru copii și nu cruță nici o jertfă materială pentru a tălmăci, a împrumuta una alteia și a ilustra în chipul cel mai artistic acest fel de cărți. Pictorii cei mai mari nu se cred înjosiți punîndu-și verva penelului lor în slujba unor astfel de opere; scriitorii cei mai reputați și ei continuă tradiția.

¹ Eroul din *Cadet Rousselle*, cîntec popular, creat, se pare, în cadrul armatei de voluntari din 1792.

În schimb, ce putem găsi la noi? Ce s-a făcut pentru educația, în afară de litera școlii, a copiilor și aceea a poporului care este și el alt copil? Colindați librăriile noastre, opriți-vă la vitrinile luminate și căutați: ce-ați putea alege? Există vreo ediție ilustrată a poveștilor lui Creangă? Se pot numi oare ilustrații mizgăliturile fantastice, cu care un editor dealtfel plin de rivnă pentru cartea românească a inzestrat pe Ispirescu? Cîteva povești de Carmen Sylva, basmele lui Andersen traduse de curînd de doamna Vlahuță, cu ilustrații reproduse; *Păcală* și *Legenda țiganilor* de P. Dulfu — cam atît pentru partea imaginativă, căci nesăratele și nepipăratele anecdote ale domnului Speranția nu le putem trece în acest inventar. Cît privește partea recreativă și științifică — tocmai aceea care ocupă un loc mai important în educația timpului nostru — în afară de manualul lui Tom-Titt și cîteva alte traduceri răzlețe din Flammarion — neant desăvîrșit. Antologiile raționabile și bine selecționate lipsesc de asemenea.

Librarii fac ce pot și ce le convine. Dar credința noastră este că nu lor le incumbă această sarcină, ci în primul rînd ministerului de Instrucție publică.

Există la Casa școalelor — după cît știm — un fond respectabil pentru tipărirea de cărți bune și răspîndirea lor în popor. În fiecare an acest fond cu multiple nule figurează în buget — și dispare ca prin farmec, nelăsînd nici o urmă trainică în ce privește tipărirea. Nu exagerăm dacă afirmăm că în afară de *România pitorească* și *Din trecutul nostru* a domnului Vlahuță, precum și *Povestea unei coroane de oțel* a domnului Coșbuc, aproape nici o carte de seamă nu ne este cunoscută nouă. Probabil că se tipăresc în vreo tipografie elandestină, ca în Rusia, și se răspîndesc pe sub mină, ca în Ardeal; cel puțin noi, în peregrinările noastre prin țară, n-am avut plăcerea să le vedem prin casele oamenilor. În orașe lipsa lor se împlinește prin cărți străine, mai ales franțuzești; la țară, însă, cel ce face tabloul minunat al țaranului român, stînd la adăpostul crivățului și citînd

lingă vatră, înconjurat de familia lui, *Biblia* sau alte cărți tipărite sub oblăduirea ministerului nostru de Culte — minte. Noi mărturisim că n-am văzut nici urmă de carte — nici pe poliți, nici pe masă, nici după ușă. Poate vor fi în lăzile de zestre, sau aiurea? Nu se știe!

Ceea ce se știe, însă, e că la țară, în noaptea de ajun, când Dumnezeu își aprinde luminile uriașului candelabru ceresc, luminând deopotrivă tot pământul, în casele de prin sate, oamenii, ca și acum câteva veacuri, dacă stau strinși în jurul vetrii, deplîng aceleași dureri, își spun aceleași povești și legende moștenite din moș-strămoși, ascultă la geamuri aceleași colinde și deapănă același fir, continuînd astfel tot vechea tradiție orală.

Cumpăna, nr. 5, 24 decembrie 1909

POVESTE PENTRU GINTEA LITERARĂ

Ce curioasă și aparte lume mai este și aceea a ginții noastre literare!

După atitea deziluzii și zile triste trăite cine știe cum, după toate amărăciunile simțite la fiecare pas, după atitea înfringeri dureroase, te miri cum acești veșnici copii pot să spereze și să se iluzioneze de cea dintîi rază ce le-o trimite un șugubăț ciob de oglindă. O adiere, o șoaptă ajunsă pînă la ei sporește, se face rumoare și ia proporții nemăsurate. Entuziasmul se comunică și se propagă de la unul la altul, precum două streșini apropiate se aprind una pe alta. Ochii lor sunt niște lentile măritoare, timpanele lor, mai sensibile ca niște diapazoane, vibrează și repercută cel mai mic zvon de îndreptare spre bine... Și de aci să vedeți sfaturi, conciliabule, intrigi, discuții, planuri, nemulțumiri, aluzii, pizme, intervenții, pretenții și cite de toate!

Aşa, mi-aduc aminte că acum citeva luni o ştire în adevăr senzatională a pus în mişcare toată turbulentă şi irascibilă gintă! Unul dintre noi, într-o bună zi, fiind chemat de un arhont al poeziei noastre, aduse într-un cerc îmbucurătoare veste că în curind se va încheia pe totdeauna cu lungul şir de suferinţe şi nevoi ce păreau a fi apanajul etern al celor ce fac în ţara româncască literatură. Vestea ce-o aducea tovarăşilor lui de suferinţi de la marele arhont era că ministerul, în sfârşit, înduioşat de lungul martirolog al acestor fii ai patriei, exploataţi aşa de înuman pe toate căile de milionarii editori, de analfabeţii directori de gazete, de clandestinii administratori de reviste, ba chiar pînă şi de cei mai obscure anticari (acest ultim refugiu şi necropolă a tuturor gloriilor naufragiate) — ministerul, cum spuneam, induioşat pînă la lacrimi, s-a hotărît să intervină în favoarea lor, înfiinţînd un mare institut de editură!

Senzaţia era extremă, şi atît trubadurii, cit şi prozatorii în minutul acela făcură probă de un lirism fără seamăn, neatîns încă în istoria literaturii noastre. În faţa ochilor lor halucinaţi se înălţa deodată orbitor un palat alb cu ferestre largi; timpanele lor vibrau de bîzîitul motoarelor; maşinile aruncau ca o cascadă foaie după foaie, kilometri de proză şi versuri curgeau; mîni sprintene feţuiau şi broşau, piramide de volume se ridicau şi dispăreau, împrăştiindu-se peste imensul sol al ţării...

Era un entuziasm indescritibil!

O sumă considerabilă se alocase pentru această întreprindere, un comitet ales pe sprinceană — aici nu se prea înţelegeau, uitîndu-se cam chioriş şi de sus unii la alţii, barzii şi prozatorii noştri — trebuia să prezide şi să dea sancţiunea manuscriselor menite a vedea lumina zilei. Planul în adevăr era ingenios şi mirific. Mecena acela fără figură nu-şi rezerva decît scoaterea cheltuielilor, adică 10% din vinzarea cărţilor, rămînînd ca restul să umple punga pînă atuncea, vai! atît de goală a fiecărui pacient al muzelor şi

al diverselor bănci și zărăfii, plus al muntelui de pietate și al nenumăratelor lui sucursale!

Din ziua aceea picior de scriitor român nu mai călca pragul cafenelelor. Toți se dăduse afund. Constelațiile mansardelor ardeau pînă tîrziu, o consumație neobișnuită de hirtie se resimțea pe piață, o pădure de „Kohinoruri” și „Faberi” dispărea zilnic din vitrinele librăriilor, crampa scriitorului făcea ravagii, și, pentru întia dată în viața lor, aezii și prozatorii regretau lipsa de educație a ambedextrielor.

Fiecare isprăvise ori un roman, ori un poem în douăzeci și patru de cînturi; criticii se bucurau și ei de această neobișnuită producție ce avea să le dea material pentru atîtea volume.

Cei mai în vîrstă își alcătuiau operele complete, dezgropau de prin saltare și coșnițe manuscrise îngălbenite, înseilau amintiri trunchete, innodau fragmente risipite, prescriau crîmpeie din scrisori vechi — și, în sfîrșit, era o jubilară generală.

O panică îngrozitoare se răspîndi în lumea editorilor și cîteva case mari amenințau să dea faliment. Zadarnic cu zîmbetul pe buze și cu mîna plină de bilete de bancă se prosternau în fața scriitorilor, căci erau dați afară pe ușă fără cruțare, cum fusese și ei la rîndul lor dați afară în altă vreme.

Dar lunile trecură și starea de asediu benevolă a mansardelor încetă. Ca sloiurile eratice, cînd vine zăporul, unul cite unul coborîră din nou copiii muzelor. Ospitalierele cafelele se umplură iarăși, și marmurele meselor, de atîta timp mute, prinseră din nou glas ca-n poezia lui Ervin... Pesimistele șfarturi legară iar prietenie cu mult optimiștii dezertori — și acum, că romanele, poemele, studiile etc. erau gata, convorbirile reîncepură.

Cînd se regăsiră cu toții, din această arcă modernă o deputăție fu trimisă după informații să vadă ce mai e cu faimoasa casă de editură, făgăduită de oblăduire prin gura arhontelui.

Deputăția se-ntoarse cu buzele umflate. Faimoasa casă nu fusese decit un mit. Bunul și milostivul arhonte, care plîngea cu lacrimi de crocodil soarta sărmanilor scribi proletari, tineri și bătrîni, foști, prezenți și viitori, trădase cauza, căutînd să amestece întreg „Universul“ în tainicile și grandioasele planuri ale oblăduitorului, care-și retrăsese grăunțele, plin de mîhnire, pentru mai nobile scopuri.

Considerabila sumă ce se alocase spre înființarea marelui institut de editură proiectat s-a repartizat aiurea.

Și acum, cînd alba casă ce se-nălța în fața ochilor voștri halucinați s-a surpat, acum, cînd timpanele voastre sensibile nu mai prind bîzîitul motoarelor, iar piramidele de volume au dispărut ca prin farmec, o, voi toți, vecinici copii cari vă iluzionați de cea mai slabă rază pe care v-o aruncă un șugubăț ciob de oglindă, voi toți cari sperați o îndreptare spre mai bine, adunați-vă cu toții din nou: porniți discuții, aprindeți-vă la față și judecați dacă ați priceput povestea mea, spuneți dacă e frumos și bine ce s-a făcut? Iar după aceasta luați-vă la subsuoară manuscrisele cu atîta trudă scrise și sunați sfios la ușa editorilor de nu vreți să fiți dați afară, urcați din nou treptele redacțiilor și gîndiți-vă că, oricum, ca ultimă speranță vă mai rămîne totuși necropola bunilor și ospitalierilor anticari.

Cumpăna, nr. 15, 5 martie 1910

TRADUCERI

CAMOËNS

POEM DRAMATIC ÎNTR-UN ACT

de

Fr. Halm

Eligius Franz Joseph, baron de Münch-Bellinghausen, cunoscut sub numele de *Friedrich Halm*, s-a născut în ziua de 2 aprilie 1806 la Cracovia, a studiat în Viena dreptul și, de la vârsta de douăzeci de ani, a intrat în cariera administrativă. Multă vreme și-a tăinuit activitatea poetică.

La 1834, drama sa *Griselidis*, reprezentată la Burgtheater în Viena, sub pseudonimul *Friedrich Halm*, avu un succes așa de răsunător, încât fu reluată apoi de către toate scenele mari. Halm a mai scris o serie de drame și tragedii, dintre care *Fiul pădurilor* (*Sohn der Wildnis*) e cunoscută și la noi. Cel mai mare răsunset l-a avut însă tragedia sa *Gladiatorul din Ravenna* (1854).

Poeziile lui lirice se citesc și astăzi cu plăcere.¹

¹ Friedrich Halm (mort în 1871) a fost totodată și un nuvelist de mare succes (*Prietenele*, *Lisa Marțipan*).

P E R S O A N E L E

DON LUIZ DE CAMOËNS¹

DON JOSE QUEBEDO DE CASTEL-BRANCO, mare negustor
PEREZ, fiul său

PAZNICUL marelui spital din Lisabona

Acțiunea se petrece într-o chilioară din spitalul Lisabonei, în ziua de
10 iunie 1580.

¹ *Luis Vaz de Camoëns (Camoës)* (1525—1580) — poet portughez. Epopeea sa *Lusiada* cîntă expediția lui Vasco da Gama în India. A mai scris satire, comedii și sonete.

O mică odăiță cu zidurile șterse și tencuiala căzută pe-alocuri. În dreapta, la mijloc, un pat, alături o spadă cu o harfă dasupra. Fereastră cu gratii la dreapta. Mai încoace, o masă cu un jeț: pe masă, manuscrisul *Lusiadelor*. La stînga, altă masă cu două scaune; pe masă: cărți, hirtii, călimară, pene de scris, pergamente. Amurg.

SCENA ÎNȚIIA

CAMOËNS, NEGUSTORUL QUEBEDO DE CASTEL-BRANCO,
PAZNICUL

CAMOËNS

(cu părul și barba cărunte, cu o urmă de rană la mijlocul frunții, cu un bandaj peste ochiul stîng, doarme în pat.)

QUEBEDO

(îmbrăcat în bogat costum spaniol, intră prin ușa din mijloc.)

PAZNICUL

(cu un mănunchi de chei la brîu și cu o carte enormă la subsuoară îl urmează.)

QUEBEDO

(gîfîind, la început cu glas scăzut)
Afurisită scară! Trei rinduri am urcat!
Mai este?

PAZNICUL

Nu, senore!

QUEBEDO

(ștergîndu-și nădușala)
Fii, Doamne, lăudat!
Sînt tot numai o apă! Afurisită scară!
De-abia pot să răsufliu... Aice este dară!
(Își scoate scufa.)

PAZNICUL

(deschizînd condica cea mare și întinzîndu-i-o)
Senor, citește singur de nu te-ncrezi în mine:
Don Luiz de Camoëns, numărul cinci. Prea bine!
Și-acuma uite colo... Nu serie cinci?

QUEBEDO

(aruncînd o privire-n carte, înaintează puțin)
Ba da!
Omul acesta însă știi cine-i dumneata?

PAZNICUL

De und' să-l știu?

QUEBEDO

Din faimă! Că-i doar vestit în lume!
N-ai auzit de dinsul?

PAZNICUL

Senor, noi n-avem nume,
Ci *numere*, și faima nu intră-n casa asta...
Don Luiz de Camoëns, numărul cinci, și basta!
Atita e-n registru...

(Închide condica.)

QUEBEDO

Prea bine! Văd că ești
Un om cu rînduială!

(Examinînd odaia.)

Hm! Gratii la ferești!
San Jago! Ce chilie! Ce ziduri! Ce tavan!

PAZNICUL

Aici țineam sărmanii nebuni închiși mai an.
Dar ăsta, cum venise sfîrșit de oboseală
Și vrea să steie singur, fiind odaia goală,
L-am așezat într-însa așa cum a cerut.

QUEBEDO

(ironic)

Unde steteau nebunii? Prea bine ai făcut!
Așa om, vezi, îmi place! Dea Dumnezeu să poți
În balamucul ăsta să mi-i aduni pe toți
Mizgălitorii ăștia de rime...

(Se-ntoarce și se uită înapoi.)

St! Nu-i el?

PAZNICUL

(același joc)

Da. Să-l deștept?

QUEBEDO

(oprindu-l cu mina ridicată)

Nu... lasă-l! Vorbește-neetinel!

Nu vreau să-i tulbur somnul... O să-l aștept.

PAZNICUL

(îndreptîndu-se către ușă)

Senor,

Mă-nchin atunci, și Domnul să-ți vină-n ajutor,
Spre-a-ți izbîndi dorința!...

QUEBEDO

(întinzîndu-i o piesă)

Îți mulțumesc, amice...

Primește...

PAZNICUL

(cu o reverență)

Sliga!

} QUEBEDO

Lasă...

SCENA A DOUA

CAMOËNS, în așternut; QUEBEDO

QUEBEDO

(înaintează și se lasă binișor pe un scaun lângă masa din stînga, fără să piardă pe CAMOËNS din ochi)

Ei, iată-mă și-aice!

San Jago! Cîtă cale și trudă, vai de mine!

Oleacă de odihnă cred că mi se cuvine!

Poftim, eu prin spitaturi! Dar ce să faci! Păcate!
Cînd ți-e cuprins copilul de duhuri necurate,
Alergi! Auzi să-mi faci el neamul de rușine,
Să mîzgălească versuri, să uite el de mine,
Să-ndruga la picioare mereu și să dorească
Cununi de lauri! Dînsul, ce-o să mă moștenească,
Și lauri! El, și lauri! De parcă nu i-s tată,
De bani nici să n-audă! De glorie se-mbată:
Camoëns pentru dînsu-i supremul ideal!

(Cu un ton ironic și compătimitor.)

Și, uite, colo-i omul, priviți-l în ce hall!
O plapomă de lauri pe el, priviți, mă rog!
Fără de-un ochi, și palid, și trist, și slăbănog,
Acesta-i cîntărețul *Lusiadelor* faimoase
Ce la Oran, sub zidul Ceutei, se luptase!
În cușca asta tristă mărețul bard apune:
O spadă ruginită și-o liră fără strune
E-averea lui întreagă! Și viața lui ce-a fost?
Mizerie și luptă! O, trai fără de rost!
Don Luiz de Camoëns, numărul cinci — și-atît!
Cum scrie la registru...

(Mulțumit de sine.)

Eu, însă, amărit,
Batjocorit de dînsul, numit de el netot,
Eu, ce purtam porecla de cavalerul-cot,
Eu, care vind stafide și număr portocale,
Eu voi fi fost acela — dar astăzi am parale,
Sînt mulțumit de mine și gras și în putere,
Am trei rînduri de case și am patru galere
Ce vîntură oceanul cu prețioasă marfă:
Eu sun în pungă aur, el a cîntat din harfă!
Ha! cînd l-o vedea Perez, desigur, va-nțelege
Și, aruncîndu-și harfa, ca mine va alege.
Da, trebuie să-l vadă, să vie, să audă

Din propria lui gură ce neagră și ce crudă
I-a fost această viață!...

CAMOËNS

(se mișcă puțin și suspină ca un om care se deșteaptă.)

QUEBEDO

St!... Geme... s-a trezit!

CAMOËNS

(cu un suspin)

Deci iar un somn de-o clipă abia m-a amăgit,
Doar oi simți pe urmă durerea și mai vie,
Nu somnul cela dulce ce ține-o veșnicie,
Nu era moartea însăși, ci numai umbra ei.

QUEBEDO

(face, fără să vrea, o mișcare.)

CAMOËNS

(cu liniște)

Ce mișcă? — Om la mine? Văd bine ochii mei?

(Surprins și cu indoială.)

Cine ești tu? Ce cauți? Ce vînt întimplător
Te-a rătăcit pe-aicea?

QUEBEDO

(ridicîndu-se și făcînd cîțiva pași spre el)

N-am rătăcit, senor!

Știam pe cine caut: nu sînt adus de vînt...

CAMOËNS

(ridicîndu-se pe jumătate, sprijinit cu brațul pe pat)

Așa e! Da, uitasem aproape cine sînt!

Veneți, de bună samă, pentr-un epitalam?
Sau poate-o serenadă?

(Arătînd pe masa din stînga.)

Priviți, de toate am!
Alegeți, după voie... găsiți cîrmine gata:
Luați, că le dau ieftin.

(Cu o grimasă.)

Cu doi reali bucata

QUEBEDO

(refuzînd)

O, nu, senor!

CAMOËNS

(care în timpul acesta s-a ridicat din așternut și cu greu sprijinindu-se în spadă, trecînd pe dinaintea lui Quebedo, ajunge la jeț, obosit și fără ironie)

Atuncea le vreți chiar pe măsură?
Sînt istovit acuma și mintea mi-e obscură,
Îmi e cu neputință să mai compun nimic.
De-abia mai am tărie din pat să mă ridic;
Luați din astea gata, că nu mai pot să scriu...

(Arată pe masa de alături și așază spada dosupra.)

QUEBEDO

Eu nu vin după versuri, eu după alte vii!
Privește-mă în față, don Luiz, privește bine,
Nu mă cunoști?

CAMOËNS

(examinează pe Quebedo, după o mică pauză)

Mai știu eu?

QUEBEDO

(vesel)

Nu-ți amintești de mine?

CAMOËNS

(ca mai sus, dînd din cap cu îndoială)

Nu prea, senor!

QUEBEDO

La Calvas am fost colegi.

CAMOËNS

(pe gînduri)

Cu mine?

QUEBEDO

(rîzînd)

Cu dumneata, firește, la Calvas... Dar cu cine?
Ne luam de păr adesea și-ades m-ai scărmanat...
Gîndește-te! Se poate așa să fi uitat?

CAMOËNS

(cuprinzîndu-și fruntea)

Senor! Să am iertare, oricîte-mi spui, nu pot
Să-mi mai aduc aminte. Mi-e capul slab de tot,
Nu te mai pot cunoaște!

QUEBEDO

San Jago! Domnul meu,
Ascultă-mă atuncea să-ți spun. Ascultă. Eu
Sînt chiar José Quebedo de Castel-Branco, știi.
Fiul Marghitei care te-a botezat...

CAMOËNS

(după puțină gîndire)

Să fii

José Quebedo?

QUEBEDO

(încîntat de sine)

Sigur! Chiar în persoană! Eu!

Cap de dovleac pe vremuri era numele meu,
Așa-mi spuneai, ții minte?...

CAMOËNS

(întunecat și ursuz)

Și ce vorești cu mine,

José Quebedo?...

QUEBEDO

(volubil)

Asta-i! Mă miră cum îți vine

Să mai întrebi? Venisem să văd ce-ai devenit?

Îți merge rău, pesemne; pari foarte prăpădit.

Pe cînd, uit'te la mine, abia mă-ncape locul,

Așa-i, se vede, lumea. O roată e norocul!

CAMOËNS

(aprobindu-l, cu resignare)

Întocmai ca o roată!

QUEBEDO

(prietenos)

Sărac între săraci!

Tu în spitalul ăsta uitat și singur zaci,

Fără de-un ochi, albit ești, cu brazde-adînci pe frunte...

CAMOËNS

Ce ai, José Quebedo, cu pletele-mi cărunte
Și urmele săpate de-a lungul frunții mele?

QUEBEDO

(tot mai lingușitor)

Ei, vremile se schimbă și ne schimbăm cu ele!
Nu mai ești astăzi zveltul și mândrul favorit
Simpatizat de dame și de cei mari slăvit!
Nu mai ești azi Camoëns acel ce-ai fost odată!

CAMOËNS

Da, nu mai sînt acela! — Dar orșicît dispreț
Am astăzi de mărirea trecutei tinereți —
(măsurîndu-l cu privirea și respingîndu-l)
N-aștept eu de la tine nici sprijin, nici avînt;
Nu un Quebedo poate să judece ce sînt!

QUEBEDO

(la dreapta, aparte)

Auzi, smintit! San Jago! ți-aș arăta eu ție,
De nu mi-ar fi de Perez...

(Tare, pe un ton lingușitor)

Tot plin de dușmănie!

Eu m-așteptam să aflu o mină amicală,
Credeam că-ți fac plăcere. Ești năcăjit de boală,
Că de n-ai fi, desigur, m-ai fi primit ca frate,
Și n-ai lua în samă greșelile uitate,
Ci am vorbi mai bine de ce era-nainte...
De casa părintească îți mai aduci aminte?
Mai știi tu piața unde ne adunam la joc,
Și-naltele zaplazuri...?

CAMOËNS

(cu un zimbet blajin)

Ei da!

QUEBEDO

(viii)

În orice loc,
Tot tu erai mai sprinten, tot tu mai îndrăzneț,
Ai fi urecat un munte după un cuib răzleț,
Primejduindu-ți viața la fiecare pas...

CAMOËNS

(arătînd semnul)

Da, semnul ăsta-n frunte de-atuncea mi-a rămas!

QUEBEDO

(ca mai sus)

Parcă mă văd și-acuma, cînd ne scăldam. Ții minte?
Noi nu-ndrăzneam, tu însă...

CAMOËNS

(cu însuflețire)

Tot eu eram nainte!

(Cu tot mai multă căldură)

Mă aruncam în valuri și mă luptam cu ele,
Pîn' ce simțeam deodată că brațele mi-s grele,
Și m-așezam pe spate ca apa să mă poarte,
Pe cînd voi, plini de spaimă, steteați pe mal, departe.

(Se ridică, deschizînd larg brațele.)

Ce vremuri fericite!

(După o pauză.)

Quebedo!

QUEBEDO

(Înaintează spre el.)

CAMOËNS

Mina ta!

Mi-ai fost dușman de moarte odată, nu uita!

(Cu îndoială.)

Și mi-ai părut...

(Căutînd să alunge o amintire urîță.)

Dar poate mă-nșel... Vin lingă mine!

Întîii ani de școală i-am petrecut eu tine,
Și-acum, în amurgitul funebru-al vieții mele,
Tot tu mi-aduci aminte de vremile acele
Mai vesele... Sînt singur! și chiar dacă mi-ai fi
Dușmanul cel mai mare, eu tot ar trebui
Să te primesc, Quebedo, ca pe-un amic iubit!

(Îl îmbrățișează.)

QUEBEDO

(după o pauză, ștergîndu-și ochii)

Și cum ți-a mers de-atuncea, de cînd ne-am despărțit?
Tu ai rămas; eu însă m-am dus cu tatăl meu
Din Calvas la Figuera — și-acolo-am dat de greu.
Nu era glumă — muncă!

(Se plimbă braț la braț cu Camoëns, apoi s-așază amîndoi la masă.)

CAMOËNS

Pe mine, vezi tu, soarta

M-a dus în templul unde științele și arta
Domnesc... și la Coimbra, supt liniștitul cer,
Am evocat eroii divinului Homer
Și-am stat la sfat cu Dante... Acolo-am înțeles
Ce este frumusețea și că sînt un ales.
În mine-atunci o mare lumină s-a făcut:

Tot ce-mi dormea în suflet nelămurit și mut
A căpătat o formă, culoare și grai viu,
Și-am presimțit atunci cine eram să fiu!

QUEBEDO

(intrerupîndu-l)

Eu, dragul meu, știi bine că nu-nvățam nimic
Și am intrat din vreme, frumos, ca ucenic
La un băcan...

CAMOËNS

(insuflețit, evocînd)

Cu anii eu am crescut și-apoi
Am resimțit nevoia de orizonturi noi;
Mă apăsă a școlii viață monotonă:
Și am văzut atunci marea Lisabonă,
Și strălucirea curții, pe regele-n splendoare,
Înconjurat de sfetnici în haine orbitoare!
Eu însă stam de-o parte, privind ca aiurit...

QUEBEDO

(intrerupîndu-l)

Așa priveam la toate și eu, cînd am zărit
Întîi palatul bursei și lumea cea bogată...

CAMOËNS

(fără să-l audă)

Atunci am văzut-o pe ea întîiași dată!
Și peste lumea-ntreagă căzu ca o perdea,
Tot universul parcă se intrupase-n ea!
Și astfel, precum Domnul în negrul infinit
A aruncat sămînța luminii, de-a-nflorit

Întunecatul haos cu moartele-i ruini,
Tot astfel o privire din ochii ei senini,
În noaptea mea din suflet lucind cînd a căzut,
Adîncurile-i negre în rai s-au prefăcut!

QUEBEDO

Și eu, tocmai ca tine! Jupînul meu avea
O fată — și ce fată! frumoasă ca o stea!
Și-avea parale omul, dar și eu econom
Și chipeș, fără stare, dar vezi, și eu, un om...

CAMOËNS

(cu același avînt poetic)

Iubeam! Iubirea noastră era un cînt sonor,
Era un glas de harfă, trezit întimplător,
De-o mină nevăzută ce-alunecă pe strune
Și face altă harfă ascunsă să răsune,
Să cînte fără voce, cu fiecare undă,
Cînd una se trezește, cealaltă să răspundă...
Iubeam! Iubirea noastră a fost o fulgerare
Ce scrie-o dungă-n aer, străluce și dispare!

QUEBEDO

(ca mai sus)

Eu l-am convins pe socru din două, trei cuvînte.
El a zis „da“, firește, și, ca un om cuminte,
Invidiat de-o lume, făr' să mai am habar,
Mi-am luat de braț mireasa și-am dus-o la altar...

CAMOËNS

Ferice de iubirea ce-a fost încununată!

(Cu melancolie.)

Eu n-am avut norocul! Ursita blestemată
Ne-a despărțit, zuliară. Ea într-o săhăstrie

S-a răzlețit de lume, și moartea timpurie
I-a veștejit obrazii și-a stins-o ca pe-o floare.

(Cu însuflețire.)

Pe mine însă viața m-a prins ca o vultoare!
Sunau prin țară trimbiți de-alarmă, și cu drag
Am alergat spre semnul făcut de negrul steag,
Am asaltat Ceuta, și de-am scăpat de moarte
Sînt făr-un ochi de-atuncea...

QUEBEDO

Nici eu n-am avut parte
De-o viață mai ca lumea. Neîmpăcata soartă
A vrut să răposeze sărmana mea consoartă.
Am plins și eu ca tine și-n urmă am uitat,
Căci avea zestre fata...

CAMOËNS

Și eu m-am consolat.
Da, îmi aduc aminte, după ce-am fost rănit,
Parcă revăd spitalul și cum stăteam lungit,
Legat tot în bandaje, cu noaple-n jurul meu
Și-n mine întinerie, și-atunci — cum să spun eu —
Venea — ba nu, mai bine, căzu — nu, plutea lin...
Venea, dar nu știu cine, și ca un duh divin
M-a străbătut în suflet, strălucitor ca para
Și pașnic ca lumina cînd se coboară seara,
Dogoritor ca sorii și dulce ca un plins,
Părea cînd glas de tunet, cînd glas de harfă stîns,
Și eu eram un altul, deși eram tot eu!
Tot mai înguste cercuri scria în jurul meu,
Venea tot mai aproape și, nu știu cum, m-a dus
Ca un vârtej prin spațiu, sus, parcă tot mai sus,

(Pauză.)

Și un mai știu.

(*Pauză.*)

Și-n urmă, cînd m-am trezit din vis,
Eu mi-am găsit pe-o filă întîiul cîtec scris,
Și noaptea mea din suflet s-a-mpoparat de stele
Parcă golisem cupa nenorocirii mele;
Iar sufletu-mi pe-aripa cîntării, avîntat,
De tot trecutul jalnic atunci s-a dezbrăcat.

QUEBEDO

Eu, cum ți-am spus, amice, cu banii m-am zbatut...
I-am însutit prin mărfuri, am dat cu împrumut,
Am învîrtit negoțuri și alte daraveri,
Iar azi sint posesorul unei frumoase-averi...

(*După o pauză.*)

Și ce-am făcut la urmă cu zilele? Nu știu.

CAMOËNS

(*povestind mai departe*)

Eu am plecat în lune cu sufletul pustiu,
Lăsînd o cruce-n urmă, și-apoi am dispărut
Din mijlocul acelor ce nu m-au cunoscut,
Spre Indii mi-am luat drumul, ca Vasco-odinioară,
M-am dus acolo unde-i eterna primăvară
Și-am făurit departe de țărîmul meu natal
Un cînt ce preamărește tot neamul portugal,
De-a mers pînă la Tage al cîntului ecou
Și al lui Vasco nume l-am renviat din nou
Și pin' departe-n Thule¹ *Lusiadele* l-au dus...

QUEBEDO

Da, se zvonea prin țară... dar ciți bani ți-a adus?

¹ *Thule* -- cea mai nordică insulă cunoscută în antichitate; probabil una din insulele arhipelagului Shetland, sau Islanda.

CAMOËNS

(cu o mișcare minioasă)

Batjocură și ură în schimb eu am avut!
Cel ce-a cîntat strămoșii, mai bine-ar fi tăcut
Și-ar fi lăsat în pace divinii uriași
Spre-a nu trezi mînia piticilor urmași!
De-aceea ei crezură că versul meu e-o armă,
N-au priceput că-i numai un strigăt de alarmă;
Pe ce-am pus preț, aceea s-a prefăcut dispreț,
Și patria lui însăși lovi în cîntăreț!

QUEBEDO

(se ridică ciștigat de indignarea poetului)

CAMOËNS

Nu-mi place să mă tîngui, căci tînguirea-i vană,
Dar vezi, orcît de tare-s, eu port în mine-o rană
Ce sîngeră într-una, și-o simt și-acum fierbinte
Arzînd nevindecată, ca să-mi aduc aminte
De ceasul rău în care plecat-am în exil.

(Trece nervos pe dinaintea lui Quebedo.)

QUEBEDO

(s-apropie și-i pune mîna pe umăr)

Ei, dar păstrează-ți firea și nu mai fi copil
Cine nu speculează greșit? Cu toți greșim.
O-ncurci cîteodată, arare izbutim.

CAMOËNS

Dar mai tirziu norocul din nou m-a cercetat.
Sebastian, pe tronul părinților urcat,
Și-a amintit de mine ce stam la închisoare
Și mi-a redat iar cerul și partea mea de soare,
C-un gest a dat în lături zăvoarele pe uși,

În zgomot surd căzură greoaiele cătuși,
Și-a răsărit în mine o nouă primăvară.
Dar iată bate ora funestă pentru țară:
Sebastian victimă a vitejiei sale
Căzu luptînd eroic. O! zi plină de jale
Care ne-ai dat lui Filip! O, ceas nefericit,
De ce cu ție oare ți-am supraviețuit?

QUEBEDO

Da, tristă zi, și alte mai triste înc-au fost!
Și mai eu seamă ție ți-a mers grozav de prost...

CAMOËNS

Lumina ce-mi lucise așa scurt timp s-a stins,
Posomorit amurgul cu umbra-i m-a cuprins,
Cinstit odinioară de toți, bogat eram;
Acum, rămas pe drumuri, nimica nu mai am —
Așa e roata lumii! Uitat de toți, bolnav,
Îmi rămăsese-un singur prieten: un biet selav,
Pe care îl cinstisem adesea ca pe-un cîine,
Dar el rupea în două bucata lui de pine
Și-o împărțea cu mine; cînd am căzut la pat,
El m-a-ngrijit, sărmanul, și nopți de veghe-a stat.
La el găseam o vorbă de dulce mîngăiere,
Și-apoi cînd bătrînețea i-a luat orice putere,
A-ntins în stradă mina, cersînd fără rușine,
Pîn' ce și-a dat și viața, sărmanul, pentru mine...

(Cu recunoștință adîncă, amintindu-și.)

Sărmane cîine negru! — Să-i răsplătească Domnul!
Acei din groapă numai pot ști ce dulce-i somnul!

QUEBEDO

(întors spre stînga)

Cred c-a venit momentul să-i spun ce am de spus.

(Face câțiva pași spre Camoëns, țare.)

Nefericit prieten, ce jalnic trai ai dus!
Ce slabă răsplătire, vai, după atita trudă!
Și flori așa bogate — ce ironie crudă! —
Să dea astfel de roade! Tu, bardul ideal,
S-ajungi la bătrînețe să mori într-un spital!
Așa te-ntoreci acasă, tu care ai plecat...

CAMOËNS

Așa mă-ntore!

QUEBEDO

Ei, frate, mă uit la amîndoi,
Și mă gîndesc la vremea lăsată înapoi,
Cînd ne-am pornit pe lume pe căi deosebite:
Tu ai umblat prin stele — da, iartă-mă, iubite,
Eu n-am crezut ca tine în visuri și păreri,
Privește,-s om cu stare. Am care cu poveri
Pe drumuri, și galere pe marea-ndepărtată!
Din ce-nălțimi la mine priveai tu altădată...
Eu n-am purtat pe frunte în veci cununi de laur,
Și cred și-acum că visul nu se preschimbă-n aur!

CAMOËNS

Pe-un negustor succesul îl pune în valoare,
Dar sînt anume lucruri prea fine, pentru care
Balanță nu există... Cum oare crezi că totul
Se măsură pe lume cu fundul sau cu cotul?
De vrei, de foi de dafin vorbește cît îți place,
Dar frunzele de laur tu lasă-le în pace!

(Cade în melancolie.)

QUEBEDO

(aparte)

De tagma mea se leagă?! Pe viul Dumnezeu!

Vin tu la mine numai, să fiu la largul meu,
Și ți-oi plăti eu ție!

(Cu ton prefăcut.)

Camoëns! cer iertare.

N-am spus-o să te supăr și de cumva îți pare
Că te-am rănit, ascultă! Vrei tu să-mi faci plăcere?
Ieși din spitalul ăsta! De ți-am vorbit de-avere,
E că nutresc nădejdea că vei veni la mine.
Am încăperi destule și îți va fi mai bine
Decît aici! M-auzi tu, Camoëns? Spune! Da?

CAMOËNS

(îngindurat și neliniștit)

Ce spui tu? Cum? Se poate? La tine?

QUEBEDO

Casa mea

Îți stă deschisă. Haide! Vrei oaspete să-mi fii?

CAMOËNS

Eu, oaspete? Cui? Ție! Crezi tu?... Nu, ce prostii!
Știu că ai gânduri bune! Dar nu, îți mulțumesc!

(Îi întinde mîna mișcat.)

Sînt fericit și-aicea, și-aicea tot trăiesc!
Prisosul mesei tale dă-l la săraci mai bine.
Așa mi-am vrut cu soarta și-așa mi se cuvine..
La ce să-ți cale eu pragul, să-ți cad povară ție,
Nici eu să nu mă bucur — că eu n-am bucurie!

QUEBEDO

(mai stăruitor)

Tu, o povară, mie? Nu! Un prieten bun
Ca tine? Dimpotrivă, cîstit de vrei să-ți spun,
În casa mea cu sfatul mi-ai fi de mult folos...

CAMOËNS

(zimbînd cu resemnare)

Eu, de folos? Eu, sfaturi? Eu, bietul visător,
Ce nimănu-i pe lume n-a fost de ajutor
Și m-am slujit pe mine eu-atît folos?...

QUEBEDO

Ei, fratel

Ascultă-mă mai bine și o să-mi dai dreptate!

(Cu mîinile pe umerii lui Camoëns.)

Am un copil, nădejdea întregii mele vieți,
Și l-am crescut cu grijă, nu ca pe alți băieți.
Mi-l și vedeam cu mintea crescînd avutul meu,
Zidind pe temelia pe care-am pus-o eu;
Cînd uite că, deodată, cuprins de-o nebunie,
Le-a dat deoparte toate și nu mai vrea să știe
De tatăl său, de-avere, relații excelente,
Nu — **pină-n gît** s-afundă acum în pergamente,
Nimic din ce-i pe lume nu-l mai interesează
Și serie toată ziua la versuri și visează!

CAMOËNS

(rîzînd)

Deșertăciuni!

QUEBEDO

Așa e! Și eu i-am spus la fel,
Dar unde-i chip acumă să te-nțelegi cu el?
De cînd a-ntrat în slujbă, la muze...

CAMOËNS

(rîzînd)

Toți visează,

Dar toți visează numai!

QUEBEDO

Într-una aiurează,
Degeaba-l rog într-una. Și nu știu ce să fac,
Căci boala asta-mi pare că-i boală fără leac.

(Căutînd vorbele potrivite.)

Dar totuși — dacă dînsul — cum zic, ar fi să vadă
Cum ți-au *plătît* ei ție — să te-aibă ca dovadă,
Pe tine, da, pe tine, supremu-i ideal,
Pe marele Camoëns să-l vadă-ntr-un spital,
Atuncea...

CAMOËNS

(pricepînd, cu o ironie amară)

Să mă vadă! Trimite-mi-l! Să vie!
Și las' că am să-l vindec de-această nebunie!
Eu, prostul, care traiul netrebnic și-l defaimă,
Văd c-am ajuns acuma ca un subiect de spaimă...

QUEBEDO

(plin de speranță)

Și ai să faci tu asta? Să-l sfătuiști de bine?

CAMOËNS

(hotărît)

L-oi sfătui, cum trebui, trimite-l dar la mine.

QUEBEDO

(arată spre ușa din stînga, în fund)

Atunci îl chem, îndată. E chiar aice, jos.
Primește-l și-i vorbește. Și-apoi te-om lua frumos
Și-n casa lui Quebedo vei merge. Spune, vii?

CAMOËNS

(*refuzind*)

Om mai vedea noi! Lasă! Mergi sănătos!

QUEBEDO

Să știi

Că nu te las! Cu bine!

(*Aparte, în treacăt.*)

Da bine l-am adus!

Cînd Perez s-a convinge de cele ce i-am spus,
De vrea, poate să-și deie și duhul, ce-mi mai pasă!

(*Pleacă prin fund, ușa din mijloc.*)

SCENA A TREIA

CAMOËNS

(*se așază la mescioară, inclinand capul, și se infioară*)

Mi-e frig! Simt cum mă lasă treptat-treptat puterea,
Amurgu-mi împînzește cu umbra lui vederea!
De ce mă prinde frigul? Să fie moartea oare
Ce vine ca să-mi deie suprema sărutare?
M-au părăsit cu toții și singur mă apropii,
Nesprijinit de nimeni, de marginile gropii.
Mai fericit acela ce nu s-a abătut
Din căile știute de toți și nu a vrut
Să-și taie drum el însuși...

(*Pauză.*)

El, cînd e scris să moară,

Cu dragoste pioasă ai săi îl împresoară,
Tihnit inclină fruntea și împăcat se duce,
Căci are cine-i pune pe piept mîinele cruce
Și cine să-i închidă pleoapele-nghețate!

(Cu renunțare.)

Dar eu, rătăcitorul! O, vis înșelător,
Eu m-am răznit pe lume și singur am să mor!
Cînd m-a cuprins furtuna pe ape-ndepărtate,
Și-a fost ca să-mi fărîme de-o stîncă biata navă,
(*În manuscrisul Lusiadelor și-l ridică în sus.*)

Tu mi-ai redat putere în clipa cea grozavă:
Ca să te scap pe tine, răscumpărînd uitarea,
Nu te-am lăsat din mîină și m-am luptat cu marea,
Lăsînd să-mi piar-avutul în vîlmășagul spumii:

(*Arată manuscrisul.*)

Voi însă, Lusiade, ați fost păstrate lumii!
Nefericite cînturi, cunună blestemată,
De dragul vostru numai eu am luptat odată
Și-am renunțat la toate mărunttele plăceri,
Spre-a recunoaște-acuma că tot ce poți să ceri
Vieții, ca pe lume să poți fi fericit,
E-a nu rîvni nimica, spre a nu fi rîvnit!

(*După o pauză, cu un fior.*)

Iar mă cuprind florii! Mi-e frig... Camoëns moare!
Și nimenea nu vine în ceasul ăsta mare
Să-i dea o mîngîiere. — O noapte e trecutul
Și noapte viitorul; de-abia se ține lutul,
Praf s-a ales din toate: credințele-s pierdute...
Cununile de laur în pulbere-s căzute...

(*Ridicîndu-se cu înflăcărare.*)

Ce i-am cerut eu vieții și ce mi-a dat ea mie?
Ce-a fost, la urma urmei, decît o nebunie?
Himera nendurată, ce-mi da într-una pînteni,
A dispărut ca fumul ce piere la rîspînteni;
Dar a avut dreptate și adevăr a zis:
Că sterp rămîne pomul ce l-ai sădit în vis!

(*Cade istovit în jeț. Ușa la stînga, în mijloc, se deschide. Perez intră grăbit. Se-ntuneacă din ce în ce mai tare.*)

SCENA A PATRA

CAMOËNS, PEREZ

PEREZ

(în prag)

În chilioara asta-i; așa-i precum mi-au zis...

(În extaz.)

El este, da, el este! Așa-i vedeam în vis
Sublima lui figură; dar, totuși, mai senină,
Și dulcea lui privire mai plină de lumină;
Și înclinata-i frunte mai mândră, mai semeață!
Orcum ar fi, tot el e! Și dacă trista-i viață
L-a-ncovoiat, văd totuși pe luciul feței pale
Pecetea genială a cîntecelor sale!

(Înaintînd în fața lui Camoëns, cu adîncă venerație.)

Don Luiz de Camoëns! Salut!

CAMOËNS

(liniștit și măsurat)

Cine-mi vorbește?

PEREZ

E fiul lui Quebedo și Perez se numește!

CAMOËNS

(pe gînduri)

Tu, fiul lui Quebedo?

PEREZ

(cu bucurie)

Da, maistrul meu iubit!

Sînt fiul lui Quebedo, cum spui, și am venit
După îndemnul tatei ca să te iau la noi!

CAMOËNS

(ridică mîna în semn de răspuns)

PEREZ

Vin poate prea devreme?

CAMOËNS

(cu privirea ținută la el)

Nu, încă nu-i tîrziu!

Apropie-te dară! Și-ascultă cît sînt viu!

PEREZ

(se supune)

CAMOËNS

(grav)

Stă cheruvimul morții între noi doi, și ceasul
Mult așteptat de mine acum zorește pasul!
Eu am să mor, ascultă deci pîn' mai sînt în viață
Și vorba mea din urmă păstrează-o ca povață.

PEREZ

(cu teamă și totuși demn)

Să mori tu?! O! Camoëns, nu, asta niciodată!

CAMOËNS

(afirmînd din cap)

Ascultă-mă, copile, căci vremea-i măsurată!
Vrei să slujești altarul ce l-am slujit și eu?
E drept ce-a spus Quebedo?

PEREZ

Pe viu! Dumnezeu,

E-adevărat, stăpîne!

CAMOËNS

Gindește-te ce-alegi,
Știi tu că viața-ntreagă de-a pururea ți-o legi?
Gindește că ai zile și sufletu-ți, străin
De lumea asta încă, e-atras spre ce-i divin;
De-aceea poezia tu o rivnești și-o ceri,
Că sufletu-ți purcede, ca dînsa, tot din cer.
Căci a dori e una și alta-i a putea,
Nu-i dat oricui, pricepe, să poată și crea,
A presimți nu-nseamnă că ai găsit...

PEREZ

Știu bine

Că, de primesc cu toții, nu dăruiește-oricine!

CAMOËNS

Așa e, da; de-aceea în suflet tu ți-o scrie:
Deci orșice se cheamă, o vanitate fie,
Sau chiar copilărescul imbold de-a imita,
Ori singele ce-aleargă umplînd inima ta,
Sau poate numai nervii întinși peste putere,
Nu te-nșela. Căci arta cîntării de se-nvață —
Pe un poet natura îl cheamă la viață.
Faci totul prin voință, dar geniul se naște
Din cîruri el purcede și ceru-l recunoaște!

PEREZ

(după o scurtă pauză)

Nu despre cel ce-i astăzi pot să-ți vorbesc eu; dar
Pe-acel ce va să vie îl văd așa de clar!
Ca un copil cuminte eu am crescut visînd,
Și n-aveam bucurie decît atuncea cînd
Puteam citi în tihnă; privind adînc în mine,
Umblam ca orb prin viață și nu-mi găseam un loc,

Și singurul tovarăș de visuri și de joc
Mi-era poleiul lunei în nopțile senine;
Tăcerea pentru mine avea un tainic glas,
De zgomotele zilei străin eu am rămas,
Iar inima-mi ursuză s-a răzlețit de-ai mei,
Eram în vîrst-accea cînd nici nu știi ce vrei...

(Insuflețit și cu înălțare.)

Dar am citit atuncea *Lustadele-ți* divine,
Și-atunci ca o lumină s-a revărsat în mine,
Simțirea mea ascunsă, cum se deschide-o floare
Ce a tinjit la umbră, a înflorit la soare!
Pierise îndoiala, nu mai eram acel
Copil fără voință! Pe urma lui! *Ca el!*
Mi-a scris o mină-n suflet cu litere de pară
Și parcă mii de glasuri deodată îmi strigară:
Ca el! Ca el! Pășește-i pe urmă-i nencetat.
Răspunde-acum, stăpîne, de sînt sau nu chemat?

CAMOËNS

(prietenos, cu bunăvoință)

Pe Dumnezeu! Ai spune-o — căci ochiul tău străluce!
Se poate... însă totuși — ești încă la răsruce,
Ursita îți suride, urmează-o în tot locul,
Și crede-mă pe mine, ascultă și socoate:
Nu trece pragul casei poetului, norocul!

PEREZ

Să pot s-ajung ca tine, și mă lipsesc de toate!

CAMOËNS

(pe un ton părintesc)

O, orb ce ești! Mărirea te cheamă așadar!

(Se ridică.)

Ți-e dor să simți pe tîmple cununa de stejar,

Dorești să ai pe frunte un diadem de stele!
Dar frunzele se scutur și stelele pălesc:
Vezi ce mi-a dat mărirea în schimbul vieții mele!
Acei ce fără vîlvă viața și-o trăiesc.
În liniște ei numai sînt fericiți pe lume
Și prea puțin le pasă de n-au lăsat un nume!

PEREZ

(secer)

O, am văzut, alături de-atîția falși eroi,
Cununa celui vrednic zvirlită în noroi!

(Solemn.)

Oreîți aș fi de tînăr, mărirea nu mă-ncîntă,
Spre alte culmi simțirea și mintea mea s-avîntă!

CAMOËNS

(ironic)

Știi alte culmi dincolo de glorie și aur?
Ce vrei tu? Și ce cauți?

PEREZ

De ani ca pe-un tezaur
Eu mi-am păstrat în suflet închis secretul meu,
Dar ți-l voi spune ție, cel uns de Dumnezeu.
Nu lauri, nici mărire, nici fericire cer:

(Cu înălțare.)

Voiesc să fiu aripa ce stăruie spre cer,
Vreau să fiu geana roșe ce-anunță aurora.
Voiesc s-aprind în suflet simțirea tuturor
Din propria-mi văpaie ce-o simt arzînd în piept;
În certele din taberi s-arune cuvîntul drept;
Nu-s friguri, nici orbire, dar simt ce sînt în stare
Și că aceasta este suprema mea chemare!

CAMOËNS

(cu melancolie)

O vis al tinereții pe-aripi de serafim,
Cît de străin de lume e-avîntul tău sublim!

(Către Perez.)

Vrei să înveți pe oameni spre cer să-ntoarcă fața?
Și să le-aprinzi simțirea? Dar poți aprinde gheața?
Poți să trezești e-un sunet pe surdul din naștere?

PEREZ

(cu fruntea ridicată)

Tu ai făcut-o asta! Da, tu ai fost în stare
Să faci minunea asta! Nici cînd n-am fost ca azi.
Încrede-te în mine, că simt ca-ntr-un extaz
Că Dumnezeu vorbește acum prin gura mea,
Tu ai zvirlit scînteia în suflete, și ea
S-a strecurat în inimi, zburînd din loc în loc:
Pin' s-a aprins și arde acuma ca un ioc:
În mii de oameni astăzi trăiește al tău cînt!
Și poate să se-ntoarcă pămîntul în pămînt,
Căci cîntecele tale vor viețui în veci:
Nu iei decît pămîntul în lumea-n care treci!

CAMOËNS

(atîns de vorbele lui, aparte)

Aprinși îi sînt obrazii și ochii lui de foc!
În vorba lui răsună un glas de proroc
Ce-mi răscolește-n suflet întreg trecutul meu!
Să fie dinsul solul trimis de Dumnezeu?

(După o pauză, întunecat.)

În zile viitoare privirea ta plutește,
Dar uite ce-i prezentul!

(Cu mîinile împreunate pe piept.)

Eu sînt aci, privește!

Acesta-i cîntăreţul *Lusiadelor* ! Eu sînt!
Vezi unde se sfîrşeşte cel mai măreţ avînt,
Răsplata-i sărăcia şi moartea-ntr-un spital!

(*Părinteşte.*)

Ascultă-mă, renunţă la orice ideal!

PEREZ

(*gata de jertfă*)

Eu! Niciodată! Dacă mizeria-i răsplata
Acelui bun şi vrednic, atuncea eu sînt gata
De jertfă, căci atuncea mizeria i-o fală
Şi spinul se preface cunună triumfală,
Şi e un rai spitalul! Să fiu Camoëns eu,
Să pot din letargie trezi poporul meu,
Să pot zvîrli o rază asupra unui veac,
Şi-atunci puţin îmi pasă că voi muri sărac
Şi nebăgat în samă, de voi fi fost ca tine!

CAMOËNS

(*cu tărie*)

Pe umbra funerară ce-asupra-mi simt că vine,
Pe dulcele şi-amarul vieţii ce-am trăit,
Pe zeii toţi pe care visînd i-am bănuît,
Pe visurile mele şi tot ce-mi este sfînt —
Tu ai o datorie şi-un drept pe-acest pămînt,
Pe tine nu te mină ambiţia deşartă,
Nici vana strălucire în visul tău de artă,
Eşti un trimis din ceruri, tu nu te înpăimîntî
De-acest pămînt nevrednic, tu eşti făcut să cîntî
Şi să ajungi pe culme, o, inimă curată!

PEREZ

(*căzîndu-i la picioare*)

Zici tu că voi ajunge? O, spune-mi înc-o dată!

O, spune-tai drept! Răspunde!

(Apucându-i mîna.)

Voi fi eu un poet?

CAMOËNS

(atingîndu-l pe creştet)

Tu eşti! Urmează-ţi drumul! Da, eşti, eu ţi-o repet!
Şi-orcarea-ţi este soarta, şi-orcîit de greu calvarul,
De vei simţi arare că prea e plin paharul
De chinuri, ceasul ăsta să ţi-l aduci aminte,
Gîndeşte-te că vorba şi duhlul tău fierbinte
A risipit o clipă întunecata ceaţă
Din ochii lui Camoëns, că el, plecînd din viaţă.
Cuprins de îndoială a renviat prin tîrce,
Şi în avîntu-ţi tînăr s-a regăsit pe sine:
Vezi mîna asta rece ce se ridică-neet
Şi te binecuvîntă, sfîntîndu-te poet!
Să ţi-o aduci aminte! Şi-acuma du-te! Viaţa
Te cheamă! Mergi la luptă! Şi fii tu dimineăta
Căci eu acu-s amurgul şi soarele meu noare!

(Se aşază în jeţul din faţă.)

PEREZ

(se ridică cu ochii înflăcăraţi)

Nu, cîntecele tale rămîn nemuritoare!
Camoëns, pe-al tău nume e scris eternitate!

CAMOËNS

Mă fac un trup cu dînsa! O simt, da, ai dreptate.
Am fost poet şi-atîta, dar am rămas întreg,
De ce-mi plingeam eu soarta, acum nu-nţeleg,
Cînd chinul este însuşi o binecuvîntare,
Şi Dumnezeu îl pune în orice suflet tare,
Căci numai prin durere poetul prinde glas!
Ce-am fost întotdeauna acelaşi am rămas,

Gîndirea-mi aruncată n-a fost cenușă-n vînt,
Și va trăi de-accea dincolo de mormînt!
Pot să pășesc în fața Celui Înalt de-acum:
A încoțit sămînța ce-am aruncat-o-n drum

(Cu înflăcărare.)

Și visurile mele se fac eternitate!

PEREZ

Ce vii mai ard a tale priviri înflăcărate,
Stăpine!

CAMOËNS

Al meu suflet aripele-și întinde
Și din adineul ăsta de neguri se desprinde!
Mă-nalță...

(Se ridică din jeț susținut de Perez, o muzică molcomă începe în orchestră,
soarele în amurg se răsfrînge din dreapta, incînd ch'lia.)

CAMOËNS

(ca un vizionar)

Sînt acumă cum tot mai sus s-avîntă,
Cum sferele-n rotire armonioase cîntă!
Mă-ntîmpină cu freamăt al spiritelor cor!
Lumină văd! Tot cerul e-un astru orbitor!
Privirea mea s-afundă în vremi ca-ntr-o viltoare,
Mărgele-s ale vieții clipite trecătoare!
Tot cerul se deschide și îngerii coboară!
Un chip iubit odată îmi strălucește iară,
Un luminos luceafăr după o noapte lungă!
Ea-ntinde o cunună pe fruntea mea s-ajungă —
Văd steagul țării mele în falduri cum o-mbracă...
O, țară, slavă ție! Și neagra noapte dacă

Te-acopere acum, cînd ceasul o să bată,
Te vei trezi mai mîndră de cum erai odată...

(Muzica încetează treptat.)

(Urmărind viziunea.)

Cum, vrei să mă lași iarăși? O ia-mă sus, cu tine!

Cîntați! Începeți iară, o armonii divine!...

Cad lanțurile! Dați-mi lumină! Vreau lumină!

(Cade în jeț neînsuflețit, dar cu figura luminată, sprijinit de Perez.)

GRINGOIRE

COMEDIE ÎNTR-UN ACT

de

Théodore de Banville¹

¹ *Théodore de Banville* (1823—1891) — poet și dramaturg francez, teoretician al artei pentru artă (*Mic tratat de poezie franceză*, 1872); a publicat, între altele, volumele de versuri *Ode acrobatice* (1857) și *Exilații* (1867). Comedia *Gringoire* a apărut în 1866.

P E R S O A N E L E

LUDOVIC XI

PETRE GRINGOIRE¹

SIMON FOURNIEZ

OLIVIER LE DAIM²

LOYSA, fiica lui S. Fourniez

NICOLA ANDRY, sora lui Simon

Pajii regelui, valeții lui Simon Fourniez, ofițeri și arcași ai gardei scoțiene.

Acțiunea se petrece la Tours, la Simon Fourniez, în martie 1469.

¹ *Pierre Gringoire* (1475—1538) — autor de poeme didactice și alegorice (*Castelul Muncii* și *Castelul Amoriei*), dramaturg și polemist. Printre piesele sale: *Viața monseniorului sfânt Loys*, *Jocul prințului proștilor* și *a mamei proaste*. A mai scris pamflete împotriva papei Iuliu al II-lea și a lui Calvin.

² *Olivier Necker Le Daim* — bărbier și confident al lui Ludovic al XI-lea; a fost spânzurat în 1484, curînd după moartea regelui.

Scena înfățișează o frumoasă odaie gotică, mobilată cu luxul sever al burgheziei avute. Fcudul e cuprins de un cămin mare de piatră, cu coloane îngemănate și inelate, împodobit cu trei figurine așezate pe etajere. De o parte și de cealaltă a căminului, cite-o ușă cu două canaturi, de stejar, ca și pervazul de pe părete. Aceste uși dau pe un gang de scară luminată de ferestre trilobate, puțin camscunde, cu mici vitraliuri romboidale. Tavanul cu grinzi zugrăvite, împodobite cu ornamente de metal. Pe zidurile laterale, două ferestre în bolți adânci, cu perdele de mătase. La stînga, un mare bufet cu trei etajere și cu baldachinuri ieșite în afară, încărcate cu tipsii de argint și cu mîncăruri alese. La dreapta, un orologiu de aramă, a cărui mașinărie, ciocan și clopot se văd. Pe podele, o scoarță groasă de rogojină, jăfuri, masă pătrată și scaune de stejar.

La ridicarea cortinei, Olivier Le Daim stă în picioare lîngă fereastra din dreapta. Doi paji ai regelui stau nemișcați înaintea bufetului. Louis XI, așezat într-o strană mare, sculptată, căptușită cu perine de purpură și aur, Simon Fourniez și Nicola Andry stau împrejurul unei mese încărcate de roade și de ulcioare de argint umplute cu vin. Nicola, isprăvind povestea ce o spunea, se ridică pentru a turna de băut regelui.

SCENA I

REGELE, SIMON FOURNIEZ, NICOLA ANDRY, OLIVIER LE
DAIM, DOI PAJI

NICOLA

(ridicîndu-se și turnînd de băut regelui)

Da, sire, așa s-a întîmplat că, în zilele răposatului rege, tatăl maiestăței voastre, jupînița Godegrand a luat de bărbat pe un spinzurat, căruia niște dieci îi tăiaseră funia, ca să facă haz, și pe care l-au așezat apoi în iatacul bătrinei fete, pe cînd era dusă la vecernie.

REGELE

(rîzînd)

Minunat!... Jupîn Olivier Le Daim, ce zici de nostimada asta?

OLIVIER

Zic, sire, că flăcăul nu fusese bine spinzurat.

REGELE

Nici vorbă. Tu vezi totdeauna lucrurile sub adevărata lor înfățișare. (*Către Nicola Andry.*) Oricum, veselă poveste. E o plăcere să te asculte cineva, frumoasă Nicola. Dar de ce nu stai mai aproape.

NICOLA

Fiindcă nu se cade, sire.

REGELE

Apropie-te!

NICOLA

Nu-ndrăznesc.

REGELE

Bine, atunci am să îndrăznesc eu!

NICOLA

O, sire!

REGELE

Dar câți ani vei fi avînd?

NICOLA

Am douăzeci și patru, sire.

REGELE

Apoi la vîrsta aceasta nu se cade să rămîi văduvă, mai ales cînd ești cea mai mîndră floare din orașul nostru Tours. Nu ți se zice oare dumitale frumoasa postăvăreasă?

NICOLA

O, sire, mi-au dat porecla asta fiindcă am fost cîntată așa într-o baladă care-a ajuns vestită în toate șezătorile de iarnă.

REGELE

Și cine a făcut acea baladă? Vreun îndrăgostit de ochii aceștia drăcoși?

NICOLA

Un îndrăgostit! Oh! nu, sire. E Gringoire.

REGELE

Cine e acest Gringoire?

OLIVIER

Un om de nimic, sire.

SIMON

Un comediant, un soitaru fără pereche. E, cum : aş spune, cel mai năuc şi mai flămînd dintre copiii pribegi.

NICOLA

Un biet împuşcă-lună, sire.

REGELE

Ceea ce nu-l împiedică, după cîte văd, să se priceapă la femei frumoase şi să preamărească pe cea mai frumoasă dintre toate.

NICOLA

(către Simon Fourniez)

Nu vezi că regele îmi face curte pe faţă? Apără-mă, frate!

SIMON

O, maiestăţii sale regelui nostru îi place să glumească; dar tu eşti o femeie destul de cuminte şi ştii să te aperi şi singură.

NICOLA

Atunci, sire, îngăduiţi-mi să beau în sănătatea aceuia care pedepseşte cu asprime în regatul acesta pe toţi cei cari se dedau la pingăritul căsnicilor şi necinstirea femeilor!

REGELE

(stăruitor, către Nicola)

Ah, aceasta e trădare pe față, și am să mă răzbum!

NICOLA

(îngenunchind înaintea regelui și ridicîndu-și paharul)

Beau în sănătatea regelui! și pentru adinci bătrînețe!

REGELE

(oprindu-se)

Cu fermeia isteată nici dracul nu face cîrd!

NICOLA

Să biruiască pe toți protivnicii săi!

REGELE

Ba-zău, cei mai nemiloși dintre toți sunt ochii aceștia care mă ard ca focurile Gheenei! Dar ce să fac împotriva unui dușman pe care n-am cum să-l bat, nici să-l fugăresc? Se va zice dar de regele Loys că i-a fost frică!

NICOLA

Dac-ar zice cineva una ca asta, englezii de la Dieppe și svițeranii de la Basel ar răspunde că acela a mințit.

SIMON

Bine-ai grăit, surioară! Și dacă regele e cel mai vrednic căpitan din regatul său, el e și seniorul cel mai drept și mai puțin mindru, așa să știi. De aceea îndrăznesc să-i mulțămesc de cîntea pe care ne-a făcut-o, binevoind să ia loc la masa unuia dintre pîrgarii săi...

REGELE

Zi dintre prietenii săi, Simon Fourniez. Tu nu ești pentru mine un simplu pîrgar, un orșicine. N-am uitat ceasurile bune pe care le-am petrecut în grădina ta, chiar aceasta care-ți înconjură casa ta primitoare, pe cînd nu eram decît delfinul Franței. În ceasul acela așa de greu, cînd făceam pe socoteala mea ucenicia aspră a vieții, tu, umilă și credincioasă slugă, tu m-ai ajutat cu punga ta; mai mult încă, ți-ai pus pentru mine viața în primejdie. Știu cum... Acestea sunt amintiri pe care nimic nu le poate șterge, bune și vrednice prietene Simon... Unde mai pui că fiică-ta, Loysa, e fina mea.

SIMON

A, sire, iertați-mă, plîng de bucurie. N-am așteptat eu, pentru a vă sluji, ca maiestatea voastră să fiți regele și stăpînul atotputernic; căci a fost de ajuns numai o clipă ca să ne înțelegem. Pîrgar din popor, gîndind și simțind la fel cu dînsul, am ghicit cu cită aprindere iubeați biata noastră țară sfișiată. Ne trebuia un căpitan, mină defier și viteaz, care să fie pentru noi un tată, iar un stăpîn neîndurat pentru păstorii cari prea ne tundeau ca pe oi. Maiestatea voastră erați omul nostru și noi v-am priceput.

REGELE

Asta e vorbă sănătoasă. Pe legea mea, Simon Fourniez, ai dreptate: norodul și pîrgarii mei, iată ce mi-e mai drag pe lume. Dacă am venit azi să mă așez la masa ta e că, slavă Domnului, pot în sfîrșit să mă odihnesc puțin: mi se cade! Vreau pînă diseară să mă desfățez în bună pace în mijlocul vostru și să-mi fac gustul de a nu mai fi regele. Zilele urite de la Peronna și Liège au trecut, dragii mei! (*Frecîndu-și minile.*) Vărul meu ducele de Burgundia își pierde vremea prin meleagurile Gueldrei și ale landgravia-tului Alsaciei!

NICOLA

Dar se zice că vicleanul vrea să înscăuneze în Șampania pe fratele maiestății voastre, ducele de Normandia...

SIMON

Ca să-și păstreze o trecătoare între Ardeni și Burgundia lui.

REGELE

Da, a fost vorba de așa ceva. Eh! ducele Carol e șireț și mare hitru.

SIMON

(ghicind pe regele)

Dar se pot găsi alții mai șireți și mai hitri ca el.

REGELE

Ce-ai zice, de-o pildă, prietene Simon, dacă, lipsindu-se de Șampania, fratele meu ar primi în schimb Guyenna și Aquitania?

SIMON

Aș zice că i-ați jucat un renghi.

REGELE

Și ar fi totuși un schimb bun pentru un tinăr căruia îi place să petreacă, așa cum e dumnealui, fratele nostru. De aceea cred că are să primească.¹

¹ Replicile evocă evenimente din agitata istorie a Franței sub Ludovic al XI-lea. Îndată ce a devenit rege (1461), acesta a luat o serie de măsuri care au ridicat împotriva sa aristocrația. În 1468, ducându-se la Peronne pentru tratative cu ducele de Burgundia, Carol Temerarul, a fost luat prizonier și silit să semneze un tratat umilitor, prin care ceda fratelui său, Charles de France, Champagne. Schimbul menționat s-a făcut, fratele regelui devenind duce de Guyenne.

OLIVIER

(*înaintînd*)

Credeți, sire?

REGELE

Și de ce nu, Olivier? (*Bînd o gură de vin.*) Pe La Balue l-am însărcinat să facă învoiala. Pun mare temei pe La Balue — e slugă credincioasă.

OLIVIER

Așa de credincioasă, încît maiestatea voastră are să rămîie în curînd surprinsă.¹

REGELE

(*punîndu-și paharul pe masă*)

Ce vrei să zici?

OLIVIER

Eu, sire? Nimic. (*Aparte.*) Să nu-i stricăm cheful, că mi-e de folos.

REGELE

(*ridicîndu-se și mergînd spre el*)

Ce înseamnă aceasta, jupîn Olivier? Ce ai, de mormăiești așa între dinți? Nu cumva tăgăduiești că am toate cărțile în mină și că folosul e de partea mea?

OLIVIER

Nicidecum, sire. N-ar fi fost firesc lucru ca cel mai istet jucător să piardă mereu.

¹ Cardinalul Jean Balue (La Balue) (1421—1491), secretar de stat, nu va fi „slugă credincioasă”, cum se va vedea și în piesă. Întemnițat în 1469, va fi eliberat abia în 1480.

REGELE

Și am să câștig, copii! Deci să ne înveselim. Simon; toarnă-mi vinul tău vechi, care e chiar singele porfiriu al frumoasei noastre Turene!

SIMON

(umplind paharul regelui)

E al maiestății voastre, sire! *(Valeții și pajii duc masa într-un colț al sălii și pregătesc jăful regelui.)*

REGELE

(după ce a băut)

Și acum am să-ți arăt că, dacă mă iubești, n-ai a face cu un îngrat.

SIMON

Ah, sire!

REGELE

Războiul nu e totul, cumetre! Negoțul, o știi bine, e și el puterea unei țări. Și am daraveri însemnate de lămurit cu prietenii mei flamanzii.

SIMON

Bine.

REGELE

(așezându-se în jăț)

Și mi-a venit în gând să te fac ambasadorul meu.

SIMON

Ambasador, eu? Maiestatea voastră s-a milostivit să se gândească la mine pentru asemenea însărcinare? Dar

asta nu se poate. Mă pricep eu să vorbesc cum trebuie cu niște seniori?

REGELE

Tochmai că nu cu nobili vei avea a face, ci cu țesători și căldărari. Care altul m-ar putea sluji mai bine ca tine?

SIMON

(încurcat)

Da.... dar prăvălia mea, sire?

REGELE

Ia lasă!... E cea mai îmbulzită de mușterii din tot tirgul. La nevoie, postavurile tale s-ar vinde și singure.

NICOLA

Sire, eu am ghicit mai degrabă la ce se gindește fratele meu. Nu-l îngrijește pe el prăvălia, ci Loysa, pe care nu-l rabdă inima să o lase în paza nimănui, nici chiar a maiestății voastre, nici a mea!

SIMON

Încaltea dacă Loysa ar fi măritată!

REGELE

Dacă e numai pe atît, s-o mărităm.

SIMON

Dacă maiestatea voastră crede că e lucru lesne?! Parcă eu nu mă gîndesc mereu la asta? Dar Loysa se încăpățînează, și pînă acum n-a vrut nici în ruptul capului.

REGELE

Poate să am eu mai multă trecere.

SIMON

Dar pînă una alta, nu văd nici mirele!

OLIVIER

(apropiindu-se)

Lucrul cel mai greu nu e asta, cumetre Simon. Loysa nu e oare frumoasă ca o zîină?

REGELE

(privind la Olivier)

Ai băgat de seamă?

OLIVIER

Orb să fii ca să nu vezi!

REGELE

Aşa e. Şi pe lingă atitea farmece de drăgălăşenie şi frumuseţe, Loysa mai întruneşte şi altele. Are un tată cu imaşuri...

SIMON

Imaşuri minunate!

REGELE

Cu podgorii...

SIMON

Care dau vinul cel mai bun din Tours!

REGELE

Şi pe colinele vecine...

SIMON

Multe și frumoase mori pe cari vîntul nu le mai lasă să doarmă!

REGELE

Și apoi Loysa e fina noastră. Trage și asta la cîntar.

SIMON

E o căsătorie minunată pentru un negustor bogat din orașul nostru. Și asta i-o cînt eu toată ziua; dar nu vrea să m-asculte.

OLIVIER

Atunci, dacă i-ai propune ceva mai deasupra?

SIMON

Mai deasupra decît un negustor?

REGELE

N-ai ghicit, Simone? Pe meser Olivier, de pildă, care, după o tinerețe plină de zbucium și de ștregării, pare foarte dornic, drept încheiere, să-și pună capul sub evanghelie.

SIMON

(făcînd pe modestul)

Asemenea încheiere nu face pentru domnul bărbier al maiestății voastre. Pronia cerească, fără-ndoială, îi păstrează ceva mai bun.

OLIVIER

Cum?

SIMON

(cu bonomie)

Zic și eu ca toată lumea.

REGELE

Dacă e așa, să întrebăm pe Loysa. Fii pe pace, cumetre, am făcut eu lucruri mai grele. Dar uite, unde e drăguța mea Loysa? Îmi face cumva în necaz?... Că doară știe cit de dor îmi e s-o văd zimbînd și s-o ascult cum ciripește...

SIMON

Uite-o, sire, vine. Pare-ar fi ghicit dorința maiestății voastre... și pe a mea.

SCENA II

REGELE, SIMON FOURNIEZ, NICOLA ANDRY, OLIVIER LE
DAIM și LOYSA

REGELE

(surizînd Loysei cu bunătate)

Tu ești, Loysa mea?

LOYSA

(îngenunchînd pe o pernă la picioarele regelui)

Da, sire... Oh! cum era să vă uit!

REGELE

Știi ce-mi spunea prietenul meu Simon? Spunea că ții la mine tot așa de mult ca și dînsul și că, tot ca și dînsul, ai fi în stare să faci orice pe lume pentru mine.

LOYSA

Încercați, sire!

REGELE

(ținându-i capul între mâinile sale și privind-o cu duioșie)

Ascultă. Voiesc să fii mulțumită. La nimic pe lume nu țin mai mult, căci *(confidențial)*, nu ți-am spus-o niciodată *(cu gravitate)*, dacă stelele nu mint, am cuvinte temeinice să cred că fericirea mea e legată de a ta.

LOYSA

(cu avânt)

Atunci, faceți-mă fericită numaidecât!

REGELE

(aparte)

Suflet de porumbiță!... *(Loysei.)* Vrei să m-ascuți?

LOYSA

Oh! din toată inima!

REGELE

Atunci, fetico, trebuie să te măriți.

LOYSA

Aceasta voiăți să-mi cereți?

REGELE

Da.

LOYSA

(cu părere de rău)

Oh! ce păcat!

REGELE

Și de ce oare, draguță? Iată-te mare, frumoasă, rumenă și înflorită ca luna lui april; o așa comoară nu poate rămîne fără stăpîn. Spune un cuvînt, și vei căpăta pe cel mai mîndru dintre negustorii din Tours. Surizi? Mi se pare că te pricep: postăvarii și bogasierii¹ din vechiul nostru tîrg au pămînturi și podgorii la soare, dar cei mai mulți dintre ei au și părul alb și umerii aduși. Pe cînd acela la care-ți fuge gîndul, cînd ești singurică, e un tînăr ucenic, cu plete bălaie, dar fără altă bogăție decît cotul său? Nu e asta o piedică! Pe legea mea, ți-oi înzestra ucenicul așa de bine, încît să-și poată ospăta stăpînul la care a slujit pe o pinză-tură cum e catifeaua și numai în vase și tacîmuri de argint! Zi-i dar pe nume fără teamă.

LOYSA

Sire, ce-mi pasă mie de e ucenic sau negustor.

SIMON

(*cu minie*)

Pesemne că ne găsești pe noi prea de rînd pentru tine?

LOYSA

(*către rege*)

Nu tocmai eu am să înjlesc breasla căreia tatăl meu îi face cinste...

SIMON

Eh, dar atunci?

¹ *Bogasier* — negustor care vinde articole de manufactură, îndeosebi stofe.

LOYSA
(urmind)

Dar nu văd nici o deosebire între o prăvălie și o temniță. Cel să stai așa, în umbra și uritul acesta, cînd lumea e așa de mare, cînd sunt atîtea zări, atîtea pămînturi, atîtea izvoare, atîtea stele!

REGELE

Nu vrei negustor?... Nu spui nimic?...

LOYSA

Sire...

NICOLA

Fii pe pace, sire. Loysa nu-mi ascunde nimic și voi spovedi-o.

LOYSA

N-am taine, mătușică... Regele o știe bine, mamă-mea era fată de postăvar din Tours. Cînd era copilă, cum se juca pe malul Loirei, a fost furată de țigani. După doisprezece ani a fost regăsită, ca prin minune, tot cuminte, curată și blindă. Dar, din viața ei pribeagă, rămăsese cu dragostea de a trăi sub cerul liber și cu dorul de zările nemărginite. Tata a luat-o de soție cu o sinceră prietenie și i-a făcut viața fericită...

SIMON

Draga de eal

LOYSA

Și cu toate acestea, a murit tinărară, orcît de bine și cu orcîtă dragoste fusese îngrijită. Visa mereu la țările bine-

cuvintate unde roadele și florile nase împreună la soare!...
În vinele mele curge singele mamei: iată de ce, sire, nu
vreau să iau de soț un negustor.

SIMON

Prințesă!

REGELE

Vrei un oștean?

LOYSA

Nu, sire. Să stau acasă, cînd bărbatul meu ar înfrunta
întîmplările și primejdiile războiului, n-ar fi să-ndur ca o
nemernică chinurile fiecărei clipe?

REGELE

Atunci inima nu-ți spune nimic?

NICOLA

(*către rege*)

Nimic, sire!

LOYSA

(*mirată*)

Ba da, dar ceea ce-mi spune nu-nțeleg nici eu. (*Se
apropie de rege și, gînditoare, își reazemă capul pe umerul lui.*)
Mă tem că iubesc un om care, fără îndorolă, nu există;
deoarece l-aș vrea viteaz ca un căpitan și destoinic de o
faptă mare, dar blind ca o femeie. Și — spuneți voi, dacă
visările mele nu sunt nebune! — cînd visez la iubitul meu
necunoscut, îl văd uneori bolnav și plîpînd și avînd nevoie
de ocrotirea mea, ca și cum i-aș fi mamă. Vedeți dar că
sunt încă o fetiță care nu știe nici ea ce vrea și că trebuie

să-mi lăsați vreme ca să pot citi eu singură mai limpede în inima mea.

SIMON

Lasă mai bine o pisică să-ți depene un ghem de ață. Ah! nu vrei bărbat. Ei bine, îți spun eu una: am să te dau după unul mai repede decât crezi.

LOYSA

Nu, tată. Lasă-mă singură cu florile mele, să mă bucur de aer și de soare.

SIMON

Soare! (*Regelui.*) Sire, porunciți-i să m-asculte.

REGELE

A, Simone! Aci nu mai sunt regele...

LOYSA

(*cu alintare*)

Tată dragă, ține-mă lângă tine, nu mă alunga!

SIMON

Ascultă! Știi ce am să-ți fac într-o bună zi? Am să te închid cu cheia în iatacul tău și n-am să-ți dau drumul decât atunci când te vei pleca voinței mele.

LOYSA

(*făcând o reverență*)

Nu te supăra, tată. Mă duc eu singură, numaidecât. Dar (*împreunându-și minile*) nu mă mărita! (*Regelui.*) La revedere, nașule.

REGELE

Biata Loysal

(Loysa iese cu o grațioasă mutră de copil supărat.)

SCENA III

REGELE, SIMON FOURNIEZ, NICOLA ANDRY, OLIVIER LE
DAIM

REGELE

Iar ai speriat păsărica, cumetre Simon.

SIMON

Vreau s-o fac să m-asculte. Trebuie să m-arăt eu tare, deoarece maiestatea voastră n-a voit să-și hotărască fina să fie fericită.

REGELE

Eh, oamenilor nu le place să-i facă alții fericiți, precum nici țiparilor să fie jupuiți de vii!

OLIVIER

Acea de cari vorbește maiestatea voastră sunt niște ingrați.

REGELE

Adică toată lumea.

SIMON

Ah! Sire, sunt un tată prădat, gîtit. Adio, ambasada mea. N-am să dau ochii cu căldărarii maiestății voastre.

REGELE

Linștește-te. Dacă Loysa face nazuri, e că nu iubește încă pe nimeni. Nu rămîne decît să-l căutăm pe acela pe care l-ar putea iubi.

NICOLA

(*către rege*)

Și Loysei noastre o să-i treacă dorul de a mai vedea alte țări, din ziua cînd cineva va fi pentru dînsa tot universul!

REGELE

Bun! Dar e vorba acum să-l găsim pe acel cineva. (*Afară se aude o larmă mare și hohote de rîs prelungit.*) Ce e zarva asta? (*Simon Fourniez se duce la fereastra din dreapta și deodată izbucnește de rîs.*) Ce e acolo?

SIMON

(*rîzînd*)

Sire, e Gringoire.

OLIVIER

(*aparte*)

Gringoire! acîl... Nătărăii — l-au lăsat să s-apropie de această casă!

SIMON

Ah! iată-l în fața ospătării vecinului meu. Uite-l cum fură puii din ochi! Ai spune că mănîncă funul, sire! Ce mai diavol și Gringoire ăsta!

OLIVIER

Da, și diavolul ăsta se oprește cam des sub ferestrele casei dumitale, și mai ales sub acele ale fetei dumitale.

NICOLA

Unde vezi răul?

SIMON

Are cintece așa de nostime! (*Cintă*)
Satana s-a făcut bărbier!
El ține briciul...

(*întilnind privirea lui Olivier Le Daim și sfârșind printre dinți*)
într-o gheară!

(*Aparte.*)

Eh, drace! uitasem!

OLIVIER

Și cintecele acestea, jupîne Fourniez, se pare că sunt
gustate pe aci.

NICOLA

(*cu hotărîre*)

Ba bine că nu.

OLIVIER

Luați seama și nu vă prea lăudați cu ele.

REGELE

Și pentru ce, mă rog?

OLIVIER

Pentru că, printre aceste cintece nerușinate, care nu
cruță pe nimeni...

REGELE

Văd.

OLIVIER

(*continuînd*)

Este și o *Baladă a spînzuraților*, cum i se zice, și care ar putea să pună juvățul de gîtul cui a făcut-o.

NICOLA

(*aparte, cu spaimă*)

Juvățul!

REGELE

Ce fel de vorbă e aceasta, Nicola? Cum? Acesta e acel Impușcă-lună de care-mi vorbeai? Apoi acesta întoarce capul norodului!...

SIMON

Parcă el știe ce face? Gringoire, sire, e un copil.

OLIVIER

Un copil rău și primejdios ca toți cei de teapa lui. Viersuitorii ăștia sunt un soi de nebuni cari nu știu de ce sunt lăsați slobozi, cu toate că cel mai teafăr dintre ei se hrănește cu luciu de lună și se poartă cu mai puțină judecată decît o fiară imblinzită.

NICOLA

Oh! (*Către rege.*) Adevărat e, sire?

REGELE

N-o fi tocmai așa, și meser Olivier Le Daim e prea sever. S-ar părea, Nicola, că ții mult la viersuitorul acesta care te-a cîntat?

NICOLA

Da, sire, mărturisesc pe față că mi-e drag.

REGELE

Ți-e drag?

NICOLA

Foarte. Și dacă Gringoire n-ar fi mîndru ca un padișah, ar găsi totdeauna un locșor la căminul nostru și o masă bună. Cînd l-am văzut întiași dată, sunt acum trei ani, în acea iarnă grea care a fost atunci, de a stat pămîntul două luni alb de ninsoare, Gringoire ședea aciuat sub poarta unei case și ținea pe genunchi doi copilași rătăciți, pe care-i găsisese scîncind după mama lor și tremurînd de frig. Își dezbrăcase de pe umeri biata lui haină zdrențuită ca să-i învelească-n ea, și, rămas aproape gol, legăna micuții, cîntîndu-le o rugăciune către Maica Precista.

REGELE

(după un moment de visare)

Vreau să văd pe acest Gringoire.

OLIVIER

Ah!

NICOLA

Ah! Sire! Iată un gînd vrednic de un rege! Bietul băiat! I-a venit și lui norocul!

OLIVIER

S-aduc în fața maiestății voastre un vagabond ca acesta!

REGELE

Am zis: vreau!

OLIVIER

(schimbindu-și gîndul)

Fie! *(Se-nclină în fața regelui și pleacă să dea o poruncă ofițerilor așezați în camera vecină.)*

REGELE

Petrecerea aceasta face cît și alta. Și apoi o masă cît de bună, parcă nu e bună dacă nu se sfîrșește cu ceva znoave și mucalituri.

SIMON

Și eu sunt tot de părerea asta. Gringoire o să ne spună una de ale lui, cum știe el... Aceea a lui Pathelin, de-o pildă... Bee... bee... bee... bee!

OLIVIER

(regelui)

Maiestatea voastră va fi ascultat. Gringoire are să vină, și-l voi pune să spună cîteva rime. Numai, nu făgăduiesc că vor fi pe placul maiestății voastre!

REGELE

Vom vedea. Și dacă baladele lui n-or fi tocmai așa de răutăcioase pe cît spui, și deoarece Gringoire e așa de flămînd, avem aci cu ce să-l cinstim. *(Se așază mîncări pe masă.)* Cred că o să-i placă și lui.

SIMON

(mergînd spre ușă)

Iată-l.

SCENA IV

Gringoire intră în mijlocul arcașilor, palid, tremurând și ca amețit de foame.

GRINGOIRE

Ba nu zău, domnilor arcași, unde mă duceți? (*Arcașilor*)
Ce mă-ntindeți așa? (*Arcașii tac.*) Ăștia-s scoțieni, de nu
mă pricep. (*La un semn a lui Olivier Le Daim, arcașii dau*
drumul lui Gringoire și ies o dată cu pajii.) Ce face? Bine că
m-au slăbit! (*Văzînd pe rege și pe Olivier.*) Cine-or fi seniorii
ăștia? (*Adulmecînd bucatele.*) Doamne sfinte, ce mirodenii!
Nu cumva mă poșteau la masă? Mă poșteau, cu sila, să mă
ospăteze! Parcă mai era nevoie de silă! Că eu nu veneam
de bună voie! (*Admirînd masa așternută.*) Plăcinte, vinaturi,
ulcioare cu vin spumos. (*Către rege și Olivier Le Daim.*)
Înțeleg... Ați ghicit că domnii arcași mă duceau la răcoare
pe nemincate și atunci ați trimis după mine ca să mă scă-
pați din ghearele lor... din minile lor, să iertați — și ca să
mă găzduiți, cum au făcut odată olarii cu Homiros!

REGELE

Spui drept, meștere Gringoire? N-ai prinzit încă?

GRINGOIRE

Prinzit? Nu, mescre. Nu astăzi.

NICOLA

(înaintînd către rege)

Se și vede. Uitați-vă la el cît e de galben și tras la față.

GRINGOIRE

(îmbărbătat)

Doamna Nicola Andry!

SIMON

(întâlnind și el)

Leșină de foame!

GRINGOIRE

Jupin Simon Fourniez! De zăpăceală nici nu ți-am recunoscut casa.

OLIVIER

(lui Gringoire)

N-ai prânzit, mi se pare? Atunci cred că vei primi să iei o aripă de pui?

GRINGOIRE

(ca halucinat)

Cum să nu! Două aripi și un picior!

OLIVIER

Iată un vin care ar putea să deștepte și un mort.

GRINGOIRE

(întâlnind spre masă)

Aci e de mine!

OLIVIER

(oprimându-l cu un gest)

Un minut, mă rog. Cinstii lueru ar fi să te așezi astfel la masă, fără să-ți dai obolul și să-ți plătești tacîmul?

GRINGOIRE

(descurajat)

Să plătesc? N-am o para chioară!

OLIVIER

Dacă muzele nu sunt darnice de aur și argint, au știut în schimb să te încarce cu alte daruri. Ai o închipuire vie, gânduri alese, darul rimelor.

GRINGOIRE

(cu tristețe)

Asemenea daruri nu slujesc la nimic cînd ți-e foame, și astfel mi se întîmplă astăzi. Ce zic astăzi? În toate zilele.

OLIVIER

Nu m-ai înțeles. Vreau să spun că înainte de a-ți astîmpăra foamea, să ne spui vreo odă din acelea pe care ți le-au inspirat muzele.

GRINGOIRE

Oh, jupîne, foamea mea e mai zorită decît urechile dumneavoastră. (*Dă să se apropie de masă.*)

OLIVIER

(oprindu-l)

Mai stai... Versurile, întâi. Mîncarea și băutura, pe urmă.

GRINGOIRE

Credeți-mă... sunt foarte răgușit.

NICOLA

(lui Gringoire)

Îndrăznește!

GRINGOIRE

(aparte)

Haidem! Văd eu bine că lucrul cel mai cuminte e să mă supun. (*Tare.*) Vreți să vă zic ceva din poemul meu *Încercări nebune?*

OLIVIER

Nu!

GRINGOIRE

Despre *Jupin proces și chipul său?*

OLIVIER

(*întrerupându-l*)

Nu. O baladă mai curînd. Sunt mai de ale noastre.

GRINGOIRE

(*încîntat*)

Ei bine, atunci aceea care are de refren: „Căci domnul miluiește pe toți cei milostivi...”

OLIVIER

Nu asta. Zi-ne mai bine balada aceea... balada.... știi?.. care umblă în tot tirgul și care desfată așa de tare pe cei cărora li se spune pe furiș.

NICOLA

(*aparte*)

Ah! pricep, în sfîrșit!

GRINGOIRE

(*bănuitor*)

Nu știu despre ce vrei să vorbești.

NICOLA

(*aparte*)

Ce suflet rău!

OLIVIER

Bun! Vrei să spui că nu știi *Balada spînzuraților?*

GRINGOIRE

(stăpînindu-și o tresărire)

Ce e aia?

OLIVIER

Ultima baladă pe care ai făcut-o.

GRINGOIRE

(însălmîntat)

Nu e adevărat.

NICOLA

Desigur.

REGELE

Lasă, Nicola. Ascultă.

NICOLA

(aparte privind pe Gringoire cu milă)

Săracul! Barbierul o să-l facă mici fărimi.

OLIVIER

Și cine ar putea mă rog, în zilele noastre, dacă nu ilustrul poet Gringoire, să facă o baladă ca asta, ale cărei rime își răspund așa de frumos de la o strofă la cealaltă, ca niște chemări de goarnă în pădure?

GRINGOIRE

(măgulit)

E drept că rimele sunt cu dibăcie potrivite!

OLIVIER

Ah! vrea să zică o știi?

GRINGOIRE

(aparte)

Renumele mă dă de goll! (*Tare.*) Mi-ar fi, credeți-mă, foarte anevoie să v-o spun. N-o știu.

OLIVIER

Te socoteam, ca pe noi, o slugă credincioasă a stăpînului nostru, dar avînd îndrăzneala de a nu-ți ascunde gîndirea și de a spune adevărul tuturor, chiar și regelui.

GRINGOIRE

(cam șovăind)

Ah! d-ăștia mi-ești dunmeata!

OLIVIER

Dar deoarece m-am înșelat, Dumnezeu să te aibă în a sa pază, meștere Gringoire. Uite ușa.

GRINGOIRE

(cu părere de rău)

Să părăsesc eu casa asta, mirodeniile astea, fără să mă fi înfruptat!

OLIVIER

Dunmeata o vrei.

GRINGOIRE

Acesta e chinul lui Tantal care furase un cîine de aur din Creta! Mi-e însutit de foame decît adineauri. (*Cu deznădejde.*) Mesere...

OLIVIER

S-a isprăvit; și să ne despărțim fără supărare (*Îl împinge spre ușă.*)

GRINGOIRE

(dezolat)

Da.

OLIVIER

Păcat de bunătate de prinz! Ia privește gisca!

GRINGOIRE

Îmi lasă gura apă.

OLIVIER

(luînd tava cu mîncare de pe masă și arătîndu-i-o lui Gringoire)

Ia uită-te coalea carne grasă și gustoasă! (Se apropie de Gringorie și i-o trece pe sub-nas.)

GRINGOIRE

Îmbătător miros! Seniorul acesta are dreptate. El vorbește verde, dar e cu inima bună. (Furat de foame.) Haide, dacă vrei cu orice preț...

NICOLA

(cu spaimă):

Ce are de gînd?

OLIVIER

(oprind pe Nicola cu privirea, sever)

Doamnă Andry!

GRINGOIRE

Și dumneata, doamnă, vrei s-o ascuți? Atunci, bine, dacă toată lumea vrea...

REGELE

Firește.

GRINGOIRE

Am să vă zic *Balada spînzuraților*. (*Regelui, cu orgoliu și confidențial.*) E de mine. (*Naiv.*) E o idee care mi-a trăsnit prin cap trecînd prin pădurea de la Plessis, unde erau o groază de spînzurați. Îi atîrnase acolo, pesemne, de teamă ca roua dimineții să nu le ude tălpile!

NICOLA

(*aparte*)

N-o să tacă?

REGELE

(*lui Gringoire*)

S-auzim.

GRINGOIRE

Să vă spun.

BALADA SPÎNZURAȚILOR

De-ntinsele lor brațe stejarii cei comați,
În zori, cînd zina Flora din somn ușor tresare,
Și-au atîrnat ciorchine de oameni spînzurați,
Ce, legănați de vinturi, s-or pîrgui la soare.
Pădurea, de pometuri d-acestea roditoare
— Pometuri nezărite de nimeni nici în vis —
Acea pădure mîndră cum alta lumea n-are,
E vesela livadă a regelui Loys.

OLIVIER

Nu începe rău!

NICOLA

(regelui)

Indurare!

REGELE

(cu liniște, către Gringoire)

Măi departe?

GRINGOIRE

Toți acei inși sunt jalnici și tac, indurerați!...
Căzuți pe cine știe ce gânduri uimitoare,
Și, veșnic de cumplite virtuți apucați,
Ei se-nvîrtesc într-una cu tresăriri ușoare,
Pe cînd pieziș, îi pișcă săgețile din zare...
— Priviți, din slava voastră, îngeri din paradis,
Cum umbra li se-ntinde sub ziua ce răsare!...
E vesela livadă a regelui Loys.

OLIVIER

(repetînd refrenul cu ironie)

E vesela livadă a regelui Loys!

REGELE

(cu același calm)

Mimnat. (Lui Gringoire.) Zi-nainte.

GRINGOIRE

Strofa a treia e ce e.

REGELE

Cu adevărat?

GRINGOIRE

O să vedeți.

Toți spinzurații-aceia, de diavol ascultați,
Cer alți și alți tovarăși pentru spinzurătoare...
Și-n vreme ce spre norii, d-azur înconjurați
Ș-aprinși d-ale lui Febus sclipiri fulgerătoare,
A dimineții rouă se-nalță-n dulce boare,
Un stol de ciori pornite din funduri de abis
Pe tigva lor s-așază cu ciocuri și cu gheare...
E vesela livadă a regelui Loys.

NICOLA

(aparte)

Nenorocitul de el! (*Gringoire se-ntoarce, toată lumea tace.*)

GRINGOIRE

Eh, v-a plăcut? (*Aparte.*) Nimeni nu face haz. Numai
moșului parcă i-a mers la inimă. El se pricepe, desigur.

REGELE

(*lui Gringoire*)

Dar parcă de obicei mai vine și o închinare după cele
trei strofe?

GRINGOIRE

Oh! am înțeles eu numaidecît că nu ești un agramiu!

REGELE

Închinarea trebuie să înceapă, după cîte știu, cu vorba
„Principe“!

GRINGOIRE

Oh! asta nu poate lipsi, cum nici ochii lui Argus de pe
coada păunului! Principe! Numai vezi că eu nu cunosc
nici un principe.

REGELE

Păcat!

GRINGOIRE

(cu fineță)

Știu că aș putea foarte bine să închin balada mea ducelui de Bretania sau monseniorului de Normandia.

REGELE

Ce e drept. Și de ce nu o faci?

GRINGOIRE

(simplu)

Pentru că eu țin prea mult la Franța, chiar și la regele Loys, orșicum! Dar sunt ca dumneata. Îi spun verde păcatele... Cine știe să iubească...

REGELE

Știe să și pedepsească. E adevărat. Acum să vedem închinarea.

GRINGOIRE

ÎNCHINARE

O principe, cel codru, sonor și des, în care
Alătora de soarta miloasă le fu scris
S-atârne ca ciorchine sub negrele umbrare,
E vesela livadă a regelui Loys.

OLIVIER

(lui Gringoire)

Meștere Petre Gringoire, cine ar mai fi în stare să slefuiască versuri așa de nostime și de mucalite!

GRINGOIRE

(cu modestie)

Oh, mesere!

REGELE

Poți să fii mindru de așa laudă. Toată lumea știe ce reputație de om de gust are jupin Olivier Le Daim!

GRINGOIRE

Olivier Le Daim!

OLIVIER

Maiestății voastre v-o datorese, sire!

GRINGOIRE

Regele!

REGELE

Da, regele!

GRINGOIRE

(cu deznadejde)

Regele! S-a dus prinzul pe copecă! (*Gringoire speriat rămâne nemișcat. Toți tac.*)

REGELE

(către Gringoire)

Ai amuțit?

GRINGOIRE

Sire, dacă am amuțit, e că stau pe ginduri.

REGELE

Gindești poate că după ce ai cîntat așa de frumos pe spînzurați...

GRINGOIRE

... ar fi nostim..:

OLIVIER

... să fii spinzurat la rindul tău.

GRINGOIRE

(care-și simte ștreangul de git)

Mamă!

NICOLA

(rugătoare, regelui)

Sire!

REGELE

(uitându-se la Nicola cu un aer de înțelegere și arătând pe Olivier Le Daim)

Dumnealui a vorbit fără-nvoiala mea. Dar poate să fi spus drept.

NICOLA

(încet, regelui)

Am văzut pe rege zîbind. Regele iartă.

REGELE

(cu bonomie)

N-am zis asta.

GRINGOIRE

Spinzurat! *(Regelui, pe un ton copilăros.)* Fără să prinzesc!

REGELE

(privindu-l)

Ai mai fi în stare?

GRINGOIRE

Ba bine că nu. Dar maiestatea voastră n-o să mă lase să prinzesc.

REGELE

(rîzînd cu poftă)

Oh! Cum poți să-ți închipui una ca asta! Ar fi o răzbu-nare nevrednică de un creștin și de un gentilom! Nu-mi trimite prietenii la culcare pe nemîncate. Ai să prinzești.

GRINGOIRE

Bine c-a dat Dumnezeu!

REGELE

Mîncă și bea cît vei putea, dacă ți-e pofta inimii.

GRINGOIRE

(cu fața radioasă, mergînd spre masă)

Las' pe mine!

REGELE

(către Nicola)

Jupiniță Nicola, cred că ai de unde alege. Dumneata să-i umpli paharul!

NICOLA

Despre asta cu plăcere, bietul băiat! *(Aparte.)* Regele e în toane bune!

SIMON

Încaltea să s-aleagă cu ceva.

REGELE

Dumneata, Olivier, vei sluji mosafirul nostru.

GRINGOIRE

Lasă că mă slujesc eu și singur!

OLIVIER

Eu, sire?

REGELE

Poți s-o faci fără a fi înjosit, s-o știi de la mine. Nu uit că te-am făcut nobil. Dar un senior poate sluji un poet.

GRINGOIRE

(cu mîndrie)

Așa vine vorba? Ei bine, sire, (*punîndu-se în genunchi*) iertați-mă! Sunt vinovat față de maiestatea voastră; dar deoarece mi se ia viața, mai mult nu pot să dau!

REGELE

(aparte)

Bine. (*Arătînd lui Gringoire masa.*) Așază-te repede!

GRINGOIRE

(ridicîndu-se)

E drept că n-am vreme de pierdut (*se așază la masă și mănîncă, Olivier Le Daim îl servește, Nicola Andry îi toarnă de bănt*), dacă ospățul acesta e scris să fie cel de pe urmă din viața mea! (*Regele s-a așezat într-un jăț lingă Gringoire și petrece privindu-l. Gringoire bea și mănîncă cu o lăcomie deznădăjduită.*) Cel de pe urmă! Ce spun eu! E chiar cel dintii! (*Atacă plăcinta enormă.*) I-a uitați-vă ce mai plăcintă, cu metereze și turnuril... N-o să mă credeți? Eh bine, așa ceva visam eu de cînd m-am născut! Înțelegeți? De cînd țiiu minte, mereu mi-a fost foame. Asta mai merge un an, doi ani, zece ani; dar la urma urmei, foamea e tot foame! Nu era dimineață să nu spun stelelor albe: „Ce, și

astăzi tot zi de post e?" Și-mi răspundeau blajinele stele, dar pine de unde să-mi dea? N-aveau nici ele. (*Lui Olivier Le Daim, care-i trece o mîncare.*) Mii de mulțumiri, mesere. (*Regelui.*) Ce lesne trebuie să-ți vină să fii bun, cînd măninci așa bunătațuri. Eu sunt foarte bun de felul meu, credeți-mă. Mi se face milă de cele mai ticăloase ființe.

NICOLA

(*regelui*)

Suflet fără de prihană!

GRINGOIRE

(*urmind*)

Și totuși, astăzi pentru întâiași dată m-apropii, fie chiar cu ochii, de asemenea mîncări! (*Nicolei Andry, care-i toarnă de băut.*) Mulțumesc, doamnă! Oh! ce limpede e drăguțul! Ah! (*Bea.*) Asta-ți aduce-n suflet veselie, soare și toate virtuțile! Ce bine am să trăiesc! Cine spunea c-am să fiu spînzurat? Vă mărturisesc că nu mai cred în ruptul capului! (*Regelui.*) La ce v-ar sluji să spînzurați un țineușor al Caliopei¹ și al maestrului cor parnasian, care ar putea, sire, să povestească isprăvile maiestății voastre neamurilor viitoare și să le facă tot așa de nepieritoare în amintirea oamenilor, ca și acele ale lui Amadis din Galia² și ale cavalerului Perseus.

REGELE

Începuseși așa de bine!

¹ *Caliope* — muza poeziei epice și a elocinței.

² *Amadis de Gaula de Gaule*, erou al unui roman cavaleresc iberic, datînd din secolul al XII-lea sau al XIV-lea. Preluat în spaniolă de Garcia Rodriguez de Montalvo, va fi tipărit în 1508. Între 1540 și 1546, va apărea în franceză, în traducerea lui Herberay des Essarts.

GRINGOIRE

(deplorabil)

Nu prea!

REGELE

„Toți spinzurații aceia, de diavol ascultați,
Cer alți și alți tovarăși pentru spinzurătoare...”

GRINGOIRE

(stînd parcă la îndoială)

Oh, cer, cer... vedeți, sire, bunul-simț și cu mine nu ducem casă bună. *(Cu modestie.)* Eu n-am decît geniu. Eh, dar la urmă, spinzurați-mă, ce-mi pasă! Ce-mi mai bat eu capul pe degeaba! *(Se ridică.)* Ce mai caut eu pe planeta aceasta răcită? Am iubit rozele și strălucitul crin, am cîntat ca greierul, am jucat mistere întru slava sfinților și nu văd ce n-am făcut, doar atît că n-am lăsat după mine alți mici Gringoiri cari să tremure de foame și să doarmă pe pămîntul gol. Și la urma urmei, la ce ar fi slujit? Singurul lucru pe care uitasem să-l fac pînă astăzi a fost să prînzesc. Și am prînzit bine. Jicnisem pe regele, bunul nostru stăpin: i-am cerut iertare-n genunchi. Daraverile mele sunt rînduite, toate merg strună, și acuma, jupîne Simon Fourniez, binecuvîntez seara aceea de vară în care pentru întîiași dată am trecut pe dinaintea casei dumitale.

SIMON

Ce seară?

(Grigoire se reazămă mai întîi de jăful regelui; apoi, fără a băga de seamă ce face, se așază în el de-a binelea. Olivier Le Daim se repede furios, dar regele oprește cu privirea pe bărbier și-i face semn surzînd să nu turbure pe Grigoire.)

GRINGOIRE

(lăsându-se pierdut în reveria lui extatică și încet-încet sfîrșind prin a uita prezența celor dimprejurul lui)

Uite, un poet flămînd aduce mult cu un fluture speriat. În seara aceea de care spuneam — era ceasul cînd soarele apunînd învesmîntă cerul cu purpură trandafirie și cu aur — trecînd pe piață, văzui strălucind în rețeaua lor de plumb ferestrele dumitale, pe care amurgul le umplea de fulgere și de văpăi, și, nu știu pentru ce, m-am simțit atras de flacăra! Mă apropiai, și cînd am văzut printre frumoasele geamuri înflăcărate sclipind purpura pometelor, strălucind juvaericele și scînteind vasele de argint, am înțeles că masa era pusă și am rămas în extaz. Deodată, chiar dasupra acestei săli, o fereastră se deschise și un cap de fată se ivi, drăgălaș și sperios ca acela al Dianei, marea nimfă cu suflet tăcut, cînd soarbe aerul liber al pădurii. Razele de aur ce se jucau în părul ei și pe fruntea ei dalbă îi puneau ca o cunună cerească și mi-am închipuit numaidecît că era o sîntă din paradis!

NICOLA

(încet, regelui)

Era Loysa!

GRINGOIRE

Părea așa de neprihănită și de mîndră! Dar pe urmă am înțeles că nu era decît un copil, văzînd un surîs de o bunătate nespusă fluturînd în lumina buzelor ei trandafirii! Acum, înțelegeți de ce am rămas încremenit locului și nu puteam să-mi iau ochii de la casa aceasta, unde se găseau la un loc adunate toate cîte eram ursit să nu le am niciodată: un prînz ales servit în vase scumpe și o fecioară copilă vrednică de lauda ingerilor.

REGELE

(Incetîșor, Nicolei)

Eh, Nicola, iată un biet visător care slăvește cum se cuvine pe seumpă mea fină! Ce zici?

SIMON

(aparte)

Mare noroc și pe fiică-mea să atragă privirile acestei umbre de om străveziu ca un geam de felinar!

GRINGOIRE

Și am revenit în toate zilele, pentru că nimic nu ne momește ca surisul amăgitor al himerelor! Dar cum a spus un înțelept, la urmă toate se împlinesc, chiar și cele dorite. Astăzi, în sfîrșit, am prinzit ca Baltazar, prințul Babiloniei. Ș-apoi am dorit altceva, căci așa e omul făcut, să n-aibă saț.

REGELE

(rezemîndu-se pe jăful unde șade Gringoire)

Și ce ai dorit?

GRINGOIRE

(observîndu-și greșala și ridicîndu-se cu grabă)

Aș fi dorit să mai văd încă o dată pe acea frumoasă copilă de la fereastră.

SIMON

Ba ți-ei mai pune poftă-n cui!

OLIVIER

(aparte)

Bine!

GRINGOIRE

(care n-a auzit pe Simon Fourniez, continuind)

Dar voi revedea-o, pentru că mă siliți să plec înaintea ei și că mă trimiteți s-o aștept în cer unde stau toți ingerii! Deei, ce-mi pasă mie de acum!... și dacă mi-a bătut ceasul, pot să mor cu voie bună și fără nici o teamă!

REGELE

(aparte)

Acesta e om!

NICOLA

(aparte)

Și regele tot n-a iertat! -

REGELE

(incetîșor, Nicolei)

Ia spune-mi, Nicola! Crezi tu că Loysa ar putea iubi pe acest Gringoire?

NICOLA

Cum?

REGELE

Nu te minuna! Ar putea să-l iubească?

NICOLA

Să dea Dumnezeu, însă... *(Îi arată fața suptă a lui Gringoire.)*

REGELE

Te-nțeleg. *(Aparte.)* Poate că are dreptate. *(După ce a stat visător și ca vorbind cu sine.)* Orcum, în lumea asta mică ce ar încăpea în cuprinsul palmei mele, zăresc omul

și sforile care-l mișcă, tot așa de bine ca și în cele mai ilustre intrigi, și mă voi desfăta să văd sfârșitul acestei întâmplări.

OLIVIER

Sire, pot să-l iau de acum pe meșterul Gringoire?

REGELE

(necăjit de stăruințele lui Olivier Le Daim)

Nu, lasă-l. Vreau să vorbească cu el singur un minut.

OLIVIER

Cum se poate?

REGELE

(cu severitate)

Ai înțeles? Pleacă! Și nimeni să nu mai intre aici fără să-l chem.

OLIVIER

(aparte)

Regele ăsta nu face două parale, cînd e bun. Are să facă vreo prostie. Dar, răbdare! *(Se înclină în fața regelui și iese cu o furie stăpînită.)*

REGELE

Dragul meu Simon și dumneata Nicola, lăsați-mă, rogu-vă, singur cu meșterul Petre Gringoire. Am ceva să-i spun.

GRINGOIRE

(aparte, în timp ce Simon Fourniez și Nicola Andry se înclină înaintea regelui și ies)

Mie! Sfințe Petre, ce o să-mi spună?

SCENA V

REGELE, GRINGOIRE

REGELE

Petre Gringoire, mi-s dragi semenii tăi, cînd fac versuri frumoase ca tine. Te iert.

GRINGOIRE

(căzînd în genunchi)

Ah, sire. „Căci Domnul miluiește pe toți cei milostivi!“

REGELE

Da, te iert, dar cu o condiție.

GRINGOIRE

Făceți ce vreți cu mine!

REGELE

Vreau să te-nzor.

GRINGOIRE

Oh, sire, de ce nu mă iertați încalte pe deplin!

REGELE

Ce fel, poate flămînd! Nu cumva ai fi de plîns avînd o gospodină bună la casa ta?

GRINGOIRE

(ridicîndu-se)

Sire, vreți să mă pedepsiți mai cumplit decît mi se cade. Nu mă simt în stare să iau de nevastă cine știe ce buniță din zilele lui Carol Magnul.

REGELE

Aceea de care îți vorbesc a împlinit abia șaptesprezece ani.

GRINGOIRE

Atunci o fi slută de o mănincă pământul!

REGELE

Dimpotrivă: e tină ră și frumoasă ca un trandafir îmbobocit.

GRINGOIRE

(pă lind)

Ghicesc, sire. Dar liber și fără pată sub soare, sunt prea sărac pentru a mă lipsi de cinste și de renume.

REGELE

Taci. Fecioara pe care vreau să ți-o dau de soție e mai curată ca albul ermelin, pe care nimic nu trebuie să-l întineze.

GRINGOIRE

Nu vă bateți joc de mine? Dar eu n-am alt pat decît pădurea verde, nici alt blid decît podul palmii. Cum să mă gospodăresc eu numai cu atîta zestre.

REGELE

Nu te-ngriji de asta. Pricepi tu că n-o să fac eu lucrurile pe jumătate.

GRINGOIRE

Sire, sunteți darnic ca soarele! Dar cine va hotări tină ra fecioară să mă ia pe mine?

REGELE

Cine? Chiar tu! Vei privi-o cum priveai prinzul jupinului Simon și-i vei zice: „Vrei să fii soția mea?”

GRINGOIRE

N-am să îndrăznesc niciodată.

REGELE

Trebuie să-ndrăznești.

GRINGOIRE

Asta e ca și cum m-ați pune să țin cu drimba hangul *Iliadei*!

REGELE

N-ai decît să te faci plăcut.

GRINGOIRE

Tochmai. Cu mutra asta! Mă simt urît și umilit, și cînd am vrut să gîngăvesc cuvinte de dragoste, au fost așa de rău întîmpinate, încît de atunci mi-am luat de seamă. Să vă spun, sire. Într-o zi — asta s-a întîmplat în pădurea vecină —, am văzut trecînd pe o prestură buestrașă o nobilă doamnă rătăcită de ceilalți vînători. Fața ei strălucea de o lumină dumnezeiască, și rochia ei era cu totul și cu totul de aur. Căzui în genunchi și întinzînd minile către acea nimfă eroică strigai: „Oh! ce frumoasă ești!” Ea își opri calul și prinse a rîde atît de tare și așa de îndelung, încît mi-a fost teamă să n-o văd murind pe loc... Altădată, am îndrăznit să vorbesc de dragoste unei țărance, tot așa de sărmană ca și mine și îmbrăcată ca vai de capul ei. Cu asta am pățit-o altfel. S-a uitat la mine cu atîta milă și era atît de mîhnită că nu izbutea să mă găsească frumos, încît, fără să spună un cuvînt, două lacrimi mari i-au izvorît din ochi, pe care le-au strîns îngerii, fără îndoială.

REGELE

Vrea să zică te părăsești tu singur, cînd îți dau un mijloc să trăiești?

GRINGOIRE

Himeric!

REGELE

Nu ți-e rușine! Ciudată nemernicie a unui om ce stă la-ndoială, cînd are la-ndemînă o armă mai puternică decît lănci și spade! Ce? Ești poet, adică dibaci în violențele și dezmiardările vorbirii, și dragostea de viață nu te inspiră deloc? Află de la mine: cîtă vreme mîntuirea noastră atîrnă de cineva și n-avem limba tăiată, nimic nu e pierdut. Acum un an, Gringoire, regele acesta, care-ți vorbește acum, unde se afla? Ți-aduci aminte? La Peronna, la ducele Carol. Prizonierul ducelui Carol. Prizonierul unui vasal interesat să-l prăpădească, violent, neștiind singur dacă voia sau nu voia să-l răpuie... E simțirea nelămurită care te-ncearcă la începutul marilor ispite! Pe cine vedea împrejurul ducelui? Pe vrăjmașii săi, niște trădători! Temnicerul său se prefăcea că avea socoteli vechi de răfuît. Drept locuință plăcută avea un turn întunecat unde cursese singele unui rege al Franței, asasinat de un Vermandois¹! Aurul său era socotit așa de pierdut, încît acela, prin care îl trimetea la credincioșii săi, îl virau în buzunarele lor. Nimic nu putea să-l mai scape, decît mîntea lui ageră... Dar a izbutit, slavă Domnului! să vorbească dușmannului său, și iată-l aci, temut, învingător, stăpîn pe sine și pe ceilalți, plătînd și răsplătînd... Pe cînd tu, Gringoire, tu care ai gustat din mierea divină, pe cine ai tu de înduplecat? Pe cine? O copilă, o fetiță cu toane, o femeie, o ființă schimbătoare și nestatornică care se poate plămădi ca ceara moale. Și ți-e frică?

¹ Aluzie la regele Carol al II-lea cel Simplu (879—929), care a murit în turnul de la Peronna, unde era ținut prizonier de Herbert al II-lea de Vermandois.

GRINGOIRE

Da.

REGELE

Și să mori găsești că e mai lesne?

GRINGOIRE

Da, sire, căci dacă vorbesc, după cum voiți, acestei copile necunoscute, știu dinainte ce are să se-ntîmple: va rîde cu hohote ca tinăra Diană din pădure...

REGELE

Nu va rîde.

GRINGOIRE

Atunci va plinge ca cerșetoarea. Ori una, ori alta. Eu nu sunt făcut să fiu iubit, și nu voi mai iubi niciodată.

REGELE

Nu ești sincer. Dar te ghicesc. Zici că ți-e teamă de aceea de care vreau să-ți leg nădejdea vieții? Zici că nu poate să te iubească, Gringoire? Atunci, pentru ce ai păstrat în ochii tăi icoana vie a frumuseții sale de înger? De ce ți-e inima plină de dînsa? De ce doreai s-o revezi adineauri?

GRINGOIRE

Pe cine, sire?

REGELE

Pe ea, pe cine alta! Pe copilă de la fereastră, pe aceea pe care ai iubit-o de cum ai zărit-o, pe aceea pe care vreau să ți-o dau și pe care tu n-o vrei, pe fata lui Simon Fourniez, pe Loysa.

GRINGOIRE

(aiurit)

Ce?

REGELE

Ei bine, da, e una și aceeași. Tot te mai temi de ea? Tot mai vrei să mori și-acuma?

GRINGOIRE

(gata să leșine)

Oh! Sire, nu mai spuneți că e vorba de ea, căci atunci chiar mor pe loc.

REGELE

(urmărind curios pe Gringoire)

Te credeam mai tare. Ce are să fie, când vei vedea-o aci, îndată?

GRINGOIRE

Numai cît gîndesc, și mi se taie picioarele și simt c-am să mă-năbuș.

REGELE

Haide! haide! e vreme să isprăvim. (*Se duce la ușă și cheamă.*) Ilei! cumetre Simon! Nicola! (*Rizînd, lui Gringoire.*) Pe cîntea mea, am crezut că ai să leșini ca o femeie!

SCENA VI

Acceași, SIMON FOURNIEZ, NICOLA ANDRY, LOYSA

NICOLA

(intrînd)

A iertat!

SIMON

(*aducînd pe Loyşa pe care la început regele n-o vede*)
Sire, iată-ne.

REGELE

(lui Simon Fourniez)

Bine, Simon, dar fiică-ta?

SIMON

(scîncitor)

Sire, n-am avut curajul s-o mai țin închisă în colivie! M-am înduioșat ca un prost ce sunt. (*Regele suride.*) Sunt slab de inger, nu e așa?

REGELE

(rîzînd)

Dimpotrivă. Cheam-o aci.

GRINGOIRE

(aparte)

Ea este! (*Se reazimă de o mobilă, gata să leșine.*)

LOYSA

(regelui)

Sire, am fost dezrobită cu toate onorurile războiului. (*Sărută pe Simon Fourniez, care se lasă sărutat și-și șterge o lacrimă.*) Mi s-au deschis porțile cetății fără să depun armele.

REGELE

(pe un ton glumet)

Bine!... Dar acum mai ai de căpătat și iertarea regelui.

LOYSA

(rîzînd)

Oh! regele! Nu mi-e frică de el. (*Încet, regelui.*) El e drept.

REGELE

Aşa e. (*Ia pe Loysa sub brațul său și vorbește încet așa ca numai Loysa și Nicola să-l audă.*) Ia spune, cum îl găsești pe băiatul acela?

LOYSA

(căutînd cu ochii)

Unde?

REGELE

Colo.

LOYSA

(după ce s-a uitat la Gringoire)

Nu e frumos. Pare trist, umilit.

NICOLA

(încet, regelui)

Ce spuneam eu, sire?

REGELE

(Nicolei)

Vreau să am inima împăcată. Vreau să știu dacă lumina ascunsă a sufletului nu poate să înfrumusețeze uneori o biată față și dacă flacăra subtilă a duhului n-ajunge ca să trezească amorul! (*Loysa.*) Petre Gringoire, credinciosul meu, are să-ți ceară ceva din partea mea. Acordă-i cîteva elipe.

SIMON

Ei, sire? Muritorul ăsta de foame să vorbească în numele maiestății voastre. (*Rizînd.*) Ah! ah! ah! asta e bună!

REGELE

(lui Simon Fourniez)

Din îndemnul meu o să lași, nu e așa, pe Loysa cîteva minute singură cu dînsul?

SIMON

Oh!... cit despre asta, sire, cit o pofti! Nu e nici o primejdie. Gringoire e un momitor de fete pe care aş putea să-l aşez fără teamă, ca momile de speriat păsările, în livada mea.

GRINGOIRE

(*aparte, cu durere*)

Şi dinsa aude!

REGELE

(*Loysei*)

Ascultă pe tinărul acesta, te rog. Vrei, Loysa?

LOYSA

Oh! bucuros!

REGELE

Bine, fata mea. (*Văzînd că se deschide uşa.*) Dar cine intră aci fără porunca mea! Olivier?

SCENA VII

Aceiaşi, OLIVIER LE DAIM

REGELE

(*lui Olivier Le Daim*)

Te oprisem, domnule, în chiar interesul dumitale, să fii de faţă la o convorbire în care aveam de hotărit despre soarta Loysei.

OLIVIER

(*aparte*)

Sosesc la timp. (*Tare.*) Cînd e vorba de interesele maiestăţii voastre, nu se cuvine, dacă e nevoie, să trec peste orice poruncă?

REGELE

Cunosc eu cuvintele acestea făţarnice. Trebuie să m-ascuţi, şi atita tot.

OLIVIER

Chiar atunci când cele mai scumpe planuri ale regelui meu sunt ameninţate?

REGELE

(arătînd pe cei de faţă)

Ce planuri? Vorbeşte, domnule!

OLIVIER

De faţă cu ei?

REGELE

De faţă cu toţi! Vorbeşte, îţi spui, şi vai de tine dacă mă tulburi degeaba!

OLIVIER

Deie Domnul, sire, ca maiestatea voastră să n-aibă de pedepsit decît neascultarea credincioasei sale slugi. Dar va trebui să pedepsească alte crime mult mai primejdioase decît aceasta.

REGELE

Ce vrei să zici?

OLIVIER

Schimbul acela între Guyenna şi Şampania...

REGELE

Eh!... schimbul acela?

(Tresărind și depărtînd cu un gest pe Loysu.)

OLIVIER

Schimbul acela nu se face.

REGELE

Aî zis?

OLIVIER

Monseniorul, fratele maiestății voastre, nu-l primește.

REGELE

(scos din fire)

Nu-l primește?

OLIVIER

Voiati, sire, ca ducele de Burgundia să nu afle gindurile maiestății voastre.

REGELE

Da.

OLIVIER

A aflat.

REGELE

Cine e trădătorul?

OLIVIER

Trădătorul, sire, e cel ce prin scrisorile sale înștiința pe ducele Carol. Am izbutit, în sfîrșit, să pun mina pe una

din ştafetele lui. Sire, citiţi *(îi înfăţişează o scrisoare desfăcută)*, şi maiestatea voastră va spune dacă mi-am făcut datoria.

REGELE

(după ce a aruncat o privire pe scrisoare)

La Balue! El, creatura mea! *(Citind.)* „Credeti fără pic de bănuială pe un servitor discret care e mai puţin omul regelui decît al vostru...” Ah, La Balue! fătul meu, pentru ca să te poţi căi de fapta aceasta, vei avea pe seama ta o noapte atît de lungă, de neagră şi de adîncă, încît cu mare greu să-ţi mai poţi aduce aminte de strălucirea soarelui şi de lumina zilei.

LOYSA

(care nu poate s-audă, dar pe care minia regelui o înspăimîntă)
Ce are regele? Nu l-am văzut niciodată aşa!

REGELE

(ridicîndu-se)

Dar ce spun eu? A fugit, desigur!

OLIVIER

Nu atît de departe ca să nu-l pot ajunge.

REGELE

(răsuflînd)

Nătărăul! L-avem în mînă! Mulţămesc, Olivier. Eşti o slugă bună, un prieten credincios. N-am s-o uit. *(Cu o furie mereu crescîndă.)* Ah, minia mea dormea şi mi-o redeşteaptă! Deci, nu s-a isprăvit încă, domnilor nemulţămîţi, şi vă trebuie pilde folositoare: le veţi avea! Vă-nchipuiţi că Franţa nu e decît o grădină înflorînd în jurul castelelor voastre

oblonite? Nu, dragii mei: Franța e o pădure al cărei pădurar sunt eu... și voi doborî la pămînt orice ramură care mă supără, cu juvățul, cu spada, cu securea!

OLIVIER

Sire, monseniorul La Balue e un prinț al bisericii.

REGELE

Știu. Viața lui e sfîntă. Nu mă voi atinge de viața domnului de La Balue. (*Pălînd de furie.*) Dar îi păstrez un adăpost... Să plecăm!

SIMON

(*apropiîndu-se de rege*)

Sire!

REGELE

(*întorcîndu-se*)

Ce? Ce este? Ce vrei tu?

SIMON

Maiestatea voastră pleacă fără să-mi spună...

REGELE

Ce-am să-ți spun? N-am pierdut destulă vreme cu taifasul în taraba ta?

SIMON

(*înecat*)

Taraba mea?...

REGELE

Vezi-ți de cot, creștine! Vezi-ți de cot!

SIMON

(nemaîdîndu-şi seama de ce spune)

Mă duc, sire... Cotul e jos.

OLIVIER

Dar Gringoire...

REGELE

(ca în vis)

Gringoire? Ce e asta, Gringoire?...

OLIVIER

Răzvrătitul care-şi bate joc de dreptatea maiestăţii voastre.

REGELE

Îşi bate joc? Să-l spinzure!

NICOLA

Sire, maiestatea voastră uită că l-aţi iertat.

REGELE

(venîndu-şi în fire)

E adevărat. Rău am făcut. Am ascultat de-nlîia pornire, care nu e bună de nimic. Pentru un rege iubitor de dreptate, îngăduinţa e o crimă. Bunătatea, iertarea dau naştere la ingraţi.

NICOLA

Oh, sire!

REGELE

(*Nicolei*)

Lasă-mă. (*Lui Gringoire, cu asprime.*) Ca să-ți răscumperi viața, îți pusesem o condiție...

NICOLA

Dacă n-o poate îndeplini?

REGELE

Cu atât mai bine! Atunci e că Dumnezeu nu vrea să iert. (*Lui Gringoire.*) Dar asta te privește. De aci pînă-ntr-o oră vei fi hotărît tu de viața ta. Nu-mi ajung prinții și seniorii? Fie! Mă voi coborî, dacă e nevoie, să caut rebeli de pedepsit pînă și-n noroi! (*Nicola vrea să vorbească. Regele cu gestul îi impune tăcere.*) Destul! Destul! (*Iese.*)

LOYSA

(*lui Simon Fourniez*)

Ce s-a întîmplat, tată? Ce este? (*Privind cu spaimă la ușa pe unde a ieșit regele.*) Ce schimbare!

SIMON

(*arătînd pumnul lui Gringoire*)

Vezi-ți de col! Și pentru păcătosul acesta să-mi facă regele așa ocară? Un vagabond, un desculț!

OLIVIER

Jupine Simon Fourniez, și dumneata, Jupineasă Nicola Andry, plecați; iar LoySA (*arătînd pe Gringoire*) să rămînă singură cu omul acesta!

SIMON

Desculțul acesta cu fata mea?

NICOLA

(luînd pe Simon)

Regele vrea!

SIMON

(lui Gringoire)

Măscărici! Tirăie-briu! (*Simulgîndu-se din minile Nicolei, și întorcîndu-se furios.*) Comedianți!

LOYSA

La revedere, tată!

(*Simon Fourniez și Nicola Andry ies.*)

OLIVIER

(lui Gringoire)

Peste un ceas. (*Mergînd la ușă și adresîndu-se ofițerului care stă afară.*) Ia seama ca soldații să păzească fiecare ușă a casei acesteia și să nu iasă nimeni sub pedeapsă de moarte. (*Dispare. Ușa se închide.*)

SCENA VIII

GRINGOIRE, LOYSA

GRINGOIRE

(*aparte*)

Haide, Gringoire, că mare lucru nu e. Coplesit, cum ești, de batjocurile lor, fă-te iubit de ea. În cită vreme, bunii mei seniori? Într-o clipă, îndată. Ei, așa vezi! Ce n-ați spus-o mai devreme. E așa de lesne!

LOYSA

(*aparte*)

Ce se petrece oare? Cine o fi omul acesta? Regele, care vrea să-l ascult, îl împovărează în același timp cu toată

mînia sa. Ce-o să-mi ceară? Ce pot face eu pentru el? (*Tare, lui Gringoire.*) Ai ceva să-mi spui?

GRINGOIRE

Eu? Nicidecum.

LOYSA

Altfel mi-a spus regele.

GRINGOIRE

Ah, da! Regele m-a însărcinat să vă fac o propunere caraghioasă și ciudată.

LOYSA

N-ai decît s-o faci.

GRINGOIRE

N-aveți s-o primiți.

LOYSA

Spune-o oricum!

GRINGOIRE

Regele m-a însărcinat...

LOYSA

Ce?

GRINGOIRE

Dacă ați vrea... (*Aparte.*). Nu e chip, și pace!

LOYSA

Dacă aș vrea...

GRINGOIRE

Nu... dacă aş putea... Mă înşel! În sfîrşit, domnişoară, regele... vrea să vă mărite.

LOYSA

Ştiu. Regele mi-a spus-o. Dar pe cine porunceşte să iau?

GRINGOIRE

Vă lasă toată voia, domnişoară. Aveţi orînd dreptul de a refuza. Dar omul pe care regele vi-l propune, el trebuie să se facă iubit de dumneavoastră.

LOYSA

Dar, la urma urmei, cine e omul acela?

GRINGOIRE

Ce vă pasă? (*Dînd din umeri.*) Nu-l puteţi iubi.

LOYSA

Dar şi dumitale ce-ţi pasă? Spune, ce este, în sfîrşit?

GRINGOIRE

Ce este? Oh! am să spun numaidecît. Închipuieşte-ţi, de-o pildă. Dumneata eşti gingaşă şi fermecătoare, el urît şi prăpădit. Dumneata eşti bogată şi ai toate darurile, el e sărman, flămînd, aproape gol! Dumneata eşti veselă şi zburdalnică, şi el, cînd nu e nevoit să stîrnească risul trecătorilor, e melancolic. Vedeţi dar prea bine că a vă propune pe acest nenorocit e ca şi cum ar fi să-mperechezi un huhurez noptatic cu ciocirlia dimineţii.

LOYSA

(aparte, cu spaimă naivă)

Să fie el? O, nu. *(Tare.)* Rîzi de mine. Regele mă iubește și nu se poate să fi ales așa de rău pentru mine.

GRINGOIRE

În adevăr, așa ceva nu se poate, dar cu toate astea e așa.

LOYSA

Dar cum se face că nenorocitul acesta pe care mi-l zugrăvești a atras asupra-i atențiunea maiestății sale?

GRINGOIRE

Atențiunea maiestății sale? Bine ai zis. Și-a atras-o, și încă mai mult decît ar fi dorit-o. Cum? Făcînd versuri.

LOYSA

(uimită)

Versuri.

GRINGOIRE

Da, domnișoară. O petrecere de pierde-vară. Asta va să zică a potrivi între ele cuvinte care să sune la ureche ca o muzică întesată; care de bine, de rău să descrie frumos tot soiul de lucruri și printre care să-mperecheze din cînd în cînd sunete gemene, al căror acord sună-n aiurire ca niște clopoței de aur.

LOYSA

Ce? Un joc așa de ușuratic? Așa de copilăros? Cînd sunt pe lume spețe, cînd poți să te lupți, cînd poți să trăiești?

GRINGOIRE

Da, poți să trăiești! Dar ce vrei? Visătorului acestuia — și în toate vremile a fost cite unul de felul lui — îi place mai bine să povestească faptele, amorurile și isprăvile altora în cintece, în care minciuna se amestecă cu adevărul.

LOYSA

Dar acesta e un nebun, sau un nevrednic.

GRINGOIRE

(sărind, aparte)

Un nevrednic! *(Tare, cu mindrie.)* Acel nevrednic, domnișoară, în vremi cari sunt departe de noi, tira după pașii săi armatele și le dedia avintul care cîștigă bătăliile eroice. Pe nebunul acela un popor de înțelepți și de semizei îl asculta cîntînd din harpă, ca pe un glas venit din cer, și-i încununa fruntea cu laurul verde!

LOYSA

Asta mai merge la păgînii idolatri, dar la noi, în ziua de astăzi...

GRINGOIRE

(cu melancolie)

Astăzi? E altceva. Toată lumea gîndește ca și dumneata.

LOYSA

Dar cine a putut îndemna pe... protejatul regelui să-și ia un astfel de meșteșug?

GRINGOIRE

(cu simplitate)

Nimeni. Meșteșugul pe care-l are cîntărețul acesta trîndav, poetul acesta (așa i se zicea pe vremuri) nimeni nu-l sfătuieste să și-l ia. Dumnezeu i-l hărăzește.

LOYSA

Dumnezeu! și pentru ce? Pentru ce ar osîndi el niște făpturi omenești să fie nefolositoare și scutite de orice datorie?

GRINGOIRE

Dar Dumnezeu nu are asemenea intenții disprețuitoare. Fiecare aci, pe pămînt, își are datoria sa, și poetul o are și el. Uite, am să-ți vorbesc de un lucru care te va face poate să zîmbești, pe dumneata care ești numai tinerețe și gingășie! Căci dumneata n-ai cunoscut niciodată, fără-ndoială, chinul acesta amar de a suferi de durerile celorlalți, de a-ți zice, în clipele cînd te simți mai fericit: „În clipa chiar cînd simt eu bucuria aceasta, sunt mii de ființe care plîng, care gem, care îndură chinuri neînchipuite, care, deznădăjduite, văd murind încetul cu încetul ce le este mai drag pe lume și simt că li se rupe din inimă fășii înșingerate“. Lucrul acesta nu ți s-a întîmplat dumitale?

LOYSA

Te-nșeli. Să știu că atitea ființe suspînă, se-ncovoie sub poveri, se sfîrșesc, și să mă simt vitează, voinică și să nu le pot sări în ajutor, iată ce mă face adeseori să mă urăsc singură! Iată de ce aș vrea să fiu bărbat, să țin o spadă și să-mi dau singele pentru a răscumpăra pe cei ce sufăr pe nedrept.

GRINGOIRE

(*exaltat*)

Atunci se cheamă că ai inimă! Eh bine, vrei să știi un lucru? Sunt pe pămînt, chiar în țările cele mai bogate, mii de ființe care s-au născut nevolnice și nevolnice vor muri!

LOYSA

Vai!

GRINGOIRE

Sunt robii iobagi legați de brazdă, care trebuie să dea seniorului toată munca lor și care văd foamea, boala secărind alături de dînșii copilașii lor ofiliți și înfrigurați. Sunt sărmamele fete părăsite, care string la pieptul lor uscat pruncu ce scincește după laptele — vai! — secăt. E țesătorul înghețat și istovit care-și țese în neștire giulgiul! Ei bine, uite ce face poetul: toate durerile acestea ale altora, el le simte; toate lacrimile acestea necunoscute, toate tînguirile acestea de plîns ce nu s-aud trec în glasul lui, i se amestecă în cîntec, și o dată ce cîntecul acesta înaripat, viu, a scăpat din inima lui, nu mai e spadă, nici caznă care să-l poată opri: el flutură departe, fără odihnă, mereu, în aer și zboară din gură-n gură, pătrunde în castel, în palat, izbucnește în mijlocul ospățului zgomotos și spune stăpînitorilor pămîntului. Ascultă!

Stăpîni, ce și voi fi-veți odată judecați,
Gîndiți-vă la cine nimic pe lume n-are;
Fiți milostivi cu gloata de bieți nevinovați,
Stîlciți de bir, datornici cu singele, și care
Sunt osîndiți ogorul ce nu e-al lor, să-l are...
Blestemul îi apasă, așa le-a fost ursit,
Și chinul niciodată nu le-a fost îndulcit;
Cel mai ferit de Domnul abia la mal o scoate;
Ger, viscol, ploaie, rouă, chiar soarele iubit
Sărmanilor nevolnici sunt chin și jale toate!

LOYSA

(cu durere)

Ah, Dumnezeuule!

GRINGOIRE

Mai ascultă:

Iobagii ce-n bordeie de vii zac îngropați
Tînjesc mai rău ca vita răpusă de samare.

Dacă-culeg pomete din arbori încărcăți,
De pun să coacă pita la-ncinsele cuptoare,
De-ntind ospăț de nuntă sau de vreo sărbătoare,
Stăpinul se repede, mereu mai îndrjit.
Pe robul său, de spaimă pe loc incremenit,
Ca hrăpărețul vultur el gheara și-o abate
Și-i ia tot dintr-o dată, strigându-i: „Am sosit!“...

LOYSA

(care cade în genunchi, plângând)

Oh!

GRINGOIRE

(cu o bucurie nebună)

Plîngi?

LOYSA

(cu aprindere)

„Sărmanilor nevolnici, sunt chin și jale toate!“

GRINGOIRE

O, Doamne!

LOYSA

(mergînd spre Gringoire și privindu-l cu o curiozitate mișcată)

Și acel ce vorbește astfel, cu o voce așa de mîndră, așa de elocventă, și cu atîta duioșie în minia lui este protejatul regelui! De ce credeai dar că nu l-aș putea iubi?

GRINGOIRE

(cu amărăciune)

De ce?

LOYSA

Și luptătorul acesta atît de resemnat, atît de îndrăzneț, care înfruntă toate primejdiile pentru alții, are nevoie să fie sprijinit și mîngiat în însăși deznădejdea lui. Pe omul acesta vreau să-l cunosc. Cine e?

GRINGOIRE

(cit pe aci să se dea de gol)

Vrei să-l cunoști?

LOYSA

Da... Și să-l scap de el însuși.

GRINGOIRE

Să-l scapi?

LOYSA

Mai stai la gînduri?

GRINGOIRE

Să-l scapi de el însuși... și de rege *(Aparte.)* Ah! mișelule! Cum îți dă prin minte așa ceva. Înălțat cu ea în raiul îngेरilor, te mai gîndești a te coborî în nemernicia ta și s-o tirăști cu tine? Mori, ca să fii vrednic de-o fericire cu care nu te vei mai întîlni. Mori, ca să nu fii mai prejos de dînsa și s-o scapi la rîndul tău!

LOYSA

Ce vrei, în sfîrșit, să răspund regelui? Cum îl cheamă pe omul acesta? E dreptul meu s-o știu!

GRINGOIRE

(aparte)

La ce bun dacă nu l-a ghicit!

LOYSA,

(*aparte*)

Ah, speram că-și va spune singur numele!

GRINGOIRE

(*aparte*)

Aud venind?... (*Văzînd că intră Olivier.*) E Olivier. E mintuirea! Slavă Domnului, ștreangul acesta pe drept va fi al meu, căci am muncit să-l capăt.

SCENA IX

Aceiași, OLIVIER LE DAIM

OLIVIER

(*intrînd, lui Gringoire*)

S-a-mplinit ceasul.

GRINGOIRE

Atît mai bine!

LOYSA

Așa degrabă?

OLIVIER

Să plecăm, dar! (*Aparte.*) Să nu-i vină regelui iarăși vreun gust să-l ierte!

GRINGOIRE

Adio, domnișoară, și toți sfinții să te aibă-n pază!

LOYSA

Dar misiunea dumitale nu e-ncheiată.

GRINGOIRE

Iartă-mă, domnișoară. Lui meser Olivier nu-i place să aștepte.

LOYSA

Și unde vrea să te ducă?

GRINGOIRE

La o serbare ce n-are nici un rost fără mine.

LOYSA

(văzînd că intră pajii care vestesc pe rege)

Regele! Toate au să se lămurească!

SCENA X

Aceiași, REGELE, apoi SIMON FOURNIEZ și NICOLA ANDRY

(Loysa, Gringoire și Olivier Le Daim se înșiră de o parte și de alta a ușei. Regele intră fără să-i vadă. Își freacă mințile și figura îi exprimă o bucurie mare. Străbate scena și merge să se așeze într-un jăl la stînga.)

REGELE

Dacă mai e pe pămînt o bucurie deplină și fără seamăn, dacă mai e o voluptate care să fie în adevăr divină, apoi e aceea de a pedepsi pe un trădător! Mai ales cînd trădarea n-a izbutit și nu mai poate cășuna! Ah, acumă mă simt bine! Nimic nu s-a primejduit, dimpotrivă, și tot eu sunt stăpin pe împrejurări... *(Zăbind pe Olivier Le Daim.)* Tu ești, bravul meu, credinciosul meu? Ce faci tu aci?

OLIVIER

Sire, împlineam poruncile maiestății voastre.

REGELE

Poruncile mele? (*Vede pe Gringoire și-și aduce aminte de toate.*) Gringoire? (*Înțelegînd că Olivier vrea să-l ia.*) Ah! un moment!

OLIVIER

Dar...

REGELE

(*fără să-l audă*)

M-ai slujit cu credință, Olivier. Și te voi răsplăti.

OLIVIER

Sire, maiestatea voastră mă și răsplătește binevoind să prețuiască zelul meu!

REGELE

E prea puțin. (*Concedindu-l cu un gest.*) Du-te, Olivier. Lasă-mă să pun eu lucrurile la cale. N-ai să pierzi nimic.

OLIVIER

(*inclinîndu-se*)

Sire, nu încapе decît cîștig, încrezîndu-mă în maiestatea voastră!

REGELE

(*în sine*)

Căpitănatul podului de la Meulan, și am scăpat de el. (*Observînd pe Loysa.*) Loysa! Tu ești, drăguță? Ce stai acolo? Ți-e frică de mine?

LOYSA

Cam. Ați fost așa de răutăcios.

REGELE

(ca trezindu-se din vis)

Răutăcios? Ah, da! Să nu mai vorbim de asta. Vederea ta mă-nveselește. Vino! *(O sărută pe frunte.)* Dar unde-i taică-tău?

(De un minut, Simon Fourniez și Nicola Andry au intrat pe ușa din stînga, rămîn în fundul scenei și privesc cu curiozitate pe rege.)

LOYSA

Se ascunde de maiestatea voastră. Ați fost așa de aspru cu el.

REGELE

Eu? Ce am putut să-i spun eu bunului și dragului meu prietin?

LOYSA

(arătînd pe Simon)

Uite-l colo, lingă ușă. Nu cutează să s-apropie.

REGELE

(lui Simon Fourniez)

Și de ce, mă rog? Vino mai aproape. Haide, amice Fourniez. Dar unde erai?

SIMON

Unde eram? *(Cu amărăciune.)* La taraba mea!

REGELE

La tara!...! *(Surîzînd.)* Vrednice Simone, te-am jiguit. Mina ta. Nu sunt supărat pe tine. Te iert.

NICOLA

(înaintînd)

Multă mărinimie. Majestatea voastră a binevoit să bruftuiască așa de strașnic pe frate-meu, încît nu se putea să n-aibă și pică pe dînsul.

REGELE

Nicola! Greșit am fost să nu iau seama la cuvinte de față cu o femeie de duh ca tine! Veniți încoă, dragii mei, aci, lingă mine. Și tu, Gringoire, asemenea. Avem ceva de pus la cale între noi. *(Lui Gringoire.)* Eh, meștere, cred că ți-ai împlinit visul. Da. Sunt incredințat că fina mea a știut să prețuiască bărbatul pe care i l-am propus.

SIMON

Ce bărbat?

REGELE

Nu e așa, Loyso?

LOYSA

(prefăcîndu-se că nu înțelege)

Ce anume, sire? De cine vorbiți?

REGELE

De bărbatul pe care ți l-am hotărit.

SIMON

Care bărbat?

REGELE

(Loysei)

Îl primești?

LOYSA

Nu.

REGELE
(*surprins*)

Nu?

LOYSA
(*aparte*)

De data asta n-are încotro, trebuie să vorbească.

REGELE

Nu-l vrei tu, Loyso?

LOYSA

(*pricind pe furiș la Gringoire*)

Nu pot să iau de bărbat un necunoscut... al cărui nume
nici nu mi s-a spus măcar.

NICOLA
(*regelui*)

Ah! Nu mă-ndoiam. A fost brav până la capăt!

LOYSA

Știam eu bine că era-n primejdie.

REGELE
(*Loysoi*)

Gringoire nu ți-a spus că a jignit pe regele, stăpinul său,
făcînd oarecare *Baladă a spînzuraților* și că, pentru a-și
răscumpăra viața...

LOYSA
(*ghicind*)

...trebuia, într-un ceas, într-o clipă...

REGELE

„...să se facă iubit de tine!

LOYSA

(cu un țipăt de bucurie)

Ah! *(Mergînd spre Gringoire pe care-l ia de mînă.)* Sire, vă cercam adineaori un bărbat în stare să poată săvîrși o faptă eroică, un viteaz, care să aibă mîinile nepătate de sînge... Eh, bine, iată-l, sire. Dați-mi-l! Îl iubesc. Eu sunt aceea care cer să vă țineți de cuvînt, și voi fi mîndră să fiu tovarășa lui pînă la moarte.

REGELE

(lui Simon Fourniez)

Eh, Simone?

SIMON

Înțeleg, Sire. Vreți învoirea mea?

REGELE

Mi-o vei da?

SIMON

(rîzînd)

Maiestatea voastră știe că nu avem obiceiul să ne refuzăm nimic unul altuia.

REGELE

(rîzînd)

Mulțumesc, cumetre! *(Lui Gringoire.)* Dar tu, Gringoire, ce mai ai de zis?

GRINGOIRE

(uluît de bucurie)

Sire, nu rîde.

REGELE

Dar nici nu plinge. (*Încet lui Gringoire.*) Mai e nevoie să-i spun cuvîntul pentru care erai așa de sfios?

GRINGOIRE

(*arătîndu-și cu melancolie bietul său chip*)

Pentru ce, sire, dacă nu vede!

REGELE

(*către Simon Fourniez*)

Scumpul meu ambasador!

SIMON

(*radios*)

Ambasador!

REGELE

Iată-ți fata măritată. Pregătește-te de plecare pentru Flandra. (*Luînd la fiecare braț pe Nicola Andry și Loysa.*) Ești mulțumită de mine, Nicola?

NICOLA

Da, sire. Sînteți un adevărat rege! Pentru că știți să iertați. Și ce e mai dulce pe lume? Un spînzurat nu e de nici un folos nimănui...

LOYSA

...pe cînd o pasăre din pădure sau un poet care cîntă slujese cel puțin să spuie că zorile s-arată și că primăvara va să vie.

CORTINA CADE

STRIGOIU CARPAȚILOR

de

Al. Dumas-tatăl

CARPAȚII

...Sunt poloneză, născută la Sadomir¹, adică într-o țară unde legendele devin cu vremea un cult, unde credem în datinele noastre de familie tot atît, ba poate mai mult decît în evanghelie. La noi nu e castel să nu-și aibă umbra lui, nici bordei cit de sărac, fără spiritul lui familiar. Bogat ori sărac, palat sau colibă, fiecare își are duhul lui bun și duhul lui rău. Cîteodată duhurile acestea se iau la ceartă și se războiesc, și atunci pridvoarele răsună de zgomote așa de misterioase, turnurile vechi urlă și gem așa de înspăimîntător, zidurile se cutremură și se clatină din temelii așa de grozav, încît, cuprinși de spaimă, din palate și colibe, de-a valma, țărani și boieri o rup la goană spre biserică unde stă crucea și sfintele daruri, singurele în stare să ne ocrotească împotriva necuratului care ne bîntuie.

Tot în țara asta însă, mult mai grozave, mai aprige și mai neîmpăcate ca duhurile, două principii stau față în față și luptă — acestea sînt tirania și libertatea.

Anului 1825 îi fu dat să vadă între Rusia și Polonia o luptă dintre acele după care ai crede că s-a istovit tot singele

¹ Sandomierz, oraș pe Vistula.

unui popor, precum adesea se istovește tot singele unei familii¹.

Tatăl meu și amândoi frații mei se ridicase contra noului țar² și se înrolase sub steagul independenței poloneze, steag mereu înfrînt, dar reînălțat mereu.

Intr-o zi am primit vestea că fratele meu cel mai mic a fost ucis, în alta că cel mai mare e rănit de moarte; în sfîrșit, într-un amurg, după ce ascultasem cu groază bubuitul tunului care se apropia mereu, am văzut și pe tata revenind cu vreo sută de cavaleri ce-i mai rămăsese din cei trei mii de oameni pe care îi comanda.

Se reîntorcea cu gîndul să se închidă în castel și să moară sub zidurile lui, apărîndu-le. Tatăl meu, care nu știa ce-i frica, tremura pentru mine. Căci pe el, în adevăr, nu-l aștepta decît moartea, știind bine că nu va cădea cu zile în minile dușmanilor lui; pe cînd pe mine nu mă aștepta decît robia, necinstea și rușinea.

Atunci a ales o sută de oameni din cei care îi mai rămăsese, a chemat pe intendent, îi dădu tot aurul și juvaerele ce le mai aveam și, amintindu-și că, pe vremea cînd Polonia s-a împărțit de a doua oară, mama își aflase un adăpost nepătruns în mănăstirea Sahastrului, tănuită în mijlocul Carpaților, îi porunci să mă ducă în mănăstirea aceea, zicîndu-și că dacă a găzduit pe mama, va găzdui și pe fiică.

Cu toată marea dragoste ce-o avea el pentru mine, ne-am despărțit fără lung rămas bun. După toate prevederile, a doua zi rușii trebuiau să ajungă la castel, deci vreme de pierdută nu mai era.

Am îmbrăcat în grabă o amazonă, un strai cu care mă îmbrăcaam de obicei, cînd însoțeam pe frații mei la vîntoare. Mi-am înșăuat calul cel mai cîmîntec din grajd; tatăl meu

¹ Povestitoarea se referă la una dintre mișcările antițariste de eliberare din Polonia, care au precedat marea răscoală din 1830—1831. Cum se știe, prin hotărîrea Congresului de la Viena, în 1815, Polonia fusese împărțită din nou între Austria, Prusia și Rusia.

² Noul țar era Nicolae I, suț pe tron în 1825.

mi-a pus la coburi pistoalele lui, o minune a manufacturii de Tula, m-a sărutat și a dat poruncă de plecare.

Timp de o noapte și o zi făcurăm douăzeci de poște urmînd malurile uneia din acele ape fără de nume care se aruncă în Vistula. O dată drumul acesta făcut, eram scăpați de ruși.

La cele din urmă raze ale soarelui, văzurăm scînteind culmile ninse ale munților Carpați.

Pe la amurgitul zilei următoare ajunserăm la poala munților; în sfîrșit, a treia zi, dimineața, am început să înaintăm într-una din strîmtorile lor.

Carpații noștri nu seamănă deloc cu munții civilizați din Apusul vostru. Tot ce natura are mai grandios se înfățișează privirilor în cea mai desăvîrșită a sa măreție. Piscurile lor bătute de vijelii se pierd în nori, acoperite de zăpezi eterne; urieșii codri de brad se oglindesc în limpezimea strălucitoare a lacurilor; și în aceste lacuri niciodată visla n-a vîrstat o diră, niciodată plasa de pescar n-a tulburat cristalul, adinec ca azurul cerului; glas de om răsună arar din vreme în vreme, înșinînd o doină moldovenească, căreia îi răspund doar mugetele fiarelor sălbatice, și laolaltă trezesc cine știe ce ecou singuratic, care se deșteaptă mirat de zgomotul ce-i aduce aminte că mai trăiește. Depărtări mari călătorești pe sub bolți întunecate întrerupte de minunile neașteptate pe care singurătatea le descopere la fiecare pas și care te uimesc și îți farmecă mintea. Acolo, primejdia te pîndește de pretutindeni și nu-i o primejdie, ci sunt mii de primejdii de tot soiul; dar n-ai vreme să te temi de ele, atît sunt de mărețe. Acum întilnești șivoaie crescute din topirea gheturilor și cari, sărind din stîncă în stîncă, potopesc fără de veste poteca îngustă ce-o urmează, potecă deschisă de fiara fugărită de vîntor; acum dai de copaci mincâți de vreme care se dezrădăcinează și cad cu un zgomot asurzitor ca al unui cutremur de pămînt; acum, în sfîrșit, pornesc vijelii ce te împresoară de nouri din cari vezi cum fulgerul țîșnește, se subțiază și se zvircolește asemeni unui balaur de foc.

Și apoi, după ce te-ai cățarat pe piscuri ripoase, după ce-ai străbătut păduri necălcate, după ce ai văzut munți și codri nemărginiți, vezi stepele numite fără hotar, adevărată mare cu talazuri și furtunile ei, întinderi neroditoare, cu gheburi nenumărate, peste care privirea bate la nesfârșit, și atunci nu mai este groaza care te coprinde, ci o mișcare îți strânge inima, o nesfârșită și adâncă melancolie pe care nimic n-o mai poate risipi, căci fața pământului, oricât ar putea să bată ochiul, e aceeași mereu. Urci și cobori mereu aceleași povirnișuri, căutând în van o urmă de drum; și văzându-te pierdut așa în singurătatea asta, în mijlocul pustului, îți vine să te crezi singur pe lume, și melancolia ta se face deznădejde. Într-adevăr îți spui: la ce bun să mai mergi degeaba, cînd pasul nu te duce nicăiera: nu dai nici de cătun, nici de palat, nici de colibă, nici urmă de locuință omenească. Arar numai, ca pentru a mihni și mai mult priveliștea asta, vezi cîte un eleșteu fără trestii, fără sălcii, care doarme în covata unei văi, ca o mare moartă, și care-ți taie drumul cu apele lui pline de mătreață verde, deasupra cărora cîțiva bitlani se înalță cu țipetele lor prelungi și ascuțite la apropierea pasului tău. Apoi faci un ocol, urci o colină care-ți ține piept, cobori în altă vale, mai urci o colină, și așa într-una, pînă ai străbătut un lanț de dealuri care scad mereu.

Dar, odată trecut de lanțul acesta de dealuri, de cotești spre miazăzi, priveliștea atunci devine iarăși măreață. Atunci zărești un alt brîu de munți și mai înalți, mai pitorești, mai bogați în podoabe; păduri imense îi îmbracă, piraie vii îi străbat; umbra și apa redau viață peisagiului; arar sună clopotul vreunei sihăstrie, cîte-o caravană șerpuiește urcînd coapsa vreunui munte... În sfîrșit, în lumina amurgului, vezi ca un pile de păsări albe rezemate una de alta căscioarele vreunui cătun, care parcă s-au strîns la un loc de frica unui atac nocturn, căci o dată cu viața s-a ivit din nou și primejdia, și acum nu mai ai a te teme de lupi și de urși, ca în munții pustii care i-ai străbătut, ci de cetele de haiduci cărora trebuie să le ții piept.

Între acestea ne apropiam de ținta călătoriei noastre. Zece zile, de cînd eram pe drum, trecură fără ca să ni se întîmple nimic. Acuma întrezăream piscul muntelui Pion¹, care întrece cu un cap toată semeția aceasta de uriași și pe a cărei coastă meridională se află minăstirea Sahastrului la care mergeam. Încă trei zile de drum, și eram acolo.

Era pe la sfîrșitul lunei lui iulie; ziua fusese dogoritoare, și cu o voluptate fără seamăn, pe la ceasurile patru, începuserăm să aspirăm înția răcoare a serii. Depășisem turnurile în ruină ale Cetății Neamțului. Acuma coboram spre o cîmpie, care începea să se zărească printre spărturile muntelui.

De unde eram, puteam urmări curgerea Bistriței cu maluri înflorite. Ocoleam o prăpastie, din fundul căreia se rostogolea riul ce părea de sus ca un simplu șuvoi. Poteca era așa de strîmtă, încît abia puteau păși doi cai buziș. Călugărul nostru ne arăta calea, înclinat pe un oblic, și cînta un cîntec morlac, cu trăgănări monotone și ale cărui cuvinte le urmăream cu un interes deosebit. Vorbele cîntecului erau făcute tot de cîntăreț. Cît despre melodie, ar trebui să fii muntean ca dinșii ca s-o poți reda în toată jalea ei sălbatecă, în toată posomorîta ei simplitate.

Deodată se auzi detunătura unei arme de foc, un glont șuieră. Cîntecul amuți, și călăuzul, rănit de moarte, se prăvăli în fundul prăpastiei, în vreme ce calul său se opri înfiorat, înclinîndu-și capul istet spre adîncul prăpastiei unde pierise stăpinul său.

În același timp se făcu o larmă mare, și din povîrnișurile muntelui se ivi o ceată de treizeci de haiduci; eram impresurați de toate părțile.

Toți puseră mina pe armă și, deși luați repede, ai noștri, fiind soldați vechi și deprinși cu luptele, nu se lăsară mai prejos și răspunseră: eu însămi, ca să dau pildă, apucaî un pistol și, simțind gravitatea situației, strigai: Înainte! și dădui pîteni calului care o luă la goană spre cîmpie.

¹ Ceahlăul.

Dar noi aveam de-a face cu munteni care săreau din stincă în stincă întocmai ca niște demoni ai prăpăștiilor, descărcînd arma din goană și reușind să ne ție astfel mereu în bătaia puștilor.

Dealtfel, manevra noastră fusese prevăzută.

La o cotitură unde drumul se deschidea, dînd într-un tăpșan, un flăcău ne aștepta cu vreo doisprezece oameni călări; cum ne văzură, deteră pînteni cailor și ne izbiră în față, în timp ce aceia care ne urmăreau se coborîră de-a valma pe povirnișuri și, tăindu-ne orice mijloc de retragere, ne învălură din toate părțile.

Situația era gravă, și cu toate acestea, deprinsă din copilărie cu priveliștea războiului, eu putui s-o observ fără să pierd nici un amănunt.

Toți acești oameni, îmbrăcați în piele de oaie, purtau enorme pălării rotate, împodobite cu flori de munte, întocmai ca ungurii. Fiecare avea în mînă cite o flintă turcească pe care o avînta în aer după fiecare descărcătură, scoțînd răcnete sălbatice — și la briu cite un iatagan și o pereche de pistoale.

Căpetenia lor era un flăcăiandru de vreo douăzeci și doi de ani, cu fața palidă, cu ochii negri, cu plete inelate ce-i cădeau pe umeri. Era îmbrăcat în caftan moldovenesc garnisit cu blană și încins cu o eșarfă cu dungi de aur și de mătase. Un iatagan strălucea în mîna lui și patru pistoale îi scinteiau la cîngătoare. În timpul luptei scotea strigăte aspre și nearticulate ce nu mai semănau a glas omenesc și care cu toate astea exprimau voința sa, căci la strigătele sale oamenii ascultau, lungindu-se la pămînt ca să se păzească de salvele soldaților noștri și ridicîndu-se repede ca să descarce armele la rîndul lor, doborînd pe cei care mai rămăsese în picioare, isprăvind pe răniți și schimbînd în urmă lupta în măcel.

Văzusem căzînd unul după altul ca la două treimi din apărătorii mei. Patru mai rămăsese încă teferi, și aceștia se strinseră în jurul meu, reîncercînd să ceară iertarea ce erau

siguri că n-au s-o capete, și stăpîniți de un singur gînd, acela de a-și vinde cît mai scump viața.

Atunci tinărul căpitan scoase un strigăt și mai expresiv ca celelalte, întinzînd virful săbiei spre noi. Fără îndoială această poruncă însemna ca să învăluie într-un cerc de foc pe cei cîți mai rămăsese și să ne împuște pe toți laolaltă, căci lungile flinte moldovenești se înclinară cu o singură mișcare. Am înțeles atunci că ne-a sosit ceasul din urmă. Ridicai ochii și mîinele la cer, cu o ultimă rugă, și așteptam moartea.

În acest moment, văzui, nu coborînd, ci aruncîndu-se, săltînd din stîncă în stîncă, un alt tinăr, care se opri deodată, sus pe un stei de unde stăpînea cu privirea toată scena aceasta, asemenea unei statui pe un pedestal și care, întinzînd mîna peste cîmpul de bătaie, nu rosti decît o vorbă:

— Ajunge!

La glasul lui, toate privirile se ridicară spre el și toți parcă știau de frica acestui nou stăpîn. Numai un bandit puse pușca la ochi și trase. Unul din oamenii noștri dete un țipăt; glonteile îi sfărîmase brațul stîng. Se întoarse repede, ca să s-arunce asupra omului care-l rănise; dar abia făcuse calul patru pași, cînd un fulger sclipi deasupra capetelor noastre și haiducul nesupus se rostogoli cu capul sfărîmat de un glonte.

Atitea emoțiuni diferite îmi sleiseră toate puterile. Am leșinat.

Cînd mi-am venit în fire, eram culcată pe iarbă, cu capul sprijinit pe genunchii unui om, din a cărui făptură nu zăream decît o mină albă plină de inele cu care-mi împresura mijlocul, în vreme ce în fața mea, nemișcat, cu brațele în cruce, cu sabia subțioară, stătea tinărul moldovean care ne atacase cu ceata lui.

— Costachi, zicea pe franțuzește și cu un ton poruncitor cel ce îmi sprijinea capul pe genunchi, spune oamenilor tăi să plece numai decît și lasă în grija mea pe femeia asta!

— Frate! frate! răspunse cel agrăit, care parcă se silea să se stăpânească. Frate, ia seama, că răbdarea are un capăt: îți las castelul, lasă-mi mie codrul! În castel tu poți da porunci cît îți place, dar aici eu sunt atotputernic! Un cuvînt să spun, și ai fi silit să m-asculți.

— Costachi, ți-s frate mai mare! vreau să spun că sunt stăpin pretutindeni, în codru ca și în castel, și acolo și aici. O, am singe brîncovenesc ca și tine, sunt neam de domn care e deprins să poruncească, și poruncește.

— Poruncește slugilor tale, Grigoriță; dar oștenilor mei, nu!

— Oștenii tăi sunt niște hoți de codru, Costachi... și am să-i spînzur pe toți de zidurile cetăței, dacă nu m-asculță numaidecît.

— Ei bine, încearcă și poruncește-le!

Atunci am simțit că acela care mă sprijinea își retrase genunchiul și îmi reazămă binișor capul de un bolovan. Îl urmării cu ochii plini de spaimă și văzui atunci pe același tînăr care picase parcă din cer în mijlocul luptei, abia întrezărit de mine. Căci leșinasem chiar în momentul cînd începuse să vorbească. Era un flăcău de douăzeci și patru de ani, înalt la stat, cu niște ochi mari, albaștri, în care puteai citi o hotărîre și o voință neobișnuită. Pletele lui lungi, bălaie, îi cădeau pe umeri, îi încadrau obrajii tineri și fragezi, dîndu-i înfățișarea arhanghelului Mihail; buzele lui se deschideau într-un zîmbet disprețuitor și lăsau să se vadă un îndoit șirag de mărgăritare; privirea lui de vultur era fulgerătoare. Era îmbrăcat într-un soi de tunică de catifea neagră; o cușmulită în felul bonetei lui Rafael, împodobită cu o pană de vultur, îi acoperea capul; avea pantalonul strîns pe picior și pantofi horbotați. O cingătoare cu un cuțit de vînătoare infipt într-însa îi cuprindea mijlocul; purta pe umăr o carabină cu două focuri. El întinse mina, și mina aceasta întinsă părea că impune chiar și fratehii său. Rosti cîteva cuvinte pe moldoveneste. Cuvintele lui făcură o adîncă impresie asupra haiducilor.

Atunci, în aceeași limbă, tânărul căpitan vorbi la rîndul său, și eu am ghicit că în vorbele sale erau amestecate amenințări și blesteme. Dar, la acest discurs lung și înfierbîntat, cel mai mare dintre frați nu răspunse decît cu un cuvînt. Haiducii plecară capetele. Făcu un gest, haiducii se înșirară îndărătul nostru.

— Ei, bine! fie, Grigoriță, zise Costachi din nou pe franțuzește. Femeia asta n-are să meargă în peșteră, dar tot va fi a mea! E frumoasă, eu am cucerit-o, și o vreau!

Și, zicînd aceste cuvînte, se năpusti asupra mea și mă luă în brațe.

— Femeia aceasta va fi dusă la castel și dată-n grija mamei mele, iar pînă atunci n-o voi lăsa singură, răspunse protectorul meu.

— Aduceți-mi calul! strigă Costachi pe moldovenește.

Zece haiduci săriră pe loc și-i aduseră calul cerut.

Grigoriță își roti ochii o dată, apucă de friu un cal fără stăpîn și încălică dintr-un salt fără să pună piciorul în scară.

Costachi se aruncă-n șea aproape tot așa de lesne ca și fratele său, cu toate că mă ținea încă în brațe și porni în galop.

Calul lui Grigoriță pareă primise același imbold, și amîndoi caii își alăturară capetele din goană.

Era curios să vezi pe acești doi călăreți zburînd alături, posomorîți, tăcuți, pîndindu-se unul pe altul fără să aibă aerul a se vedea, dînd friu liber cailor care îi duceau într-o goană nebună prin păduri, printre stînci și prăpăstii.

Cum eram cu capul înclinat pe umăr, zăream ochii frumoși ai lui Grigoriță pironiți în ochii mei. Costachi băgă de seamă, îmi înălță capul și nu mai văzui decît privirea lui întunecată care mă sorbea. Închisei pleoapele, dar în zadar, prin învelișul lor nu încetam a vedea privirea lui sfredelitoare care mă pătrundea pînă în fundul inimei. Atunci o stranie halucinație începui să mă stăpînească: mi se părea că sunt Leonora din balada lui Bürger, furată de calul și călărețul strigoi, și, cînd

am simțit că ne-am oprit, abia am deschis ochii de groază, așa eram de incredințată că voi vedea în jurul meu numai cruci sfărâmate și morminte deschise.

Ceea ce văzui nu era cituși de puțin mai vesel: era ograda unui castel moldovenesc zidit pe la o mie patru sute.

CASTELUL BRÎNCOVENILOR

Atunci Costachi mă lăsa să alunec din brațele lui la pământ și aproape în aceeași clipă cobori lângă mine: dar, oricât de repede îi fu mișcarea, Grigoriță descălicase și mai repede.

Întocmai cum zisese Costachi, în castel fratele său era stăpinul.

Cum zăriră pe cei doi tineri și pe străina ce-o aduceau, slujitorii alergară întru întâmpinare; dar, cu toate că se grăbeau să-i mulțumească pe amândoi, simțeai că grija cea mai mare și cinstea cea mai adâncă tot lui Grigoriță i-o purtau.

Două femei se apropiară; Grigoriță le dete o poruncă în limba moldovenească și-mi făcu semn cu mina să le urmez.

Era atita respect în privirea care însoțea acest gest, încît nu mai stătui la gînduri. Cinci minute după aceea, mă aflam într-o cameră care, oricît de goală și cu neputință de locuit ar fi părut omului celui mai puțin pretențios, era desigur cea mai frumoasă din tot castelul.

Era o încăpere mare pătrată, cu un fel de divan de stofă verde, care slujea și de pat și de canapea. Cinci sau șase mari fotolii de stejar, un sipet uriaș, și într-unul din ungherele acestei mari odăi, un baldachin ce semăna cu o strană împărătească.

Perdele nu se vedeau nici la pat, nici la ferști.

La odaia aceasta ducea o scară unde, în firide, în picioare, mai mari ca în natură, stăteau trei statui ale Brîncovenilor.

În această cameră nu peste mult urcară bagajele, printr-o
care se găseau și lăzile mele. Femeile se grăbiră să mă slujească.
Dar căutînd să-mi dreg puțin neorînduielele ce întîmplarea de
mai sus o adusese hainelor mele, mi-am păstrat totuși lunga
mea amazonă, veșmînt mai potrivit decît oricare altul în
mijlocul lumii în care mă găseam.

D-abia mă gătisem puțin, și auzii că-mi bate cineva ușor
la ușă.

— Intră! răspunsei eu, firește pe franțuzește. Căci fran-
tuzeasca, precum știți, era pentru noi, polonezii, o a doua
limbă maternă.

Grigoriță intră.

— Ah, doamnă, ce bine îmi pare că vorbești franțuzește.

— Și eu, de asemeni, domnule, sunt fericită că pot vorbi
această limbă, căci mulțumită numai acestei împrejurări am
fost în măsură să prețuiesc mărinimia dumitale față de mine.
În graiul acesta m-ai apărut împotriva gîndurilor rele ale
fratelui dumitale; și tot în graiul acesta vin să îți aduc recu-
noștința mea!

— Mulțumesc, doamnă. Era foarte firesc să sar în ajuto-
rul unei femei în împrejurarea în care te găseai. Vinam prin
munți, cînd au ajuns pîn' la auzul meu bubuiturile de pușcă;
am înțeles îndată că era vorba de un atac, și am alergat în-
tr-acolo. Am ajuns la vreme, din fericire — dar îmi dai voie să
aflu și eu prin ce întîmplare o femeie nobilă ca dumneata
s-a rătăcit prin munții noștri?

— Sunt poloneză, domnule, i-am răspuns eu. Amîndoi
frații mei au căzut în luptele cu rușii. Tatăl meu, care a rămas
să apere castelul nostru împotriva dușmanului, trebuie să
fi căzut și el acum. Și eu, la porunca tatălui meu, fugînd de
atîtea nenorociri, veneam să caut un adăpost în mănăstirea
Sahastrului, unde și mama mea în tinerețele ei, și tot în
împrejurări ca acestea, aflase un azil.

— Ești dușmana rușilor; atunci, eu atît mai bine, zise tînă-
rul; acest lucru îți va fi de mare ajutor în castel, iar noi avem

mare nevoie de toate puterile noastre, ca să înfruntăm războiul care amenință¹. Acum, pentru că știu cine ești, dumneata, doamnă, află cine suntem noi. Numele de Brîncovan cred că nu-ți este străin. Nu este așa, doamna mea? Mama mea e ultima prințesă ce poartă acest nume, ultima odraslă a ilustrului șef, pe care au pus să-l ucidă Cantemireștii, acești slugarnici curtezani ai lui Petru I. Mama mea a fost măritată mai întâi cu Șerban-Vodă, prinț ca și ea, dar de un neam mai puțin vestit. Tatăl meu fusese crescut la Viena; el a fost în măsură deci să prețuiască bunurile civilizației. El își pusese în gînd să facă din mine un european și așa am cunoscut Franța, Italia, Spania și Germania. Mama (știu bine că nu se cade unui fiu să povestească cele ce am să-ți spun, dar cum, pentru mintuirea noastră, trebuie să ne cunoști bine, vei înțelege

¹ La 1825, un descendent al lui Brîncoveanu, aflat în Moldova (!), nu putea să vorbească, aproape ca o persoană oficială, despre amenințarea unui război. Tocmai atunci, între imperiul țarist și cel otoman intervenise o anumită înțelegere. Din 1822, în țările românești fuseseră restabilite domniile pămîntene, iar în 1826 avea să fie semnată Convenția ruso-turcă de la Akkerman. De asemenea, același personaj nu avea motive să fie ostil rușilor și chiar Cantemireștilor. „Ilustrul șef” al familiei — expresie ce pare a se referi la Constantin Brîncoveanu — n-a fost ucis la stăruința Cantemireștilor, ci a propriilor sale rude, Cantacuzinii. În continuare aflăm alte inadvertențe. Care Șerban-Vodă va fi fost primul soț al Smarandei și tatăl lui Grigoriță? Ultimul voievod cu acest nume a fost Șerban Cantacuzino, dar acela murise în 1688, cu peste un secol înainte de nașterea lui Grigoriță! Dealtfel, din spusele tinărului reiese că tatăl său nici nu fusese „domn”. Spre sfîrșitul povestirii, Smaranda îi va aminti fiului său: „ești Vaiwady după tată, după cum el (Costachi) e Koproli”, ca și cînd Vaiwady ar fi fost un nume propriu. Dar *vaiwoda* e termenul folosit în lucrările istorice străine pentru *voievod*. Toate acestea dovedesc că Alexandre Dumas-tatăl n-a fost preocupat de respectarea adevărului istoric. În povestirea sa, datele istorice erau oricum de ordin secundar. Totodată, pasajul arată că scriitorul francez a parcurs, fără a o adînci, o cronică sau o istorie a românilor, din care a reținut și unele nume, folosindu-le independent de personajele reale care le-au purtat. Astfel, o Smaragda a fost fiica lui Șerban Cantacuzino, iar un Köprili, mare vizir pe la 1660.

pricinile acestei destăinuii); cum îți spun, mama, care în vremea întiiilor călătorii ale tatălui meu, pe cînd eu eram încă numai un copil, se dase în dragoste nelegiuită cu o căpetenie, Iordaki Koproli, jumătate grec, jumătate moldovan, scrisese tatii ca să-i spună verde și să-i ceară despărțenie, zicîndu-i în cererea ei că ea, o Brîncoveancă, nu mai vroia să mai fie femeia unui om care se instrăina din ce în ce mai mult de țara lui. Vai, tata nu mai avu nevoie să-și dea consimțămîntul lui la această cerere, care poate să-ți pară ciudată dumitale, dar care la noi e lucrul cel mai obicinuit și mai firesc: tata tocmai murise de un anevrism, și, în locul lui, eu am primit scrisoarea mamei.

Nu-mi rămînea altceva decît să urez mamei toate fericirile. Aceste urări i le aduse o scrisoare a mea care îi vestea că e văduvă. Tot prin această scrisoare îi ceream să-mi dea voie să-mi urmez mai departe călătoriile, lucru ce mi-a fost îngăduit. Eram hotărît să mă așez în Franța sau în Germania, ca să nu fiu nevoit să mă găsesc față cu un om care mă ura și pe care nu puteam să-l iubesc, adică în fața soțului mamei mele — cînd, fără de veste, îmi veni știrea că „contele” Iordaki Koproli fusese asasinat, după cum se zicea, de bătrîni cazaci ai tatălui meu.

M-am grăbit să mă reîntorc. Iubeam pe mama. Înțelegeam singurătatea ei, nevoia de a avea pe lângă ea, într-un asemenea moment, ființele care-i erau scumpe. Fără ca să-mi fi arătat vreodată prea multă dragoste, oricum eram copilul ei. Și într-o dimineață m-am reîntors, pe neașteptate, acasă. Am găsit aici un băietan, pe care l-am luat mai întîi drept un străin și de care am aflat mai tîrziu că mi-e frate.

Era Costachi, fiul adulterului, pe care îl legitimase a doua căsătorie. Costachi, ființa sălbatică pe care ai văzut-o, care nu ascultă decît de patimile lui, care n-are nimica sfînt pe lumea asta decît pe mama și care mi se supune cum se supune un tigru brațului care l-a biruit, dar cu un veșnic scrișnet nutrit de o vagă nădejde că o să mă sfîșie într-o zi... În castel, în locuința Brîncovanilor și a voievozilor, sunt

Încă stăpîn, dar, o dată afară din această locuință, dincolo de acest hotar, el redevine copilul sălbatec al codrilor și al munților, care vrea să plece totul sub voința lui de fier. Cum s-a înduplecat să m-asculte astăzi, cum m-au ascultat oamenii lui, nu știu; poate printr-o veche obișnuință, o rămășiță de sfială. Dar ți-o spun drept că n-aș vrea să-l mai pun o dată la încercare. Rămii aici, nu părăsi odaia aceasta, curtea asta, împrejmuirea acestor ziduri, în sfîrșit — și răspund de toate. Dar de faci un pas afară din castel, nu mai răspund de nimic, decît doar că voi muri apărîndu-te.

— Nu voi putea dar să-mi urmez drumul după dorința tatălui meu, spre minăstirea Sahastrului?

— Fă-o, încearcă-o, poruncește-mi și te voi întovărăși, dar eu voi rămînea în drum și dumneata... dumneata nu vei ajunge acolo.

— Ce-i de făcut atunci?

— Să rămii aci. Să aștepti, să lași să te povătuiască înîmplările și să te folosești de împrejurări. Închipuiește-ți că ai căzut într-un viespar de bandiți și că numai curajul dumitale te poate ajuta, că numai judecata rece te poate mîntui. Mama, cu toată slăbiciunea ei pentru Costachi, rodul amorului ei, e bună și darnică. Dealtfel, e o Brîncoveneasă, adică o adevărată prințesă. Ai s-o vezi, ea te va apăra de sălbatecele porniri ale lui Costachi. Pune-te sub scutul ei. Ești frumoasă, are să te iubească. Dealtfel (și se uită la mine cu o privire nespusă) cine ar putea să te vadă și să nu te iubească? Vino acum în sufragerie, unde ei ne așteaptă. Nu te arăta încurcată, nici bănuitoare, vorbește pe leșește, căci nimenea nu cunoaște limba aceasta aici. Eu voi tălmăci mamii ce vei spune și fii pe pace, căci n-am să-i spun decît ce trebuie. Mai ales, nici vorbă despre cele ce ți-am spus, să nu bănuiască nimeni că suntem înțeleși între noi. Nici nu poți să-ți închipui pînă unde merge șiretenia și violenția celui mai sincer dintre ai noștri.

Îl urmaș pe scara luminată de torțele de rășină, care ardeau ținute de mîinele de fier ce ieșeau din ziduri.

Era vădit că în onoarea mea se făcuse luminația aceasta neobișnuită.

Ajunserăm în sufragerie.

Îndată ce Grigoriță deschise ușa și spuse pe moldovenește un cuvânt care mai târziu am aflat că înseamnă „străina“, o femeie puternică se îndreptă spre noi.

Era prințesa Brincovanu.

Purta părul alb împletit în cozi în jurul capului, purta o scufă de zipelină, împodobită cu un surguci, mărturie a obirșiei ei princiare, purta o tunică de stofă de aur, cu pieptarul semănat de pietre scumpe, îmbrăcat peste o rochie lungă de stofă turcească, împodobită tot cu aceeași blană ca și scufa de pe cap. În mini ținea un șir de mătânii de chihlibar pe care le scăpăta printre degete.

Lângă ea, Costachi, purtând un splendid costum maghiar, părea și mai străniu încă. Era îmbrăcat într-un vestmînt de catifea verde, cu mîneci largi, care-i cădea pînă din jos de genunchi, pantaloni de cașmir roș, pantofi de marochin horbotăți cu aur. Capul îi era descoperit și pletele lui lungi, albastre aproape de negre ce erau, îi cădeau pe gîtul gol, cuprins ușor de o cămașă de mătase albă.

Mă salută cu stîngăcie și rosti cîteva cuvinte moldovenești pe care nu le-am putut înțelege.

— Poți să vorbești franțuzește, frate, zise Grigoriță. Doamna e poloneză și pricepe limba aceasta.

Atunci Costachi rosti în franțuzește cîteva cuvinte tot atît de neînțelese pentru mine ca și acele pe care le rostise în limba lui moldovenească, dar mama, ridicînd poruncitor brațul, îi întrerupse.

Era vădit lucru pentru mine că spunea fiilor ei cum că ea se cuvenea să mă primească. Atunci începu pe moldovenește un discurs de bună venire, căruia fizionomia sa îi dădea un înțeles ușor de tălmăcit. Îmi arătă masa, îmi îmbie un scaun lângă ea, arătă cu un gest casa întregă, ca pentru a-mi spune că toată era a mea și, așezîndu-se cea dintîi, cu o demni-

tate binevoitoare, făcu semnul crucii ortodoxe și începu o rugăciune.

Atunci fiecare se așază la locul lui, loc rânduit de etichetă. Grigoriță lângă mine. Eram streină și prin umare îi cream un loc de cinste lui Costachi, lângă mama lui, Smaranda. Așa o chema pe prințesă.

Grigoriță își schimbase și el veșmintul. Purta și el o tunică maghiară, ca și frate-său, numai tunică lui era de catifea roșie închis, și pantalonii de cașmir albastru. O minunată decorație îi atârna la gît, și decorația asta era *Nishan*-ul sultanului Mahmud.

Ceilalți meseni ai casei mînceau la aceeași masă, fiecare la locul care se cuvenea după rangul ce-l avea.

Prinzul fu trist: Costachi nu-mi spusese un cuvînt, cu toate că fratele său avu tot timpul grije de a-mi vorbi pe franțuzește. Bătrîna însă mă îmbrîc cu de toate ea însăși, cu acel aer solemn care n-o părăsea nici o clipă. Grigoriță spusese adevărul, era o adevărată prințesă.

După prînz, Grigoriță înaintă spre bătrîna să explice pe moldovenește nevoia pe care trebuia s-o resimt de a fi singură și cit de mult mi-era trebuincioasă hodîna după emoțiunile unei astfel de zile. Smaranda dete din cap în semn de aprobare. Îmi întinse mîna, mă sărută pe frunte ca pe fata ei și-mi ură noapte bună în castelul ei.

Grigoriță nu se înșelase. Minutul acela de singurătate îl așteptam cu cea mai mare nerăbdare.

Am mulțumit dar prințesei care mă însoți pînă la ușa unde mă așteptau cele două femei, care mă conduseră înainte în iatacul meu. O salutai la rîndul meu, precum și pe fiii ei amîndoi, și intrai în același apartament din care ieșisem cu un ceas înainte.

Sofaia devenise un pat. Atîta schimbare se făcuse.

Am mulțumit femeilor, făcîndu-le semn că am să mă dezbrac singură, și ele ieșiră numaidecît, cu plecăriuni cari arătau că aveau poruncă să facă tot ce le voi spune eu.

Rămăsei în odaia asta imensă, pe care lumina mea, mutată din loc în loc, nu izbutea s-o lumineze decît din partea unde eram, fără a izbuti niciodată să lumineze încăperea. Era un straniu joc de lumină, care alcătua o luptă între lucirea luminărei mele și razele de lună care pătrundeau pe fereastra fără perdele.

Afară de ușa pe care intrasem și care se deschidea pe scară, două alte uși dedeau în odaia mea, dar aveau niște uriașe zăvoare cari se închideau pe dinăuntru: era de ajuns ca să pot dormi liniștită.

Mă îndreptai spre ușa de intrare, pe care o cercetai. Și ușa asta, ca și celelalte, avea zăvoarele ei.

Fereastra se deschidea pe o prăpastie. Am înțeles că Grigoriță se gîndise bine, cînd îmi alesese odaia aceasta.

În fine, revenind spre sofa mea, am găsit pe o măsuță așezată lingă căpătîi un bilețel îndoit. L-am deschis și l-am citit, lește:

„Dormi liniștită și nu te teme de nimic, cît vei rămînea năuntru al castelului.

Grigoriță”

Am urmat sfatul ce mi se dase și, oboseala fiind mai mare decît grijile mele, m-am culcat și-am adormit.

FRĂȚII

Din ziua aceea am rămas în castel, și din acel moment începe drama care am să v-o povestesc.

Frății amîndoi s-au înamorat de mine, fiștecare după cum era firea lui.

Costachi, începînd chiar de a doua zi, îmi spuse că mă iubește și-mi hotărî că mai de grabă mă va ucide decît să mă lase oricărui altuia.

Grigoriță nu-mi spuse nimic, dar în schimb făcea tot ce-i sta prin putință ca să mă slujească și să-mi poarte de grijă

de tot ce poate da o creștere îngrijită, cu toate amintirile unei tinereți petrecute în cele mai strălucite curți ale Europei. Vai, nu era greu! Cum a prins să vorbească, am simțit că glasul lui îmi dezmiarda sufletul și de la cea dintâi privire am simțit că ochii lui pătrund pînă în adîncul sufletului meu.

Timp de trei luni împlinite, Costachi îmi și spusese de o sută de ori că mă iubește, și eu îl uram; Grigoriță încă nu-mi spusese nici cel mai mic cuvînt de dragoste. Și cu toate aceste, simțeam bine că oricînd mi-ar fi cerut, m-aș fi dat lui.

Costachi uitase de vinătorile lui; nu mai părăsea castelul. Deocamdată lăsă totul în sarcina unui soi de locțiitor, care din vreme în vreme venea să-i ceară poruncile și dispărea.

Smaranda mă iubea și ea cu o patimă care mă înspăimînta însă. Ea ținea parte fățișă lui Costachi și părea și mai geloasă de mine decît el. Numai cum nu pricepea nici leșeste, nici franțuzește, și cum nici eu nu pricepeam moldoveneasca, nu prea puteam să-i vorbesc de Costachi al ei, dar învățase să rostească pe franțuzește trei vorbe pe care mi le rostea mereu de cîte ori mă săruta pe frunte:

— Costachi iubește pe Hedwiga.

Într-o zi am aflat o veste groaznică ce punea vîrf nenorocirilor mele. Celor patru care supraviețuiseră în lupta din pădure li se dăduse libertate și ei plecaseră îndărăt în Polonia, legîndu-se cu jurămint că unul dintre ei se va reîntoarce înainte de a se împlini trei luni, ca să aducă vești de la tata.

Într-adevăr, unul dintre ei reapăru într-o dimineată. Castelul nostru fusese ars și dărîmat pînă la pămînt, și tata căzuse apărîndu-l.

Rămăsesem așadar singură pe lume.

Costachi se făcu și mai stăruitor, și Smaranda și mai dezmierdătoare. Dar, cum eram în doliu, n-aveau ce să facă.

Costachi revenea mereu, spunîndu-mi că eu cît sunt mai singură, cu atît am mai multă nevoie de un sprijin. Maică-sa îl ajuta, stăruind încă și mai mult decît dînsul.

Grigoriță îmi vorbise despre puterea ce o au moldovenii de a-și stăpîni simțirile atunci cînd nu vor să li se citească în suflet. Și el era o pildă vie.

Era cu neputință de a fi mai sigură de amorul cuiva, de cum eram eu de amorul lui, și cu toate acestea, dacă m-ar fi întrebat cineva de ce eram așa de sigură, n-aș fi știut să răspund. Nimenea în castel nu ne văzuse stringîndu-ne minile sau privindu-ne ochi în ochi. Numai gelozia putea să-l facă pe Costachi să bănuiască cum că Grigoriță îi este rival, cum numai singur amorul meu putea să mă lumineze asupra acestui amor.

Cu toate acestea, mărturisesc că puterea asta de a se stăpîni a lui Grigoriță mă neliniștea. Eram bine încredințată, dar nu-mi era de ajuns, aveam parcă nevoia de a fi și mai încredințată, cînd iată că într-o seară auzii bătînd încetîșor la una din cele două uși despre cari v-am spus că se închideau pe dinăuntru. După felul cum bătea, am ghicit că chemarea aceasta este a unui prieten. M-am apropiat și am întrebat cine e acolo?

— Grigoriță, răspunse un glas, pe care-l recunoșcui îndată.

— Ce voiești de la mine? am întrebat tremurînd toată.

— Dacă te încrezi în mine, răspunse Grigoriță, dacă mă socoți un om cîstit, fă ce ți-oi spune eu.

— Ce anume?

— Stinge-ți lumina, ca și cînd te-ai fi culcat, și peste o jumătate de ceas să-mi deschizi ușa.

— Revino peste o jumătate de ceas, fu singurul meu răspuns.

Am suflat în luminare și am așteptat.

Inima îmi bătea cu putere, căci am înțeles că trebuia să se petreacă ceva neobișnuit. Jumătate de ceas se scurse, și auzii o bătaie și mai ușoară în ușă, ca întîia dată. Trăsesem mai dinainte zăvoarele, așa că n-aveam decît să deschid ușa.

Grigoriță intră și, fără să mi-o spuie el, am împins ușa după dinsul și am tras zăvoarele.

Stătu o clipă locului fără a spune un cuvint, făcindu-mi semn să tac. Apoi, cînd se încredință că nici o primejdie nu ne amenință deocamdată, mă duse în mijlocul vastului iatac și, simțind că nu mă mai țin picioarele de tare ce tremuram, alergă să-mi aducă un scaun.

— O, Doamne! Ce se petrece și de ce toate aceste prevederi? întrebai eu.

— Pentru că viața mea, ceea ce n-ar însemna nimic, pentru că și a duminică, atîrnă de cele ce am să-ți spun.

L-am apucat atunci de mină, cuprinsă de spaimă. El îmi duse mina la buzele lui și mă privea în același timp, voind parcă să-mi ceară iertare de atita îndrăzneală. Eu mi-am plecat ochii în pămînt: ceea ce însemna că poate să facă cu mine ce vrea.

— Te iubesc, rosti el cu vocea lui melodioasă ca un cînt. Mă iubești tu?

— Da, i-am răspuns eu.

— Vroiești să fii femeia mea?

— Da.

El își trecu mina peste frunte cu un suspin adînc de fericire.

— Atunci nu te vei împotrivi să vii cu mine?

— Oriunde.

— Căci înțelegi, urmă el, că nu putem să fim fericiți decît fugind de aci.

— O, da, i-am răspuns, să fugim!

— Tăcere! zise el tresărînd. Tăcere!

— Ai dreptate...

Și tremurînd m-am apropiat de dinsul.

— Iată ce-am pus la cale, îmi zise. Iată de ce am stat atita vreme fără să-ți mărturisesc că te iubesc. E că voiam, odată sigur de iubirea ta, să nu ne mai poată despărți nimic. Sunt bogat, Hedwigo! nemăsurat de bogat, dar cum sunt boierii moldoveni: bogat în pămînturi, în turme, în robi. Ei bine,

am vîndut mînăstirii Hangului, pe un milion. moșii, turme și tîrguri. Mi-au dat trei sute de mii de franci în aur, iar restul în cecuri asupra Vienii. Un milion are să-ți fie de ajuns?

I-am strîns mîna.

— Iubirea ta ar fi fost de-ajuns, Grigoriță.

— Ei bine, ascultă! Mîine mă duc la mînăstirea Hangului, ca să pun la cale toate cele cu staritul. El îmi ține caii gata de plecare. Caii ne vor aștepta de la nouă ceasuri, ascunși la o sută de pași de castel. După cină, te vei urca în iatac ca și azi, că și azi vei stinge lumina și ca și azi voi pătrunde la tine. Dar mîine, în loc să plec singur, mă urmezi; ajungem la ușa ce dă spre cîmp, vom găsi caii, ne vom arunca în șa și poimîne în zori de zi vom fi la depărtare de treizeci de poște.

— De ce nu suntem acum poimîne?

— Scumpa mea Hedwigă!

Grigoriță mă strinse pe inima lui și buzele noastre se întîlniră.

O, nu mă mințise, era un om cinstit acela cărnăia îi deschisese ușa iatacului meu. Dar el pricepea bine că dacă nu cu trupul, eram însă cu tot sufletul a lui.

Noaptea se scurse fără să pot închide ochii o singură clipă. Mă vedeam fugind cu Grigoriță, mă simțeam dusă de el, precum fusesem dusă de Costachi. Numai de data aceasta, fuga asta grozavă, înspămintătoare, întunecată, se preschimba într-o dulce și fermecată îmbrățișare, căreia iuțea îi dedea și mai multă voluptate, căci iuțea are și ea voluptatea ei.

Ziua veni.

Am scoborit.

Mi se păru că salutul lui Costachi era mai posomorit decît de obicei. Zîmbetul său nu mai era o ironie, ci o amenințare.

Cît privește pe Smaranda, ea mi s-a părut ca de obicei.

În timpul dejunului, Grigoriță porunci să i se gătească caii. Costachi părea că nici nu bagă de seamă.

Pe la unsprezece, Grigoriță ne salută, anunțind că se va întoarce numai către seară și rugînd pe maică-sa să nu-l aștepte cu masa; apoi, întorcîndu-se cu fața spre mine, mă rugă să-l iert că trebuie să plece. Ieși. Ochii fratelui său îl urmăriră pînă ce părăsi odaia. Și în acest minut scăpără din acești ochi atîta ură, încît m-am înfiorat.

Ziua se scurse plină de neliniște, după cum vă puteți închipui. Nu spusese nimic nimănui, doar în rugăciunile mele dacă îndrăznisem să spun ceva lui Dumnezeu. Și cu toate acestea, mi se părea că gîndurile mele mi le știa toată lumea, că orice privire se ațîntea spre mine putea să pătrundă și să citească în fundul inimei mele.

Prințul a fost un chin: posomorit și întunecat, Cîstachi, care vorbea destul de rar, de data asta de-abia dacă îngăimă două-trei cuvinte pe moldovenește cu bătrîna, și glasul lui de cite ori l-auzeam mă făcea să mă-nfior.

Cînd m-am sculat ca să mă ure în iatacul meu, Smaranda, ea de obicei, mă sărută și, sărutîndu-mă, îmi spuse cuvintele acestea ce nu le mai auzisem opt zile din gura ei:

— Cîstachi iubește pe Hedwiga.

Fraza aceasta mă urmări ca o amenințare, și odată în odaia mea, îmi părea că o voce fatală îmi murmură meren la ureche:

— Cîstachi iubește pe Hedwiga!

Or, amorul lui Cîstachi era moartea, cum îmi spusese Grigoriță.

Pe la șapte seara, cum ziua începuse să scadă, văzui pe Cîstachi străbătînd curtea. Privi îndărăt ca să mă vadă la fereastră, dar m-am retras repede, să nu mă zărească.

Eram tulburată, căci după cit am putut să-l urmăresc de la fereastra mea, îl văzusem îndreptîndu-se spre grajduri. Mi-am luat curaj, am tras zăvoarele de pe ușă și m-am strecurat în camera de alături, de unde puteam să văd tot ce va face.

Într-adevăr se îndrepta spre grajduri. Porunci să-i scoată calul său favorit și îl înșeuă singur, cu grija omului ce nu lasă nimic nebagat în seamă.

Purta același veșmînt ca întîia dată cînd îl văzusem. Drept orice armă însă își încinsese numai spada. După ce își înșeuă calul, mai aruncă încă o privire spre fereastra mea. Apoi, nezărindu-mă, sări în șea, porunci să i se deschidă aceeași poartă pe care Grigoriță ieșise și trebuia să se întoarcă poate — și porni la galop pe drumul mînăstirei Haugului.

Atunci inima mea se strînse de spaimă și o presimțire fatală îmi spuse că Costachi pleacă să-i iasă în drum fratelui său.

Rămăsei la fereastră cît timp am putut să deslușesc drumul care la un sfert de poștă de castel făcea un cot și se pierdea în întunericul codrului. Dar noaptea se făcea din ce în ce mai neagră și drumul nu se mai văzu.

Am mai zăbovit încă.

În sfîrșit, neliniștea mea creșcu așa de tare, încît mi-am adunat toate puterile și am coborît în sala de jos, unde trebuia să aflu întîilele știri despre unul ori despre cellalt dintre frați.

Întîia mea privire căzu pe Smaranda. Pe fața ei nu se citea nici o neliniște. Porunca slugilor cum să aștearnă masa și tacimurile celor doi frați, ca de obicei.

Nu îndrăzneam să întreb pe nimeni. Dealtfel, pe cine aș fi întrebat? Nimeni în castel, afară de Costachi și Grigoriță, nu m-ar fi putut înțelege.

Cel mai mic zgomot mă făcea să tresar.

De obicei cinam pe la nouă ore.

Mă coborisem la opt și jumătate și nu conteneam a urmări cu ochii minutarul, al cărui mers îl puteam zări aproape clipă cu clipă pe vastul cadran al orologiului.

Minutarul călător păși sfertul de ceas.

Sfertul sună.

Vibrația se prelungi sumbră și tristă, apoi minutarul își reluu mersul taciturn și-l văzui din nou străbătînd distanța cu regularitatea și încetineala unui vîrf de compas.

Cîteva minute înainte de nouă mi se păru că aud tropotul unui cal în curte.

Smaranda îl auzi și ea, căci întoarse capul spre fereastră, dar noaptea era prea neagră și ochii ei n-a putut să zărească nimic.

O! dacă s-ar fi uitat la mine în minutul acela, ce ușor ar fi putut ghici ce se petrece în inima mea!

Nu se auzise decît tropotul unui singur cal și era foarte firesc.

Știam bine eu că n-o să se întoarcă decît un singur călăreț. Dar care din amindoi?

Se auziră pași răsunînd în sală.

Pașii aceștia erau înceti și păreau că apasă pe inima mea.

Ușa se deschise și în întuneric se desena o umbră.

Umbră aceasta se opri un minut în prag.

Inima mea se opri și ea.

Umbră înaintă și pe măsură ce intra în cerul de lumină, îmi venea sufletul la loc și mie.

Recunoscusem pe Grigoriță.

O minută de zbucium mai mult, și inima mea s-ar fi sfărîmat.

Recunoscusem pe Grigoriță, dar era palid ca un mort. Era de ajuns să-l vezi numai și ghiceai că ceva grozav trebuie să se fi petrecut.

— Tu ești. Costachi? întrebă Smaranda.

— Nu, mamă, răspunse Grigoriță cu o voce surdă.

— Ah, iată-te, în sfîrșit! răspunse ea. De cînd, mă rog, faci pe mama ta să te aștepte?

— Mamă, răspunse Grigoriță, aruncînd o privire spre pendulă, nu sunt decît nouă ore.

Și în același timp, în adevăr, nouă ceasuri sunară.

— Ai dreptate, răspunse Smaranda, unde e fratele tău?

Fără să vreau, m-am gîndit că era aceeași întrebare pe care Dumnezeu i-o pusese lui Cain.

Grigoriță nu răspunse nimic.

— N-a văzut nimeni pe Costachi? întrebă Smaranda. Vătaful curții întrebă și el pe ai lui.

— Pe la șapte, răspunse el, prințul a fost pe la grajduri, și-a înșeuat calul singurei și a luat drumul Hanguului.

În minutul acesta ochii mei întâlneau ochii lui Grigoriță, și nu știu, adevăr a fost sau părere, dar am văzut luncind pe fruntea lui ca o lacrimă de singe. Mi-am dus încetisor degetul la frunte, arătându-i locul unde mi s-a părut că am văzut stropul de singe. Grigoriță mă pricepu, își scoase năframa și o duse la frunte.

— Da, da! murmură Smaranda, i-o fi ieșit în cale vreun urs, ori vreun lup, și s-o fi luat ca de obicei după dinșii. Iată pentru ce un copil face pe maică-sa să-l aștepte. Unde l-ai lăsat Grigoriță? Răspunde!

— Mamă, răspunse Grigoriță cu o voce mișcată, dar sigură. N-am ieșit cu fratele meu împreună.

— Bine, răspunse Smaranda, să aduc la masă. Luați-vă locul fiștecare și să închidă porțile. Cei ce au rămas afară, afară să doarmă.

Cele două porunci fură ascultate.

Smaranda se așeză în capul mesei, Grigoriță de-a dreapta, și eu de-a stînga.

Apoi servitorii ieșiră pentru a împlini a treia poruncă, adică pentru ca să închidă porțile castelului.

În acel moment un zgomot mare se stîrni în curte și un copil de casă dete buzna înspăimîntat pe ușă, strigînd:

— Măria-ta! calul prințului Costachi s-a întors singur acasă și plin tot de singe.

— Da, murmură Smaranda, ridicîndu-se palidă și amenințătoare, așa s-a întors într-o seară la castel și calul lui tată-său.

Aruncai privirea spre Grigoriță, nu mai era palid, ci parcă i se luase pinza de pe obraz.

Într-adevăr, calul lui Koproli venise singur într-o seară la castel, plin de singe și-abia după un ceas apoi servitorii îi regăsisse trupul neînsuflețit și acoperit de răni.

Smaranda luă o torță din mîna unui copil, sări spre ușe, o deschise și coborî în curte.

Calul, sforăind de spaimă, era ținut de patru slujitori ce-și încordau puterile ca să-l domolească.

Smaranda înaintă spre dobitoc, privi singele de pe șea, și văzu o rană brăzdată pe naltul frunții.

— Costachi a fost ucis lățiș, zise ea, în luptă dreaptă și de-un singur potrivnic. Căutați-i trupul, copii! Pe urmă vom cânta pe neigaș.

Cum calul revenise pe poarta Hangului, toți slujitorii deteră năvală pe poarta aceea și torțele lor se răspindiră în întunericul cîmpiei și al pădurii, precum pe-o frumoasă seară de vară ard licuricii în cîmpiile Nizzei și ale Pisei.

Smaranda, ea și cum ar fi știut dinainte că nu vor zăbovi mult ca să-l găsească, rămase în picioare, așteptînd în pragul porții.

O lacrimă nu picura din ochii acestei mame îndurerate, și cu toate acestea simțea clocotind deznădejdea în fundul sufletului ei.

Grigoriță sta la spatele ei, și cu stam lingă Grigoriță. Un moment parcă vroise să-mi dea brațul cînd am ieșit din sală, dar n-a îndrăznit.

Cam după un sfert de ceas, la cotul unui drum scînteie o torță, apoi două, apoi scînteiară toate torțele. Numai, de data aceasta, în loc să se răspîndească pe cîmpie, ele împrejmuiău parcă acum pe cineva.

Și niște năvălii pe care un om era culcat apărîră încet în lumină.

Convoiul înainta încetinel, dar înainta.

După zece minute fu lingă mine.

Văzînd pe mama care își aștepta feciorul mort, cei ce-l purtau își descoperiră fără voie capetele și apoi intrară tăcuți în curte.

Smaranda îi urmă, și noi urmarăm pe Smaranda.

Ajunserăm astfel în sala cea mare, unde fu așezat mortul.

Atunci, cu un gest de supremă mureție, Smaranda dete la o parte pe toți și, apropiindu-se de mort, puse un genunchi în pămînt dinaintea lui, dete într-o parte șuvițele de păr ce-i

cădeau ca un val pe obraz, îl privi lung, fără a vărsa o lacrimă, apoi, descheindu-i vestmintul, îi desfăcu încet cămașa plină de sînge.

Rana roși în dreptul pieptului.

Era de bună seamă făcută de lama unui junghi cu două tăișuri.

Mi-am adus aminte că în ziua aceea chiar văzusem la coapsa lui Grigoriță un lung cuțit de vînătoare.

Privii spre coapsa lui, dar cuțitul nu mai era.

Smaranda ceru apă, își muie năframa în apa aceea și spălă rana. Un sînge proaspăt și curat împurpură marginile rănii.

Priveliștea ce-o vedeam era cumplită și măreată în aceiași timp. Odaia aceea mare, învăluită de fumul torțelor de rășină, fețele acelea barbare, ochii aceia strălucitori de sălbăjicie, veșmintele acelea stranii, mama aceasta ce socotea după sîngele cald că de puțină vreme îi murise fiul, tăcerea aceea adîncă, întreruptă numai de plîsul haiducilor al căror șef era Costachi — toate acestea — o mai spun încă o dată — erau într-adevăr cumplete și mărețe de văzut.

În sfîrșit, Smaranda își apropie buzele de fruntea fiului său, apoi, ridicîndu-se și dîndu-și pe spate lungile-i cosițe albe care se despletiseră:

— Grigoriță, zise ea.

Grigoriță tresări, scutură din cap și ca trezit dintr-un vis:

— Mamă? răspunse el.

— Apropie-te, fiul meu, și ascultă-mă.

Grigoriță se supuse, înfiorat, dar se supuse.

Pe măsură ce s-apropia de mort, sîngele mai îmbelșugat și mai roșu gîlgiia din rană. Din fericire, Smaranda nu mai privea într-acolo, căci, la vederea acestui sînge care invinuia, n-ar mai fi avut nevoie să caute pe ucigaș.

— Grigoriță, zise ea, știu bine că tu și Costachi nu vă înbeați, știu bine că ești Vaiwady după tată, după cum el este Koproli, dar după mama voastră erați amîndoi Brîncoveni; știu bine că tu ești un apusean, iar el, un copil al mun-

ților orientali, dar în sfârșit, prin sînul ce v-a purtat pe amîndoi, voi sunteți frați. Ei bine, Grigoriță; vreau să știu dacă trebuie să ducem pe fiul meu acolo unde doarme tatăl său, fără ca să mai fie nevoie să facem jurămîntul obișnuit, dacă, în sfârșit, pot să-mi plîng copilul liniștită, ca o femeie ce sunt, știind bine că nu vei întîrzia răzbunarea.

— Numește-mi pe ucigașul fratelui meu, doamnă, și poruncește! Și-ți jur că înainte de a trece un ceas, dacă o dorești, el nu va mai fi printre vii.

— Jură oricum, Grigoriță! jură, sub frica blestemului, auzi tu, fiul meu? jură că ucigașul va muri; că nu vei lăsa piatră peste piatră din casa lui, că fie mama, fie copiii, fie frații, fie femeia sau logodnica lui, vor pieri de mîna ta. Jură, și, jurînd, cheamă asupra ta mînia cerului dacă-ți vei călca jurămîntul. Dacă-ți vei călca jurămîntul, întoarce-se asupra ta nevoile, disprețul prietenilor și blestemul mamei tale!

Grigoriță întinse mina asupra cadavrului.

— Jur că ucigașul va muri! zise el.

La auzul acestui straniu jurămînt al cărui înțeles numai eu și cel mort poate eram în stare să-l pătrundem, am văzut, sau mi s-a părut că văd o minune grozavă săvîrșindu-se. Ochii mortului se deschiseră și se întîrî spre mine mai vii decît nu-i văzusem niciodată, și am simțit ca și cum aceste două raze s-ar fi închegat pătrunzînd ca un fier arzător în inima mea.

Și, nemaifiînd în stare să îndur mai mult, am leșinat.

MÎNĂSTIREA HANGU

Cînd mi-am venit în fire, eram în ietacul meu culcată în pat; una din cele două slujnice îmi sta la căpătîi. Am întrebat-o unde-i Smaranda; mi-a răspuns că veghează lingă fiul său mort. Am întrebat-o unde e Grigoriță; mi-a răspuns că era la mînăstirea Hangului.

Nu mai era vorba de fugă. Costachi nu era mort?

Nu mai era vorba de căsătorie. Puteam eu să iau de bărbat pe un fratricid?

Trei zile și trei nopți se scurseră astfel, tulburate de visuri stranii.

În ceasurile mele de veghere sau când dormeam, mă urmăreau neconținut ochii aceia cari trăiau singuri în fața împietrită de moarte. Era o vedenie îngrozitoare.

În dimineața acestei zile mi-au adus din partea Smarandei un vestmint cernit, de văduvă. M-am îmbrăcat cu el și m-am coborît. Casa era goală. Toată lumea era la biserică. Mi-am îndreptat pașii spre locul de adunare.

În minutul când am apărut în prag, Smaranda, pe care n-o văzusem de trei zile, trecu pragul și veni spre mine. Părea o statuie a durerii. Cu o mișcare înceată, asemeni unei statui, ea mă sărută cu buzele ei înghețate pe frunte și cu un glas care părea că iese din mormint, rosti obișnuitele cuvinte:
— Costachi te iubește.

Nu vă puteți închipui ce rău îmi făcură cuvintele acestea. Această declarație de iubire, rostită la prezent, în loc de a fi rostită la trecut, acest „*Te iubește*” în loc de „*Te-a iubit*”, amorul acesta de dincolo de mormint, care venea să mă caute în viață, îmi răscoli toată ființa.

În același timp o simțire stranie puse stăpânire pe mine, ca și cum în adevăr aș fi fost femeia aceluia care era mort, și nu logodnica celui care trăia.

Sicriul acela mă atrăgea spre el, fără să vreau, într-un chip chinuitor, precum se zice că șarpele atrage pasărea pe care o fascinează. Căutam cu ochii pe Grigoriță. L-am zărit, pierit la față, stînd în picioare, rezemat de o coloană, cu ochii la cer. N-aș putea spune dacă m-a văzut ori nu.

Călugării minăstirei Hangului împrejmuiau mortul, cîntînd psalmodiile ritului grecesc, arareori armonioase și mai mult monotone.

Vroiam să înghin și eu o rugăciune; dar ruga murea pe buzele mele. Mintea îmi era așa de tulburată, încît mi se părea

mai curînd că stau în fața unui sobor de demoni, decît în mijlocul unor preoți.

În momentul cînd au ridicat mortul, am vrut să-l urmez; dar puterile nu-mi ajutară. Simteam că mi se-nmoaie picioarele și m-am sprijinit de ușă. Smaranda păși spre mine și făcu un semn lui Grigoriță. Grigoriță ascultă și se apropie. Atunci Smaranda îmi vorbi pe moldoveneste.

— Mama îmi poruncește să-ți repet cuvînt cu cuvînt ceea ce va spune, îngină Grigoriță.

Ea vorbi din nou și cînd isprăvi:

— Iată ce spune mama, zise el: „Plîngi pe fiul meu, Hedwigă; îl iubeai, nu este așa? Îți mulțumesc pentru lacrimile și dragostea ta. De aci înainte ești copila mea, ea și cum ai fi fost soția lui Costachi. De acum înainte ai o patrie, o mamă, o familie. Să dăm prinosul de lacrimi ce-l datorăm morților și apoi să redevenim amîndouă vrednice de cel ce nu mai este... eu, mama, și tu, soția lui! Adio! Întoarce-te acasă; eu voi urma pe fiul meu pînă la marginele gropii. Și odată ce-l voi îngropa, mă voi închide cu durerea mea și n-ai să mă mai vezi pînă nu voi birui-o: fii liniștită, am s-o ucid, căci nu vreau să mă ucidă ea pe mine.”

Acestor cuvînte spuse de Smaranda și tălmăcite de Grigoriță n-am putut răspunde decît printr-un suspin. M-am întors în odaia mea.

Convoiul se îndepărtă. L-am văzut dispărînd la cotitura drumului. Minăstirea Hangului era la o jumătate de poștă depărtare de castel, în linie dreaptă. Dar locurile deuroase sileau drumul să se abată, și, urmînd acest drum, depărtarea sporea cu două ceasuri.

Eram în luna lui noiembrie. Zilele se făceau din nou reci și mici. La cinci ceasuri era noapte de-a binele.

Pe la ceasurile șapte am văzut reapărînd torțele. Era convoiul care se întorcea.

Mortul se odihnea în mormîntul părinților lui. Toate se isprăviseră.

... V-am spus ce simțire stranie pusesse stăpînire pe mine de la nenorocita întimplare care ne cernise pe toți și mai cu seamă de cînd văzusem ochii aceia de mort deschizîndu-se mari și privind la mine.

În seara aceea, doborîtă de zguduirile de peste zi, eram încă și mai tristă. Ascultam cum sună unul după altul ceasurile în turnul vechi al castelului și mă întristam tot mai mult, pe măsură ce timpul strecurat mă apropia tot mai mult de ceasul în care Costachi murise.

Auzii sunînd nouă ceasuri fără un sfert.

Atunci o stranie simțire mă cuprinsese. O groază plină de fiori îmi cutreiera tot trupul și mă îngheță. Și apoi, în același timp cu această groază, un fel de somn neînvins îmi îngreua toate simțirile, pieptul mi se înăbuși și ochii mi se acoperiră ca de o ceață. Mi-am întins brațele în aer și, pășind de-a îndăratele, m-am lăsat pe pat. Cu toate acestea, simțurile nu mă părăsiseră într-atît, încît să nu pot auzi ca un pas ce se apropia de ușa mea; apoi mi s-a părut că ușa se deschide, și în urmă n-am mai văzut, nici n-am mai auzit nimica. Simțeam numai o durere vie la gît. După aceasta, am căzut într-o letargie desăvirșită.

Pe la miezul nopții m-am deșteptat. Lampa mea ardea încă. Am dat să mă scol, dar eram atît de slabă, că a trebuit să încerc de două ori. Totuși, mi-am biruit slăbiciunea și cum, trezită, simțeam la gît aceeași durere pe care o simțisem prin somn, m-am tîrit, sprijinîndu-mă de ziduri, pînă la oglindă și m-am privit în ea. Un punct roș, ca o împunsătură de bold, îmi însemna artera de la gît. Am crezut întîi că vreo ginganie m-a pișcat pe cînd dormeam, și, cum eram zdrobită de oboseală, m-am culcat din nou și am adormit.

A doua zi, m-am trezit ca de obicei. Ca de obicei am vroit să mă scol din așternut, îndată ce am deschis ochii, dar simții o slăbiciune pe care n-am simțit-o decît o singură dată în viață, adică a doua zi după o zi cînd îmi luase sînge.

M-am apropiat de oglindă și am rămas uimită văzîndu-mă ce palidă sint.

Ziua trecu tristă și mohorită; simțeam că se petrecea ceva straniu; picioarele nu mă mai țineau și orice mișcare mă obosea.

Noaptea veni: mi-au adus lampa; slujnicele, după cit am înțeles din semnele lor, vroiau să rămână cu mine, dar n-am voit, și ele plecară.

La același ceas ca în ajun resinții aceleași simptome. Am vroit să mă scol și să strig „ajutor”, dar nu putui să ajung la ușă.

Auzii, ca prin vis, orologiul din turn bătind nouă fără un sfert. Aceiași pași răsunară; ușa se deschise, dar nu vedeam, nu auzeam nimic, ca și în seara trecută, și am căzut din nou răsturnată pe pat.

Ca în ajun m-am trezit pe la miezul nopții, numai m-am trezit și mai slabă și palidă ca în ajun.

A doua zi aceleași lucruri se petrecură din nou.

Eram hotărâtă să mă cobor lângă Smaranda, așa prăpădită cum eram, cînd o slujnică intră în odaia mea și rosti numele lui Grigoriță.

Grigoriță o urma.

Am cercat să mă ridic pentru ca să-l primesc, dar am recăzut în jețul meu. El dete un țipăt văzîndu-mă și vroi să alerge spre mine. Dar avui puterea să întind un braț spre dinsul.

— Ce vîi să cauți aici? l-am întrebat.

— Vai, veneam să-mi iau rămas bun! Veneam să-ți spun că părăsesc lumea asta, care mi-e nesuferită fără iubirea ta și fără ființa ta. Veneam să-ți spun că intru în minăstirea Hângului.

— Ființa mea ai pierdut-o, Grigoriță, i-am răspuns eu: dar nu și iubirea mea, căci, vai, tot te iubesc, și marea mea durere e că de acum iubirea aceasta e aproape o nelegiuire.

— Atunci pot să nădăjduiesc că ai să te rogi pentru mine, Hedwiga?

— Da, numai n-am să am vreme să mă rog mult timp, adăugai eu surizînd.

— Dar ce ai și pentru ce ești așa de pierită la față?
— Ce am?... Am... că Dumnezeu se îndură de mine și are să mă cheme la dînsul.

Grigoriță se apropie de mine, îmi luă mina, pe care nu avui puterea să i-o retrag, și mă privi țintă:

— Paloarea asta nu-i firească, Hedwiga. Cum ți-a venit?
— Dacă ți-aș spune-o, m-ai crede că-s nebună, Grigoriță!

— Nu, nu, spune, Hedwiga! Te implor! Aci sintem într-o țară care nu seamănă nici unei alte țări, într-o familie ce nu seamănă nici unei alte familii. Spune-mi, spune-mi tot; te implor, Hedwiga.

I-am povestit totul: aceea stranie vedenie care mă stăpînea la ceasul cînd Costachi a fost să moară; groaza aceea fără nume, amorțirea aceea ciudată; frigul acela de ghiață; acel leșin care mă doboră pe pat; zgomotul acela de pași care mi se părea că-l aud, ușa aceea care credeam că-o văd cum se deschide, în sfîrșit, durerea aceea vie, urmată de o paloare și de o slăbiciune tot mai mare.

Crezusem că povestirea mea o să-i pară lui Grigoriță un început de nebunie, și am isprăvit-o cu un fel de sfială, cînd, dimpotrivă, băgai de seamă că el mă asculta cu cea mai mare încordare.

După ce am isprăvit, el rămase pe gînduri un minut.

— Cum spui, somnul te ia în fiecare seară pe la nouă fără un sfert?

— Da, orice aș face ca să-i stau împotriva.

— Cum spui, ți se pare că vezi deschizîndu-se ușa?

— Da, cu toate că o închid cu zăvoarele.

— Cum spui, simți o durere vie la gît?

— Da, cu toate că pe gîtul meu abia de se vede o urmă de roșată.

— Îmi dai voie să văd și eu?

Îmi plecai ușor capul pe umăr. El privi lung cicatricea.

— Hedwigo, zise el după un timp, ai tu încredere în mine?

— Mă mai întrebi? îi răspunsei eu.

— Crezi tu în cuvîntul meu?

— Ca în sfînta scriptură.

— Ei bine, Hedwigo, pe cuvîntul meu, îți jur că nu mai ai opt zile de trăit, dacă nu te învoiești să faci, începînd de astăzi chiar, ceea ce am să-ți spun.

— Și dacă mă învoiesc?

— Dacă te învoiești, vei scăpa, poate.

— Poate?

El tăcu.

— Orice ar fi să se întîmple, Grigoriță, voi face tot ce-mi vei porunci să fac.

— Ei bine, ascultă, zise el; și, mai cu seamă, nu te înspăimînta. În țara ta, ca și în Ungaria, ca și în România noastră, este o credință.

Mă înfiorai, căci credința aceasta îmi venise în minte.

— Da, îi răspunsei eu; am văzut în Polonia oameni loviți de această nenorocire.

— Vrei să vorbești de strigoi, nu este așa?

— Da, în copilăria mea am văzut dezgropîndu-se în cîmîtîrul unui sat al tatălui meu patruzeci de oameni cari muriseră în cincisprezece zile, fără ca să se știe pricina morții lor. Șaptesprezece dintre ei aveau toate semnele strigoilor, adică au fost găsiți neatinși și rumeni ca niște oameni vii: ceilalți erau victimele lor.

— Și ce-a făcut obștea ca să scape de ei?

— Le-a înfipt cite un par în inimă și i-a ars pe urmă.

— Da, așa se face de obicei; dar pentru noi, aceasta nu ajunge. Ca să te scap de strigoi, trebuie întîi să-l știi cine-i, și, pe ce am mai sfînt, am să-l aflu. Da, și dacă e nevoie, voi lupta piept la piept cu el, oricine ar fi să fie!

— Ah, Grigoriță! strigai eu cu spaimă.

— Am zis că oricine ar fi să fie, și o mai zic încă o dată! Dar, ca să izbutim cu noroc în această încercare, trebuie să mi te supui la tot ce-ți voi cere.

— Spune!

— Fii gata la ceasurile șapte. Coboară-te în biserică. Trebuie să-ți birui slăbiciunea, Hedwigo. Trebuie numaidecît!... Acolo, ne vom cununa. Învoiește-te iubita mea. Trebuie, ca să te pot apăra, ca înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor să am dreptul să veghez asupra ta. Pe urmă ne vom întoarce aici, și atunci vom vedea...

— O, Grigoriță, strigai eu; dacă este el, te va ucide!

— Nu-ți fie teamă de nimic, iubita mea Hedwigo, numai învoiește-te!

— Știi bine că voi face tot ce dorești tu, Grigoriță!

— Pe deseară, atunci.

— Da, fă tot ce crezi că e de făcut, și eu am să te urmez, n-ai nici o grijă.

Ieși. Un sfert de ceas după aceea văzui un călăreț galopînd pe drumul minăstirii. Era el! Abia l-am pierdut din ochi și, căzînd în genunchi, am prins să mă rog cum nu se mai roagă nimeni în țările noastre lipsite de credință și am așteptat să bată orele șapte, înălțînd spre Domnul jertfa gîndurilor mele; nu m-am ridicat decît în clipa cînd am auzit sunînd ceasurile șapte. Eram slăbită și palidă ca o moartă; mi-am aruncat pe cap un hobot¹ negru, am coborît scările ținîndu-mă de ziduri și am intrat în biserică fără să întîlnesc pe nimeni. Grigoriță mă aștepta cu părintele Vasile, starețul minăstirii Hangu. Purta la coapsă o sabie sfîntă, moștenire de la un străbun cruciat care luase Constantinopolul cu Villehardouin și Balduin de Flandra!...

— Hedwigă, zise el, lovindu-și minerul sabiei cu mîna; cu ajutorul lui Dumnezeu, iată cine va rupe vraja ce-ți amenință viața. Apropie-te, dar, cu hotărîre. Iată un sfînt părinte care, după ce m-am spovedit lui, ne va cununa.

Slujba începu, și nu cred că s-a făcut vreodată slujbă mai simplă și mai solemnă. Popa singur sluja; singur el ne puse cununile pe cap; în veșminte cernite amîndoi, făcurăm

¹ Hobot — vâl.

ocolul altarului, ținând cîte o luminare în mînă; apoi preotul, rostind cuvintele sfinte, adăugă:

— Plecați de acum, copiii mei, și Dumnezeu să vă dăruiască tăria și curajul de a lupta împotriva necuratului. Aveți cu voi și nevinovăția și dreptatea și-l veți învinge. Plecați de acum și fiți binecuvințați.

Sărutarăm sfînta evangheliie și ieșirăm din biserică.

Atunci, pentru întîia dată, m-am rezemat de brațul lui Grigoriță. Și mi s-a părut că la atingerea acestui braț vînjos, în apropierea acestui suflet, îmi reveneam în fire. Mă credeam sigură de biruință, pentru că Grigoriță era cu mine. Urcarăm din nou în iatacul meu.

Ceasul bătut opt și jumătate.

— Hedwiga, îmi zise Grigoriță; nu mai avem vreme de pierdut. Vrei tu să te culci ca de obicei și toate cele să se petreacă în timpul somnului? Vrei tu să rămii îmbrăcată și să vezi tot?

— Lîngă tine nu mă tem de nimic. Vreau să stau deșteaptă și să văd tot.

Grigoriță scoase din sîn o crenguță de mirt sfințit, încă umed de agheazmă, și mi-l dete.

— Ia dar crenguța asta, îmi spuse el, culcă-te pe pat, spune rugăciunile Maicii Domnului și așteaptă liniștită. Dumnezeu e cu noi! Bagă de seamă, însă, să nu-ți scape crenguța din mînă, cu ea poți birui tot iadul! Nu mă chema, nu mă striga. Roagă-te, nădăjduiește și așteaptă.

M-am culcat pe pat, mi-am pus minile cruce pe piept, și peste ele crenguța sfințită; Grigoriță însă se ascunsese după baldachinul de care v-am vorbit și care acoperea un unghi al camerii.

Socoteam minutele și Grigoriță le socotea, fără îndoială, și dinsul.

Cele trei sferturi răsunară.

Zgomotul ciocanului nici nu se stinsese încă și mă și apucase aceeași toropeală, aceeași groază, același frig de

gheață; dar mi-am apropiat crenguța sfântă de buze, și acestea pieriră.

Atunci am auzit foarte lămurit zgomotul celui pas domol și măsurat care răsuna pe scară și se apropia de ușa mea. Apoi ușa mea se deschise încetișor, fără vuiet, ca împinsă de-o putere supranaturală, și atunci... Atunci l-am zărit pe Costachi palid, cum îl văzusem pe năsalii. Lungile lui plete negre, revărsate pe umeri, picurau de singe. Purta veșmintul lui obișnuit. Numai, era descheiat la piept, lăsând ca să i se vadă rana singerată... Tot era mort într-însul: carnea, veșmintul, mersul — numai ochii, ochii aceia grozavi trăiau încă. La vederea acestora, lucru ciudat: în loc să simt o groază și mai mare, am simțit că mi se îndoiește curajul. Dumnezeu mi-l trimisese, desigur, ca să-mi pot da seama de starea în care mă găseam și să mă apăr împotriva celui necurat.

La cel dintîi pas pe care strigoiul îl făcu spre patul meu, privii cu îndrăzneală în ochii aceia de plumb, întinzînd asupra-le crenguța sfîntită.

Strigoiul încerca să înainteze. Dar o putere mai mare decît a sa îl țintui locului și se opri.

— O, murmură el, nu dearme, știe tot!

Vorbea pe moldoveneste, și cu toate acestea înțelegeam, ca și cum aceste cuvinte ar fi fost rostite într-o limbă cunoscută.

Stam așa unul în fața celuiilalt: strigoiul și cu mine! fără ca să-mi pot lua ochii de la ochii lui, cînd am văzut, fără să fi avut nevoie de a întoarce capul în partea ceea, pe Grigoriță ieșind de după baldachin, asemeni arhanghelului nimicitor, cu spada ridicată. Își făcu cruce cu mina stîngă și înaintă încet cu spada întinsă spre strigoi. Acesta, la vederea fratelui său, își trăsese și el din teacă sabia, cu un hohot de ris grozav.

Dar de-abia sabia lui se atinse de fierul sfint, și brațul îi căzu nemișcat de-a lungul trupului. Costachi dete un strigăt plin de deznădejde și amar.

— Ce vrei tu? grăi către fratele său.

— Pe viul Dumnezeu, zise Grigoriță, îți poruncesc să răspunzi.

— Spune! zise strigoiul, scrișnind din dinți.

— Te-am pîndit eu la drum?... Nu! Te-am atacat eu?... Nu! Te-am lovit eu?... Nu! Te-ai aruncat în spada mea, și iată tot! Așadară, în ochii lui Dumnezeu și ai oamenilor, nu sunt vinovat de fratricid! Deci tu n-ai avut o menire dumnezeiască, ci infernală; deci tu ai ieșit din mormînt, nu ca o umbră sfintă, ci ca un strigoi blestemat și vei reintra în mormînt!

— Cu dînsa, da, strigă Costachi, încordîndu-și puterile ca să mă ia.

— Singur! strigă la rîndul lui Grigoriță; femeia aceasta este a mea!

Și rostind aceste cuvinte, îi atinse rana singerată cu vârful fierului sfint.

Costachi dete un țipăt, ca și cum o spadă de foc l-ar fi atins, și, ducîndu-și mîna la piept, făcu un pas îndăvît. În același timp și cu o mișcare ce părea legată de-a celuilalt, Grigoriță făcu un pas înainte. Atunci, ochi în ochi cu mortul, cu vârful spadei în pieptul fratelui său, porni într-un mers încet. înfiorător, solemn, asemeni mersului lui Don Juan sau al Comandorului, strigoiul retrăgîndu-se în fața spadei sfînte, sub voința neîndurată a semnului lui Dumnezeu, acesta urmărindu-l fără a rosti un cuvînt, amîndoi oftînd din greu, amîndoi fără pic de singe în obraz, cel viu împingînd pe mort înaintea lui și silindu-l să plece din castelul care-i fusese locuința și să intre în mormînt.

O, era ceva înfricoșător de văzut, vă mărturisesc!

Și cu toate acestea, purtată eu însămi de o putere mai mare, nevăzută, necunoscută, fără să-mi dau seama de ceea ce făceam, m-am ridicat și m-am luat după dîșii.

Scoborîrăm scările, luminate numai de ochii plini de pară ai lui Costachi.

Străbăturăm așa pridvorul și ograda.

Trecurăm pragul porții cu același pas măsurat: strigoiul pășind îndărăt, Grigoriță cu brațul întins spre el, și eu pe urma lor.

Cursa asta fantastică dură un ceas.

Trebuia să ducem mortul înapoi la groapa lui; numai, în loc de a lua drumul obișnuit, Costachi și Grigoriță tăiaseră drumul de-a dreptul nemaiținînd seama de piedicele care parcă pierise. Sub picioarele lor pămîntul se netezea, șiroaiele secau, copacii se retrăgeau, stîncele se dedeau la o parte. Aceeași minune se întîmpla și pentru mine, ca și pentru ei; numai tot cerul mi se părea coperit de un hobot negru, luna și cerul dispăruse și nu vedeam nimic alta decît ochii de foc ai strigoiului scînteind în noapte.

Astfel ajunserăm la Hangu.

Astfel trecurăm printre gardul de mărăcini care împrejmua cimitirul.

De-abia intrați acolo, am zărit în umbră groapa lui Costachi săpată alături de a tatălui său, pe care n-o știam, și cu toate acestea am ghicit-o.

În noaptea aceea știam toate cele.

Pe marginea gropii deschise, Grigoriță se opri.

— Costachi, zise el, nu s-a isprăvit încă toate pentru tine, și un glas ceresc îmi spune că vei fi iertat, dacă te vei pocăi: făgăduiești să reintri în mormîntul tău, făgăduiești tu să nu mai ieși din el, făgăduiești tu, în sfîrșit, să te întorci spre Dumnezeu, lepădîndu-te de Satana?

— Nu! răspunse Costachi.

— Te pocăiești? întrebă Grigoriță.

— Nu!

— Pentru cea din urmă dată, Costachi!

— Nu!

— Bine, atunceă cheamă în ajutorul tău pe Satana, după cum eu chem pe Dumnezeu în ajutorul meu. Și vom vedea încă o dată cine va birui!

Două strigăte răsunară în același timp; spadele se încrucișară scăpărînd scînteii și lupta dură un minut ce mi s-a părut un veac.

Costachi căzu. Și am văzut spada cea înfricoșată, am văzut-o înfigîndu-se în trupul lui și lîntuînd acest trup în pămîntul de curînd răscălit.

Un răcnet suprem, ce n-avea nimic omenesc, trecu prin aer.

Am dat fuga.

Grigoriță rămăsese în picioare, dar se clătina.

Am alergat și l-am sprînjit în brațe.

— Ești rănit? l-am întrebat cu plîmă de teamă.

— Nu, îmi răspunse el; dar într-un asemenea duel, dragă Hedwigo, nu te ucide rana, ci lupta. Cu moartea m-am luptat și voi fi al morții!

— Iubitul meu! iubitul meu! să plecăm de aci! să plecăm de aci! Și viața poate va reveni iarăși.

— Nu, iată mormîntul meu, Hedwigo. Dar să nu pierdem timpul: ia o mîină din țărîna asta îmbibată de sînge și pune-o pe mușcătura ce ți-a făcut-o strigoiul. E singurul chip de a te apăra pe viitor împotriva îngrozitoarei lui iubiri.

M-am supus înfrîmîndu-mă. M-am plocat să iau un pumn din țărîna aceea plină de sînge, și plecîndu-mă am văzut cadavrul pironit în pămînt: spada strălucitoare îi străpungea inima și un sînge negru gîlguia ieșind din rană, ca și cum abia acum ar fi murit.

Am plămădit pămîntul acela amestecat cu sînge și l-am lipit de mușcătură.

— Acum, Hedwiga mea adorată, zise Grigoriță cu glas slăbit, ascultă bine ultimele mele povești: Părăsește țara cit vei putea mai curînd, depărtarea singură te poate mîntui. Părintele Vasile știe ultimele mele voințe și le va îndeplini.

Hedwigo, o sărutare, cea din urmă și singura, Hedwigo, eu mor!

Și zicînd aceste, Grigoriță căzu lingă fratele său.

În orice altă împrejurare, în mijlocul acestui cimitir, lingă groapa aceasta deschisă, cu aceste două cadavre unul lingă altul, mi-aș fi pierdut mințile, dar, cum am mai spus-o, Dumnezeu pusese în mine o tărie deopotrivă de mare cu întîmplările, la care nu mă făcuse martoră numai, ci și făptașă.

În minutul acela cînd priveam în jurul meu, căutînd un ajutor, deodată poarta minăstirii s-a deschis și călugării, duși de părintele Vasile, intrară doi cîte doi, purtînd torțe aprinse și cîntînd troparele morților.

Pă inteale Vasile sosise chiar atunci la minăstire, căci prevăzuse cele ce s-au întîmplat și, în fruntea întregului sobor, intra acum în cimitir.

Așa m-a găsit în viață între cei doi morți.

Fața lui Costachi era chinuită de cele din urmă zvîrcoliri; Grigoriță a fost îngropat alături de fratele său, creștinul de cel blestemat.

Smaranda, aflînd această nouă nenorocire și amestecul ce l-am avut eu, vroi să mă vadă, și, venind să mă găsească la minăstirea Hangului, i-am povestit tot ce se petrecuse în noaptea aceea grozavă. I-am povestit de-a fir-a părul toate peripețiile acestei fantastice istorii, dar ea m-a ascultat ca și Grigoriță, fără mirare, fără frică.

— Hedwigo, răspunse ea, după un moment de tăcere, oricît de stranii sunt cele ce-mi povestești, știu cu toate acestea că nu mi-ai spus decît adevărul. Neamul Brîncovenilor e blestemat pînă la a treia și a patra generație. Și aceasta, pentru că un Brîncovan a ucis un preot. Dar blestemul acum s-a sfîrșit. căci cu toate că ești soție, ești încă fecioară; cu mine neamul se stinge. Dacă fiul meu ți-a dat un milion, primește-l. După mine, în afară de milosteniile ce am de gînd să le fac, prisosul averii mele va fi al tău. Acuma, ascultă povăța soțului tău: pleacă numaidecît în țările unde Domnul nu îngăduie să se întîmple astfel de groaznice lucruri. N-am

nevoie de nimeni ca să-mi plîng copiii. Adio! Nu te mai îngriji de mine. Zilele ce or să vie sunt numai ale mele și ale lui Dumnezeu!

Și, sărutîndu-mă pe frunte ca de obicei, mă lăsă și plecă să se închidă în castelul Brincovenilor.

Opt zile după aceste întîmplări am plecat în Franța.

După cum nădăjduise Grigoriță, nopțile mele se liniștiră și nu mai fură cercetate de cumplitul strigoi. Cu timpul m-am însănătoșit chiar pe deplin și nu păstrez din această întîmplare decît doar paloarea asta de moartă, care însoțește pînă la mormînt pe orice ființă care a fost sărutată de un strigoi...

CUPRINSUL

O R I G I N A L E

LEGENDA FUNIGEILOR	5
COMETA.....	41
CARMEN SAECULARE	129
CIREȘUL LUI LUCULLUS	
\ Cireșul lui Lucullus.....	149
Umbra casei	153
Răzbunarea lui Arghir	156
Răsplata lui Criton	160
Idolul	165
Al doilea colonizator al Daciei.....	168
Povestea unei console	172
Din lumea Parcelor	175
Scrisoare veche	180
Bullier	183
Tainele celebrității	186
La țară	189

Pietate	192
Maestrul.....	196
Vacanța	201
În parcul expoziției.....	205
Peștorii Amfitritei	209
În spital.....	212
Spovedanii.....	216
Hoțul	226

PORTRETE

Niculai Beldiceanu (1845—1896).....	233
Gheorghe din Moldova.....	237
I. Păun-Pincio.....	240
Eduard Gruber.....	242
Vasile Cosmovici.....	247
Artur Stavri.....	750
A.D. Holban — O amintire	252
Rakovski	256
Un arivist.....	258
Sărmanul Vijhovski.....	260
Tipuri dispărute	263
Maestrul Kiriak	268
Domnul Panu și poezia noastră.....	271
Doi directori.....	276

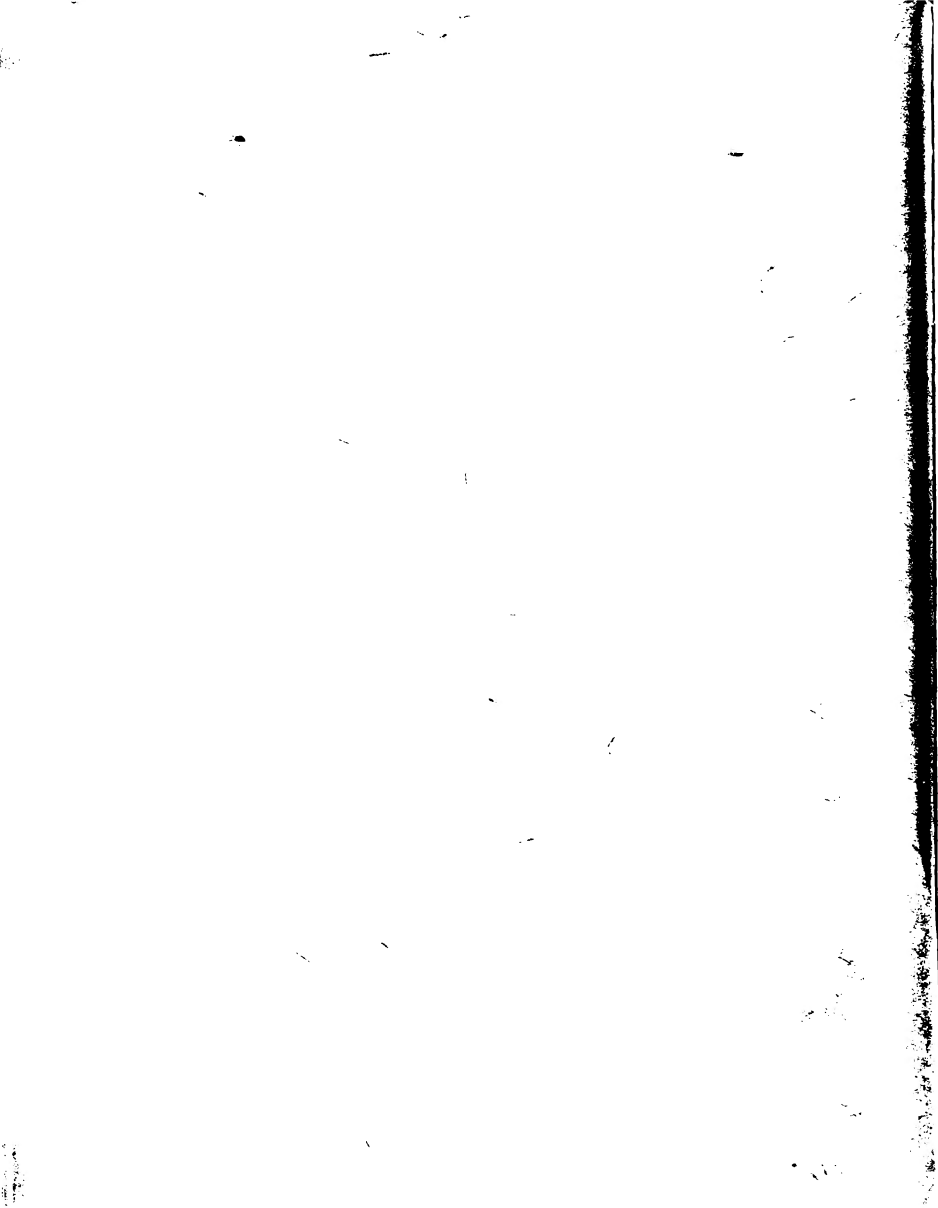
PROZĂ DIN PERIODICE

Gazeta lui Wily.....	283
Ieri și astăzi.....	285

Steriade	288
Literatura de sărbători.....	289
Poveste pentru ginta literară.....	290

TRADUCERI

CAMOËNS de Fr. Halm	297
GRINGOIRE de Théodore de Banville.....	333
STRIGOIU CARPAȚILOR de Al. Dumas-tatăl.....	413

Lector : MARIA SIMIONESCU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 5.IV.1976. Tiraj 24 620 ex. broșate.
Coli ed. 17,85. Coli tipar 14,5.

Com. 60067
Combinatul Poligrafic „Casa Științei”
București — Piața Științei nr. 1,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

